A

MAGYAR TÖRVÉNYHOZÁS

ÉS

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME.

I. FERENCZ JÓZSEF.

XVIII. KÖTET.

IRTA: MÁRIÁSSY BÉLA.

GYŐR, 1893.

FISCHER I. ÉS F. UTÓDA: NITSMANN J. KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

Lap.

I. Fejezet . . . . . *1—39 ig.*

Uj ministerium: gróf Szapáry Gyula, báró Kemény Gábor. — Gróf Zichy Vikor. — A politikai helyzet. — Tisza Kálmán programmbeszéde. — Irányi a berlini szerződésrül. — A deficzit fedezete. — A pénzügyminister indokolása. — Jelentés a járadék-kölcsönrül és a 76 és fél millió adósságrul. — Helfi Ignácz és gróf Lónyay Menyhért inditványai.

II. Fejezet . . . . . *41—84-ig.*

Helfi Ignácz, gróf Lónyay Menyhért, Tisza Kálmán beszédei. — Gróf Apponyi Albert bosnyák interpellácziója. — Tisza Kálmán és gróf Apponyi Albert beszédei, a kormány győzelme.

III. Fejezet . . . . . *85—133-ig.*

A költségvetés. — Két ellenzéki határozati javaslat. — Simonyi Ernő, gróf Apponyi Albert, gróf Szapáry Gyula beszédei.

IV. Fejezet . . . . . *135—175-ig.*

A Tisza veszélyes áradása. — A válság okai, idegen szakértők véleménye. — A magyarnyelvrüli törvényjavaslat. — Ellenzéki határozati javaslatok a berlini kongresszus ellen. — Tisza Kálmán válasza. — Erdő-törvényjavaslat. — A vágvölgyi és kassa-oderbergi ajándék.

V. Fejezet . . . . . *177— 222-ig*

Vizi, kihágási törvények ismertetése, beszállásolási törvény kivonata. — Honositási törvényjavaslat, a törvény és Kossuth Lajos. — Bosznia és Herczegovinároli intézkedés. — Győri katonatiszti botrány. — Gróf Szapáry Gyula elleni személyes támadás. — A kisbirtokosok földhitelintézete. — A véderő törvény meghosszabbitása, ellenzéki határozati javaslatok. — Gróf Zichy Viktor halála.

VI Fejezet . . . . . *223—350-ig.*

Utczai zavargások. — Gróf Apponyi hatósági vizsgálatot inditványoz. — A kormánybiztosok összeférhetlenségének magyarázata. — Közjegyzői dijak. — Az 1880-iki költségvetés. — A két ellenzék határozati javaslata. — Simonyi Ernő bizalmatlansági inditványa. — Tisza Kálmán válasza. — A költségvetés birálata. — A deficzit pótlása. — Grünwald-botrány. — Tisza Kálmán czáfolata. — Rüstow és Dienstl katonatisztek kolozsvári orvtámadása. — Horvát egyesség. — Thaly Kálmán Trefort ministert hazafiatlansággal vádolja. — 1883: 1. A köztisztviselők minősitvényérül. — 1886: 21. A törvényhatóságokrul.

VII. Fejezet . . . . . *351—362-ig.*

Az 1878-iki zárszámadás kivonata. — A hadmentességi törvény kivonata.

I. FEJEZET.

Uj ministerium: gróf Szapáry Gyula, báró Kemény Gábor. — Gróf Zichy Viktor. — A politikai helyzet. — Tisza Kálmán programmbeszéde. — Irányi a berlini szerződésrül. — A deficzit fedezete. — A pénzügyminister indokolása. — Jelentés a járadék kölcsönrül és a 76 és fél millió adósságrul. — Helfi Ignácz és gróf Lónyay Menyhért inditványai.

Tisza Kálmán válaszfelirati győzelme a pártok állására döntő befolyást gyakorolt, a válaszfelirati vita után a horvátok, kik közül a válaszfelirati vitában 11 ellene szavazott, a többi pedig, kik három kivételével nem szavaztak, a győzelem után a kormány táborába tömegesen visszatértek, ezeken kivül még a kormányhoz csatlakoztak lassankint az ingatagok, kik a szavazás előtt Tisza állását kétesnek hitték. A szavazás után Tisza bejelentette az uj ministeriumot, mely is a régiekbül és báró Kemény Gábor és gróf Szapáry Gyulábul alakult és elmondta kormányprogrammját. Báró Kemény Gáborban a kormány egy eszes, tudományos, szorgalmas, önzetlen tagot nyert; gróf Szapáry Gyula már az előbb államtitkár, később minister volt, éles észszel és sok politikai gyakorlottsággal birt, megnyerő modorával sokat megnyert, a legnehezebb tárczát: a pénzügyit nyerte el, mivel soha sem foglalkozott, de elődei sem voltak külömbek, mert az egyedüli gr. Lónyay Menyhért kivételével, elődei nemcsak pénzügyi képességgel nem birtak, de még pénzügyi érzékkel sem, mindenik meghajlott társaik túlcsigázott kivánalmai előtt; Kerkápolyi az adósságcsinálásban remekelt, Ghiczy és Széll Kálmán a bureaukrácziánál csekély leszállitásokat tettek és különösen a földbirtokosok adóját a legmagasabbra csigázták, általában azomban az ország jövedelmeit nem emelték, Austria és a pénz-zsákok

érdekei előtt mindenik meghajlott, elődei tehát vonzó, tiszteletre méltó emléket maguk után nem hagytak. Az uj pénzügyminister kedvező európai pénzviszonyok közt foglalta el tárczáját, Poroszország, Anglia, Franczia-ország, Olaszország kölcsönöket nem hajhásztak, a vasut-épités mániája megszünt, a berlini kongresszus egyelőre a békét megalapitotta, a keleti térfoglalás Austria-Magyarország hatalmi tekintélyét nevelte, Magyarország a pénzügyi szerződéseket és más kötelezettségeit pontosan teljesitette. Európában a pénz az ipar fejlődése által megszaporodott, az államkölcsönök kedvencz papirosokká lettek, a kölcsön terén csakis Oroszország versenyezett velünk, Oroszország belügyi helyzete azomban bizonytalan volt, mert a nihilizmus naponta tért foglalt, a czár és családja a kor követelményei daczára a kényuralomhoz görcsösen ragaszkodott, a bureaukráczia az ország jövedelmeit lelketlenül kezelte, a kor finánczíális igényei mellőztettek, a buta parasztság, a dőzsölő gőgös, de szolgalelkü arisztokrácziát gyülölte, Magyarországban ellenben a bizalom a király és nemzet közt helyreállt, a forradalmi, a nemzetiségi vágyak megszüntek, a parlamenti kormányzat uralkodott, az országgyülés ugyan 20 év óta mindig hűségesen megszavazta az adósságokat, de a kormánypárt és ellenzék mindig a takarékosság mellett papolt. Hitelünk tehát az oroszokénál erősebb volt, a tőke önként kinálkozott, az államadósságok átváltoztatására (conversió) tehát a kedvező alkalom elérkezett. A pénzügyér helyzete kedvező volt azért is, mert az ellenzék ugyan a pénzügyi helyzet felett, és pedig jogosan, folytonosan jajongott, de uj

eszmével egyik sem állott elő, ennélfogva a nemzet a bureaukratikus, adósságcsináló rendszerbe belenyugodott. Gróf Szapáry éles észszel birt, felfogta a kedvező helyzetet és a hasznos konverziót részben keresztülvitte. Mindkét minister szép hozománynyal lépett be Budavárába, gróf Szapáry közel rokonságban állt gróf Andrássy Gyulával és testvéreivel, kiknek anyja gróf Szapáry leány volt, feleségének rokonai voltak a gróf Festetichek és Almásyak, az uri kaszinó vakon hódolt gróf Andrássynak, de egyénileg is kedvelte az eleven, kellemes, udvarias grófot, a Szapáry-család a legbuzgóbb katholikus családok közé tartozott, a főpapság tehát örömmel fogadta kinevezését, a bécsi hagyományok is mellette szóltak, mert a Szapáry-család a Habsburgok zászlai alatt emelkedett, a többszöri forradalmak alatt csakis egy 17 éves tagja tévedt a magyarok táborába; báró Kemény Gábor az ősmagyar családok egyikébül származott, egyik őse mint erdélyi vajda a csatatéren vérzett el a hazáért, a másik, bár rövid ideig, Erdélyben uralkodott, az osztrák ház uralma alatt ősei magas hivatalokat viseltek, atyja: Dénes 1848. előtt az ellenzéknél vezérszerepet vitt, 1848-ban mint államtitkárt szerették és tisztelték, az összes erdélyi arisztokrácziával közel rokonságban állt, Erdélyt pedig már régtül fogva az arisztokráczia vezette, mert a valódi közép nemesség Erdélyben nem létezett, Kemény Gábor már 1869. óta vezette az erdélyi választásokat, az erdélyiek ragaszkodtak hozzá és fejüknek tekintették, a két minister által tehát Tisza Kálmán magához füzte Erdélyt, a magyar arisztokrácziát és a katholikus főpapságot.

Erdély ugyan minden időben a kormányt támogatta, Tiszával vallásánál fogva is rokonszenvezett, de 60 kormánypárti követet adott, sajátságos, a többi részektül elütő viszonyai voltak, a kormányt mindig tömegesen támogatta, nem lehetett tehát az ellenzék kaczérkodásának kitenni és elkedvetleniteni; a papi és arisztokrata minister ezen válságos időkben szinte mellőzhetlen volt, mert az arisztokráczia nem szerette a nemes Tiszát, kit a katholikus arisztokrácziával a vérkötelékei nem fűzték össze, a főpapság orrolta a kálvinista vezetést és kezdetben vagyonát nem érezte biztositva a szabadelvü kálvinista ministerelnök alatt. Az arisztokráczia és papság megnyerésére irányult gróf Zichy Viktornak belügyi államtitkárrá kinevezése is, a fiatal gróf ugyan a kaszinóban nagy népszerüséggel nem birt, de nagy fő-rangu rokonságának, kinevezése mely ministerségi lépcső volt, hizelgett; a főpapság örvendett, mert legbuzgóbb hivei közé tartozott. A nagy tárczaharcz utójátékát képezte Somogymegye kérvénye; a somogyiak a boszniai hadjárathoz kirendelt fogatok miatt a kormány vád alá helyezését kérelmezték, a szélsőbal magáévá tette kérvényüket, Tisza Kálmán és Szende Béla honvédelmi minister vád alá helyezését inditványozta; az elvesztett csata után azomban a szoros barátság az ellenzék két árnyalata közt megszünt és a személyi ellenzék már csak rosszaltatni inditványozta Tisza és Szende eljárását. Az előfogatok Boszniába kirendelése és erőszakos alkalmazása menthetlen törvénysértés volt, mert Bosnia a török birodalom kiegészitő része, soha sehol idegen országba előfogatokat nem hajtottak, a hadügyministernek

tudni kellett volna a szükségletet és kötelessége lett volna elegendő szekerekrül gondoskodni, de még akkor is, ha butául előre nem látta, magas áron ugyan, de rögtönözve össze vásárolhatta volna a szükséges szekereket, szerszámokat és lovakat, és pedig annyival inkább, mert mint a hadi költségek kiegészitő része, Magyarországot ez csakis a quota arányában terhelhette; nem menthető ezen eljárás azzal, hogy a porosz háboruban a szállitás terheit kizárólag az osztrák tartományok viselték, mert a porosz háboruban Magyarország alkotmánya még fel volt függesztve, még az adósságok, közös terhek, a katonaság és függelékeinek aránya nem volt megállapitva, nem analog az eset azért sem, mert 1866-ban a magyarországi közhangulat mellett önként egy szekeres sem vállalkozik és ha erőszakkal kihajtják, mihelyest fedezetlenül hagyják, azonnal hazaszökik, tehát a magyar fuvarost használni semmiképen sem lehetett volna; nem viselhette Magyarország különlegesen ezen terhet azért sem, mert Austriának alsórésze Boszniához épen oly közel van, mint a Dunántúl alsórésze és közelebb mint Pestmegye. A kormánynak két tagját azomban feleletre azért nem lehetett vonni, mert a bosnyák politikát elfogadta az 1875—1878-iki országgyülés, ezen kérdés mint vád már elő volt sorolva az 1878—1881-iki országgyülés elé terjesztett vádiratában a szélsőbalnak, és az országgyülés többsége a kormányt felmentette, a trónbeszédre tett feliratban a többség Bosznia elfoglalását elfogadta. Nem azért sem, mert a főbünös mindenesetre a közös hadügyminister volt, ki a szükségletet előre ki nem számitotta, ha a magyar

belügyminister e kérdésben szorosan a törvényhez ragaszkodva, a fuvarokat megtagadja, ez a foglalást megakasztja, ez időt és alkalmat nyujtott volna a pánszláv izgatás kifejtésére és az ellenállás szervezésére, késni tehát alig lehetett; mindenesetre méltányosabb és igazságosabb lett volna a lovakat, szerszámokat, szekereket megbecsültetni, árát lefizetni és a kocsisoknak illő napi bért biztositani, ily rendelkezéssel nem sértik meg a tulajdonjogot, nem a közös egyességet, mert a magyar kormány az osztrákkal quota arányban leszámolhatott volna. A személyi és szélsőbali ellenzék azonban ezen ügyet maga sem vette komolyan, mert e tárgyban csak kevesen szólaltak fel, de külömben is a vereség után a kapocs az ellenzék két része közt meglazult, rövid vita után tehát az inditványok felállással a nagy többség által elvettettek és az egész kérdés nyom nélkül eltemettetett, pedig a hadügyminister vétkes gondatlanságáért az országgyülésnek egyhangu megrovását kiérdemlette volna. Ez ugyan a Magyarországtul független közös hadügyminister álmait nem zavarta volna, de legalább előzetes esetül szolgál a jövőre és figyelmeztette volna a minister urat Magyarország komoly államiságára.

A király deczember 5-én Tisza Kálmánt, báró Wenkheim Bélát, Trefort Ágostont, Szende Bélát, Pauler Tivadart, Péchy Tamást, gróf Szapáry Gyulát, báró Kemény Gábort, Bedekovich Kálmánt ministerekké nevezte és ezen kinevezés a képviselőházzal decz. 7-én közöltetett. Tisza Kálmán ministerelnök ez alkalommal politikáját következőleg jelezte:

A válaszfelirati vita befejezése után ő Felsége megbizván a kormány alakitásával, egyelőre felajánlottam a kormány megalakitásábani közreműködésemet, anélkül, hogy magamra nézve bármit is elvállaltam volna és ennek folytán érintkeztem a tisztelt háznak több tagjával, ezeknek tanácsait is kikérve természetesen és ezt félreértések kikerülése végett kivánom megjegyezni, nem érintkezhettem másokkal, mint azon többséghez tartozókkal, mely többség a ház 21-es bizottsága által készitett és a kormány által is elfogadott válaszfeliratot elfogadta.

Tudom én igen jól, hogy vannak viszonyok, midőn ha egy fontos kérdésben adott szavazatok számaránya nem igen nagy, a kisebbség lehet hivatva kormányt alakitani. De hogy ez a parlamentárizmus elveivel megegyeztethető legyen, szükséges az, hogy a bár kisebbséget képező, de a többségtül nem nagyon távol álló szavazatokat egy politikai czélzatai- és nézeteiben egyöntetü kompakt párt adta légyen.

Hogy itt a helyzet nem az, talán felesleges indokolnom, mert nem hiszem, hogy bárki is e házban kétségbe vonhatná, hogy azon tisztelt képviselő urak közül, kik szavazatukat a válaszfelirat ellen adták, azok, kik egy párthoz számitják magukat, még feltéve is, hogy önmaguk közt kompakt pártot képeznek, nem teszik a ház összes tagjainak több mint legfeljebb egyhatodát. Ily viszonyok közt, a parlamentárizmus elvei szerint, azt hiszem, a kisebbséget szólitani fel a kormányalakitásra, a lehetetlenségek sorába tartozik. Az értekezések azt mutatván, hogy ha a kormányválság

gyors befejezését óhajtjuk, nekem kell vállalkoznom, megtettem azt és társaim is vállalkoztak a feladatra, még pedig vállalkoznunk kellett annál inkább, mert aligha fogja valaki kétségbe vonhatni, hogy a kormányválságnak hosszu időre nyulása ma, midőn egyes fontos kérdésekben, miként azt a magas trónbeszéd is mondotta, legalább ideiglenes intézkedések alig pár hét alatt halaszthatlanul megteendők, valóban az alkotmányos kormányzat és törvényhozás terén igen nagy zavarokat idézhetett volna elő.

Ezeknek előrebocsájtása után kötelességemnek tartom reá mutatni azon főfontosságu tárgyakra, melyek a törvényhozás figyelmét igénybe veendik.

Első és legnagyobb feladat lesz odatörekedni, hogy a keleti események által előidézett nehézségek és ujabb terhek daczára, államháztartásunk rendezésének ugyis nem könnyü munkája lehetetlen ne legyen, vagyis törekedni oda, hogy a második kibocsátásu kincstári utalványok beváltása épen ugy, mint egyéb szükségletek fedezése, lehető legyen anélkül, hogy e miatt oly eszközökhöz kelljen nyulni, melyek a percz szükségén segitenek ugyan, de az állam hitelét hosszabb időre megrontják. Reményünk van, hogy ezen czélt el lehet érni a magyar állam igénybevételével önállóan és remélem, hiszem, hogy ez irányban nem sokára konkrét törvényjavaslatokat leszünk képesek a tisztelt ház elé terjeszteni. De tekintettel az 1867. évi törvényekre és a monarchia mindkét állama törvényhozásának hazafiságára egészen, — minden viszonyok közt — a kombinácziobul kizártnak nem tekinthetem azt sem, hogy oly

költségek, melyek a monarchia közös akcziójának következményei, a magyar-osztrák monarchia hitelének igénybevételével fedeztessenek.

Ezen égető és főfontosságu kérdésen kivül igen nagyszámu kérdés az a belkormányzat terén, amely megoldásra vár.

Első helyen áll a fontos kérdések között a véderőrül szóló törvényjavaslatnak egy ujabb időszakra megalkotása. E törvény megalkotásánál hazánk és a magyar-osztrák monarchia biztonságának szempontjai egyfelül, másfelül a pénzügyi helyzet igényei okvetlenül komolyan fontolóra veendők lesznek. Akár egyik, akár másik szempontnak mellőzése, bizonynyal megboszulná magát és csak ha mind e két szempont kellő figyelemre méltatik, fog oly törvény alkottatni, mely ugy Magyarország, mint a trón dicsőségének előmozditója lehet.

Nem kevésbé fontos a Horvát-Szlavonországgal kötött pénzügyi egyezménynek egy ujabb időszakra megujitása, melynél mindkét félnek ugy anyagi helyzete, mint méltányos igényei lesznek figyelembe veendők.

Ezen felsorolt kérdések mellett lehetetlen még csak elmondani is mindazon nagyfontosságu kérdéseket, melyeknek mielőbbi elintézése hazánk érdekében van.

Ott van az igazságügy terén a teendőknek egész halmaza.

A mult országgyülés alatt megalkotott törvénykönyv az életbeléptetési törvényre, a rendőri kihágásokrul szóló törvényre, büntető eljárásrul szóló törvényre vár, hogy a reményeknek, amelyek hozzá vannak kötve, megfelelhessen.

Emellet a perrendtartás javitása, ugy a kor igényeinek megfelelő csődtörvény alkotása hasonlag égető szükség.

Több számos törvény van még az igazságügy terén és mindezekhez hozzá a magánjogi törvénykönyv előkészitésének teljes szorgalommal való haladéktalan folytatása.

A közigazgatás terén a többi bár fontos, de mégis csekélyebb kérdéseken felül kiemelkedik a legfőbb közigazgatási biróság szervezésének minden oldalrul sürgetett kérdése.

Régen érzett szükség kielégitésére van hivatva a katona-beszállásolásrul szóló törvénynek megalkotása.

Emellett nem emlitve egyebet, a megyék háztartásának rendezése, épen ugy, mint a honositási törvény megalkotása: az elutasithatlan szükség követelményével léphet fel.

Mindenfelül méltán sürgetik a háboru idején teendő természetbeli szolgálmányoknak törvény által szabályozását és a háboru idején szükségessé válható rendkivüli intézkedések törvény által megállapitása sem halasztható hosszabb ideig.

A közlekedés terén a közmunka törvény megalkotása, a vasuti hálózat czélszerübb csoportositása iránti intézkedések és keleti összeköttetéseink biztositása azok, melyek lehető gyors elintézést igénylenek. Közgazdászati szempontbul pedig az erdő- és bányatörvény megalkotása és a külfölddel való viszonyainknak, érdekeinknek megfelelő szabályozása azok, melyeknek elsősorban kell törekvéseinknek tárgyát képezni.

Közművelődési érdekeink előmozditása s a közoktatás terén részint a meglévő törvények módositása, részint ujabbak alkotása hasonlag kell, hogy igénybevegye a törvényhozás figyelmét.

Emellett ott van még a nyugdijazási törvény és a főrendi háznak 1869. óta minden alkalommal fölemlitett rendezése, mely utóbbi kérdés a benne fekvő egyéb nehézségeken kivül, hazánkban még a történelmi fejlődés és az államiság szempontjábul is igen sok komoly megfontolást igényel.

Oly nagyszámu és fontos kérdések ezek, hogy már csak ezek megoldása is évek munkájának lehet eredménye. A kormány a maga részérül kötelességének fogja ismerni, teljes szorgalommal előkésziteni azokat és amit a maga részérül tehet, mindent megtenni az iránt, hogy ezek közül mentül több, mentül előbb törvénynyé válhasson.

Rendes viszonyok közt a külügyi politika kérdései nem szokták a kormány programmjának tárgyát képezni, ma azomban azt hiszem, lehetetlen ezekrül is hallgatni. A keleti bonyodalmak folytán létrejött okkupáczió következtében szükségessé lett az okkupált Bosznia és Herczegovina ideiglenes kormányzata iránt oly intézkedést tenni, mely az okkupáczió természetével megegyez, a kormány feladatának tekinti, hogy az iránt a monarchia másik állama kormányával egyetértőleg javaslatot terjeszszen elő.

Hogy mi volt a czél, amelyért a kongresszus az okkupácziót és kormányzatot a magyar-osztrák monarchiára bizta és az azt elvállalta, elmondottam a válasz-

felirati vita alkalmával tartott beszédemben. A czél kijelölésében azt hiszem benne fekszik a tartam iránti nézetemnek kijelölése is. Kell tartani addig, mig elenyésznek az okok, melyek azt előidézték, vagyis mig az iránt, hogy a bajok megujulni nem fognak, biztosak lehetünk, egyszóval addig, mig a török hatalom képes lesz e tartományokban az általunk helyreállitott rendet és nyugalmat fenntartani és ezáltal az eddig létezett veszélyek meg nem ujulhatását biztositani.

Mikor fog bekövetkezni a kedvező időpont, ezt meghatározni ma nem lehet. A kormány a berlini szerződés alapján áll, az annexió kérdése napirenden nincs és nem lehet, de biztosithatom a tisztelt házat arrul, hogy ha e kérdés bármikor napirendre kerülne, e felett a törvényhozások és a korona együtt fognak határozni.

Részemrül általában azon irányt fogom követni, a melyet a válaszfelirati vita alkalmával ismételten jeleztem és ezek mellett egyik főszempontja lesz törekvésünknek az, hogy a fennálló helyzet által előidézett kiadások a tett előterjesztéseken túl ne menjenek és hogy az okkupált tartományok miatt az okkupáczió költségein túlmenő terhek a kincstárra állandóan semmi viszonyok közt ne háruljanak. Hóditási vágy, amint ezt a válaszfelirati vita alkalmával is megmondtam; bennünket nem vezet, közjogi helyzetünk és pénzügyeink egyiránt arra utalnak, hogy minden erre irányzott politikátul amennyire ez hazánk és a magyar-osztrák monarchia biztonságának veszélyeztetése nélkül lehet, határozottan tartózkodjunk.

Feladatunk ha lehet, békében megóvni a monarchia

épségét, de viszont — azt hiszem, — feladatunk az is, hogy ha bármely oldalrul ezt veszély fenyegetné, azt utolsó erőnk megfeszitéséig is megoltalmazni.

Ezek azok, tisztelt ház, amiket ma elmondani szükségeseknek tartottam. Érezzük mi jobban, mint bárki más a reánk nehezedő feladat sulyát, de épen mert nehezek a feladatok, mert bonyolult a politikai helyzet és mert ugy lehet, hogy maga egy alkotmányos kormánynak azon kötelessége is, hogy a szabadságot és rendet együtt fenntartsa, nem mindig lesz nehézségek nélkül teljesithető, kötelességünknek tartottuk elfogadni koronás királyunk megbizását és megfelelni annak mindaddig, mig a törvényhozás többsége támogat.

Bizalmunkat az iránt, hogy e feladatnak megfelelni képes leszünk, helyezzük azon meggyőződésbe, hogy nehéz viszonyok, bonyolult politikai helyzetek felidézik ugyan a szenvedélyeket, de politikai érettséggel biró és hazafias nemzeteknél megérlelik azon tudatot is, hogy túltéve magukat személyes szempontokon, kisebb eltéréseken, kötelessége ily időben mindenkinek meggondoltan, higgadtan, hazafias eljárással közreműködni arra, ami a haza és trón javára szükséges.

Ezen hitben és erre irányzott törekvésünkben ajánljuk magunkat a tisztelt ház kegyeibe.

Ezen programm határozottan semmit sem igért, mert a pénzügyek rendezését csak mint óhajt fejezte ki, első teendői az igazságszolgáltatás és közigazgatás terén mozogtak; Bosznia- és Herczegovinára mást nem mondhatott, mert a berlini kongresszus határozata kezeit kötötte.

Nemsokára tárgyaltatott Irányinak a berlini szerződés tárgyalását ajánló inditványa; az inditványt az egész ellenzék támogatta, Tisza Kálmán ellenezte, 151-el szemben 96 elvetette, az ellenzék tehát rövid idő alatt összeolvadt. Az államszerződések, a külpolitika megbirálása és a külpolitika vezetése kétségkivül az állami függetlenség, az államfelség egyik sarkalatos fő alapjogát képezi, a szabad államok gyakorolják ezt a követeknek az állam felelős kormányai általi kinevezése által, gyakorolják főleg azáltal, hogy felelős kormányaik az országgyüléseket az eseményekről, politikai irányaikrul, szándékaikrul kötelesek tüzetesen értesiteni, ha a többség a kormány irányát és czéljait helyesli, a kormány intézkedik, ha kisebbségben marad, leköszön, ha a többség véleménye ellen intézkedik, felelősségre vonják és elitélik, a bitorló kormánynak megtagadják az adót és katonát, a kormányok eljárásuk igazolására az államközi szerződéseket megbirálás és helyeslés végett az országgyülés elé terjesztik. Magyarország ezen jogokat a Habsburg-ház uralmáig gyakorolta, mert a támadó háboruk az országgyülés által határoztattak el, a fontosabb béke, örökösödési szerződésekben és szövetségekrül az országgyülés határozott, a Habsburg-ház alatt azomban ez lassankint kiment divatbul, időnkint csak a törökkeli béke czikkelyeztetett be és azon államjogi természettel biró szerződések, melyek az ország és polgárai szabadságait és jogait biztositották. A külügyek feletti rendelkezést sem 1848., sem 1867. nem vette ki a király kezébül. Sajnos, de való, mi ezen joggal nem birunk, mert a követeket nem a magyar, nem az osz-

trák, de a birodalmi minister nevezi ki, ezen minister sem az országoknak, sem a birodalmi szövetségnek nem felelős, mert nincs biróság, mely felette itél. A király és császár békekötési és hadinditási joggal bir, de nincsen hadserege sem egyik, sem másik államnak, sem Magyarország, sem Austria a külpolitikában önállólag különlegesen nem intézkedhetnek, Magyarország tehát csak azon szerződésekhez, vagy azon pontokhoz szólhat, melyek pénzkötelezettséget, vagy a mostani hadi illetéket meghaladó katona-segélyt tartalmaznak, vagy magyar terület átengedéséről szólnak, ezt a hármat az országgyülés megtagadhatja. A berlini szerződés azonban ezek egyikéről sem szól, valószinüleg ez pénzáldozatokat is fog kivánni, de mind az 1875-iki, mind az 1878-iki többség a bosnyák politikát elfogadta, deczemberben tehát már ez vita tárgyát nem képezhette.

Európa politikájában nyugalom uralkodott. Bosznia és Herczegovina elfoglalása által Austria-Magyarország a keleti pánszlávizmus közé beékelte magát, a szerbek, románok belátták, hogy az osztrák-magyar birodalom elleni üzelmek nem csak sikertelenek, de saját lételöket is veszélyeztetik, a nemzetiségi izgatás tehát részükről megszünt, az orosz duzzogott, de az erős német-osztrák szövetség ellen nem mert támadólag fellépni. Tisza Kálmán a legkényesebb és legnépszerütlenebb ügyekben diadalmaskodott, a deficit azonban erősebb volt nálánál; némely régi adósságokat ki kellett egyenliteni, a bosnyák költségeket fedezni kellett, mindez csak uj kölcsön által volt fedezhető, mert

a földadót a legmagasabb fokra csigázták, az ország szegényedett, a kivetett adók tehát nem emelkedtek. A kölcsön kérdése igen csiklandós kérdés volt, mert Tisza Kálmán az egyensuly helyreállitását megigérte, e helyett azomban 4 év alatt az ország adóssága 300 milliót haladó összeggel növekedett és ennek ellenében a konok közönség a nem gyümölcsöző befektetések tőke-természetét nem ismerte el. A kölcsönnél tehát az ellenzék kedvező helyzettel birt, miért is Tiszának (mert ministertársai nem számitottak) egész erővel neki rohant. A pénzügyminister következő törvényjavaslatot nyujtott be:

1. Az 1879. évben következő állami kiadások hitelművelet utján fedezendők:

a) az 1874: 14. törvényczikk alapján kibocsájtott kincstári utalványok beváltására szükséges összeg azon része, mely az 1878: 35. törvényczikkben foglalt intézkedés után még fedezetlen;

b) a kormány által a mult évekre beterjesztett és törvény által megállapitandó póthitelek;

c) az 1878. 9. t.-czikkben megszavazott hadiköltség hitelén felül tényleg felmerült kiadási többletnek a magyar korona országaira eső része, azon összeg erejéig, mely a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságok határozata alapján, a törvényhozás által meg fog állapittatni;

d) az 1879-ik évi államköltségvetésben mutatkozó hiány fedezésére szükséges összeg, miként az a törvényhozás által meg fog állapittatni;

e) a Bosznia és Herczegovina megszállásábul szár-

mazó költségek czimén, a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságok határozata alapján, az 1879-ik évre egyelőre már megszavazott 20 millió forint átalánynak, valamint az e czélra ez évben még megszavazandó költségeknek a magyar korona országaira eső része.

2. A hitelműveletek, melyek az 1. §-ban elősorolt kiadások fedezésére szolgálnak, aranyban számitott 96 millió forinton tul nem terjedhetnek.

3. A pénzügyminister felhatalmaztatik, hogy a 2. §-ban foglalt összeget, akár 6-os aranyban kamatozó adómentes járadékkötvények kibocsájtása és elárusitása, akár részben 5-ös aranyban kamatozó és 36 év alatt egyenlő évi részletekben törlesztendő, jelzálogos kölcsönkötvények kibocsájtása és elárusitása által, akár részben ideiglenes hitelműveletek által szerezze be. A jelzálogos kölcsönkötvények kibocsájtása azonban 72 millió arany frt névérték összegen felül nem terjedhet.

4. Az 1875 : 49. t.-cz. 3., 4., 5. §-ában foglalt határozatok kiterjesztetnek a jelen törvény 3. §-ában emlitett járadékkötvényekre is.

5. Mily állami javak lesznek a jelen törvény 3-ik §-ában emlitett jelzálogos kötvények biztositékául felveendők, azt későbbi törvény fogja meghatározni.

6. Azon kincstári birtokok, melyek az 5. §-ban emlitett külön törvény által meg fognak jelöltetni, a most emlitett törvény kihirdetésének napjától számitva, a 3. §-ban emlitett jelzálogos államkölcsön jelzálogi fedezetül szolgálnak, ennélfogva ezen birtokok további zálogjogi bejegyzésekkel nem terhelhetők, a netaláni

korábbi zálogjogi bejegyzések azonban érintetlenül maradnak.

7. Az 5-ik §. értelmében, jelzálogos kölcsön biztositékául szolgáló, állami javak eladásábul befolyó pénzek, kizárólag a 3. §-ban emlitett jelzálogos kötvények beváltására forditandók.

8. A jelzálogos kötvények után, az államkincstár 5%-ot fizet aranyértékben, félévi utólagos részletekben.

9. Ugy a befizetésre, valamint a kamatozásra nézve, 100 o. é. arany forint, 10 sterling fonttal, 250 frankkal, illetőleg német birodalmi 202.$_{50}$ márkával vétetik egyenlőnek.

10. A jelzálogos kötvények és az azokon lévő kamatszelvények, minden fennálló bélyegilleték és adótul mentesek, és a teljes bélyeg- és adómentesség azok részére jövőre is biztosittatik. Az ezen kölcsön iránt kötött szerződések bélyeg- és illetékmentesek.

A kötvények tőzsdejegyzése fejében fizetendő külföldi bélyeg és illeték az állam terhére esik.

11. Az ekkép felveendő kölcsön kibocsájtási feltételei, a hitelművelet keresztülvitele és teljes befejezése után, a kibocsájtási összegnek és a törlesztés évi részleteinek utólagos beczikkelyezése végett az országgyülésnek bejelentendők.

12. Ezen törvény kihirdetése után azonnal életbe lép és végrehajtásával a pénzügyminister bizatik meg.

A pénzügyminister indokolása:

Az 1874: 14. t.-czikk alapján kibocsájtott kincstári utalványok 76½ millió forint névértékben 1879. augusztus 1-én beváltandók.

Ezen utalványok beváltására az 1878. évi 35-ik t.-cz. határozata szerint az utolsó járadékkölcsön kibocsátásábul eladandó kötvények árábul 21—22 millió forint forditandó. Ez utóbbi összegnek, t. i. 22 millió forintnak aranyban megfelel kerekszámban 18.800,000 frt, mi az egész fönnebbi beváltási összegbül levonatván, marad még beváltandó kerekszámban 57.700,000 frt névérték aranyban.

Ez összeg magában oly nagy, hogy annak más uton, mint hitelművelet utján beszerzésérül szó sem lehet és ezen összeg fedezésérül okvetlen szükséges mielőbb gondoskodni, már azért is, hogy a kölcsönök elhelyezésére kedvezőbb időszakot fel lehessen használni.

Nehogy azomban az állam ez évi szükségletei fedezése iránt minden egyes előforduló esetnél külön kelljen intézkedni, helyesebbnek látom egybefoglalni mindazon összegeket, melyek az 1879. évben előreláthatólag hitelművelet utján lesznek fedezendők és ezekrül is a fennebb emlitett hitelművelettel egyben gondoskodni. Ezért vettem be a törvényjavaslat 1. §-ába mindazon kiadásokat, melyek fedezetérül a törvényhozás még nem intézkedett.

Ilyenek azon összegek, melyek a közösügyek tárgyalására kiküldött országos bizottságok által az 1875. és 1876. évi közösügyi költségekrül szóló zárszámadások, valamint az 1878. évre már tárgyalt és még tárgyalandó kormányelőterjesztések alapján részint már végleg megállapitott, részint még megállapitandó túlkiadások folytán póthitelek czimén lesznek fedezendők, nevezetesen :

Az 1875. zárszámadások alapján a közösügyi bizottságok által már megállapitott póhitelnek 31 százaléka . .	478,969·—
Az 1876. évi közösügyi zárszámadás alapján a bizottságok által megállapitott költségtöbbletnek 31 százaléka	1.059,666·88½
1878. évre a közösügyi bizottság által megállapitott költségtöbblet . .	134,513·55
Az 1878. évi közösügyi költségeknél a határvám-tételek visszamaradás folytán mutatkozó fedezethiány hozzávetőleg	2.000,000·—
Összesen:	3.673,149·—
Továbbá az igazságügyminister által kért pótlék	270,000·—
Ezekhez járul még a Bosznia és Herczegovina megszállásbul Magyarország részére eső költségtöbblet, és pedig 1878-bul, ezen összeg fedezetéül .	13.100,142·—
szolgál a katona helyettesités és rokkant alapbul Magyarország illetéke 10,368,705 forint névértékü papirbul 7.315,863 forint, mit levonva, marad fedezendő	5.784,279·—
A közösügyi bizottság által 1879. évre már megszavazott	6.280,000·—
Ugyane czélra megszavazandó .	4.500,000·—
Az 1879. évi hiány	22.802,398·—
Az itt elősorolt tételek, és pedig :	

1. Közösügyi póthitel	3.673,149·—
2. Igazságügyministeri póthitel .	270,000·—
3. 1878-iki katonai költségtöbblet	5.784,279·—
4. Bosznia megszállása	10.780,000·—
5. 1879. évi költségvetési hiány .	22.802,398·—
Tesznek papirpénzben összesen .	43.309,827·—

A törvényjavaslat 3. §-ában kimondott felhatalmazásra nézve mindenekelőtt meg kell jegyeznem, hogy ez idő szerint, midőn még Európa piaczai még a lefolyt keleti háboru utóhatásainak befolyása alatt állnak, midőn a legcsekélyebb jelentőségü politikai események puszta hire a hitelpapirok eladását napokra lehetetlenné tenni képes, a hitelműveletek módozatainak megválasztásában kétségkivül a lehető legnagyobb óvatosság szükséges és hogy ép ez okbul a kormány méltán kivánhatja, hogy e részben kezei a szükségen túl a törvény által megkötve ne legyenek, mert minél szükebb korlátok gátolandják szabad mozgását, annál kevesebb kilátása leend a szükséges hitelműveleteket az állam érdekeinek legjobban megfelelő módon keresztülvinni.

A hitelművelet némely módjai a helyzet által ugy is ki vannak zárva, például a rövid idő alatt törlesztendő kölcsön eszméje ellen, mely kétségkivül legkönnyebben lenne elhelyezhető, intő példa az 1873. és 1874-iki kincstári utalványok kibocsájtása, mely épen a mostani nehéz körülmények közt kerül beváltásra és ezáltal nagyrészben okozója a jelen kényszerhelyzetnek.

Az államkincstár érdekeinek kétségkivül legjob-

ban felelne meg a II. kibocsájtási kincstári utalványok beváltását ugyanazon eszközökkel keresztülvinni, amivel az I. kibocsájtási utalványok beváltása sikerült, t. i. kizárólag járadék kötvények kibocsájtása utján, s részemrül jelenleg is kivánatosnak tartom, hogy a szükséges összeg beszerzése ez uton lehetséges legyen, ha azomban ezen módozat kizárólag és kötelezőleg minden más eszköz mellőzésével vétetnék fel a törvénybe, a mai körülmények közt és tekintettel az összeg nagyságára és az idő rövidségére, alig lehetne teljes biztonsággal felelősséget vállalni az iránt, hogy a kivánt összeg ezen idő alatt beszerezhető, és azért szükségesnek láttam oly hitelműveletet is felvenni a törvényjavaslatba, mely a kötvények gyorsabb elhelyezése tekintetében biztosabb sikert igér azon esetre is, ha a pénzpiaczon kedvezőbb hangulat állna be, s mely más vevő közönségre, más piaczra van számitva, mint a járadék kölcsöné, t. i. jelzálogi jelleggel biró és aránylagos mérsékelt tartamu törlesztéssel összekötött kölcsön kibocsájtását, mely azomban csak oly korlátok közt szándékoltatik igénybe vétetni, melyek közt a kincstári utalványok beváltása fedezetét találandja, ennek megfelelőleg vétetett fel a költségvetésbe a 72 millió frtnyi összeg, mint a jelzálogkölcsön maximuma.

A végett, hogy ezen kölcsön ötös, tehát a kincstári utalványoknál és a járadék kölcsönnél kisebb kamat mellett is aránylag rövid idő alatt el legyen helyezhető, el nem lehet kerülni, hogy az egyrészrül az állami jószágok biztositékul lekötése mellett, más-

részrül törlesztéssel, még pedig oly törlesztési móddal bocsájtassék ki, mely a tőke visszafizetés esélyei tekintetében a papirt a vevő szempontjábul előnyösnek tüntesse ki, s mint a jelzálogkölcsön kibocsájtásának egyik indoka az, hogy annak értékesitésénél minél magasabb legyen az árfolyam, ezt leginkább azon előny által véltem elérhetni, mely a törlesztésnek egyenlő évi részletekben és igy az első években is már nagyobb arányban megállapitása által a jelzálogkölcsön vevőinek nyujtatik.

E két körülmény t. i. a papirnak jelzálogi minősége s annak törlesztési módozata egyedül képesek némileg biztos kilátást nyujtani arra nézve, hogy az elhelyezés ily rövid idő alatt, mint aminővel augusztus elsejéig rendelkezünk, sikerülni fog.

Az államjószágok jelzálogi lekötése különben meg volt az I. és II. kibocsátásu kincstári utalványoknál is, melyeknek czimleteiben ez határozott kifejezést talált. A külömbség itt csak annyi, hogy tekintettel azon pénzpiaczoknak, melyekre ezen papir számitva van, jogi felfogására, szükségesnek találtatott a jelzátogi biztositás eszméjét oly módon szövegezni, a mint ez a törvényjavaslat 6. §-ában látható.

Tekintetbe kell végre venni azt is, hogy a jelzálogi jelleg és a törlesztési mód adják meg azon előnyöket, melyek lehetővé teendik a kötvények magasabb ároni eladását, mint a minő a járadékkötvényeknél elérhető, mi a pénzbeszerzés jutányosságára nézve kivánatos s ezen előnyök adják meg a biztonságot az iránt, hogy ezen papir a piaczok esetleg kedvezőtle-

nebb viszonyai között is elhelyeztessék. A kibocsájtandó kölcsön valutájára nézve alig szükséges bővebben fejtegetni, hogy ezüstben, vagy papirértékben kamatozó kötvények elhelyezésére a mai körülmények között egyáltalában nem számithatnánk.

A hitelműveletek módozatai közé fel kellett venni általánosságban azt is, hogy a kormány részben egyéb ideiglenes jelleggel biró hitelműveletekkel is fel legyen hatalmazva, mint például előlegek felvételére a törvény határain belül, már azon oknál fogva is, hogy esetleg oly időben, midőn a pénzpiaczokon különféle okokból származható pangások miatt kötvényeladások csak nagyobb áldozatok mellett lennének eszközölhetők, módja legyen a kormánynak az állam szükségleteit ideiglenes műveletek utján fedezni addig, mig a pénzpiaczok helyzete jobbra nem változik.

A törvényjavaslat 4. §-ában foglalt intézkedés azon okbul szükséges, hogy a kibocsájtandó uj járadék-czimleteknél a kamatfizetés, a külföldi valuták aránya, a bélyeg- és illeték-mentesség és a külföldi bélyeg megfizetése ügyében kétség ne merülhessen fel.

Ugyanezen okból fel kellett venni a 8., 9., 10. §-okba analog intézkedéseket a jelzálogos kötvények kibocsájtására, mivel ezek hasonló kedvezmények nélkül nem lennének forgalomba hozhatók.

A jelzálogos kölcsönnek biztositékául kijelölendő államjavak névszerinti megnevezése a javaslat 5. §-ában azért tartatott fenn későbbi intézkedésnek, mivel nem czéloztatik az összes államjavak lekötése, hanem

csak azon összeg erejéig, mely a felveendő jelzálogos kölcsön biztositására szükséges, — de nem lehetett ezen államjószágokat megjelölni azért sem, mert a jelzálogkölcsön utján esetleg fedezendő összegre nézve maximumként mondatik ki a 72 millió forintnyi összeg s ha az esetleg csekélyebb összeg erejéig bocsájtatnék ki, az ennek megfelelő biztositék is csekélyebb lenne.

Mi a 7. §. tartalmát illeti, az állami jószágok eladásábul befolyt pénz eddig a kincstári utalványok beváltására volt forditandó és fordittatott tényleg. Szükséges, hogy ezen intézkedés a kibocsájtandó jelzálogi kötvényekre is alkalmaztassék, melyek a kincstári utalványok helyébe lépnek, ez némileg következménye a jelzálogi lekötéseknek s a czimletek vevőinek szolgál megnyugtatására.

A 11. §-ban köteleztetik a kormány, a hitelműveletek keresztülvitelérül jelentést tenni, főleg a kibocsájtási összeg és a törlesztési évi részletek utólagos beczikkelyezése végett; a kormány t. i. a 3. §-ban foglalt 72 millió arany forint névérték-összeget a jelzálogos kölcsönnél nem kivánja olyannak tekinteni, mely minden körülmények közt kibocsájtandó, hanem ezen számot mint maximumot vette fel, melyen alul kedvező körülmények közt lemehet; a végleg kibocsátott összeg, valamint az ennek alapján megállapitandó évi törlesztés beczikkelyezendők.

Jelentés a járadékkölcsönrül és a 76½ milló kincstári utalványokrul.

Az 1877: 9. t.-cz. 1. §-ában felhatalmaztatott a pénzügyminister, hogy az 1873. évi 33. t.-cz. alapján kibocsájtott 76½ milló forint névértékü, 6-al kamatozó és 1878. évi deczember 1-én lejáró kincstári utalványok törlesztése czéljábul az erre szükségelt összeg erejéig 6-os, aranyban kamatozó adómentes járadékkötvényeket bocsáthasson ki.

Ugyanezen 1877: 9. t.-cz. 3. §-ában foglalt határozat szerint az ekkép felveendő járadékkölcsönnek kibocsátási feltételei, a hitelművelet keresztülvitele és teljes befejezése után utólagos beczikkelyezés végett az országgyülésnek bejelentendők.

A most emlitett határozatnak egész terjedelmében eleget tenni azon oknál fogva még nem lehet, mivel a kérdéses hitelművelet ez idő szerint teljesen befejezve még nincs, mert habár az emlitett kincstári utalványok, mint alább látható, egy csekély rész kivételével már be vannak váltva, mind a mellett a beváltásra vonatkozó adatok hitelesen még ki nem mutathatók, és pedig azért nem, mivel a külföldi bankházaktul az ide vonatkozó számlák még be nem érkeztek, és ezek érdemleges megvizsgálása és könyvelése, valamint az illető könyvek lezárása még némi időt fog igényelni.

Hogy azonban a törvényhozás a kérdéses hitelműveletrül és általában a járadékkölcsön kibocsátásárul, valamint ennek eddigi eredményérül tájékozást nyerhessen, szükségesnek találtam már most jelentést tenni

arrul, mily eredményeket mutat fel a járadékkölcsön kibocsájtása annak elejétül 1878. december végeig és mennyire haladt a fönnebb emlitett kincstári utalványok beváltása ugyancsak a lefolyt év végeig.

E czélra szükséges mindenek előtt felsorolni azon kiadási összegeket, melyek fedezésére a pénzügyminister különféle törvényczikkek által felhatalmazást nyert.

Ezen összegek a következők:

Az 1877-iki hiány	20,545,937.—
Póthitel a honvéd. minister számára 1887-re	425,065·23
Ismét	15,940·—
1878. A párisi kiállitás póthitele . .	75,000·—
1877. A beszterczebányai gőzfürészre	91,376·—
1878. Diósgyőri póthitel	242,506·—
1878. A közösügyi költségek póthitele	2.047,482·—
1878. A közlekedési minister „	1.524,573·—
1878. Az igazságügyminister „	513,447·—
1878-iki költségvetési hiány . . .	21.121,416·—
1878. A mozgósitási 60 millióbul Magyarország része	18.840,000·—
Az 1873-iki kincst. utalv. beváltására	87.768,369·20
Összesen	154.211,512·43

Ezen kiadások fedezésére 74·35 árfolyamon aranyba, vagyis 115 agióval számitott 85 : 50¼ bankértékü árfolyamon . . . . . 180.360,000.—

Ehhez hozzájárul az 1875 : 49. törvényczikk értelmében kibocsájtandó . 80.000,000·—

Tesz összesen 260.000,000·—

A forgalomban bocsátott czimletek szövegében

meg van jelölve a kibocsátási összeg, melyhez az illető czimlet tartozik. Meg vannak jelölve a folyó számok, melyek az illető kibocsátásban foglaltatnak és fel vannak véve azon törvényczikkek kivonatai, melyek az illető kibocsátás alapjául szolgálnak. Az emlitett 260 millió frtra terjedő összes kibocsátásbul 1876. évi január hótul 1878. évi deczember végeig értékesitett, mindössze 221.675,700 arany forint névértékü kötvény, ezen összegbül visszatartatott és közvetlen a központi állampénztár által némely alapokhoz tartozó értékpapirok kicserélésére forditott 3.000,000 frt névértékü kötvény, mely művelet még tényleg befejezve nincs. A többi 218.675,700 arany frt névértékü kötvény az illető konzorcziumnak adatott át értékesités végett, ezen kötvények elárusitásábul a kibocsátási és értékesitési költségek levonása után tisztán befolyt 191.514,417 forint. Az elárusitás történt részben alku szerint meghatározott áron, részben bizományilag.

Meghatározott áron eladatott 40 millió névérték		37.034,675·—
A költség tett		64,293·—
Maradt tiszta bevétel .		36.960,381·—
Bizományilag eladatott névértékben	178.675,700·—	
Ezért befolyt bankértékben	159.825,422·—	
Költségek fejében levonult	5.281,387·—	
Maradt tiszta bevétel		154.544,035·—
Összesen .		191.514,417·—

Ezen összeghez hozzá számitandó lesz az állampénztár által értékesitett fenntebbi kötvényekbül befolyandó összeg.

A fenntebbi kimutatott összegbül fedeztettek az 1876., 1877., 1878. évi államháztartási hiányok a fennebb idézett törvények alapján, továbbá az első kibocsájtási kincstári utalványok beváltása az alább kitett részletezés szerint és végre az 1878-iki mozgósitási költségek.

Az elárusitott fent elősorolt értékpapirok levonása után marad a kincstár birtokában 1878. évi decz. 31-én	38.324,300·—
névértékü járadék kötvényekbül levonandó, az 1878. évi 35. t.-cz. határozata szerint az 1874. évi II. kibocsájtásu kincstári utalványok beváltására forditandó	28.000,000·—
Marad tehát a kincstár rendelkezésére	10.324,300·—

Mely kötvények az 1878-ik év végével fennmaradt 4.847,854 frt, vagyis bankjegyértékben 5.671,000 frt előleg, valamint a folyó év január elsején felvett 8.000,000 frt uj előleg részbeni törlesztésére lesznek forditandók.

A konzorcziumnak meghatározott áron eladott 40 millió forint névértékü kötvényeknél a költségek levonása után a tiszta bevétel 80½ árfolyamot mutat fel, mely megfelel az 1875 : 49. törvényczikk határozatának.

Az 1877-iki nyilvános aláirás utján kibocsátott 32

millió járadék kötvénynél az aláirás kétféle volt, nevezetesen kincstári utalványokban teljesitett befizetéseknél $82^{3}/_{10}$, és teljes készpénzben történt befizetéseknél $80^{8}/_{10}$. Ezen árfolyamban levonatván a jutalék és aláirási költségek, a tiszta bevételek szerinti árfolyam tesz $78^{3}/_{10}$, illetőleg $76^{8}/_{10}$ aranyban.

Az 1878-ik évben bizományilag a tőzsdéken elárusittatott 146.675,700 frt névértékü kötvényeknél az árfolyam maximuma volt $81^{3}/_{4}$, minimuma pedig $69^{1}/_{4}$ aranyban, az ez évben elért átlag a költségek levonása után 75_{1}, a fennt kitett árfolyamok átlaga aranyban 77_{4} és 115 agióval számitva 89_{1} árfolyamot mutat fel papirban.

Az árfolyamok folytán a felvett járadékkölcsön 1876-ban 7_{36}-ba, 1877-ben 7_{59}-be, 1878-ban 8_{1}-be került.

Az I-ső kibocsájtási kincstári utalványok kibocsájtását illetőleg mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy az 1873 : 33. t.-czikk 3. §-ában az I. kibocsájtási névérték összege $76^{3}/_{4}$ millió osztrák értékü ezüstben, vagy $7^{3}/_{4}$ millió sterling fontban, vagy 153 millió német márkában van megállapitva. A jelenlegi aranyértékarányok szerint $7^{1}/_{2}$ millió font értéknek magyar arany forintokban 75 millió forint felel meg, mi papirban a mai árfolyam szerint 116-os agióval számitva 87 millió forintot tesz. 153 millió német birodalmi márkértéknek azomban ez idő szerint arany forintokba számitva nem 75, de $76^{1}/_{2}$ millió arany forint felel meg, mi ismét 116 agióval számitva, papirpénzben nem 87 millió, de 88.740,000 forintot, vagyis 1.740,000

forinttal többet tesz; a szerint tehát, amint a kincstári utalványok Londonban vagy a német birodalmi bankoknál váltatnak be, a beváltási árnak is külömbözni kell, mire külömben a pénzbeszerzésnél a váltóárfolyamnak is befolyása van.

A beváltás még teljesen befejezve nem lévén, ennek állása csak a szerint adható elő, amint az 1878. deczember 31-ig a beérkezett számlákbul és kimutatásokbul megállapitható.

Ezek eredménye következő:

Az összesen beváltandó L. . . .	7.500,000·—
A névértékü kincstári utalványbul levonandó L.	126,990·—
mely az államvagyon eladásábul befolyván, az ezekbül alakult külön alap birtokában van. Ezen összeg levonásával maradt beváltandó kincstári utalvány L.	7.373,010·—

A hitel számvevőségi kimutatások szerint 1878. évi deczember hó végeig beváltatott összesen St. 5.122,700 névérték, mely bankértékben 61.048,273 frtba került, és pedig:

Az 1877. évi nyilvános aláirás utján bekerült 1.887,500 névértékért .	22.710,108·—
Az 1878. évben tőzsdeszerüleg bevásárolt 2.154,000 ny. névértékért . .	25.566,468·—
Az 1873. évi törvény értelmében váltott 1.081,051 L. névértékért. . .	12.771,696·—
tehát a mult évi 5.122,700 L. fedezésére kiadatott	61.048,273·—

A veváltatlan 2.250,310 L. fedezésére rendelkezésre áll . . . . . 26.720,095·—

Az eddigi eredmények szerint a konzorczium által már tényleg beváltatott L. . . . . 5.122,700·—

Még beváltandó . . . . . 2.250,310·—

Vagyis összesen 7.373,010 livre sterling, mi előreláthatólag . . . . . 87.768,000 forintba fog kerülni.

A folyó évben a magyar általános hitelbank utján beérkezett jelentések szerint folyó évi január 12-ig beváltatott még 2.139,800 L. névértékü összeg, maradt tehát a consortium által be nem váltott mennyiség 110,510 L. névértékben, az ezek beváltására szükséges pénzösszeg a fentebbiek szerint a consortium rendelkezésére bocsáttatott, ezen összeg teljes beváltása után lesz csak szükséges ezen művelet keresztülvitelérül beadni azon végjelentést, mely az idézett 1877: 9. t.-cz. 3. §-ának rendelete szerint törvénybe iktatandó lesz.

A pénzügyminister kendőzetlenül mutatta be az ország pénzügyi helyzetét, hitelünk mértékét, a 4 évi pénzügyi gazdálkodást. A kép nem volt vonzó, mert a kincstári hiány nem fogyott, a nagy uj adók daczára az ország 4 év alatt 360 millió adósságot csinált, a conversio drágán eszközöltetett, az ország 7 százalékot meghaladó kamatot fizetett, midőn más államok kamatlábja 4 perczent. Ezen 360 millióbul azonban levonandó a bosnyák hóditás költsége, mi a beszerzési és agio-különbözettel 42 millió, levonandó a 1874-iki kölcsön ,69.440,000 forint, vagyis a két czimen

111.440,000 forint, levonandók még az 1876., 1877., 1878-ig tett és 1879-ben teendő befektetések. Mint az előző kötetekben bebizonyitottam, tett a befektetés:

1876-ban	18.917,471	frtot.
1877-ben	20.261,000	„
1878-ban	25.103,863	„
1879-ben	24.595,606	„
Összeg:	88.877,940	frt.
A két czimen elősorolt . . .	111.440,000	„
Tett a 4 évi beruházat:	199,317.940	frtot,

vagyis az ország 4 évi értékfogyatkozása tett . . . . . 160.682,060 „

mi annál szomorubb volt, mert a befektetések mind drága kölcsönön eszközöltettek; ezen beruházásoknem a számszerinti kétszáz, de 240,000 millió forintba kerültek, a kétségkivüli megtámadhatlan beruházások, az adósságok törlesztési járulékai fogyasztották ugyan az adósságokat, de nem apasztották a kamat terhét, mert a törlesztések természeténél fogva mindig ugyanannyi kamat fizetendő. A vasuti kamatpótlék az engedmény napjától számitandó 30 évig szinte holt tőkét képezett, mert ezek oly csekély jövedelmü és rossz helyzetü vasutak voltak, hogy bevételeik lehető emelkedésére és ennek következtében a törlesztésre józanon számitani nem lehetett, és pedig annyival inkább nem, mert a növekedő adósság, a vasuti beruházott tőke kamatjai külföldre fizettetvén, az ország pénztőkéje ennélfogva fogyott, részint tehát a pénztőke apadása következtében, részben pedig azért

mert a vámszövetség az osztrák termények nek előnyt adott, ennélfogva arra számitani nem lehetett, hogy az országban gyárak keletkeznek és a gyártmányok fuvarbére a vasutak jövedelmét emelni fogja, sőt még azt sem lehetett reményleni, hogy az adósságok lejtőjén nyargaló ország, melynek kormányai és országgyülései a kül- és belföldi pénzsákoknak meghajoltak, 1900-ban és az azt követő években a vasut-tulajdonosokkal szembeállva, a számlát megcsinálják és a szerződés értelmében az értéket kimeritett pótlékok alapján a vasutakat visszaveszik. Nem lehetett számitani a hadsereg költségeinek leapadására sem, mert Európa politikáját nem Austria-Magyarország vezeti, a hadsereg leszállitása tehát mindaddig le nem szállitható, mig Franeziaországnak Metzet vissza nem adják, mit Németország csak nagy vereség után tehetne meg, mig Austria-Magyarország Oroszországot összemorzsolva, a pánszlávizmust el nem temeti, mi hasonlólag nehéz munka; a conversio nem fényes, sőt drága művelet volt. A helyzet tehát nem volt kedvező, mert nemcsak szaporodtak az adósságok, de azok időnkinti növekedése is bizonyos volt. A pénzügyi bajokat azonban nemcsak a jelen kormány idézte elő, de megteremtették főleg a mult kormányok, egyenlően hibásak voltak az országgyülések, mert mindent megszavaztak, hibás volt a politikai értelmiség pártkülömbség nélkül, mert be nem látta azt, hogy itt a főhiba, mely minden javitást lehetetlenné tesz, az igazságtalan, egyenetlen, pártfogoló adórendszerben rejlik; hibásak voltak a hirlapok, melyek részben a pénzemberek érde-

kében harsonázott, részben mélyen hallgatott. Elvégre is a lejárt adósságokat fizetni kellett, az uj kölcsönt ennélfogva megtagadni nem lehetett.

Az ellenzék reménykedett a győzelemben, sikra szállt a kormány, illetőleg Tisza Kálmán ellen. A törvényjavaslat ellen egy elvetési és egy elhalasztási határozati javaslatot adott be:

Helfi Ignácz és társai határozati javaslata.

Tekintve, hogy a kormány által az 1879. évben hitelmüveletek utján fedezendő államkiadásokrul szóló törvényjavaslat oly korlátlan meghatalmazást tartalmaz, mely a parlamentáris rendszerrel össze nem egyeztethető, sőt annak egyenes negatióját képezi;

tekintve, hogy a törvényjavaslat az állam pénzügyi helyzetének oly szomoru, oly aggasztó képét tárja elénk, miszerint bünös könnyelmüség lenne a nemzet képviselete részérül, ha legkisebb ujabb terhet is vállalna a nélkül, hogy a létező baj nagyságárul, annak minden egyes részletérül kellő tudomást szerezne, annak miként lehető és leendő orvoslása iránt megállapodásra jutna;

tekintve, hogy a törvényjavaslatban elősorolt állitólagos állami szükségletek egynek kivételével a képviselőház által még megállapitva nincsenek, sőt azoknak nagyrésze előtte eddig teljesen ismeretlen.

Tekintve, hogy a törvényjavaslat 1. §. c) betüje alatt részint oly kiadások fordulnak elő, melyeket ugy a delegáczió, mint a képviselőház egész más czélokra szántak; részint olyanok, melyeket sem az egyik, sem a másik meg nem szavazott;

tekintve, hogy ugyane §. e) betüje alatt tetemes összeg kéretik oly politika folytatására, melyet a nemzet osztatlan közérzülete határozottan kárhoztat;

tekintve végre, hogy a kormány által javaslatba hozott módozatok semmi biztositékot, sőt még tájékozást sem nyujtanak a felveendő kölcsön árának, tehát az ujabban vállalandó tehernek nagyságárul, alulirottak a következő határozatot inditványozzák:

A képviselőház belátva sürgősségét oly intézkedéseknek, melyek egyfelül az állam törvényszerüleg vállalt kötelezettségeinek fedezetére, másfelül a pénzügyi helyzet gyökeres orvoslására szükségesek, kész az erre kellő eszközöket megszavazni oly kormánynak, mely a czél miként leendő elérése iránt határozott programmot terjeszt elő, mely e czél felé öntudatosan halad, s mely biztositékot nyujt az iránt, hogy meg nem szavazott összegeket az ország terhére elkölteni nem fogja, s a megszavazottakat csakis a kitüzött czélra forditandja; de a jelen kormánynak semminemü pénzügyi műveletek keresztülvitelére meghatalmazást nem ad, az általa előterjesztett törvényjavaslatot pedig, mint az alkotmányos rendszer ellen intézett merényletet, visszautasitja.

Gróf Lónyay Menyhért és társai határozati javaslata:

Tekintve, hogy a jelen törvényjavaslat oly tételek fedezését is tárgyazza, melyek az országgyülés, illetőleg a delegácziók elhatározása alá csak ezután fognak kerülni és igy ma még fedezet tárgyát nem képezhetik;

tekintve, hogy ily messzeható pénzügyi műveletekbe mindaddig megnyugvással nem bocsájtkozhatik, mig a kormánynak az általános pénzügyi helyzetre és pénzügyeink gyökeres orvoslására vonatkozó nézeteit és terveit nem ismeri;

tekintve, hogy a kormány javaslatából nem vehető ki azon teher mértéke, mely annak elfogadása által az adózók vállaira fogna nehezedni:

határozza el a képviselőház, hogy az előterjesztett törvényjavaslat tárgyalásába mindaddig nem bocsájtkozik, mig a helyzetbül szükségkép folyó fenntebbi kivánalmaknak elég téve nem lesz.

Mindkét határozat megakarta buktatni a kormányt, az első tisztában volt a helyzettel, szembe rohant; a második oldalt került, programmot kért és a programm helytelensége vagy egyszerü megtagadása által remélte Tiszát megbuktatni. A vita megkezdődött február hó ötödikén.

II. FEJEZET.

Helfi Ignácz, gróf Lónyay Menyhért, Tisza Kálmán beszédei. — Gróf Apponyi Albert bosnyák interpellácziója. — Tisza Kálmán és gróf Apponyi Albert beszédei, a kormány győzelme.

A támadást Helfi Ignácz kezdte meg: Vártuk a minister urtul, hogy a pénzügyi helyzetet megismerteti és a segély főbb vonásait előadja, e helyett variálta indokolását és ismételte Hegedüs ur előadását.

Sokan azt mondják, hogy még csak most lett minister, tehát nagy exposét nem adhat, ezen elvet nem fogadhatom el, mert volt államtitkár, minister, a legfontosabb bizottságok tagja, tehát a helyzetet ismerhe'i és erre én képesnek is hiszem ; de ha nem képes, Magyarország szomoru anyagi helyzete nem engedi, hogy az ország pénzügyéri képző-intézetet alapitson.

A pénzügyminister ur azt mondja: ne támadjuk meg Magyarország hitelét, nem mi, de ezen törvényjavaslat maga támadja meg; csak az „A. szól ismert, mellőzhetlen dologrul, a B. már megállapitandó pőthitelrül," de még a kormány maga sem tudja, megfogja-e ezt a ház állapitani, ez tehát a törvényhozás ellenőrzésének egyenes kijátszása.

A C. szól oly kiadásrul, melyet az országgyülés és delegáczió nem arra szavazott meg, mint amire önök elkölteni merészkedtek; a másik része szól oly törvénytelen kiadásokrul, melyeket önök az országgyülésnek be nem jelentettek.

Bocsánatot kérek, talán még sem a kormány parancsol a képviselőháznak, honnan méltóztatnak tudni, hogy ez fel fog vétetni a költségvetésbe? hátha a több-

ség belátja, hogy önök túlmennek minden mértéken és ezen czimen nem lesz hajlandó semmit megszavazni, megtörhet a megszavazás, de az előzetes törvénybe iktatás arczulcsapása lenne a képviselőháznak.

A D. fedezetét kéri az 1879-iki hiány fedezetének, honnan tudják önök azt, hogy ezt a ház megszavazza? Ez az alkotmányosság kijátszása.

Legmeglepőbb alkotmányos szempontbul a Boszniára már megszavazott és még ezentúl megszavazandó milliókruli tétel. Hogy egy parlamentáris kormány a nemzet akaratával ellenkező politikát kövessen, hogy azt a nemzet világos akarata ellenére végrehajtsa, midőn fel sem merte vetni azon kérdést: akarunk-e Boszniába bemenni, vagy nem? és ezután ezen politikát és folytatását megfizettesse, ha ez is alkotmányosság és parlamentárizmus, akkor közel van azon idő, midőn a magyar nép könyörögni fog az egek urához, hogy mentse meg őt a parlamentárizmustul. Soha ilyet absolut osztrák kormány nem mert volna elkövetni, ilyet csak magyarokkal lehet keresztülvinni és ez valóban kétségbeejtő tünemény.

Tiltakoznom kell a pénzügyi bizottság jószivü eljárása ellen, mi nem azért küldjük ki, hogy felületesen eljárva a kormány javaslatait szankczionálja, de azért, hogy kutasson, számitson. A pénzügyi bizottság pedig a fősulyt főleg a kormány előterjesztésére fekteti, melyek némelyikére maga a kormány sem fektet sulyt.

Kiderül a kormány indokolásábul, hogy az okkupáczióra a helyettesitési alapbul is vett. Hát ez oly

bitang alap, melybül a törvényhozás nélkül mindenki vehet? Ez, tisztelt ház, rablópolitikát szentesit. Megszavaztuk az aranyjáradékot bizonyos czélokra, bizonyos árfolyam szerint; a ministerelnök ur felhasználta más czélokra, más árfolyam szerint; a helyettesi alapot, a kormány ismét más czélokra használta fel s akkor azt mondja: adjatok meghatalmazást, azt is pótolom. Ha erre a térre megyünk, ez oly könnyelmüség, melyért méltán kiérdemelnénk a jelen és utókor átkát.

Átmegyek a módozatokra.

Már maga a módozat háromsága gyengiti a pénzpiaczoni állásunkat. Az első módozat az aranyjáradék kibocsátása. Midőn ezt Széll Kálmán először behozta, Simonyi Ernővel kimondtuk, hogy az helyesen alkalmazva segithet, de félünk tőle, hogy ezzel a kormánynyal, ezzel a kormányrendszerrel szemben csapás lesz az országra. Mert mig óvatosan használva czélszerü, veszedelmes, ha azt a kormány mindenkor, bármi áron a piaczra dobhatja. És ma, midőn már 260 millió rentét bocsátottunk ki, látjuk azt, hogy midőn az első 81½-en kezdődött, leesett 69-ig, ha most 100 millióval a piaczra megyünk, ezzel a magyar rente eszméje is tönkre lesz téve, és a rente devalvatióját minden magyar érték devalvatiója fogja követni.

Én tehát, tekintve a kormány pazarlását, a rentét nem fogadhatom el.

Ott van a második módozat: a jelzálogkölcsön államjószágainkra. Nem áll az, hogy ez változást nem fog tenni államjószágainkon. Eddig ezek nem voltak

zálogban, és csak az mondatik, hogy ha valamely jószág eladatik, ennek ára első sorban a kincstári utalványok beváltására forditandó; egészen más az, midőn az minden részletre betábláztatik, ez már oly elszegényedés, melyet a bukástól egy hajszál választ el. Azért sem szeretném, mert ez a Rotschild-consortiumnak adatnék, melynek ugyis kezében vagyunk. Az államjószágok az ország 10-edét teszik, ha ezt is oda adjuk, mi marad az országnak?

Marad az előlegmódozat; nem kell magyarázni ennek következményét, fájdalom ismeri az ország. Olyan ez, midőn magán ember ád az uzsorásnak 1000 forintot, ez azt mondván, hogy nincs pénze, ad 100 forintot, később 100, vagy 150 forintot, ugy, hogy az egész kerül 500 perczentbe.

Bármelyikét vegyem is a három módozatnak, azt találom, hogy a kormánynál nem az a kérdés, mi áron: de minden áron kölcsönt akar venni. Nem járulhatok ehhez semmiképen, mert nem akarom, hogy Magyarország megbukjék, nem, hogy kiadja a fegyvert, melylyel alkotmányát megvédelmezheti. Önök most azt kivánják, hogy errül lemondjunk azon kormány számára, mely tékozló természetét oly fényesen bebizonyitotta.

A mult hó végén Gambetta azt mondta: „Depuis hier nons sommes en Republique“. Mi azt mondhatjuk: „A Tisza regime óta Magyarország annyira süllyedt, hogy nehány hó óta Magyarország megszünt alkotmányos állam lenni.“ Katonailag uralkodik az, ki a hazán kivül van, és uralkodnak granicsár generálisok, pénzügyileg uralkodnak Tisza Kálmán és társai. Ezen

politikához nem járulhatván, ajánlom határozati javaslatunkat.

Helfi február 7-iki zárbeszéde:

Bár a vita két nap óta folyik, egy percz alatt összegezni lehet a javaslat mellett felhozott érveket, ennélfogva rövid leszek.

Ministerelnök ur azt mondá, a szomoru helyzetbüli kibontakozásra szükséges mindenekelőtt a függő adósságok kikuszöbölése. Ivánka Imre ur azt mondá, hogy ezáltal a rendezésre időt nyerünk, ő a rendezés módozatát a hadsereg leszállitásában látja.

Ministerelnök ur azt felelte azon állitásomra, hogy ezen eljárás alkotmányellenes, hogy ez tulzás és félreértés, mert azon kifejezés: „megszavazandó“, biztositja az országot arrul, hogy a kormány ezen összeget a törvényhozás intézkedése nélkül nem szándékozik elkölteni. Én elismerem a ministerelnök ur azon tehetségét, hogy a lelkiismeretét sok embernek el tudja altatni, de arra kérem, hogy a józan észt ne akarja kificzamitani.

Mert bizonyos az, hogy ha egy földbirtokos tisztartójának számlájában benne van a folyó kiadás, a gazdaság költsége, egy uj épület felállitása, a szomszéd telek megvásárlása, ha a birtokos a számlát kifizette, akkor elfogadta az épitést, a szomszéd telek megvásárlását is. Ezt józan ésszel tagadni nem lehet.

A minister ur kétszer szólalt fel e tárgyban, de óvatosan kikerülte Boszniát és Herczegovinát, pedig a javaslatot ez predominálhatja.

Elismerem, hogy a kincstári utalványokat augusz-

tus hó 1-én ki kell fizetni, tudta ezt a kormány évekkel ezelőtt, fontolóra kellett volna ezt venni, a Bosznia okkupácziójáit tárgyaló nagy tanácsban azt kellett volna mondani ő Felségének: Felséges uram, ebbe nem egyezhetünk, van Magyarországnak egy augusztus1-én lejárandó függő váltója, erre kell a pénz, mibe az okkupáczió belekerülne; ime a váltó kétharmada megvan. Ne ámitsuk magunkat, itt a konverzió csak másodsorban czél.

Fontolják meg képviselő urak, hová fog ezen politika vezetni, hiányunk nagyobb, mint mult évben volt, a közösügyes kormány évenkint póthitellel áll elő, mihez fognak nyulni; aki olvasni tud, ki olvashatta a pénzügyminister beszédébül, hogy programmja adóemelés, ha a kormány ezt teszi, a kormány a nép kezébe a kétségbeesés fegyverét fogja szoritani, és ezen politika kettő közül csak egyhez vezethet: forradalomhoz vagy bukáshoz.

Hogy az elsőnek mi lenne eredménye? tudjuk; a második pedig Magyarországot kiszolgáltatná Austriának és Európa beleegyezésével Austria gyámsága alá kerülne.

Nem értem pénzügyminister urat, ha van programmja, miért tartogatja? ugylátszik azt tartja: könynyebb teli zsebbel programmot adni.

Ivánka Imre tervét nem értem, mert aki Boszniát megszavazza, az a költséglesszállitásrul nem beszélhet, mert Boszniában a mézeshetekben 100,000 katonát tartunk és ennek számát jövőben okvetlenül fog kelleni emelni.

Ministerelnök ur az absolutizmusrul mondott szavaimra azon élczet mondá: elismeri, hogy ily javaslatok nem adattak be a képviselőházba. Nem azt mondtam én, hogy az absolutizmus alatt törvényjavaslatokat lehetett volna beadni, de azt értettem, hogy Bosznia okkupácziját, melyet az egész nemzet kárhoztat, a közvélemény felháborodásátul félve, az absolutizmus sem vihette volna keresztül.

Szomoru igazság az, hogy az konstituczionális csapás, mert önök mindenre, mit az absolutizmus óhajt, reá öntik a parlamentárizmus bélyegét és a törvényesség palástjába burkolt absolutizmus az, mi ma Magyarországon uralkodik.

Védelme alá vette minister ur a granicsár tábornokokat, ez felesleges, mert befolyásuk reájuk nézve hizelgő, hanem a nemzetre gyalázat, tehát minister ur ne a tábornokokat, de a nemzetet védje a tábornokok ellen.

Azt mondja ministerelnök ur, hogy ő nem hiszi, hogy Magyarországon az absolutizmus 24 órára is beállhatna, de ha 24 órára állna is be, ezen 24 órát felhasználnám arra, hogy külföldre meneküljek. Lehet, hogy én és mások is emigrálnánk ez esetben, azt azomban tudom, hogy ministerelnök urnak nem lesz oka menekülni, mert ha ez beáll, neki és az ő kormányának lesz köszönhető.

Én jövendölgetni nem akarok, de az is bizonyos, hogy ha bekövetkezik azon idő, midőn ismét emigrálni fogunk, az azon idő lesz, midőn gróf Andrássy Gyula herczeggé lesz és az általa elkoptatott grófi czimer

Tisza Kálmánra lesz átruházva; az az idő lesz, amidőn Magyarország czimerét ismét megfogják változtatni és a mostani czimer helyett koldustarisznyát fognak himezni.

Gróf Lónyay Menyhért:

Egy nagy horderejü és végzetes törvényjavaslat előtt állunk, a kormány 100 millió beszerzésére kér szabad kezet, oly tételek fedezetére, melyeket még sem a delegáczió, sem az országgyülés meg nem állapitott, kivánja ezt anélkül, hogy pénzügyi politikájának végczélját a házzal megismertetné.

A képviselőház legfontosabb joga a közterhek megállapitásának joga, mert midőn ezt megállapitja, rendelkezik az adózók tiszta jövedelmének egyrészérül, a kölcsön által pedig már generácziókat terhel, ezeknél tehát még óvatosabbnak kell lenni.

Tőkeszegény ország, mely kölcsönét idegeneknél kénytelen szerezni, szegényebb lesz a felvett kölcsönkamatokkal és ha az ily állam többet nem bir termelni és kivinni, az adókbul nem fedezhető kamatok drágábbnál drágább kölcsönökkel fedeztetnek és bekövetkezik a vállalt kötelezettségek teljesitésének lehetlensége. Vannak kényszerhelyzetek, melyek parancsolnak, de akkor is meg kell fontolni, nincsen-e egy jobb módozat és mindenekelőtt ismerni kell a támogatott pénzügyi politikát.

Én igyekeztem a pénzügyminister ur előterjesztését tanulmányozni, és a javaslatnak még tárgyalásába sem bocsájtkozhatom mindaddig, mig három körülményrül felvilágositást nem nyerek.

Az első az, vajjon formailag megegyezik-e az alkotmányosság követelményeivel; nézetem szerint ez az alkotmányosság eszméjével ellenkezik, mert még nem tárgyalt tételt fogad el az 1. §. d) pontjában és igy előre sanctionálja ismeretlenül a kormány pénzügyi politikáját; az e) pont pedig megszavazza a Bosznia és Herczegovina megszállásábul reánk esendő összeget. Ezt már azért sem fogadhatom el, mert a ház csak a delegáczió által már megszavazott közös költségeket fogadhatja el.

Én ugyan hajlandó vagyok a megtörtént okkupáczió tényével számolni, mert a megtörtént tényeket el kell fogadni, de a Boszniára való hivatkozást nem tartom parlamentárisnak; ha tehát a ministerium ehhez ragaszkodik, el kell addig halasztani, mig a delegáczió és képviselőház a boszniai költségben és hiányban határoztak.

Megjegyzést kell tennem a pénzügyminister ur pénzügyi hivatkozásaira:

Felhozta az 1873: 33. tcz.-et, ez nem analog eset, mert ez a már elfogadott vasutak, csatornák fedezetére szavaztatott meg; még kevésbbé lehet az 1875: 41. t.-czikkre hivatkozni, miután az ott emlitett czélok az illető törvényczikkek egyenes felemlitésével jelöltetnek ki. És pedig, miután a budget és delegácziók letárgyalása után módjában lesz a ministeriumnak a házhoz fordulni, ebbül késedelem sem származhat.

A második feltétel már a dolog lényegéhez tartozik; 100 millió valóságos aranyérték beszerzése 140 millió, vagy még több millió 6 perczentes aranyrente kibocsájtását fogja igényelni; ezt a kormány pénzügyi politikájának ismerete nélkül lelkiismeretesen tárgyalni és meg-

szavazni nem lehet, mert ez végzetes, nagy horderejü rendszabály.

Beismerem, hogy a szerencsés kibontakozás igen nehéz feladat, de a legkevesebb a mit kivánhatunk az, hogy a kormány a pénzügyi helyzetrül és gyökeres orvoslási módjárul felvilágositson. Szólok nemcsak a pénzügyministerhez és ministeriumhoz, de főleg azon államférfiuhoz, ki a haza sorsát négy év óta intézi. Én a ministeriumot nem gyanusitom azzal, hogy nincs pénzügyi politikája, nem, hogy az absolut kormányok „apres nous le deluge“ jelszavát követi, nem, hogy az ország sorsának már harmadizbeni vezetésére vállalkozva, tisztába ne lenne a végczél iránt és ne birna pénzügyi politikával, sőt feltételezem, hogy mint hazaszerető kormányférfi, tudja mit akar elérni.

Ha tehát tisztában van pénzügyi programmjával, álljon elő vele és ne követelje, hogy a törvényhozás ezen törvényjavaslatot tervei ismerete nélkül tárgyalja; a mi állásunk könnyebb, mert mi nem szavazzuk meg, pártjáé nehezebb, mert vakon szavazva, felelősek a minister urnak cselekményeiért.

A nemzet vagyonosodása a ministerelnök négy évi korszaka alatt fokról fokra sülyedt; aggódnak még azok is, kik a kormány iránt határtalan bizalommal viseltetnek. Ez forrása az általános apathiának, mely egész országban, sőt e házban is mutatkozik.

Oszlassa el kérem az aggodalmakat, mutassa ki a kibontakozás utját, ez megnyugtatná a képviselőket, meg az igénybe vett külföldet; méltán követelheti ezt a nemzet, mely sorsa vezetésével megbizta.

Van egy harmadik feltétel: a teher nagyságának ismerete.

Sem hazánkban, sem más alkotmányos államban soha sem láttam egy törvényjavaslatot, mely a kormánynak oly nagy pénzügyi discretionális hatalmat adna, mint ez adni készül.

Mindenki tudja, hogy a kormány czéljaira aranyban 100 millió forintot igényel, de a ministeri előterjesztésbül nem látom a teher valódi mérvét.

Ha a járadék mostani árkeletébül következtetni lehet, 100 millió aranykölcsön 140 millióba fog kerülni, de a ministerium arról, hogy ez többe nem fog kerülni, nem kezeskedik. De az iránt sem vagyunk biztositva, vajjon sikerül-e, és ha nem sikerül, mit fog a ministerium tenni?

Ezenfelül az emissio módozataira is teljhatalmat kiván, mindenekelőtt kivánja, hogy 33 és $^1/_2$ millió erejéig rövid idejü kölcsönt vehessen fel, de kitől, minő kamatra, minő biztositásra, arról egy szó sincs.

Van ugyan egy pium desiderium: hogy ha lehet 6 perczentes arany kölcsön legyen.

De arrul a törvényhozás nincs tájékozva, van-e a ministeriumnak kölcsönszerzője, ki az, minő kötelezettséggel vállalkozik, van-e irásbeli szerződés, van-e cautió, minő a jótállás. Egy pont pedig, a jelzálogi kölcsönrei felhatalmazás, hogy egy solid pénzügyi műveletnek biztositéka hiányzik. Oda jutottunk tehát, hogy zálog nélkül már pénzt sem kapunk.

Igaza van a ministeriumnak, hogy az ily kölcsönök kedvezőbbek, de ha egyszer ezen lejtőre lép, ugy

jövőre jelzálog, vagy államvagyon lekötése nélkül kölcsönt nem fog kapni.

Megengedem, hogy az államjószágokat, a dohány- és só-monopoliumot le lehet kötni, ha ez olcsóbb, és ezáltal a pénzügyeket ugy lehet rendezni, hogy az uj kölcsönkötés szüksége egyhamar elő nem áll. De ha ezáltal pénzügyér ur olcsóbb kölcsönt remél, miért hallgatja el az arányt, minő árfolyamot remél elérni?

Mondhatja a pénzügyminister ur, hogy a pénzügyi műtétek keresztülvitelének egyik fő feltétele a titoktartás, és a nyilvánosság árthatna az operatio sikerének.

Azonban a titkolódzás és nyilvánosság közt van egy közép ut, és ez a ház minden pártjának tagjaibul alakuló bizottság, mely elé terjesztetnék minden irat, tárgyalás és szerződés, igy legalább a ministeren kivül a ház legilletékesebb tagjai is járulhatnak a javaslat ajánlásához.

Ennélfogva a harmadik feltétel az, hogy módot találjon a kormány arra, hogy a ház tagjai tájékozva legyenek.

Inditványozom tehát, hogy határozza el a képviselőház, miszerint mindaddig, mig az általam emlitett három feltétel a kormány részérül nem teljesittetik: az előterjesztett törvényjavaslat tárgyalása elhalasztandó. Ezt kivánja a képviselőház méltósága, ezt követeli a képviselők részérül választóik irányában vállalt kötelesség.

Ha valaha már eljött az ideje államháztartásunk rendezésének, az államhitelünknek érdeke, mondja el a kormány pénzügyi programmját, helyezzen biztos si-

kert kilátásba sorvasztó bajaink orvoslására, és én leszek az első, ki az elviselhetés határáig menő áldozatokat meg fogom szavazni. Ajánlom a háznak elhalasztási javaslatomat.

Február 7-én:

Meggyőződésem szerint nem én, de ministerelnök ur magyarázta félre az 1873. és 1875-iki törvény értelmét. Máshelyt ministerelnök ur azt mondá, hogy a költségvetés még nincs elfogadva, és hogy ha ezt megszavazzuk, ez által a kormánynak bizalmat szavazunk, ez pedig alkotmányosan meg nem engedhető.

Tisztelt ház! Nem hittem és nem vártam, hogy ministerelnök ur pénzügyi politikájárul egy szót sem fog mondani; nem pedig, mert én ugyanazt kivántam, a mit ő mint az ellenzék vezére, ezelőtt négy évvel kivánt; elvártam annyival inkább, mert négy évvel ezelőtt azt mondá: veszteni való időnk nincs, a deficzit megszüntetésére törvényeket kell alkotni, a kölcsönökkel való gazdálkodásnak véget kell vetni és rendezett pénzügygyel biró consolidált államot kell teremteni.

Ministerelnök ur szokása szerint, ma is szétválasztotta a kérdést és félremagyarázta, azt mondván: „nézzük, milyen volt az ország hitele ezelőtt négy évvel, és vajjon sülyedt-e azóta, vagy nem“. Én nem azt mondtam, de azt, hogy Magyarországnak nemcsak jóléte, de különösen hitele sülyedt; ennek legnagyobb bizonyitéka a papirosok árkelete, és ezek ma 10 perczenttel állnak lejebb.

A ministerelnök ur azt mondá, hogy egy bizonyos fokig a kormánynak a kölcsönkötésnél meghatalmazást

kell adni; én a fokot, a korlátot nem látom. Azt mondá, hogy ez nem ujság, más államok is megtették; én ezt tagadom, én ilyen esetet nem ismerek.

Aggaszt azon nyilatkozata, hogy nincs senkihez sem kötve, ez azt mutatja, hogy az üzlet bizonytalan és azt hiszem, hogy a ház jogosan követelhetné, hogy a kibocsátás hozzájárulása nélkül ne döntessék el.

A jelzálogi kölcsönt illetőleg, azt, nézetem szerint, csakis a jóváhagyás feltétele alatt lehet elfogadni. E kérdésnél ministerelnök ur személyem ellen fordulva, ezt mondá: „ha jól emlékezem Magyarországnak, mint akkor mondatott, szüzhitelével megkötött első kölcsöne, a vasuti kölcsön, különös specziális hypothekára köttetett.“

Ezzel befejezem beszédem azon részét, mely inditványomra vonatkozik és áttérek minister urnak némely állitásaira; pénzügyi gazdálkodásunk megkezdetvén, bizonynyal megvettetett alapja azon későbbi bajoknak, melyeknek fokonkint kellett beállani, megszavaztattak azon nagy kiadások, melyeknek kamatai stb.

Megállok és szólok a Deák-párti ministerek és kormányok érdekében. Pénzügyminister ur egy számcsoportot mutatott be a Deák-párti és az ezutáni kormányok által csinált adósságokrul. Elismerem, hogy a Deák-kormányok nagy adósságokat csináltak, elfeledte azomban a beruházásokat. Igaz, túlbecsültük erőnket, túlmentünk a kellő határon, de hol van azon ország, mely ezt soha sem tette. E vád azomban jogos csak akkor lehet, ha pénzügyminister ur a hasznos beruházásoakt levonja.

Gyakran felemlittetett ellenem, hogy minden pénzügyi bajnak oka én vagyok; ministerelnök ur is azt mondta, hogy az első időbeni pénzügyi politikának főhibája az volt, hogy megszavaztattak oly nagy kiadások, melyeknek terhei még akkor érezhetők nem voltak, ekkor vettetett meg alapja a később beállott deficzitek legnagyobb részének. Ekkor azon férfiu, ki az ország pénzügyeit vezette, nem mondta ugyan: „apré moi le deluge", de egy magasabb hivatásra Bécsbe eltávozván, intett ugyan, hogy eddig lehet menni, de tovább nem, mert baj lesz belőle, a mag azomban már elvettetett.

A vasuti politikáért ministerelnök ur engem egyedül vádol, vádoltak ezzel mások is, szabad legyen ennek ellenében némely tényeket idéznem. Ha az 1867-ik évi január 21-iki ministertanács jegyzőkönyvét megnézi, meggyőződhetik mily vasuti politikát ajánltam, a kormány el is fogadta. Ami később történt, azért ne engemet egyedül, de az egész kormányt vádolja. Én azt hiszem, ministerelnök ur fogja tudni, hogy a ministertanácsban a határozatok szótöbbséggel hozatnak, azomban a felelősségben mind szolidárisok.

Milyen volt vasuti politikám? kitetszik az 1867. évi október 10-iki naplóbul. Hazánkban kizárólag egy rendszert alkalmazni nem volna tanácsos. Az eddig épült vasutak kamatbiztositási rendszer szerint készültek és oly terhet rónak az államra, hogy a vasuthálózatnak egyedül ezen mód szerinti kiépitése elviselhetlen terhet róna az államra.

Mondtam pedig ezt azért, mert a legfelsőbb helyrül kiadott kamatbiztositások elutasitását a ministerium nem

tartotta czélszerünek, voltak pedig ezen a magyar kormányzat előtt engedélyezett kamatbiztositások : az első erdélyi, kassa-oderbergi és mohács-pécsiek és munkába volt véve az alföldi.

És mit mondtam én? Hazánk sem vállalhat nagyobb terhet, mint amely a főforgalmak létesitésére szükséges; szükséges végre még azon módok kijelölése is, melyek mellett a vidéki érdekeltek az állam segélyére számithatnak. Ez volt az én vasuti politikám.

Ami illeti ministerelnök urnak bécsi távozásom ellen irányult gunyját, eltávoztam főleg azért, mert nem értettem egygyet a ministerium ujabb pénzügyi politikájával, 1869. év végeig pénzügyeink rendezettek voltak, 1870. évben azomban már a kormány ezen iránytul eltért, akkor kijelentettem, hogy ezen az uton haladni nem lehet és a ministertanács határozta el, mi módon készüljön a költségvetés.

Nem is terjesztetett be októberben csak a pénzügyministerium költségvetése, és midőn ministerelnök ur ezért megtámadott, kijelentettem, hogy köztem és a többi ministerek közt különbözletek voltak.

Mi bécsi ministerségemet illeti, nem ismerem el, hogy egy magyar minister állása a bécsinél csekélyebb lenne. Ministerelnök ur tehát ne tegyen engemet felelőssé a lemondásom utáni politikáért. Nem vágyódtam tehát fel Bécsbe, annyiban azomban hasonló volt esetem a Széll Kálmánéval, hogy többé ő sem vállalhatott felelősséget a pénzügyi politikáért.

Még egyet; nemcsak én, de a többi ministerek sem okai. Az ország minden része vasutat követelt,

peticziókat adtak be a házhoz, zaklatták a ministereket. Én megtettem kötelességemet és amennyire lehetett, a pénzügyi érdekeket védelmeztem. A vasuti kérdések eldöntése a tárczaministert illette, a pézügyministert csak annak pénzügyi része foglalkoztatta, hogy e tekintetben megtettem kötelességemet, hivatkozom ministerelnök urra.

Bécsben értekeztem ministerelnök urral, mint Debreczen és vidéke meghatalmazottjával, emlékezhetik, hogy ezen értekezlet késő estig tartott.

A pénzügyminister ur azt mondta tegnap, hogy miután az államvasutak 100 és nem tudom hány millióba kerültek, kár volt azoknak költségeit nem a vasuti kölcsönbül fedezni. Tökéletesen osztom nézeteit, mert a kölcsön jó árkelettel birt, fel lehetett volna 112-re vinni. De ezért ne okozzon engemet, mert már ez nem az én, de a későbbi pénzügyministerek feladata volt.

Ha tekintem a kormány politikáját a kiegyezéstül a külpolitikáig, nem várom tüle pénzügyeink rendezését, ha inditványom elvettetik, a kölcsönt nem szavazom meg és politikájárul azt tartom: multadban nincs öröm, jövődben nincs remény.

Gróf Szapáry Gyula:

A javaslatot ugy tüntetik fel, mint egészben uj adósságot, ez nem áll, mert a 100 millióbul 60 millió régi adósság visszafizetésére fordittatik.

Valótlan a cursus számitása. Lukács Béla ur azt mondja: a járadékok ma 82-őn állnak, levonva 4-et, marad 78, tehát az államkölcsön, mely eddig 7 kamatos volt, lesz 9-es. Ez nem áll, mert ezen járadék nem

értékesittetett és nem fog értékesittetni, miután a kormány erre befolyását fenntartotta; távol áll a provisió a 4-tül is.

Azt mondta Eötvös Károly, hogy soha kormány annyi adósságot nem csinált, mint a jelenlegi, ez nem való; mert 1868-tul 1874-ig elköltetett 400 millió és 1874. után pedig elköltetett 187 millió.

Tisza Kálmán, febr. 5-én:

Gróf Lónyay Menyhért képviselő ur három szempontot emelt ki, amelyeknél fogva mig azok iránt megnyugtatást nem nyer, ezen törvényjavaslatnak még tárgyalásába sem kiván bocsájtkozni.

Az első, mint mondá: a forma, amennyiben a kormány mellékesen politikáját akarja helyettesiteni és meghatalmazást kér még ezentúl megszavazandó kiadásokra, sőt Helfi szerint a kiadások megszavazását a kormány meg akarja parancsolni. Mindez tökéletes félreértés, mert van-e benne egy szó, melylyel a kormány felhatalmazást kér bizonyos kiadásokra? Nincs, mert ahol az mondatik egyik vagy másik tételnél: amint a ház által vagy az illetékes helyen megfognak szavaztatni, ez épen azt teszi, hogy igen természetesen és miként az máskép nem is lehet, a kiadások csak akkor lesznek eszközölhetők, azokra a kiadásokra nézve, amelyek mult időre szólván, teljesitettek, ezen törvényjavaslat által sem felmentés, sem az eljárásnak helyessége sem nem kéretik, sem meg nem adható, mert ezekre nézve a kérdés megoldandó lesz akkor, midőn az illető testületek ezen tárgyakkal tüzetesen fognak foglalkozni.

A törvényjavaslat czélzata igen egyszerü és én azt

hiszem, hogy Magyarország hitelének sokkal jobban ártott az, midőn előre látott költségek fedezetérül nem gondoskodtak, ugy, hogy mint mondám, elhamarkodva, majdnem tarisznyával kellett a világ pénzpiaczait bebarangolni, a legégetőbb napi szükségek fedezésérül gondoskodni.

Én tehát és ministertársaim azon nézetbül indultam ki, hogy czélszerübb, helyesebb az egész szükségletet egy megszavazás keretébe foglalni. Tudjuk azt, hogy ily nagy összegek beszerzése bizonyos időt követel, melyet hosszunak már nem lehet mondani. Ezért tartottuk kötelességünknek a képviselőháztul felhatalmazást kérni ezen műveletekre, igen természetesen magának minden egyes tételnek a kiadása nem ezen törvény, hanem az erre vonatkozólag hozott vagy hozandó törvényhozási megállapodások által lévén eszközölhető.

Ezen törvényben tehát a mellesleges felmentésrül vagy helyeslésrül szó sem lehet, nem egyéb ez a fedezetrüli előgondoskodásnál.

A képviselő ur azt is mondá, hogy addig ez meg nem szavazható, mig a végleges rendezésrül tervemet nem nyujtom be, hiszi, hogy van tervem, nem hiszi, hogy azt mondaná: „apres nons le deluge“ és emlékeztet az ország vagyonosodásának 4 év alatti sülyedésére.

A sülyedésre nézve kénytelen vagyok elmondani azt, hogy ez nem 4 év óta kezdődött és hogy milyen volt az ország hitele, midőn minister lettem és milyen most.

Pénzügyi gazdálkodásunk megkezdetvén, bizony-

nyal a legjobb szándékkal, de igen nagy optimismussal sokfelül, s talán könnyelmüséggel másfelül, megvettetett alapja azon bajoknak, melyeknek később kellett volna beállni. Megszavaztattak azon nagy kiadások, melyeknek kamatai még akkor érezhetők nem voltak, mert például amennyire vasutakrul volt szó, még a tőkék kamatai is az interkalaris költségekbe tudattak be s a költségvetésbe, mig a vasut el nem készült, nem szerepelt, akkor vettetett meg alapja — mondom — a később beállott deficzitek nagyrészének. Ekkor azon férfiu, ki az ország pénzügyeit vezette, nem mondta azt: „apres nous le deluge", de egy magasabb hivatásra Bécsbe el távozván, intett az igaz, mondván: eddig lehetett menni, de tovább nem, mert baj lesz belüle, a mag azomban már el volt vetve, sőt már csirázott a baj és hozzájárulván a későbbi kezelés, oly rohamosan, oly hamar mérges növénynyé fejlődött, hogy 1873. és 1874-ben Magyarország már csak rövid lejáratu váltóra kaphatott pénzt, sőt már 1874-ben mindenki azon kételkedett, hogyha valami nem történik, vajjon ily módon is segithet-e magán az államkincstár. Én vállalkoztam ekkor azért, mert a helyzet rossz volt, mert a kötelesség azt parancsolja: megpróbálni a segélyt egészség és népszerüség koczkáztatásával, midőn baj van.

És midőn vállalkoztam, magam előtt láttam egyet, és pedig: amennyire csak lehet, leszállitásával a kiadásoknak, emelve, ha kell, áldozatokkal is a jövedelmeket, visszahelyezni az ország hitelét legalább egyelőre annyira, hogy a mult időkbül átjött sulyos váltóadósságok fenyegetésétül az országot kimenteni lehessen, azután

ha ennek végrehajtása sikerült, a helyreállitott, legalább tetemesen megjavitott hitel utján lehessen igazán az eredmény és siker reményével kézbevenni az ország pénzügyi viszonyainak teljes és tökéletes rendezését.

Ha a rendezés attól függ, a mit most mondtam, akkor benne van a kezdet és annak megjelölése, hogy a kincstári utalványok váltóadósságainak terhétül megszabadul az ország; ezen uton haladva, bár közbejöttek a keleti események, bár ezek folytán ujabb és ujabb nehézségek jöttek közbe, mégis ezen kincstári utalványok első fele járadékkölcsön utján beváltatott. Most a második rész beváltásárul is kell gondoskodni. Én azt hiszem, ki sem ámulni, sem ámitani nem akar, a ki positiv sikert igérő tervvel akar fellépni, ezt csakis akkor teheti, midőn ezen imminens bajokat az ország nyakárul elháritani sikerült; lehet, hogy csalódom, és vannak nagyobb kapaczitások, kik többet tehetnek.

Én tisztelt ház, nem értek a milliókkali dobálás e házban szokásos mesterségéhez, én ezen eljárás hasznát nem látom. Az egész terhet együtt kell látni, a mint azt a váltó-adósságnak lebonyolitása után előttünk áll, és akkor kell, figyelemmel a viszonyokra és alakulásokra, komolyan megkezdeni a végleges rendezést.

A képviselő ur elsőben is nagy hibát lát abban, hogy a ministerium felhatalmazást kér, és nem határozza meg a kibocsájtási árfolyamot, a provisio feltételeit stb.

Azt, hogy akkor, midőn az ország szükségletein segiteni kell, nincs más mód, mint az illetőnek bizonyos fokig meghatalmazást kell adni, fejtegetni felesleges. Ezt megmondtam 1874-ben az ellenzék padjairul és ma is

azt tartom, hogy nehezebb viszonyok közt, nagy szükségletnél másként eljárni nem lehet. Vagy áll az, hogy a helyzet oly nehéz, mint az túlzottan ecseteltetik, akkor a kormánynak, nekünk vagy másnak, ily meghatalmazást adni kell; az ellenzék ezt nekünk jogosan megtagadhatja, de ismétlem, bárki legyen a kormányon, az ügyek máskép nem rendezhetők.

A kibocsájtási árfolyam meghatározásával már tettünk kisérletet; és mi lett az eredmény: nem az, a mivel vádoltattam, hogy a határozaton alul adtam el, hanem az országgyülés látva a megszabott ároni eladás lehetetlenségét, az azon aluli eladásra meghatalmazott. A magasra határozott ár az üzletet lehetetlenné teszi, az alacsony ár letöri az árt.

A t. képviselő ur igen élénken ecseteli, mi lesz abból, ha most kezdünk zálogkölcsönt felvenni.

Hát tisztelt képviselő ur, ha jól emlékezem, Magyarországnak mint akkor mondatott, szüzhitelével megkötött első kölcsöne: a vasuti kölcsön különös specziális hypothekára köttetett; ez volt akkor, midőn még Magyarországnak saját adóssága a pénzpiaczokon nem létezett.

De mirül van ezen javaslatban szó?

Arrul-e, hogy ebbül az állam deficzitje és más kiadásai fedeztessenek? Nem, mert maga a maximum meg van határozva, hanem arrul, hogy a rajtok fekvő váltóadósság egy jobb, szolidabb nem váltóadóssággal cseréltessék fel. Ez nem első jelzálogkölcsön, csak a réginek czélszerü konvertálása, és ha megköttetik is, nem annyiban, mint 1873. és 1874-ben, de csak $^1/_3$-ad erejéig fognak leköttetni.

Képviselő ur azt mondja, hogy az mégis különös, előlegüzletre felhatalmazni a kormányt, a kamat és provisio tudata nélkül.

T. ház! Az előlegre a ház a kormányt csak azon esetre hatalmazza fel, ha más módon az ország szükségletét nem fedezhetné. Először kérdés, szükség lesz-e az előlegre, másodszor mikor, harmadszor mennyi időre lesz szükség? No a t. képviselő urra hivatkozom, hogy vajjon még sokkal normálisabb időben, mint a mostani, találna-e pénzintézetet vagy pénzcsoportot, mely most már előre, elkülönitve az előlegüzlettül, a kamatot és provisiót előre meghatározná, miután, mint tudjuk, a pénzpiacz állása a politikai viszonyok szerint igen sürüen változik. Olyat kiván a képviselő ur, a mit a mai napon megtenni semmi esetre czélszerü nem volna.

Meggyőződésem az, hogy ezen törvény elfogadása államérdek, nem kiván alkotmányellenest, nem olyat, mely más államban szokásban nincs, mert a kormányt máshol sem utasitják a kölcsön egy nemére. És én azt hiszem, hogy ha látja a pénzvilág hogy az állam egy fedezet módjára szoritkozik, sokkal inkább kihasználhatja előnyeit, mint külömben.

Megjegyzem még gróf Lónyay képviselő urnak, hogy az 1873—1874-iki törvény diszpozicziójáit tévesen magyarázza; mert például midőn azt mondja a törvény: „felvétetik ezen kölcsön a vasuti garancziák folytán reánk háramló terhek fedezésének folytonossága szempontjábul“, ez csakugyan nem azt teszi: hogy az 1873. és az 1874-iki fedezetre, hanem azt, hogy ezeket folytatólag fedezni lehessen.

Helfi ur azt mondta, hogy a parlamentárizmus illuzió, hogy semmi, hogy ilyet az absolutizmus alatt sem lehetett tenni, hogy ez kényuralom, a granicsár generálisok uralma Magyarországon.

No tisztelt ház, hogy az osztrák absolut uralom alatt ily javaslatok nem adattak be a magyar képviselőházhoz, abban tökéletes igaza van.

Van benne némi kis dolog, ha az ország képviseletének joga van a dologhoz hozzászólani, azok felett határozni. Nagy dolog azzal szemben, midőn nemcsak meghallgatása, tudta nélkül — hanem még felszólalási joga nélkül nemcsak felvétetnek, de még el is költetnek a pénzek és szigoruan behajtatnak, a nélkül, hogy bárki tudná: mikor és mire?

Hogy absolut kormány alatt, hogy granicsár generálisok uralma alatt lehet olyanokat mondani akár a kormányrul, akár azokrul a generálisokrul, miket itt minden untalan és ma is halottunk, ezt ismét a képviselő ur megitélésére bizom. Egyet tudok, és ez az, hogy az absolutizmus bejönne, de nem fog bejönni, a melyet azonban nem tovább, csak 24 órára sem kivánnék t. képviselő urnak sem, azt hiszem e 24 óra elég volna arra, hogy képviselő ur ne itt beszéljen, hanem a monarchia határain kivül keressen menedéket.

T. ház! Egy-két pontra kötelességemnek tartom válaszolni.

Az egyik az, hogy magam részérül sem tegnap, sem máskor mást nem tettem, minthogy rámutattam arra, hogy ha vannak pénzügyi bajok, azok nem 1875 tavaszán veszik kezdetöket, hanem régibb időkben gyö-

kereznek, és hogy már 1875 tavaszán értek el oly mérvet, mely legfőbb indoka volt az akkori két nagy párt összeolvadásának. Ez historiai tény, mely felett okoskodni nem szükséges. De én vádat nem emeltem senki ellen, azonban azt hiszem, hogy még sem követelheti tőlem senki, hogy még azt is elhallgassam, ha éppen az is, a ki tudhatja a bajok forrását, — mert hisz az ő kormányzata idejében keletkeztek — minden bajért engem akar felelőssé tenni. Ez, azt hiszem, az igazságtalanságnak már oly mérve, melyet hallgatással mellőzni nem lehet.

A t. képviselő ur arra hivatkozott a vasuti politika szempontjábul, hogy mi történt egy alkalommal a bécsi bank-utczában. Szerencsére nem négyszemközt voltunk. Akkor én igenis, mint Debreczen város képviselője és megbizottja, érintkeztem a t. képviselő urral, mint pénzügyminiszterrel, de nem voltam sem gründer, sem részvényes. Ezt is azomban nem azért mondom, mintha ez is bizonyos feltételek mellett hiba volna, hanem csak konstatálom, hogy én nem voltam. Én sürgettem akkor és sürgettem ismételten a debreczen-szigeti vasut kiépitését, mely kis változással minden régibb, a Széchenyi-féle tervben is és minden egészséges vasuti hálózatban benne volt, de sürgettem csakis ezt, és nem én voltam az, a ki azt a szerencs-csapi, beregszász-csapi és mindenféle csapi vonalakkal erőszakosan összekötöttem, ugy, hogy létrejött az egész északkeleti vasuthálózat, mely bizony most meglehetős nagy mérvben veszi igénybe az állam garancziáját, de melynek legjövedelmezőbb része ma is az, melyet

én egyes egyedül óhajtottam. — A minisztérium eljárásának helyességét megitélni abból, hogy tisztán Deák-párti, vagy szabadelvüpárti, nagyon bajos; de én azt gondolom, hogy a ház minden oldalán mindenki túl van már azon, hogy ily módon, nem tudom lépvesszőnek nevezzem-e vagy vörös posztónak, csalogatni lehessen arra, hogy beszéljünk róla, mit tett és mit nem tett a Deák-párt.

A két pártbul olvadt össze azon párt, mely ma a kormányt támogatja, és mindkét pártnak tagjait látom ma azon az oldalon is, a mely ma a kormányt támadja; hogy mi értelme van tehát azon emlegetésnek, azt én gyarló eszemmel felfogni nem tudom.

Hogy pénzügyi rendezésünk szempontjábul a keleti események, és ezeknek a boszniai okkupáczióhoz vezető része is nagy baj volt, azt soha sem titkoltam és nem is akarom titkolni ma sem; de engedelmet kérek, azt mindnyájan tudjuk, hogy ha az összes költségeket vesszük, a melyek még ugyan megszavazva nincsenek, de a melyek a hivatalos előterjesztésekbül mindenki előtt ismeretesek, ha a reánk eső részt magas kamattal számitjuk, évi terhe 4 millió. Sajnos, igen sok ez is, de hogy még ez legyen oka 23—24 millió, vagy mint azelőtt volt, 60 millió évi deficitnek, ezt bebizonyitani bajos volna, valamint bizonyos az is, hogy 1873. és 1874-ben a kincstári utalványokat, melyeket ma be kell váltani, Bosznia és Herczegovina nélkül bocsájtották ki.

Zárom tehát beszédemet azzal, — habár önmagamat ismétlem is — a mit gróf Lónyaynak hajdan mon-

dottam, reá leginkább alkalmazható azon epitaphium, a mit II. Károly angol királyra alkalmaztak: „itt fekszik II. Károly király, a ki soha sem mondott helytelen dolgot, de soha sem tett helyeset.“

A vita bezártát megelőzte gróf Apponyi Albert bosnyák interpellációja és Tisza Kálmán válasza. A bosnyák foglalás elleni ellenszenv még mindig uralkodott. Az interpelláczió tehát nagyobb port vert fel, mint a kormányelnök hitte, és sokat megfélemlitett a kölcsön megszavazásánál.

Tisza Kálmán ministerelnök:

Tisztelt ház! Gróf Apponyi Albert képviselő ur interpellácziót intézett hozzám egy bevezető szónoklat társaságában, a mely interpelláczió igy szól:

1. Valóságon alapul-e Bosznia és Herczegovina közigazgatási szervezésének azon terve, melyet az egész monarchia sajtója már több nap óta vitat a nélkül, hogy czáfolatban részesült volna.

2. Valóságon alapul-e azon, szintén az egész sajtóban elterjedt feltevés, hogy a kormány ezen, vagy esetleg más közigazgatási szervezést a törvényhozások mellőzésével szándékozik megállapitani és életbeléptetni.

Midőn ezen interpellácziára felelek, — hogy félreértéseknek ne tegyem ki magamat és mintegy tisztán állitsam oda a helyzetet, — szükségesnek tartom a tisztelt ház emlékezetébe felidézni az ez irányban más alkalmakkor tett nyilatkozataimat, minthogy én a magam részérül ahhoz a mai napon is ragaszkodom.

Ha jól emlékezem, még november 1-én volt szerencsém nyilvánitani, hogy mig egy felől nem tarta-

nám lehetőnek azt, a mit egy szónok beszédébül akkor kivehetni véltem, — bár az illető képviselő ur azután némileg szelidebb magyarázatot adott szavainak, — hogy ma már az okkupált tartományokkal szemben a törvényhozások alkossanak közigazgatási törvényeket: ugyanakkor kimondtam azt is, hogy azt ez alkalommal nem akarom vitatni, hogy nem kell-e ezen irányban specziális törvényhozási intézkedés; sőt ugyanakkor elismertem, hogy törvényhozási intézkedések igenis lehetnek szükségesek. Az erre következő napon nyilvánitottam, hegy megfontolandó lesz, nem szükségesek-e erre vonatkozólag a törvényhozástól kiinduló bizonyos intézkedések. Azon alkalommal pedig, midőn a kormány, mint ujból kinevezett kormány, a ház kebelében megjelent, nyilvánitottam, hogy szükséges lesz Bosznia és Herczegovina ideiglenes kormányzata iránt oly intézkedéseket tenni, melyek az okkupáczió természetével megegyeztethetők legyenek, és a kormány feladatának tekintendi, a monarchia másik államának kormányával egyetértőleg, megtenni ez irányban javaslatát.

Ez volt eleitül fogva álláspontom és ez ma is.

Bátor vagyok azt is megmondani, hogy az egyetértőleg teendő javaslatok megtételére én eddig is törekedtem. Hogy ez eddig nem történhetett meg, ez talán magyarázatát leli azon helyzetben, melyben a monarchia másik államának kormánya még ma is van, de eddig mindenesetre volt. Fog-e sikerülni egyetértő előterjesztéseket tenni? ez iránt ma még, minthogy végleges kormány odaát nem létezik, nem nyilatkoz-

hatom. De hogy én feladatomnak fogom tekinteni arra törekedni, s hogy attul, valjon sikerül-e vagy nem, fogom majd további eljárásomat feltételezni, azt a tisztelt ház előtt határozottan nyilvánithatom.

Ezen nézetek vezettek eddig, s ezek vezetnek e tekintetben ma is.

Közelebb térve most már a kérdésekhez, azt gondolom, hogy azt alig vonhatja valaki kétségbe, hogy amely perczben az okkupáczió befejeztetett, arrul, hogy az administrácziónak bizonyos neme, bármily ideiglenes is, ott felállittassék, intézkedni okvetlenül szükséges volt. Egyebeket nem is emlitve, magának a hadsereg számának és az ezzel járó költségeknek redukcziója is bizonyos fokig függ attul, hogy legyen administráczió, mely a teendőknek egyrészét átvéve és a közbiztonságrul gondoskodván, lehetővé tegye a leszállitás eszközlését. Ezen viszonyok közt készültek, mintegy irányadóul szolgálandók az illetőknek, és mintegy tájékozásul az ottani viszonyokat illetőleg a javaslatok. Őszintén megvallom, hogy e javaslatoknak az ujságban megjelent minden variánsát nem voltam képes elolvasni, nem tudok tehát arra nézve nyilatkozni, hogy egyik vagy másik §-a az egyik vagy másik lapban közlött javaslatoknak alapos-e? De azt gondolom: a dolog lényege nem is ebben fekszik, hanem fekszik maguk a kérdések szerint abban, létesittetett-e, vagy szándékoltatik létesittetni ott közigazgatási szervezet ugy, hogy az később ne prejudikáljon a későbbi törvényhozási elhatározásoknak, és erre nézve mondhatom, hogy semminemü organikus szervezés az állandóság-

nak legcsekélyebb jellegével is létesittetni szándékban nem volt és nincs. A szándék egyedül az: gondoskodni arrul, hogy az administráczió ideiglenesen az ottani kezdetleges viszonyoknak megfelelőleg történjék. Princzipaliter tartózkodtak a kormányok minden kiható szerves intézkedésektül s feladatuknak csak azt tekintették, hogy az administráczió a pillanatnyi szükségletnek megfeleljen.

A nézet, melybül kiindultak az volt: meghagyni az ott létezett területi elnevezéseket, s amennyire lehetséges, a tiszti elnevezéseket; alkalmazni mindenütt és mindenre, amennyire lehet, benszülötteket; összeállitani, s ha kell leforditani, érthetővé tenni a fennállott szabályzatokat, melyek ott megszokva vannak, mellőzve azokat csakis olyanokban, amelyeknek fenntartását akkor, ha a közigazgatást a monarchia vezeti, bizonynyal senki nem kivánja; teszem olyanokban, amidőn a biró előtti vagy adózási egyenlőség hitfelekezeti alapon volt megtagadva; a monarchiábul bevinni hivatalnokokat, tisztviselőket, csakis ideiglenesen és oly mérvben, amint ez részint a kellő elemek hiánya miatt, részint pedig azért szükséges, hogy ott az administráczió ellenőriztessék, a közbiztonság fenntartassék, esetleg bizonyos felebbezési ügyek elintéztessenek, hogy pedig erre ott szükség van, hol főleg hitfelekezeti szempontokbul a bennlakók ellenségképen álltak egymással szemben, azt hiszem, tagadni igen nehéz. Továbbá vezette a kormányt azon szándék és azon czél, és kiindult abbul, hogy ezen ideiglenes intézkedések a közigazgatás szempontjábul ugy tétessenek, hogy az azokra

szükséglendő költség necsak túl ne haladja, de el se érje azon jövedelmet, melyet azon tartományok a zavarok kiütése előtti években adtak.

Én azt gondolom, tisztelt ház, ezekben kellően kifejtettem, hogy minden intézkedést csakis a legszükségesebbre, csakis azokra szoritkozott, melyeket az adott viszonyok közt csakugyan mellőzni nem lehetett és nem volt megengedhető. Ismétlem, sem az ideiglenes közigazgatásra vonatkozólag az itt vagy ott készült tervezeteknél nem volt az intenczió az, hogy azok által prejudikáltassék bárminek, ami később határoztatnék el, de ismétlem azt is, hogy maga a tényleges fellépés került minden rendszeresitést és szoritkozott arra, amit az életnek elutasithatlan követelményei a fenntebb előadottak szerint igényeltek, s hogy sem a tervezetekben, sem annyival kevésbé a tettekben nem történt semmi olyan, amiben a szándék akarata az lett volna, hogy prejudikáljon a törvényhozások későbbi törvényszerü eljárásai-, s intézkedéseinek, akár pedig, hogy prejudikálhasson a jövendő alakulásoknak. Miután tehát a gróf Apponyi által kifejezett félelem alaptalan, kérem válaszomat tudomásul venni.

Gróf Apponyi Albert:

Tisztelt ház! A ministeri válaszokra gyakran nehéz a rögtöni tájékozás, most azomban teljesen tisztában vagyok és arra kérem a házat, hogy azt tudomásul venni ne méltóztassék.

Indokom egyszerü. Az interpellácziónak sulypontja a második kérdésben fekszik, hogy valóságon alapul-e az, hogy esetleg a törvényhozások befolyásá-

nak mellőzésével szándékoltatik-e Boszniának közigazgatási szervezete megállapittatni és életbeléptettetni? Ezzel szemben azonnal tisztában voltam az iránt, hogy csak egy válasz a kielégitő és az egyedüli kielégitő válasz az: hogy semmi esetre, semmi körülmények közt a magyar kormány nem fog beleegyezni abba, hogy Bosznia közigazgatási szervezete másképp, mint a törvényhozások utján állapittassék meg.

Ennek nyilt kijelentését, bár feszülten vigyáztam, a ministerelnök urnak erre vonatkozó diplomatikus nyilatkozatában nem ismertem fel, sőt válaszának mindazon passzusai, melyekben ezen pontot emlitette, oly óvatosan voltak körülirva, oly finomsággal voltak kiczirkalmazva, hogy azokban valahogy le ne kösse magát a kormányelnök ur ahhoz, hogy más tényezők bármit akarjanak is, ő abba, hogy más, mint törvényhozási uton létesittessék a szervezés, belenyugodni nem fog. Egy helyen azt mondja a ministerelnök ur, hogy nem akart oly szervezést életbe léptetni, mely pejudikálna bárminő, esetleg törvényhozási uton megállapitandó további intézkedéseknek.

Válaszának egy másik részében azt mondja, hogy ő arra törekedett, hogy a külügyi kormány, meg az osztrák és magyar kormány közt az életbeléptetendő szervezet iránt egyetértés jőjjön létre, törekedni fog arra ezentúl is és hogy ezen törekvésének eredményétül teszi függővé — mit? azt vártam állását, megmaradását azon a helyen, de korántsem, „további eljárását“. Hogy ezen eljárás alatt mi legyen érthető, arra a most adott világos nyilatkozat hiányában csak a

multnak emlékei szolgáltatnak tájékozást, ezek pedig mindent inkább, mint azon helynek elhagyását teszik valószinüvé. Én tehát mindenesetre tudomásul vettem volna a választ, ha abban bennfoglaltatik az, ami nélkül nem hiszem, hogy a magyar törvényhozás alkotmányos prerogativáira féltékeny képviselőház a választ tudomásul vehesse, t. i. annak nyilt és határozott megmondása, hogy a kormány semmi körülmények közt bele nem egyezik a törvényhozások befolyásának mellőzésébe, s mivel ezt nem találom abban, már ezen oknál fogva sem vehetem tudomásul a t. ministerelnök ur válaszát.

Megvallom, hogy ha ezen főbb pontra nézve megnyugtatást nyertem volna, meglehet, hajlandó lettem volna a válasz többi részeit szőrszálhasogató kritika alá nem venni, azok felett némileg könnyebben átmenni, miután azomban ezen főpontra nézve aggodalmam s a mint magam interpelláczióm beadásakor kifejeztem, gyanum a maga teljes kiterjedésében fennmarad és fennáll ma is, kénytelen vagyok a válasz többi részeire is kiemelni azt, ami e gyanu fokozására alkalmas és ki nem elégitő.

A t. ministerelnök ur első kérdésemre válaszolva, t. i. arra nézve, hogy valóságon alapulnak-e azon, a hirlapokban közlött szervezési eszmék? azt mondja: hogy ezek által organikus szervezet és végleges intézkedés egyáltalában nem czéloztatott, hanem hogy gondoskodni kellett mégis azon legideiglenesebb átmeneti intézkedések életbeléptetésérül, melyek szükségesek mindaddig, mig a törvényhozások esetleg igénybe-

vétethetnek a végleges szervezés megállapitására, hogy ezt is az osztrák ministeriummal egyetértőleg tette, és hogy mindaz, ami a hirlapokban elmondatott és a szervezésrül mint hir kering, csak ily legideiglenesebb természetü átmeneti intézkedés jellegével bir, ő szeretne véget vetni ezen szabálytalan állapotnak, de azért nem teheti, mert Austriában állandó kormány most nincs.

Erre nézve kétrendbeli észrevételem van. Az első ez: csak akkor kezdtek tehát gondolkozni az erre hivatott tényezők az okkupáczió folytán rögtön beállandó administrativ igényekrül, midőn az okkupáczió végrehajtatott. Csak akkor jutott eszükbe, hogy most már adminisztrálni kell és erre vonatkozólag intézkedéseket kell tenni. De akkor, midőn a mandátumnak elvállalását elhatározták, ez eszükbe nem jutott. Tisztelt ház! e boszniai kaland képében semmi sem hiányzik a teljes szimetriához. A külpolitikai előrelátás hiánya, a pénzügyi gondoskodás teljes hiánya a beállandó administrativ szükségletek előre nem látásával, azoknak meglepetésszerüleg bekövetkezésével szimetriai képét nyujtja egy oly könnyelmüségnek, melyhez hasonlót nagy államok ügyeinek vezetésénél nehezen fognók találni.

Ez első észrevételem. Második pedig az, hogy a mi alkotmányunk szerint a monarchia mindkét felében fennálló teljes alkotmányosság azon közjogi szervezetnek egyik alapfeltétele, melyet Magyarország 1867-ben elfogadott, ennek folytán igenis van joga, sőt kötelessége a magyar kormánynak arról gondoskodni és

arra nézve befolyását a koronánál érvényesiteni, hogy oly állapotok, melyeknek huzamos fenntartása az alkotmányosság szellemét kijátszás által veszélyeztetné, a monarchia másik felében sem tétethessenek. Már pedig az ideiglenes kormányoknak alkalmazása, mely által az alapos parlamentáris birálat megnehezittetik és az általános bizonytalanság hatása alatt elhomályosul, valóságos rendszerré fejlődött ezen boszniai bonyodalomban; a magyar kormánynak tehát feladata lett volna oda hatni a korona előtt, hogy ily abnormis és inparlamentáris helyzet a Lajtán túl is mihamarább megszünjék, a felelősség egy bizonyos foka elől őt fel nem lehet oldani. Mert mi ezen állapotok következménye? Az, hogy csak legideiglenesebb jellegü átmeneti, nem organikus intézkedésekrül lehet szó. De, kérdem én tisztelt ház, meddig fog ez a legnagyobb ideiglenesség tartani? Én azt hiszem, hogy ha mi e tekintetben nem nyulunk bele, ha a parlament erős befolyást gyakorolni nem tud, akkor az a kellemetlen pillanat, melyben a végleges rendezések miatt a törvényhozásokhoz kell fordulni, el fog halasztatni a legkésőbbi időre, és ezalatt szaporán és vidáman költetnek el a milliók Boszniában. Mindennap hallunk valami uj hirt utakrul, vasutakrul, gátokrul, szóval ilyen legideiglenesebb intézkedésekrül, melyek folytán igaz, hogy nem organikus uton, de milliók költetnek el minden ellenőrzés nélkül, és a parlamentnek csak a számla adatik be kifizetés végett. Ezen tarthatatlan állapotok megszüntetése végett törekedni a képviselőháznak, Magyarország népe iránti egyik mellőzhetlen

kötelessége. És mert mi ezt egyedül a kormánynak diszkrécziójára nem bizhatjuk, de főleg azért, mert a törvényhozás alkotmányos jogának megóvására biztositékkal ma még kevesebbel birunk mint azelőtt, mert ily biztositék megadását kerülte a miniszter ur válaszában, kérem a házat, válaszát ne méltóztassék tudomásul venni.

Tisza Kálmán:

Én azt hiszem, hogy épen a képviselő ur által hangoztatott paritás egy felül, az egyenjoguság alapján másfelül az, hogy Magyarország kormánya be akarjon avatkozni a másik állam parlamenti és kormányválságaiba, egyáltalában nem volna elfogadható, mert ez azt teszi, hogy akkor a másik rész kormánya is jogosult volna beavatkozni. Ez lehetne helyes az istenben boldogult Verstärkter Reichsrath theoriája szerint, helyes lehetne oly más theoriák szerint is, a melyek szerint Magyarország országgyülésének hatáskörébül alig maradna más, mint egy tartományi országgyülésé; megjegyzem, a tisztelt képviselő urtul ezt soha sem hallottam, de hallottam más körökbül; de nem lehet helyes a dualistikus alapon, az egyenjoguság és — kivévén a meghatározott ügyeket — az önállóság alapján álló alkotmányszerü állás szempontjábul.

De a paritásnak, az egyenjoguságnak oly dolgokra nézve, a melyek a monarchiának mindkét államát érintik, egy más követelménye is van, és már maga ezen szempont, ha nem volnának is egyéb szempontok, a a melyek egy kormányt teendői iránti nyilatkozataiban — ha nem éljent keres, de feladatát érti — korlá-

toznak, már maga ezen szempont elég volna arra, hogy oly dologban, midőn a másik államot érdeklő ügyről és egyetértő eljárásról van szó, megmondja, hogy mire törekedjék; megmondja, hogy a szerint, a mint törekvéseiben czélt ér, vagy nem ér, határozza el további teendőit, de tovább ezen irányban ne menjen. Azonban a t. képviselő urnak kellene, hogy nemcsak ezen a dualismusból, hanem más irányból jövő szempontokat is értse, a ki maga nem egyszer, de tizszer is szememre vetett egy nyilatkozatot, pedig megmondhatom, az első alkalombul tettem azt, feljogositva az által, a kinek nevét emlitettem. De t. ház, ezen komoly indokon kivül még egy más indokom is van.

Én, t. ház, nagyon óhajtom, hogy a monarchia két államának kormányai és törvényhozásai utján helyes, egyetértő megállapodás jőjjön létre, s miután már a képviselő ur oly gyanus levegőt terjesztett e házban, szabad nekem is gyanut kifejezni. Annyit emlegetik ezt a szerencsétlen helyet, hogy azon gyanu támadt bennem, hogy ha tudná, hogy az vagy ez nem sikerül, elüz ezen helyrül: kész volna a t. képviselő ur, az ország érdekei ellenére is, ennek létrejöttét óhajtani.

Hiszen t. ház, az, hogy helyet cserélünk, megeshetik, akkor azután majd gyönyörködhetnek azon képviselő urak, a kik most mindig belekiáltják a Boszniát, ha helyemet elfoglalja a t. gróf képviselő ur, hogy fogja kihozni Boszniábul a magyar és osztrák sereget.

Végül, ha jól fogtam fel, gr. Apponyi Albert t képviselő ur azt mondotta, hogy hajlandó lett volna

tudomásul is venni válaszomat, ha én azt feleltem volna, hogy semmiféle közigazgatási szervezést nem szándékozik a kormány behozni addig, mig e kérdések — felirtam szavait — itt nem tárgyaltatnak. Én mondhatom, hogy beszédemnek czélja épen az volt, hogy megmagyarázzam, hogy a kormány az okvetlenül szükséges intézkedéseket megtenni kötelességének tartja, de közigazgatási organizácziót megállapitani nem szándékozik; ha tehát a t. képviselő ur komolyan vette azt, hogy ha ezt megtudhatja, kész tudomásul venni válaszomat, akkor bátran tudomásul veheti azt, mert most röviden, egyszerüen kimondom, hogy igenis, a kormányok semmiféle közigazgatási organizácziót megállapitani nem szándékoznak, hanem feladatuknak azt tekintik, hogy a mindennapi élet szükségleteinek megfelelő egyes intézkedéseket megtegyék.

Nagyon sajnálom, ha önök e külömbséget érteni nem méltóztatnak, de én azt hiszem, hogy ez nagyon is megérthető; mert egészen más egy közigazgatási organismust megállapitani, megteremteni, életbe léptetni, és egészen más a létező viszonyoknak megfelelőleg és azok alapján a közigazgatás mindennapi, legszükségesebb és el nem utasitható igényérül gondoskodni.

Azt e helyrül, hogy mi külömbség a kettő közt, nem magyarázhatom. (Szilágyi közbekiált: „adja be irásba.) Talán majd ex catedra Szilágyi Dezső képviselő ur fogja ezt megmagyarázni. Most már annyival inkább kérem feleletemet tudomásul venni, mert gróf Apponyi is ugyanezen alapon áll.

Gróf Apponyi Albert:

Személyes kérdésben és félremagyarázott szavaim helyreigazitása végett kérek szót.

A személyes kérdés az, hogy a ministerelnök ur szives volt azon feltevésnek kifejezést adni, hogy ha jelenleg a kormányférfiak által elfoglalt helyekre juthatnánk, mi készek volnánk akár az ország érdekeivel ellenkező rendszabályokba is belenyugodni. Miután a háznak t. elnöke a ministerelnök urat ezen szavaiért rendre nem utasitotta, fel kell tennem, hogy rám bizta, hogy a személyes kérdésben levő felszólalási jogommal élve, az erre szükséges megjegyzést magam mondjam el. Az arra szükséges megjegyzés azonban, tisztelt ház, egyszerüen semmi. Én egyszer a ministerelnök urtól, ellenzéki korában, hallottam az ellenzék ellen felhozott több vádra a következő, igen hatásos eljárást:

Az egyik vád ellenében védelmezte pártját, a másikra azt mondá: ezt én határozottan visszautasitom, a harmadikra nézve pedig azt mondta: „ezt azonban még csak vissza sem utasitom.“ A klimaxnek ezen harmadik fokát vagyok bátor alkalmazni a ministerelnök ur illető megjegyzésére. És hogy ezen nyilatkozat őszintesége iránt meggyőzzem a házat, s ne csak a csekély személyemnek nem bünös tulajdonaiba fektetett bizalom legyen a szavaimnak adott hitel alapja, egy tárgyi argumentumot is mondok, mely azt elhihetővé tegye, ez pedig az: hogy arra, hogy valaki az önök által oly gyökeresen elrontott helyzet javitására vállalkozzék, a mint kellene, ha az önök által elhagyott székekbe ülne, arra csakugyan nem ambiczió, de az önfeláldozásnak nagy

mértéke szükséges. Ha talán ez az eset be találna állani, előre gratulálok a ministerelnök urnak azon, általa már felszólalásában anticipált gyönyörüséghez, hogy káröröммel nézhesse, mint vergődnek mások egy majdnem reménytelen helyzet gyógyitásán, melyet ő idézett elő. Ennyit a személyes kérdésben.

A ministerelnök ur azonban félre is magyarázta szavaimat, t. i. azt értette ki nyilatkozatom egy részéből, mintha én oly biztositást kivántam volna, hogy semminemü közigazgatást, még a mindennapi szükségnek megfelelőt se fogjon a törvényhozások megkérdezése nélkül létesiteni.

Ezt én, tisztelt ház, nem mondtam, mert elismertem annak szükségét, hogy közvetlen a napi igényekrül valamikép gondoskodni kell; csak azt jegyeztem meg erre, hogy az ideiglenesség nagyon hosszas ne legyen, de mondottam igenis azt, hogy a végleges szervezetet a törvényhozások beleegyezése nélkül életbe léptetni nem szabad; s mert nem szabad, vártam azon nyilatkozatot a kormánytul, hogy ilyesmibe beleegyezni semmi esetre sem fog. Erre pedig kielégitő választ a ministerelnök ur legutolsó nyilatkozatában sem találtam.

Tisza Kálmán:

Csak személyes kérdésben kivánok szólani. Gróf Apponyi képviselő ur megrótta azt, hogy én bizonyos gyanut fejeztem ki irányában. Hivatkozom arra, hogy én az intencziókat gyanusitani nem szoktam, de engedelmet kérek, ha napról-napra, és épen a képviselő ur most is gyanusit azzal, hogy bármi történjék, bármily káros legyen az az országra nézve, én e helyet nem

fogom elhagyni; ha ez szabad akkor talán szabad az is, a mit én mondtam. Ehez még csak azt teszem, hogy én másról nem beszéltem, sőt midőn először számon kicsuszott, azonnal helyreigazitottam, csak egyénileg a tisztelt képviselő urról.

A bosnyák szervezés tiszta ügy volt, mert Austria-Magyarország a berlini mandátum czimén Boszniát és Herczegovinát elfoglalta; az elfoglalt tartományokban kezdetleges viszonyok léteztek, tehát ezen tartományokat szervezni kellett; véglegesen azonban s a két országgyülés hozzájárultával nem lehetett, mert a végleges szervezés birtoklást jelez; a porta azomban souverenitásárul nem mondott le, a berlini szerződés Boszniát és Herczegovinát Austria-Magyarországba nem keblezte be; ha a két országgyülés törvényileg, tehát irásban rendelkezik, ez visszavonhatlanul konstatálta volna a tényleges birtoklást. Ez esetben tehát ugy a porta, mint Oroszország uj kongresszust követelhetnek, sőt Oroszország hadat is indithatott volna; már pedig sem a király-császár, sem kormányai, sőt még a két ország többsége sem vágyott ez időben a háboru után. A ministerelnök azomban mindezt az országgyülésnek és a világnak nem harsonázhatta el. Tudta ezt nagyon jól az interpelláló képviselő is, de a bosnyák hóditással a haragos közönség mindig nem békült ki; igen ügyesen és merészen támadott tehát azért, hogy ezen melléktámadás által a kedélyeket elmérgesitse, a kölcsönt, és bukása által a kormányt megbuktassa. És valóban, az interpelláczió nagy zajt is idézett elő, a mérges képviselő urak folytonosan zajongtak és kölcsönösen egy-

mást lekiabálták. Az interpelláczió szavazattal döntetett el és a kormány csakis 10, vagyis a ministerek és államtitkárok szavazatával győzött.

Az ellenzéknél a félsiker biztos reményeket támasztott; reményeikben azomban csalatkoztak, mert 24 óra mulva Tisza Kálmán a kölcsönben 185-el 171 ellen, tehát 14 szavazattal győzött; ez maga gyenge többség volt, de távol volt 89, ebbül ellenzéki 15, kormánypárti 74, — valósággal tehát a Tisza-párt állott 259, az ellenzék 186-bul, vagyis Tisza már 73 többséggel birt a horvátokkal együtt, tehát már azon kérdésekben is, melyben a horvátok nem szavazhattak, dönthetlen többséggel rendelkezett.

III. FEJEZET.

A költségvetés. — Két ellenzéki határozati javaslat. — Simonyi Ernő, gróf Apponyi Albert, gróf Szapáry Gyula beszédei.

A költségvetés, a kormány megszilárdulván, febr. 17-én tüzetett napirendre. A költségvetést még Széll Kálmán készitette, a költségvetés a régi költségvetésnek majdnem minden hibájával birt, a teher sulya főleg az ingatlanokra nehezedett.

1. Az egyenes földadó tett . . .	38.800,000·—
Az általános jövedelmi pótadóbul a földre $^2/_3$-ot véve	6.000,000·—
Fényüzési adókbul	300,000·—
Földadó késedelmi kamatjai . . .	1.800,000·—
A jogilleték és bélyeg $^2/_3$-ada . .	14.200,000·—
	61.100,000·—

ehhez járult még a rendkivül megszaporodott, a költségvetésben nem szerepelő községi pótlék, mely a helyi viszonyokhoz képest 30—60 közt változott, mi a legalacsonyabb számitással is 40 százalékra tehető: 15.500,000 forint, tehát ide nem számitva a földbirtokosnak a dohány-, só-, sör-, czukor-, szeszadókbani oroszlánrészét, a földbirtokot 76 millió terhelte, midőn a 27 millió hold szántóföld és rét jövedelme 216 milliónál többre átalányban alig vehető.

2. Az ország szegénységét jelezték a szesz-, bor-, hus-, sör-, czukor- és dohányadók összege, mely mindössze 42.300,000 frtot tett oly országban, hol a legszegényebb ember is dohányzik.

3. Az államjószágok csakis 3.200,000 frt felesleget adtak, mibül levonva a regálék jövedelmét, az állam

500,000 hold földbirtoka csakis 1.300,000 frtot jövedelmezett, tehát 1 hold 3 és fél frtot adott.

4. Az államerdők tisztán jövedelmeztek holdank. 50 krt.

5. A bányászat és pénzverde, mik közül az első magányosok kezében legalább 6 perczentet jövedelmez, daczára annak, hogy az államnak legjobb vas- és kőszénbányái vannak, egy fillért sem jövedelmeztek.

6. Az államvasutak, bár ezek közt több jól jövedelmező vonal volt, hasonlag semmit sem jövedelmeztek.

Ellenben a vasuti pótlék, daczára annak, hogy az állam több rossz vasutat megvett, évenkint még mindig 10 millió frtot vett igénybe.

A beruházások gyengén szerepeltek, a beruházások közt első helyet foglal el a kataszteri 2.000,000 frt, mi beruházásnak nem tekinthető, mert az adószabályozás kormányzati költség.

Mindez azt mutatja, hogy Széll Kálmánnak pénzügyi bölcsessége adóemelésben, uj adók alkalmazásában, a szegény hivatalnokok fizetésének kisszerü levonásában, a drága adósságoknak drága adósságokkali kicserélésében állott. A hiány a boszniai költségen kivül kerekszámba tett . . . . . 25.000,000·—

A beruházás tett:

1. Adósság törlesztésbe	9.226,200·—
2. Keleti vasut ára .	4.647,158·—
3. Vasuti kamatpótlék	10.200,000·—
4. Kő- és vizi utakra .	881,000·—
5. Vizszabályozásokra és vasutakra	4.700,000·—
Összeg:	29.654,858·—

A költségvetés tételei szerint tehát az állam vagyona nem fogyott, de növekedett volna . . . . . 4.654,356·—

Ebbül azomban levonandó:

Az átmeneti bevételek czimén behozott összegek .	2.510,000·—	
A törlesztések, befektetések, beszerzési költségei	5.000,000·—	7.510,000.—

Mindezeket levonva, fogyott az állam értéke . . . . . 2.885,642·—

ha ehhez hozzá vesszük még a boszniai költségeket, mely államkölcsönnel fedeztetett, ez a beszerzési költségekkel tévén: 11.280,000 frtot, tett az összes értékapadás: 14.160,000 frtot.

Ez, tekintve azt, hogy a bosnyák foglalást a politikai szükség parancsolta, jelentéktelen összeg volt. Miután azomban az államvagyon igen keveset jövedelmezett, miután a nagyközönség a vasutpótlékot elveszett pénznek tekintette, miután a dohánymonopolium sokkal kevesebbet jövedelmezett, mint más államokban, az országgyülés feladata lett volna követelni, hogy a kormány mutassa ki, vajjon egyetemlegesen a vasutpótlékok biztos fedezettel birnak-e? ha egyes vonalaknál a pótlék már az értéket meghaladta, melyek ezek? követelni kellett volna, hogy a kormány az államjavak, a dohánymonopolium kellő jövedelmezésérül az országgyülésnek czélszerü javaslatot terjeszszen be, kellett volna ezt tenni azért, mert ezekrül az ország önállólag rendelkezett és ezekbül, jó kezelés mellett, évenkint legalább 10 millió többletet be lehetett volna venni. Az

ország adóssága az alkotmányos uralom alatt 75 százalékkal növekedett, mig a földbirtok értéke több száz millióval fogyott.

Az 1879-iki állami költségvetés.

Kiadás:

Rendes kiadás	238.747,645·—
Átmeneti	1.434,375·—
Beruházási	6.834,365·—
Rendkivüli	9.420,000·—
Összesen:	256.436,385·—

Bevétel:

Rendes bevétel	219.691,170·—
Átmeneti	2.517,432·—
Összesen:	222.208,602·—

I. Kiadások.

1. A királyi udvartartás	4.650,000·—
2. Kabineti iroda	69,669·—
3. Országgyülés (miben a képviselőház 1.139,900·—)	1.309,960·—
4. Közösügyi	29.337,899·—
5. Absolut nyugdijak	140,696·—
6. Vegyesek	3.903,302·—

7.	1867-iki államadósság után . . .		30.473,430·—
	ebben törlesztés . . .	1.153,000·—	
8.	Födtehermentesités		16.466,309·—
	törlesztésre	4.708,558.—	
9.	Szőllődézsma váltság		2.247,945·—
	törlesztésre	1.070,200·—	
10.	Maradványföldekért		100,000·—
11.	1867-iki vasuti kölcsön		5.474,431·—
	törlesztésre	669,600·—	
12.	1870-iki kölcsön		1.449,821·—
13.	Gömöri vasut		452,381·—
	törlesztésre	75,900·—	
14.	1871-iki 30 milliós kölcsön . . .		2.227,612·—
	törlesztésre	561,000·—	
15.	1872-iki 54 milliós kölcsön . . .		4.087,253·—
	törlesztésre	988,000·—	
16.	1874-iki 76 és fél millió kölcsön .		5.384,990·—
17.	1875-iki 80 millió aranyjár. kölcsön		3.876,380·—
18.	1876-tul csinált 180 millió aranyjáradék kölcsön kamatja		12.669,000·—
19.	Keleti vasut árába .	4.647,158·—	4.647,158·—
20.	Függő adósság		1.083,571·—
21.	Vasuti kamatpótlék .	10.200,000·—	10.200,000·—
	Összesen:	24.073,416·—	
22.	Horvátország		5.322,799·—
23.	Fiume		84,140·—
24.	Állami számszékátalány		130,000·—
25.	Ministerelnökség (miben rendelkezési alap 200,000 frt)		308,600·—
26.	A király szem. körüli ministeriumra		50,343·—

27. Horvát-szlavon ministerium . . .	35,880·—
28. Belügyministerium (megyék 5.095,000 frt, fővárosi rendőrség 457,280 frt) .	7.492.669·—
29. Pénzügyministerium:	
Központ	747,148·—
Állampénztár	60,626·—
Pénzügyigazgatóságok	899,239·—
Zágrábi állampénztár	13,984·—
Adófelügyelők	709,040·—
Adóhivatalok	1.093,003·—
Pénzügyőrség	2.150,000·—
Jogügyi igazgatóság, horvát pénzügyi törvényszékek (6075 frt) .	40,786·—
Bányászati iskolák	105,000·—
Egyenes adók kivetése és beszedése	446,000·—
Fogyasztási adók	220,511·—
Határvám kezelés	320,676·—
Bélyegkezelés	170,039·—
Fémjelzés, horvát hidrév-vám . . .	7,546·—
Jogilleték és dijak kezelése . . .	411,853·—
Dohányjövedék (az osztrák dohánykezelés levonása után)	11.557,365·—
Lottó	2.462,573·—
Só	2.273,812·—
Államjószág-igazgatóságok, ügyészségek	268,241·—
Állami jószágok	1.532,567·—
Bányászat és pénzverde	9.006,845·—
Állami nyomda (és épületek 12,000 forint)	537,868·—

Különféle kiadások	121,630·—
Állami erdők	3.960,000·—
Összesen:	39.487,352·—
Közmunka és közlekedési ministerium	252.630·—
Központ:	
Vasuti és hajózási felügyelőségek, vasuti felügyelőség	125,370·—
Államépitészeti hivalalok	425,000·—
Kőutak fenntartása és kezelése . .	2.509,687·—
Épités	255,000·—
Vizi utak fenntartása	273,150·—
Dunai épitések	233,050·—
Temesi „	30,000·—
Kőrösi „	30,000·—
A Vágon és más folyókon . . .	40,000·—
Dráván	20,000·—
Öntözési tanulmányokra	4,000·—
Műszaki egyének kiképeztetésére .	3,000·—
Az államvasutak kiadásaira . . .	7.470,000·—
Az államgépgyárra	800,000·—
Összesen:	12.470,887·—
Földmivelés és kereskedelmi ministerium:	
Központ	208,245.—
Ipar- és kereskedelmi czélokra . .	34,970.—
Gazdasági tanintézetekre	241,996.—
Állami lótenyész-intézetekre . . .	2.326,292.—
Veszteg-intézetekre	53,000.—
A marhavész és járv. elfojtására .	80,000.—
Budapesti állatgyógyintézetekre . .	38,460.—
Bánya-kapitányságok	62,000.—

Földtani intézet	28,000.—
Statisztikai hivatal	52,700.—
Posta	4.903,600.—
Távirda	2.003,710.—
Tengeri hajózás	144,029.—
Zálogház	282,000.—
Mértékhitelesités	12,971.—
Összesen :	10.572,374.—
Vallás- és közoktatási ministerium :	
Központ	201,551.—
Tanulmányi ügyek	211,100.—
Tanintézetek	3.208,778.—
Ösztöndijak és tanulmányi czélokra	73,901.—
Közművelődési czélokra	238,580.—
Egyházi czélokra	204,500.—
Összesen	4.228,410.—
Igazságügyministerium :	
Központ	210,813.—
Semmitőszék	145,795.—
Legfőbb itélőszék	319,485.—
Királyi táblák	653,158.—
Királyi ügyészségek központ . . .	48,994.—
Királyi törvényszékek és jbiróságok	5.816,082.—
Kir. ügyészs. (rabtartás 840,000.—)	2.056,062.—
Országos fegyintézetek	570,983.—
Telekkönyvezés, törvények szerkeszt.	93,000.—
Összesen	9.914,369.—
Honvédelmi ministerium :	
Központ	225,056.—
Honvédségi intézetek	35,000.—

Ujonczozási költség		57,205.—
Főparancsnokság		223,755.—
Csapatok		5.566,403.—
Alapitványok		551.—
Összesen		6.398,015.—
Átmeneti kiadások és beruházások :		
Ő felsége személyi ministeriuma épületjavitásra		500.—
Belügyminist. vbr. .	30,370.—	34,958.—
Pénzügymin. vbr. . .	1.232,500.—	1.257,500.—
Földmivelési min. vbr.	30,670.—	51,000.—
Vallásügyi min.		30,670.—
Honvédelmi min.		55.242.—
Beruházások :		
Pénzügym., e közt kat.	2.000,000.—	2.342,365.—
Közlekedés :		
A budapesti Dunarész		442,000.—
Fiumei kikötő		880,000.—
Brassó-tömösi vasutra		470,000.—
Tiszai átmetszésekre		700,000.—
Dálya-vinkovczei vasutra		1.200,000.—
Az államvasuti beruházások . . .		692,400.—
Igazságügy, börtönátalakitásokra . . .		27,800.—
Rendkivüli kiadás Boszniára . . .		9.420,000.—

II. Rendes bevételek.

Szőlődézsma-váltság évi járuléka .	1.850,000.—
Maradv. és irtvány földek megvált.	100,000.—
Sorsol. kölcs. (Lánczhid bev. 600,000.)	832,000·—
Rakparti bér és fiumei rabtart. (570.)	12,570.—

Állami számvevőszék (1800,) társulatok községi pótléka	265,973·—
Belügyministerium	233,280·—
Hivatalos lap	168,000·—
A pesti csendőrség átalánya . . .	417,863·—
Pénzügyministerium :	
Földadó (a földtheram. járulékkal) .	38.800,000·—
Házadó (a f. j.)	8.800,000·—
Keresetadó (a f. j.)	17.000,000·—
Vállalatok adója (a f. j.)	2.250,000·—
Bányaadó (a f. j.)	95,900·—
Tőkekamat és járadékadó :	
A földtheherment. kötvények után .	864,000·—
A szőlődézsma-váltság	68,000·—
A keleti vasut-kötvények után . .	49,851·—
Egyéb tőkekamat adója a f. j.-kal . .	2.318,139·—
Jövedelem (malomadó 44,400·— . . .	174,400·—
Kereskedelmi, ipar és védelmi adó .	337,000·—
Vasuti és gőzhajó szállitási adó . .	2.200,000·—
Cseléd-, vadászat-, ló-, teke- és kocsi adó	478,200·—
Általános jövedelmi pótadó . . .	9.200,000·—
Késed. kamatok (föld után 1.800,000)	2.100,000·—
Adóbehajtási illeték	208,000·—
Adóhátralékok	2.000,000·—
Szeszadó	7.000,000·—
Boradó	3.000,000·—
Husadó	2.245,000·—
Söradó	900,000·—
Czukoradó	1.220,000·—

Fogyasztási visszatérítés (vámbul) .	1.800,000·—
Határvám	450,545·—
Bélyeg	7.830,000.—
Jogilletékek	13.600,000.—
Dijak	459,400.—
Fémjelzés	14,941.—
Ut-, hid- és révvám	21,776.—
Dohányjövedék, az osztrákoknak eladott levonása után	27.968,887.—
Lottó	4.253,000.—
Só	13.914,308.—
Állami megitélt perköltségek . . .	30,000.—
Államjószágok	5.000,000.—
Állami erdők	6.160,000.—
Bányászat és pénzverés	9.038.352.—
Állami nyomda	565,000.—
Állami épületek	30,648.—
Állami vasutak tiszta jövedelme . .	3.530,000.—
Állami gépgyár	60,000.—
Ingó államvagyon	298,567.—
Különféle bevételek	442,068.—
Közmunka és közlekedés	8.346,859.—
Ebben az állami vasutak bevételébül az üzleti kiadások fedezésére . .	7.470,000.—
Ugyanaz a gépgyárbul	800,000.—
Földmivelési ministerium	117,785.—
Állami lótenyész-intézetek	1.698,306.—
Posta	5.932,500.—
Távirda	1.624,700.—
Budapesti zálogház	282,000.—

A többi különfélék	189,000.—
Vallás- és közoktatás:	
Az alapitványi járulékok a számvevőség költségeihez	42,085.—
Egyetemi alap	200,000.—
Tanpénzek, járulékok, alapok . .	167,268.—
Igazságügy	13,682.—
Rabtartási költségtéritm., rabmunka	170,000.—
Országos fegyintézetek	118,330.—
Egyéb téritmények	9,870.—
Honvédelem:	
Honvéd-intézetek bevételei	68,242.—
Nyugdijak	108,242.—

II. Átmeneti bevételek.

A földteherm. alapból megtérités.. .	4,588·—
A tiszai uradalmi járulékok váltságdijából eladott és eladandó államj. .	1.662,500·—
Bordézsma-váltságbul	5,240·—
Az ideiglenes telekzet hátralékaibul	5,000·—
Állami előlegekbül	800,000·—
A keleti vasut aktiv követeléseibül .	40,000·—

A 2. §-ban megállapitott jövedelmek és kiadások közt 24.807,778 forint hiány mutatkozik; felhatalmaztatik a pénzügyminister, hogy ezen hiányt, valamint a 9.420,000 forintnyi rendkivüli kiadást, az 1879-ik évi II. t.-cz. 1. és 3. §-a értelmében fedezze.

Hogy az államnak a 3. §-ban elősorolt jövedelmei folyóvá tétethessenek, az 1868: 11., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 22., 23. és 35. t.-czikkekben megállapitott és

az 1875: 38. t.-cz. által érvényben tartott egyenes és fogyasztási adók, jövedékek, dijak, bélyegek és illetékek, ugyszintén az 1875: 7., 34., az 1875: 20., 21., 22., 24., 26., 27., 29., 30. és az 1878: 10. törvényczikkben megállapitott adók, valamint az általános jövedelmi pótadórul szóló 1875: 47. törvényczikk rendeletei szerint megállapitandó adóköteles jövedelmek után $3^1/_2$ százalékban meghatározott pótadó, a határőrvidéken fennálló adók stb. megszavaztatnak.

Átruházás nem engedtetik.

A költségvetés nemcsak pénzügyi, de egyszersmind bizalmi kérdés is, a költségvetésnél az ellenzék általános támadást intézhet, az ellenzék tehát azt el nem fogadhatja, mert ki a költségvetés elveit, irányát, egyes tételeit bármi óvadék és záradék mellett elfogadja, az vagy elfogadja a kormány irányát, vagy eszmeszegénységét vallja be, tehát az országtul nem várhatja azt, hogy az ország ügyeit, kezeire bizza. 1875-ig az ellenzék két árnyalata külömböző eljárást követett, a szélső bal nem fogadott el egy költségvetést sem, a balközép ostorozta a kormányt, de minden költségvetést elfogadott, 1875-ben azomban már Tisza Kálmán is visszavetette; 1879-ben a személyi ellenzék Tisza régi taktikáját fogadta el, elfogadta a költségvetést, de az ország pénzügyeinek rendezésére, mint Szlávy alatt, egy nagy számu bizottságot javaslott kiküldeni. A viszonyok, sőt a kormány és pártok azomban jelenleg nagyban külömböztek; Szlávy a kormány elnöke, de a párt vezére a betegeskedő Deák Ferencz volt, a pártban titkos és nyilt szakadás uralkodott; Szlávy a kormányelnöksé-

get megunta, tudta azt, hogy az ország bölcsei a pénzügyekhez nem értenek, beakarta tehát bizonyitani képtelenségüket, aminthogy ez sikerült is, és ez megtörténvén, önként visszalépett. 1879-ben azomban Tisza Kálmán nemcsak ministerelnök, nemcsak pártvezér, de a szó teljes értelmében a pártnak ura volt, a 21-es bizottság dicstelen tanácskozása bebizonyitotta a vezetők eszmehiányát, Tisza Kálmán a zárdai magány után nem sóvárgott, tehát a bizottságot nem fogadhatta el, mert ez által képtelenségét és gyengeségét ismerte volna el.

A két ellenzék két külömböző határozati javaslatot nyujtott be. Báró Simonyi Lajos, gróf Apponyi Albert és társai:

Tekintve, hogy az államháztartás rendezésének czéljából a nemzet által hozott sulyos áldozatok daczára még mindig fennálló jelentékeny államháztartási hiány az országot komoly pénzügyi válságnak viszi elébe;

tekintve, hogy a közgazdászati életünknek majdnem minden terén mutatkozó hanyatlás a nemzeti lét anyagi alapját fenyegeti;

tekintve, hogy ily körülmények közt a képviselőház első kötelessége az állapotok teljes felderitése mellett a pénzügyi és közgazdasági bajok orvoslására vezető tervszerü politika megállapitására és az alkalmazható állami intézkedések haladéktalan megtételére hatni.

Küldjön ki a ház egy 25 tagu bizottságot, mely a kormánynyal értekezve és az ország pénzügyi és politikai viszonyait figyelembe véve, haladéktalanul vizsgálja meg azon utakat és módokat, melyek államháztartásunk rendezésére vezetnek és az erre szükséges

rendszabályokrul, valamint azok alkalmazásának feltételeirül a háznak jelentést tegyen;

továbbá egy 31 tagu bizottságot, mely szükség szerint albizottságra oszolva, szakértőket és érdekelteket kihallgatva, a nemzeti közgazdaság külömböző ágaiban mutatkozó sülyedésnek okait, — jelesen a mezőgazdaság jövedelmezőségét fenyegető körülményeket és a hazai kisipar hanyatló állapotát — nyilvános eljárás utján megvizsgálja és a létező bajok elháritására, valamint a szükséges közgazdasági fejlődés előidézésére alkalmazható állami rendszabályokrul véleményes jelentést tegyen.

Simonyi Ernő és társai határozati javaslata:

Tekintve, hogy az előterjesztett 1879-iki költségvetésben a hiány a kormány előirányzata szerint is 22.800,000 frt, a pénzügyi bizottság előirányzata szerint pedig több mint 30 millió, tehát már az előirányzatok szerint is a mult évre előirányzott hiányt több mint 9 millióval felülmulja;

tekintve, hogy a jelenlegi kormányelnök kormányra lépése alkalmával a már akkor is zilált állami pénzügyek rendezését tüzte ki czéljául és annak elérését oly fontosnak és annyira szükségesnek tartotta, hogy ezen czélbul még éveken át folyton vallott és hirdetett politikai elveinek feladásával is a kormányra vállalkozást jónak látta;

tekintve, hogy a kormány a pénzügyek terén mutatkozó visszás eredmények szerint az ország pénzügyi helyzetén nemcsak nem javitott, hanem azt még ziláltabb állapotba hozta, az állandó évi hiányt növelte; az

adók kiméletlen behajtása és a lehető legrendetlenebb kezelése által, az országban az általános gazdasági pangás miatt már különben is elterjedt nyomort nagyobbitotta, az állam adósságait több száz millióval szaporitotta, az ország közgazdászati érdekeinek feladásával, a pénzügyi zavarbóli kibontakozást lehetetlenné tette és ezeken kivül oly külügyi politikának követéséhez adta beleegyezését, mely ugy a nemzet közérzületével, mint annak állami érdekeivel ellentétben van és a már ugy is megbirhatlan költségeket, évenkint számos milliókkal neveli, ugy, hogy a nemzet menthetlenül a vagyonbukás örvénye felé sodortatik;

tekintve, hogy abbeli előrelátásunkat, miszerint az 1867. évben elfogadott, közösügyes közjogi rendszer mellett a magyar nemzet jólétét megalapitani és jövőjét biztositani nem lehet, a lefolyt 12 évi tapasztalat minden kétségen kivül teljesen igazolta;

tekintve, hogy Magyarország ugy szellemi, mint anyagi felvirágozhatásának nélkülözhetlen feltétele az, hogy Magyarország önállóságát és függetlenségét viszszanyerve, teljes rendelkezési joggal birjon ugy a kül-, mint belpolitikai téren összes ügyeinek egyedül a nemzet és ország érdekei szempontjából való intézésére, alólirottak kérik a képviselőházat, mondja ki határozatát, hogy az 1867-iki közösügyes alapon állott s hitelés bizalomvesztett kormány által előterjesztett költségvetést a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadja.

Mindkét határozatnak tényleges hiányai voltak, melynélfogva azokat pártonkivüli független képviselő sem fogadhatta el az 1879-iki politikai helyzetben.

Nem a szélső balét, mert egyrészt ezen javaslat a beruházásokat mellőzve, a költségvetést teljes valódiságában nem tüntette fel, másrészt a közösügyi intézménynek tulajdonitotta a hiányt és pénzügyi válságot, ha tehát ezen indokolása alapos volt, akkor a kormányt okozni nem lehetett, mert a közösügyi intézményt a törvényhozás alaptörvényül fogadta el, a kormány és minden kormány csakis ennek keretében intézkedhetett, feltéve tehát azt, hogy a bajok fő oka az intézmény, a Tisza-kormány utóda sem adhatott volna be jobb költségvetést, tehát az, ki a közösügyi intézményt elfogadta, már ezen indoknál fogva nem fogadhatta el, mert ennek elfogadásábul a közösügyi intézmény felbontása folyt ki, és elveinél fogva is kényszerült tehát azon kormányt támogatni, mely ezen alapon állt. Kétségkivül a szélsőbalnak kötelessége minden alkalommal ostromolni; a költségvetési vitát azomban nem a közjog, de az anyagi érdek a pénzügytan uralja, a szélsőbalnak tehát a költségvetési kérdésben, a közjogi helyzetet csakis, mint a pénzügyi helyzetet megvilágitó körülményt lett volna szabad felhozni. Másik főhibája az, hogy magát a rendszert, az irányt nem támadja meg, mely mellett a költségvetést javitani lehetetlen. A határozati javaslat tehát czéltalan jelleggel birt.

A személyi ellenzék javaslata ártatlan tüntetés, golyó nélküli lövés volt, mert a kormányt mérgesen gyalázva, a költségvetést elfogadta, a közönségre nem hathatott, mert a ki az általa rosszalt költségvetést elfogadja, ez azt mutatja, hogy vagy nem bizik kormány-

képességében, nem a többségnek esetleg uj választások általi megszerzésébe, vagy pénzügyi eszmék hijjával van, a rosszaltnál jobbat, tökéletesebbet alkotni képtelen. A bizottságok javaslata elkoptatott eszme, hátulruli támadás volt, ez nem vonzott már 1879-ben, és nem vonzhatott, mert a Szlávy alatti bizottság gyászos halála bebizonyitotta azt, hogy a hiresztelt politikai és pénzügyi tehetségek nemcsak pénügyi eszmékkel nem birnak, de még szervesen gondolkozni sem tudnak; az éles birálathoz értenek, de a pénzügyi sorvadás ellen nincs orvosságuk. Ghyczy, Széll Kálmán, mint pénzügyministerek lejárták magukat, Kerkápolyit a nemzet közvéleménye eltemette, Lónyayban senki sem bizott, Sennyey kincses ládája üresnek bizonyult. A régi hirhedt tehetségeken kivül csak a nagy tehetségü gróf Apponyi emelkedett ki a középszerü tömegbül, miután a többiek tehetetlenségét már az ország ismerte, felesleges volt a hosszas bizottsági töprenkedés; Apponyi, ha a biztos orvosszert ismerte, ezt bizottság nélkül is megismertethette volna az országgal. Tisza még eddig keveset tett ugyan, de törhetlen erélyét mindenki ismerte, nem volt tehát ok elejtésére. Ehhez járult az országos hangulat változása is, 4 évig azt hirdették, hogy az ország a tönk szélén áll, 4 év alatt az adósságot megkettőztették és az ország még sem bukott meg, sokan tehát kezdtek a jóslatokban kételkedni; a legértelmesebb, a leghazafiasabb középosztály vergődött, a ki maga nagyon beteg, nem gondol anyja betegségével, a mint tehát a bosnyák-paprika hatása elmult, a nemzet álomkórba esett.

Gróf Szapáry Gyula pénzügyminister február 17-én következőleg védte költségvetését.

T. ház! Két hónapos pénzügyminister nem tehet terjedelmes pénzügyi előterjesztést, a mult nem az ő műve, a jövőről csak hosszabb idő után határozhat.

E költségvetés elődöm alatt készült és még az őszi ülésszakban lett volna előterjesztendő. Midőn én deczemberben a pénzügyi tárczát átvettem, az átdolgozásra nem volt időm, szoritkoztam tehát csak a mellőzhetlen módositásokra, de könnyen elfogadhattam, mert alapja az 1877-iki zárszámadás, ezt én a legbiztosabb alapnak tekintem, miután azomban az 1878-iki eredményt is ismerjük, ezt sem ignorálhatjuk. Végre kiakarok terjeszkedni arra is, vajjon helyes volt-e a kormány eddigi politikája és ha váratlan körülmények nem jönnek közbe, lehetséges lett volna-e az egyensulyt helyreállitani.

Az 1877-iki zárszámadások szerint, a kiadások az előirányzatot 4½ millióval multák felül, de a bevétel 4,600,000 frttal volt több és igy az eredmény 108,000 frttal több az előirányzatnál. Ezen eredményt a multakkal összehasonlitva, azt tapasztaljuk, hogy mig rendes bevételünk 1875-ben 185 milliót tett, 1876-ban felemelkedett 203 millióra, 1877-ben 213 millióra, a mi pedig tényleges eredményre mutat, az, hogy az egyenesadók czimén 700,000 frttal több jött be az előirányzatnál.

Az 1878-iki eredmény rosszabb az 1877-ikinél. Az 1878-iki eredmény következő. Előirányozva volt bevétel 208.225,000 frt, a tényleges bevétel 206.684,938

frt, tehát kedvezőtlenebb 1½ millióval. Az előirányzott kiadás a póthitelekkel 233.270,000 frt, a tényleges kiadás 234.115,000 frt, az 1878-iki év eredménye tehát az előirányzatnál 2.385,000 frttal kedvezőtlenebb.

Az egyenes adóknál az eredmény kedvezőtlen, mert 88.400,000 frt irányoztatott elő és bejött 85.199,000 frt. Ennek oka az, mert az utolsó hónapokban a terményár rossz volt, a szállitást az esőzés akadályozta, s hogy ez volt az oka, mutatja az, hogy a mostani januári és februári bevétel a tavalyinál 1.700,000 frttal több.

Több bevételi ágazat azomban az előirányzatnál több volt, és pedig a fogyasztási adóknál 1.690,000 frttal, a dohánynál 360,000 frttal, a kamatbiztositásoknál pedig 384,000 frttal adatott ki kevesebb az előirányzatnál.

Áttérek most már a kormány pénzügyi politikájára. 1873. és 1874-ben a zárszámadás 60 milliót meghaladó évi deficzitet mutatott ki, a képviselőház küldöttsége kimondta, hogy nagyobbmérvü kiadási redukczió lehetetlen, ennélfogva az egyensuly csakis a jövedelem fokozása által állitható helyre.

Az adóemelésekbül, melyet az 1875-iki törvények megállapitottak és melyek 1877-ben érvényesültek, bejött 17 millió, és pedig:

1. A földadó-kataszter kiigazitására esik	2.500,000·—
2. A jövedelmi adót pótló adónemekre	2.500,000·—
3. Az általános jövedelmi pótadóra	9.000,000·—

4. A szállitási adóra . . . . . 2.250,000·—
5. A fényüzési és vadászati adóra 500,000·—

A jövedelmek fokozatos növeléséböl bejött 8.100,000 frt, és pedig:

a) Dohányjövedékbül . . . . . 3.000,000·—
b) Lottójövedékbül . . . . . 200,000·—
c) Sójövedékbul . . . . . 1.400,000·—
d) Államjószág és erdőbül . . . 1.800,000·—
e) Államvasutak . . . . . 1.000,000·—
f) Pósta . . . . . 700,000·—

A kiegyezés eredményei 5.800,000 frt, és pedig:

I. A fogyasztás adónál . . . . 3.800,000·—
II. Határvámjövedelem szaporulat 2.000,000·—

Vagyis a három tétel eredménye 30.900,000 forint; amely állam az egyensuly helyreállitására erejét igy megfesziti, arra nem lehet mondani, hogy adóságát és kamatjait idegen pénzzel kivánja fizettetni.

1875-tül kezdve az államháztartási viszonyok következők voltak:

A deficzit volt 1875-ben . . . 20.000,000·—
„ „ „ 1876-ban . . . 9.000,000·—
„ „ „ 1877-ben . . . 24.000,000·—

ebben azomban benfoglaltatik a kamatpótlék, mely ezelőtt mindig a rendkivüliek közé soroztatott, ezt leszámitva, marad a tiszta hiány 8 millió. Ebbül ismét kitünik, hogy a deficzit 1875. óta folytonosan apadt. Rendes és rendkivüli eredményeket összevéve, a végeredmény következő: 1875-ben összes hiány 40 millió, ebbül kamatbiztositás 15 millió, közlekedésügyi $4^1/_2$ millió. Nem áll tehát az, hogy a korábbi deficzitek a

nagyobb beruházásokkal voltak indokolhatók, mert 1877-ben a befektetés csak $4^1/_2$ millió volt és most is annyi. 1876-ban az összes hiány 32 millió, 1877-ben ismét $26^1/_2$ millióra apadt le. Ha ezen összegbül levonjuk a törlesztéseket, marad még 10 millió forint hiány. Ha tisztelt ház, másrészrül ismét figyelembe méltóztatik venni, mert arrul beszélünk, még nem érvényesültek mindazon jövedelmi növekedések, melyek 1879-ben már érvényesithetők, akkor könnyen kiszámithatni azt, hogy a közbejött események nélkül az egyensuly helyreállitathatott volna, ez mutatja, hogy a kormány politikája tervszerü volt és hogy ez rövid idő alatt államháztartásunk rendezésére vezetett volna.

Kétségkivül az 1878. és 1879-iki események nyomasztólag hatottak pénzügyeinkre, mert ezen két év terhére esik egyrészt az előbb elvállalt adósságok konverziója és a boszniai és herczegovinai okkupáczió költsége, és pedig elannyira, hogy ideszámitva a kincstári utalványok beváltási terhét, az adósság 177.386,000 frttal növekedett, melynek kamatja 12 millió forint.

Ebbül a konverzió $65^1/_2$ millió frt, $4^1/_2$ millió kamattal. Az okkupáczió költsége 35 millió, névértékben 43 millió frt, 3 millió kamattal. A két évi adósságszaporulat 65 millió frt, 3 millió kamattal.

Midőn azomban adósságaink szaporodását leplezetlenül elmondtam, el kell mondanom a befektetéseket is. A háznak régebben beterjesztett kimutatás szerint az 1875-ig tett beruházások a kimutatott törlesztések levonásával tesz 256.257,000 frtot, az 1876., 1877. 1878-iki beruházások a zárszámadások szerint tesznek

159.957,000 frtot, és igy a beruházások összege 1878. év végeig tesznek 416.215,000 frtot.

Ezen összegbül esik:

Vasutakra	200.000,000·—
Kamatbiztositási előlegekre . .	101.000,000·—
Egyéb vasuti előlegekre és beruházásokra	13.000,000·—
Lánczhidra, egyéb budapesti hidakra és a Dunapartra	22.000,000·—
Fiumei kikötőre	5.000,000·—
Honvédségi felszerelésekre . . .	22.000,000·—
Birtokvételre	7.000,000·—
Vámház és póstaépületre . . .	5.000,000·—
Ferencz-csatornára	4.000,000·—
Egyes ministeriumok beruházásai	36.000,000·—

Én részemrül nem védem a mult rohamos beruházásait, de ha adósságaink növekedését emlegetjük, meg kell emliteni a beruházásokat is.

De visszatérek az 1878—79. kedvezőtlen eredményeire. Az államadósságok kamatai 92.640,000 forinttal vannak előirányozva. Ehhez számitandó évi kamat fejében 4 millió, az 1880-ban fizetendő kamatteher lesz 96 millió. Ezen összeget hozzá adva az 1879. évre előirányzott 24 millió hiányhoz, lesz a későbbi évekre háramló hiány 28 millió.

Ezzel szemben azon kérdés áll elő, miként véli a kormány a kibontakozást. Hogy a beruházásokat és törlesztéseket magunk pénzébül fizethessük, az nem remélhető, ez nem a ma, de a jövő feladata; nem fedezhetjük ebbül az esetleges boszniai beruházásokat

sem. A törlesztés és beruházásokat a hiánybul leszámitva, marad az előirányzati hiány 12 millió frt, ezt kell az egyensuly helyreállitására saját jövedelmeinkbül beszerezni.

Én, midőn e helyet elfoglaltam, a pénzügyi teendőket két feladatra osztottam. Az egyik feladat a függő államadósságok konvertálását eszközölni és ezzel egyidejüleg eleget tenni fizetési kötelezettségeinknek. Ehhez járul azon intézkedések előkészitése, amelyek a jövő pénzügyi rendezés érdekében legközelebb végrehajtandók.

A jelen évben én nagyobb feladatra nem vállalkozom. A pénzügyi rendezés előkészületeirül azt mondhatom, hogy azoknak nem szabad erőszakosnak lenni, mert ez hitelünket megingatná.

Én azt hiszem, hogy sokkal alaposabban jár el a kormány, hogy most általános pénzügyi szempontok fejtegetése helyett azt igéri meg, hogy idejében konkrét javaslatokkal fog előállni.

Nyilatkozatom nem pénzügyi programm, de csak is annak bizonyitéka, hogy a kormány a deficzit megszüntetésének lehetőségérül meg van győződve.

Az általános szempontok, melyekre ezen meggyőződést alapitja, következők: a boszniai okkupáczió költségeit a minimumra kell szállitani, tartózkodni kell a monarchiának ujabb és nagyobb megterheltetésétül, oda kell törekedni, hogy a közös kormány a monarchia két államának anyagi erejét kellő figyelembe vegye.

A másik kérdés a véderő költségei. Elismerem

ezen kérdésnek sulyát, mert e kérdésnél a pénzügyinél fontosabb szempont az önfenntartás biztositása, e kérdés megoldásánál nem járhatunk el önállóan, de figyelnünk kell az eseményekre és azok lefolyására. De másrészrül tagadhatlan, hogy ezzel szoros összeköttetésben áll finánczián k rendezése. Azért feladatomnak tartom ezen kérdést ugy rendezni, hogy az arányban legyen az önfentartás biztositásával, másrészrül a teher ne legyen oly nagy, hogy alatta összeroskadjunk.

Ezen kérdés konkrét alakban a ház elé kerülend a véderő törvény meghosszabbitásánál és akkor lesz helyén e két szempont összeegyeztetése.

A kiadásokra nézetem az, hogy a kiadások redukczójából nagy megtakaritásokat eszközölni nem lehet, ennek igazolására elemezni fogom az egyes tételeket. Az 1879-iki kiadások tesznek 238.460,141 frtot, ebbül levonva a közösügyi kiadásokat, az államadósságok kamatjait, a vasuti kamatbiztositásokat 132.368,839 frttal, marad 106.091,302 frt, ezen összegbül is levonandók bizonyos összegek, mert az egész nem forditatik administráczionális költségekre. Ebben foglaltatnak az államjószágok, pósta, távirda kiadások, az államvasutak, bányászat, gyárak, mely kiadások 48.821,964 frtot tesznek. Nem számitható administráczionális költségnek az udvartartás és országgyülés 6 millióval, nem a honvédelmi szinte 6 millió.

Ezen összegek levonása után marad 41 millió, hogy ezen összegbül a politikai és finánczíális administráczió költségeit, továbbá az ipar, közgazdaság, közoktatás, népnevelés emelésének szükségleteit ellátni

lehessen és egyszersmind Horvátország közigazgatási szükségletét is fedezhessük, azt hiszem senki sem fogja állitani. Engedelmükkel helyzetünket össze fogom más országokéval hasonlitani, nálunk a 41 millióbul esik 1 lélekre 2 frt 64 kr. Austriában, hol a központon kivül a költségekhez még egyes tartományok is járulnak, a központi költség 73.800,000 frt, esik tehát 1 lélekre 3 frt 65 kr.

A vasutaknál azomban, azt hiszem, a vasutak csoportositása által lehet megtakaritásokat eszközölni, bár ez még a deficzitet nem szünteti meg és ezzel késni nem lehet, mert ez közgazdasági kérdés is, és csakis ennek megoldása után fog lehetni helyes vasuti- és tarifa-politikát követni, ennélfogva a törvényhozásnak az állam által biztositott vasutakra esetleg kényszereszközöket is kell alkalmazni.

A kiadásokrul két uton lehet gondoskodni.

Az egyik ut a meglevő jövedelmi ágaknál a jövedelem fokozása. Nézetem szerint a jövedelmek fokozhatók a dohánynál, az államjószágoknál, a bélyegnél. Az elsőnél a külföldrei dohánytermelés nagyobbitása czélszerü törvények által, az utolsónál a bélyegtörvények javitása által.

Ezeken kivül emelni kell a közvetett adókat és uj közvetett adókat kell behozni. Tudom én, hogy e tekintetben köt minket az 1878: XX. t.-cz. 11. szakasza, de ez a lajtántúliak érdeke is és azért a lajtántúliak is kénytelenek lesznek ezen módhoz nyulni.

Az ezenkivüli hiány fedezetére legczélszerübb mód az államjószágok tervszerü eladása. Ez eszközölhető a

jelzálogkölcsön mellett is, mert mind nem kötjük le; még inkább kivihető az azon esetben, ha nem sikerül, mert ez esetben más módon mentetnek fel a kötelezettség alól. Én hiszem, hogy az eladás hasznosan eszközölhető, mert az államnak sok birtoka van gazdag községek mellett.

Hogy mennyi lesz a jövedelem emelkedése, azt még ma nem mondhatom, errül akkor fogok nyilatkozni, midőn a javaslatokat a ház elé fogom terjeszteni.

Engedelmükkel adónkat más államok adójával össze fogom hasonlitani.

1877. év szerint összes adónk volt 195 millió, ebbül az egyenesadó 80 millió, a földadó 36.600,000 frt, tesz tehát az egyenesadó $41._{17}$, a földadó $18._{70}$.

Austriában a különfizetett földtehermentesitési pótlék levonása után 319 millió, mibül az egyenesadó $90^1/_2$, földadó 36 millió.

Magyarországban az egyenesadó a bevétel 35, Austriában 28 százalékát teszi; a fogyasztási adó 60, nálunk 12 millió, azaz 7 százalék, Austriában 19 százalék; Olaszországban 47 százalék, a földadó $8._2$, fogyasztás$22._1$ százalék; Oroszországban a földadó kimutatva nincs, az egyenesadó 32, a fogyasztási 47 perczent.

Áttérek most arra, vajjon az 1878—79-ben reánk nehezedő sulyos terhek daczára államháztartásunk rendezhető-e? A conversio költsége tudva volt, erre tehát el kellett készülve lenni, tudnunk kellett azt, hogy deficzitünk fedezendő, uj költség a boszniai, mely arany-

járadékban, tőkében és kamatban 43 millió. Az okkupáczió terhére rovandó még az, hogyha az okkupáczió a conversióval össze nem esik, a conversiót kedvezőbben lehetett volna keresztül vinni. E tekintetben azomban csak azon veszteséget lehet számitani, mely az okkupáczió után keletkezett. Ezen egész szükséglet 160 millió aranyjáradéknak felel meg. A cursus csökkent Bosznia következtében 5 perczenttel, a külömbözet tehát pénzben 9,200,000 frt aranyjáradékban 13 millió és ennek kamatja bankjegyben 900,000 frt. Ha tehát a convertálás sikerül, a boszniai okkupáczió nem több, mint 3.900,000 frt évi kamatteher; megengedem, hogy e teher elmaradása kivánatos lett volna, nem hiszem azomban, hogy ez alatt az ország összeroskadjon.

Én igenis államháztartásunk rendezését, habár nagy erőfeszitéssel, lehetőnek tartom és az egyik legnagyobb veszélyt abban látnám, ha önmagunk veszitenénk el a jövő iránti bizalmat.

De hogy e bajt orvosolhassuk, nem elég szebbnél szebb pénzügyi programmok felállitása, nem a pénzügyi rendszabályok életbeléptetése, de szükséges lesz az is, hogy legyen elég erőnk és önmegtagadásunk a helyzet magaslatára állni.

Ha mi t. képviselő ház, nem használjuk fel az alkalmat, mely 11 év óta áll előttünk, de nem állott rendelkezésünkre 300 év óta, ha nem használjuk fel ezen alkalmat arra, hogy nemzeti létünket megszilárditsuk és anyagi kérdéseinket állandólag rendezzük, hanem képzelt politikai ellentétek miatt és nem akarom mondani személyes hiuságbul vagy ambiczióbul,

hanem mesterségesen szitott bizalmatlanságok miatt, ha oly kérdéseket idézünk fel mindig, a melyekrül tudjuk, hogy bármely kormány üljön is e helyen, Európa jelenlegi viszonyainál fogva, másként megoldani nem lesz képes, ha egymásközt folytonosan veszekszünk, ha frakciókra oszlunk, melyek egészséges parlamentáris viszonyok alkotását lehetetlenné teszik, akkor a helyzet komolyságának magaslatán nem állunk.

Azon kivül van egy más, szerintem komoly baj, mit már máskor is felemlitettem, ez: anyagi általános sülyedésünk. Ezen vagyontalanság nagymérvben terjed az ország sok részében és különösen leginkább és legaggasztóbban az ugynevezett középosztályban.

Mindenkinek, ki az ország sorsát szivén hordja, kétségkivül kell, hogy ezen jelenségre tekintsen, mert mindenütt ezen elem adja az államnak a legnagyobb erőt, nálunk ezen elem fentartása kétszeres fontossággal is bir nemzetiségi szempontbul is, és ezért sulyos reánk nézve ezen baj nagymérvü terjedését tapasztalni. Mi ezt elösmerjük, de okát nem ott keressük, a hol van; azt mondjuk: az ipar, kereskedés pang, de ez másutt is ugy van; azt mondjuk: nagy az adó és a kormány nem tesz semmit közgazdászatunk emelésére. Megengedem, hogy ebben is van valami, de az is áll, hogy nem szeretjük a gyermeket maga nevén nevezni és nem szeretjük a bajt ott keresni, a hol az valósággal fekszik, saját magunkban.

Mindaddig t. ház, mig nagyobb munkásághoz, nagyobb takarékossághoz nem fogunk szokni, addig állami pénzügyeinket gyökeresen rendezni nem fogjuk.

Gróf Apponyi Albert:

T. ház! A költségvetési vita három egymással paralell mederbe foly. A t. függetlenségi párt álláspontja őt függetlenné teszi a kormány költségvetési taktikájátul. Ők a többi árnyalatoktul eltérő közjogi alapon állanak, Simonyi Ernő képviselő igen helyesen nyilatkoztatta ki, hogy velünk szemben is ellenzéket képeznének. Ezen álláspontnál fogva a kormány taktikája befolyással nem bir.

Más azomban a más két árnyalatnak helyzete, minkettőnkre döntő befolyást gyakorol azon initiativa, melyel a kormány a költségvetést bevezette, ez dominiálja a helyzetet és a vitának jellegét.

És minő a kormány magatartása.

A kormány egy igen komoly pénzügyi helyzetben az initiativát, az utmutatást, a módok kijelölését a pénzügyi kibontakozásra mellőzte. Ennek folytán az ellenzéknek nem maradt más hátra, mint azon iparkodni, hogy a parlament gondoskodjék arrul, hogy a kormány elmulasztott initiativájának helyébe parlamenti initiativa lépjen. A kormánypártnak helyzete pedig, melynek feladata lenne a kormány politikáját védelmezni, minthogy azomban ily politika nincs, zilált összefüggés, simetria nélküli felszólalásokban nyilvánul. Pikánsabbá tehetném előadásomat, ha a kormánypárt nyilatkozatainak illustratiójára szoritkoznék, ámde ezen előnyrül kénytelen vagyok lemondani és báró Simonyi Lajos inditványát becses figyelmükbe ajánlani, melytül azt semmiesetre sem fogják megtagadhatni, hogy nem foglalja magában a többség eleven eltemetését,

megujuló megöletést, vagy élő állapotban fejöknek minden nap ismétlődő felrúgását, vagy egyéb adáz mulatságokat, melyekben Jókai képviselő ur szerint a vérengző ellenzéki kedély gyönyörüségét találja, de ha egyebet nem, legalább komoly törekvést mutat a vita tárgyilagosságára és foglalkozik az országos bajokbuli menekülés utjaival.

A t. pénzügyminister ur nem gyakorolta az initiativát, nem adta elő a kibontakozás rendszabályait, hanem tiltakozik az általa előadott eszmetöredékek programmszerüsége ellen és arra utal bennünket, hogy majd esetrül-esetre beadandó javaslatainál itéljük meg tervének helyességét. Vajjon beérhetjük-e ezzel tisztelt ház? Hiszen a minister ur tervei nagyban szerepelnek: az adóemelés és uj adók behozása. Én ily tervekkel szemben előzetesen elutasitó álláspontot nem foglalok el, de midőn ez elő fog fordulni, tekintve népeinknek nagy megterheltetését, először is azt fogom kérdeni, elérhető lesz-e ez által pénzügyeink gyökeres rendezése. Arra nézve pedig, hogy hozzájárulhatunk-e, a rendszabályok összesége fog bennünket vezetni.

De ha t. pénzügyminister ur ezen térre lépett, a legkissebb a mit tőle kivánhatnék, hogy az, mit elénkbe tár, a helyzet magaslatán álljon, hogy biztositson bennünket arrul, hogy az ő és a kormány felfogása a helyzet komolyságának szinvonalán áll.

Megvallom t. ház, a t. minister ur exposejábul nem merithettem ezen benyomást két okbul. Az egyik azon könnyüvérüség, ne mondjam könnyelmüség, melyet t. minister ur a boszniai expeditio pénzügyi ered-

ményével elbánik; a másik az ország közgazdászati helyzetében rejlő momentumnak oly módoni felfogása, mely minden egyébre, csak egy határozott közgazdászati politikának létesitésére nem enged következtetni.

Az elsőre felhozza, hogy ez a haszontalan kis Bosznia csak nem fogja tönkretenni Magyarországot, ha Láng Lajos ur ezt mondja, ezt neki rossz néven nem veszem, de ha a pénzügyminister igy nyilatkozik, ez, ha lett volna is, irántai bizalmamat megingatná. A minister ur végre egy loyalisnak látszó nyilatkozatban kideriti, hogy a boszniai expeditióbul mindössze 3.900,000 évi tehertöbblet nehezedik Magyarországra.

A számitásnak ezen loyalitása tiszta képmása a loyalitás azon válfajainak, melyekkel a kormány eljárásában találkozunk.

Igen, felszámitja látszólag nagy scrupulózitással egy mellékkörülmény eredményét, de egy főkörülményt egyszerüen kihagy, kihagyja azt, hogy Boszniában nemcsak 1878. és 1879-ben kell megszálló hadsereget tartani, de még azontul is sokáig 60—70,000 embert; részletesen ezt kiszámitani nem tudjuk, mert a boszniai számla levan előttünk zárva, de a legoptimistikusabb számitás szerint ez évi 6—7 millió, lesz tehát mindjárt első évben 10, később pedig növelik a kamatok és a kamatok kamatjai. A minister ur számitása szerint megengedném talán, hogy 4 millió Magyarországot tönkre nem teszi; de miután a számitás nem reális, kimondom, hogy a boszniai okkupáczió pénzügyeink nyilt sebe.

A másik aggasztó momentum, pénzügyminister ur-

nak több mint philosoficus resignatiója Magyarország közgazdászati helyzetérül. Ő konstatálja a bajt és azt mondja, hogy a vagyonosság folytonosan fogy és hogy ezen vagyontalanság kétségkivül nagyban terjed az ország alsó osztályaiban, nagy mérvben terjed a társadalom többi rétegei közt, de leginkább és legaggasztóbban az ugynevezett középosztályban.

Erre azonban más orvosszert, mint azt az évek óta ismert panaceát: dolgozzunk és takarékoskodjunk, melyet Jókai Mór képviselő ur azon harmadik tétellel, hogy koplaljunk, kegyes volt megtoldani, nem ismerek; ugy, hogy most már a kormánypárt közgazdászati politikájának teljes képével birunk.

Ezen bajok ellen, mondom, a t. pénzügyminister ur egyebet, mint azt, hogy mi ezt vérző szivvel látjuk, mondani nem tud. A pelikánok, t. ház, szivök vérével táplálják néha apróikat, de hogy valamely országot pénzügyministere szive vérével közgazdászati bajaiból kihozni lehessen, arra eddig példát nem tudok.

Ha tehát a kormány pénzügyi politikája csak intésből és szomoruságból áll, és ha a tisztelt pénzügyminister ur a vagyontalansággal szemben egyebet tenni, mint méla részvétének kifejezést adni nem képes: akkor én ebbül nemcsak közgazdászati viszonyainkra nézve, de közvetlenül a pénzügyekre nézve is szomoru és aggasztó következést vonok.

Ugylátszik, hogy a kormány előtt, az egész pénzügyi feladat abban pontosul össze, hogy a beruházásoknak és a boszniai okkupácziónak leszámitásával 12 millióra leszállitott deficzitet valahogy eltüntesse. Hát

t. ház tegyük fel, hogy ennek eltüntetése roppant erőfeszitéssel eléretett. De akkor is csak egy uj dificzitnek vetjük meg alapját, mert azzal mi a Magyarországra nehezedő terhekbül még egy krajczárt sem vettünk le, azzal még nem kezdtük meg orvoslását sem annak, hogy a direktadók jövedelme mind nehezebben folyik be és azzal mi csak ott állunk, hogy bedugaszolván azon forrást a melybül a deficzitek támadnak, két-három évre rendet csinálunk, hogy a baj annál erősebb és gyógyithatlanabb mérveket vegyen.

E két dolognak komoly pénzügyi politika követelésénél egymással karöltve kell járni, a pillanatnyi bajok orvoslásának a lehető legerősebb eszközök által és a jövőbeli bajok megakadályozásának szintén a lehető legkövetkezetesebb, legerélyesebb eszközök igénybevétele által.

Miután én a kormány exposéjában, a másodiknak még csak sejtelmét sem tapasztaltam, politikájátul a legjobb esetben csak pillanatnyi sikert, de maradandó segélyt nem várhatok.

Már most mit tegyünk mi egy kormánnyal szemben, melynek orvoslási rendszerét nem ismerjük, azt sem tudjuk van-e és a minister ur exposeja szerint azt kell hinnünk, hogy nincs.

Lemondjunk-e abajok orvoslásárul? Nem, tisztelt ház.

Egy ily helyzetben a parlament előtt két ut áll. A normális vagyis a kormány eltávolitása, ezt mi megkisérlettük és erre fogunk törekedni ezentul is.

De van egy másik ut is, melyet önöktül tanultunk, önök hirdettek hirlapjaikban, hogy nem a kormányt kell megbuktatni, de a parlamentnek kell a kormányra

befolyást gyakorolni és ezáltal üdvös rendszabályok keresztülvitelére kényszeriteni. Mi tehát, a többségnek a rendes ut nem tetszvén, a többség theoriája szerint proponáltuk, hogy a kormány fogyatkozásai pótoltassanak, hogy a kormánynál hiányzó initiativa helyébe a parlamenti initiativa léptettessék, mert ha tenni akarunk, valamely initiativa okvetlenül szükséges.

Ez czélja br. Simonyi Lajos inditványának. De erre azt mondják, ha vannak mentő eszméink, adjuk be. Ugyan lehet-e az ellenzékhez intézett ily felszólitást komolynak tekinteni? Vajjon a pénzügyi rendszabályok rendszerében a pénzügyminister ur exposéja szerint is nem foglaltatnak-e olyanok, melyeket csak a lajtántúli kormánynyal egyetértőleg lehet keresztülvinni, értem ezalatt a fogyasztási adókat. Tartozik ezekhez a javitás idejére a hitel biztositása. Mindezekre nézve pedig hogyan birjon egyes képviselő tájékozottsággal? Aki pedig ezen feltételek mellőzésével proponál itt mentőszereket és árulgat arkanumokat, lehet dr. Dulcamárához hasonló parlamenti szédelgő, de komoly politikus, komoly ember ily kávéházi politizálás terére lépni nem fog.

Egészen más a bizottság-ut az initiativa gyakorolhatása végett; azon helyzetbe kell hozni, amiben a kormány van, ezen bizottságnak lehet és kell oly dolgokat megtudni, melyeket nyiltan előadni nem lehet, nem szabad. A bizottság tudomást szerezhet mindarról, amelyekkel külömben egyedül a kormány bir. Az önök felszólitása tehát nem egyéb, mint inditványunk elejtésére czélzó manöver.

Azok, kik inditványunkat a 21-es bizottságra való hivatkozással megtámadták, egyszerüen ignorálták az inditvány második részét, ugy kritizálták azt, mintha abban nem foglaltatnék az ország közgazdászati helyzetérül egy parlamenti enquete, ez pedig sem nem abnormitás, sem a kormány helyzetének nem derogál.

Nem azért kivánjuk mi a bizottság kiküldését, hogy abban, mint a 21-es bizottságban, mindenki saját bölcsességét adja elő, de azért, hogy rendes kutatást inditson meg a nemzet közgazdasági organizmusának minden szervében, hogy ezáltal a nemzet közgazdasági patologiájának teljes képe álljon elő, hogy tudjuk meg valahára, mi az a sorvasztó betegség, mi nemzeti létünket emészti, lehet-e azt orvosolni és mi módon? Hogy az ily kutatás sürgős, az bizonyitást alig igényel. A gabonaár csökkenése az összes földművelő-osztályt rémülésbe ejtette, az üzletvilág egyrésze pedig ezt állandónak mondja. Hát maga ezen tünemény nem érdemli-e meg, hogy okainak végére járjunk? Vajjon olyan-e, melyet eltávolitani nem lehet, vagy melyen czélszerü rendszabályok, vasuti és más közlekedési eszközeink czélszerü tarifa-politikája által segithetünk.

A földművelésnek másik főága a marhatenyésztés, hogy ez évrül-évre csökken, ez tény, de hogy mi az ölőmérge, azt senki sem tudja. De nemcsak a jövedelem apadásában nyilvánul ma a betegség, hanem maga a földművelő törzsvagyona is meg van támadva; a földbirtok értéke nagyban csökken, a kisbirtokos forgó tőkéje apad, az igavonó marhaállomány jelen-

tékenyen fogy és sok megyében lassankint megfosztatik a parasztság ezen legbecsesebb tőkéjétül, ami csak első lépés birtokának elvesztésére. A birtokososztály depossedálása, a magyar birtoknak subhastacziója, vagy más, látszólag szabadkézbül történt eladások, melyek tulajdonképen, ha a dolog végére járunk, kényszerü eladások, lassankint előkészitik azon eredményt, hogy a föld, amelyet őseink vérükkel szereztek, a mienk többé ne legyen, hanem egy helyünkbe lassankint betolakodó elemé. Midőn a betegség ijesztő mérveket ölt, midőn a magyar nemzet egész anyagi léte van kérdésben és mi azt kérjük: a parlament válaszszon bizottságot, mely albizottságokra oszolva, küldötteket megbizzon, hogy kimenvén a vidékre, az érdekelteket kihallgassák, szóval a nemzetnek száját megnyissák, hogy szóljon bajairul világosan, részletesen, ha ily körülmények közt ez nem tekintetik egyébnek, mint ellenzéki manövernek, ha az ily bajokra való figyelmeztetés a többségnek padjain csak gunyos mosolylyal találkozik, akkor nagyon értem azt, ha ezen ház iránt, melyrül Jókai képviselő ur azt mondá, hogy szerény kunyhó ugyan, de tiszteljük, mert a mi házunk, ha mondom, ezen ház iránt minden tisztelet és kegyelet, minden vonzódás a nemzet szivébül kihal, hozzáteszem azért, mert ily körülmények közt az meg is érdemli.

Hasonló kutatást érdemelnek az iparviszonyok. És hogy mi viszonyainkat nem ismerjük, erre egy frappans példát hozok fel. Midőn a házi-iparegylet keletkezett, körülnézett az országban és valóságosan meglepetett, mert oly iparágak csirájára talált, melyet nem is sej-

tett, bár az egyletben volt kormányférfiak is ültek. Azt pedig állitom, hogy közgazdasági politikárul addig szó sem lehet, mig ki nem kutattuk, melyek közgazdasági bajainknak kutforrásai, milyen törvényeink befolyása ezen termelési ágakra; melyek a közigazgatásnak azon módjai, melyre termelésünk rászorul. Ha ezt nem tudjuk, közgazdasági politika nem lehet.

Midőn tehát az első lépést ily parlamenti nyomozásra megtettük, az első lépést megtettük arra, amit eddig nélkülöztünk. Mert ami eddig e házban a közgazdasági politika neve alatt pertraktáltatott, az nem volt egyéb, mint az ország egyik érdekének a másik utáni feláldozása külömböző politikai momentumok hatása alatt.

Azt hiszem, hogy pártunk a parlamenti initiativának kezdeményezése által megfelelt azon kötelességnek, melylyel mindnyájan tartozunk, tettük ezt oly alakban, hogy az eredmény elérhetlen ne legyen, kerülte az inditványozó az ellenzéki szinezetet is. Mindez azomban semmit sem használt. Midőn ma felszólitottuk önöket arra, hogy kerülve azt, ki hibás a multban, együtt tanácskozzunk a bajok orvoslásárul, a kormánypárt bennünket direkte érdesen, szenvedélyesen támadott meg. Midőn mi önöket erélyesen, hevesen, szenvedélylyel megtámadtuk, önök hallgattak és akkor váltak támadókká és szenvedélyesekké, midőn mi az ország bajainak sulya alatt fegyverszünetet és közös erőfeszitést ajánlottunk.

Psichologiai oka e jelenségnek egyszerü; a kormánypártnak a kormány pénzügyi politikáját kell vé-

delmezni, de mit védelmezzen az, mikor ez nincs, minthogy azomban sikerült a megfogyott phalanx erejét galvanizálni, neki gyürkőztek önök s mert a kormánynak pénzügyi politikája nincs, mi maradt más hátra, mint nekimenni az ellenzéknek, keresni annak szemében a szálkát, hogy észre ne vétessék saját szemükben a gerenda.

A kormánypárt padjairul mutatkozó élénkségnek két főágát külömböztetem meg: a front-támadást és egy megkerülési manövert. A front-támadásba megkülömböztetem a positivust, comparativust és superlativust. A positivus Kármán, a comparativus Jókai, a superlativus elpattant Láng képviselő ur beszédében. A positivus a rideg contemplativ észnek uralmát, a comparativus a szivnek melegségét, a superlativus a szenvedélyt, az elkeseredettséget jelentik. A pozitivus jelképezi előttem a philosófiát, a comparativus a költészetet, a superlativus a szónoki philippikát, ennek megfelelt a hangulat skálája, mely ezen beszédekben nyilvánult. Mig Kármán Lajos barátom beszédén a contemplativ melancholiának egy bizonyos neme vonul végig, addig Jókai Mór felszólalásában a zokogó kesergés az ellenség kegyetlensége felett és Láng Lajos ur philippikájában a mindent leromboló harag nyilvánult. A hangulatok ezen skálájának megfelelt a követelményeknek azon egymásutánja, melyekkel a t. képviselő urak felléptek. Mig Kármán képviselő ur megelégszik azzal, hogy maradjunk ugy, ahogy vagyunk. Pitt is jó ember, Fox is jó ember, csak az a hibájuk, hogy nem eléggé szeretik egymást; addig

Jókai azt követeli, hogy ma a 11-ik órában álljunk önökhöz és önökkel kezet fogva, küzdjünk a muszka invasió és a német kultura ellen; Láng Lajos ur pedig ily kevéssel nem éri be, az ő követelménye egyenesen oda terjed, hogy mi sziveskedjünk elpusztulni, kevesebbel meg nem elégszik.

T. ház! Sem a képviselő urak kontempláczióhoz, sem hangulatukhoz semmi közöm, de van követelményeikhez. Kármán ur követelményét elfogadom, maradunk, akik voltunk; maradunk, ahol vagyunk. Sokkal nehezebb álláspontunk Jókai képviselő ur követelményeivel szemben, a tisztelt képviselő ur azt mondja nekünk, hogy ma, midőn itt 11-ik óra, midőn választanunk kell a között, hogy vagy az oroszokat kidiplomatizáljuk Bulgáriábul, vagy fegyverrel kiverjük onnan, vagy a tábornokokat professzorokká nevezük ki, hogy ezen 11-ik órában egyesüljünk velük egy akczióra.

A harmadik alternativára nekem elvi aggályaim vannak, de ezt megbeszéljük akkor, midőn a sor reá kerül, de azon általános követelményre, hogy egyesüljünk vele egy oly akczióra, melyet talán én is helyeselnék, mert itt a 11-ik óra, erre nézve egy kérdést intézek a túloldalhoz, mert attul függ a válasz, amelyet adandok; hány óráig tart az az egy óra 11 órátul 12 óráig? mert jó ideje halljuk már, hogy itt a 11 óra, de ezután mindig csak a 11 óránál maradunk és azon irányban, mely követendőnek mondatik, nem történik semmi, de annak ellenkezője; félek tehát, hogy a jövő évre is ott leszünk a 11 óránál és azért mielőtt

önökkel bizonyos czélokra, záros határidő mellett egyesülök, az iránt kivánok biztositást, hogy az óra mutatóját az eddigi szokás szerint meg nem állitják, hanem engedik a maga természetes szokása szerint tovább menni és ha a 12-ik óráig sem történik az, amit szavakkal hirdetnek, akkor viszont a tisztelt képviselő urak készek lesznek hozzánk is átjönni és erélyesen követelni azt, amit jámbor óhajtásként néhány év óta kérnek. Ezt azomban, az önök eljárását ismerve, nem remélem.

És hogy mért nincs, azt Jókai ur beszédje magyarázza meg, ugyanis az előbbi kormányokrul és azoknak lemondásárul beszélve, hogy azok mindig egy egészségtelen eljárás kifolyásai voltak, a párt játszott a kormánynyal és a kormány ennek folytán kénytelen volt elmenni, végre alakult egy kormány, mely a párttal 4 évig az egyetértést fenntartotta. Ezen jelenségnek az a magyarázata, hogy az előbbi kormányok mikor észrevették, hogy pártjuk játszani kezd velük, önérzetök megsértetvén, leköszöntek. A mostani kormány megtanulta, hogy ezen játszás mily ártalmatlan dolog, ha a párt játszani akar, hadd játszék aggodalmakkal, határozati javaslatokkal és egyéb parlamenti játékszerekkel, utolsó analisisben még is megfogja szavazni azt, a mi kell, azt, a mit a kormány akar. De ugyanazt megtanultuk mi is. Addig mig a párt játszik, addig biztos, hogy az a 12-ik óra nem jön meg soha.

Ha Jókainak sokkal szelidebb felhivását nem fogadtam el, annál kevésbé fogadhatom el a Lángét, ki azt kivánja: párologjunk, pusztuljunk el, nem mondta

ugyan ezt nyiltan, de beszédének egész tenorábul kitünt, hogy politikai elpusztulásunkat az országra nézve kimondhatlan nyereségnek venné.

A kormánypárt támadásának ellenünk irányzott konczentrált dühe folytatása a kormány választási taktikájának. Midőn a t. függetlenségi párt bizonyos kegyteljes kaczérkodásba részesittetett, és pedig ennek okát vélem sejteni Jókai Mór azon mondatábul, hogy a függetlenségi párt arrul, hogy maholnap kormányra jut, maga sem álmodik. Ennek folytán, minek sokat gondolni a függetlenségi párttal, hisz annak részérül nincs veszélyben az, ami iránt a túloldalon oly élénk féltékenység mutatkozik.

Láng ur azt mondja, hogy mi a bajok keletkezésének magyarázatával szédelgést üzünk, kimutatja mi Lónyayt, Kerkápolyit, Széllt, Ghyczyt nem kárhoztatjuk. Képviselő ur a ministereknek hibáit valószinüleg addig simogatja, mig ministerek és akkor támadja meg, midőn megszüntek, ez nekünk nem szokásunk, a volt minister nem árthat, holott az, a ki activ minister, az árthat. Azt tartja, hogy mi koromsötétre festjük az ország helyzetét és ezt azért tesszük, hogy a nemzet végső desperácziójában hozzánk forduljon.

Ugyan tisztelt ház, ki idézi elő a desperácziót, azok-e, kik a nemzetet sulyos helyzetére, a kormány fonák politikájára figyelmeztetik, de a bajukon lehet segiteni, ha a kormányzat jobb, bölcsebb, előrelátóbb kezekbe tétetik le; vagy inkább azok, kik ha a nemzeti organizmus betegségérül, ha veszélyes külpolitikárul van szó, azt mondják: errül senki sem tehet,

ezért nem a kormány felelős, ezt nem a párt idézte elő, ez magában a helyzetben van, azon változtatni, azt javitani egyáltalában nem lehet. Ugyan kérem t. ház, mi az a mi kétségbe ejtheti a nemzetet, az-e, hogy a bajok egyrészét oly körülményeknek tulajdonithatja, melyeket megváltoztatni hatalmában áll, vagy az, ha ezen bajok elementáris bajoknak mondatnak, melyeknek forrásai magában a nemzet gyengeségében, tehetetlenségében rejlenek. S ez az, mit a tuloldalon folytonosan tesznek. Midőn a közgazdasági egyesség készült, azt mondták, ez nem a kormány hibája, jobbat nem köthetünk, a helyzettel meg kell alkudni. Midőn a külpolitika veszélyét hangoztattuk, azt mondták, ezen változtatni nem áll a nemzet hatalmában, a folyosón nyiltan kimondták, hogy nem a parlament csinálja a külpolikát, ezen mi nem segithetünk, ennek oka a nemzet gyengesége.

T. ház, a ki a desperatiót előidézi, nem mi vagyunk, hanem önök azok, kik a desperatió révén a kormányon maradnak. Az tény, hogy a nemzet csak azért nem buktatta halomra az önök politikáját és uralmát, mert sikerült a nemzetben előidézni a kishitüséget és elcsüggedést. Vigyázzanak magokra képviselő urak, midőn támadnak és ne felejtkezzenek meg arrul, hogy nem jó kövekkel dobálni annak, ki üvegházban lakik.

A fronttámadásokkal végeztem, sokkal komolyabb szinezettel birnak a pártkerületi manőverek.

Ugyanis Grünvald Béla és Dárdai Sándor képviselő urak felvetették a közigazgatási kérdést, mint azt a nagy panaceát, a mely az állam nemzeti hivatásá-

nak betöltését és nemzetiségünk jövőjét egyedül biztositani képes. Kitérek ezen tárgyra már azért is, mert azon párthoz tartozom, mely az állami közigazgatás szükségét irta zászlójára, én azt ma is szükségesnek vélem, de napirendre hozatala nem égető, mert ma nemzeti létünknek sokkal égetőbb, s veszélyesebb ellenségei működnek.

A képviselő ur azt mondja, őt nem a pénzügyi, de a politikai deficzit aggasztja. Én részemről a képviselő urat e téren azért nem pártolhatom, mert eljárása nagy politikai dificzitben szenved. Támogatni azt a külpolitikát, mely Magyarországot belesüppeszti az ellenséges hatalmak alatt álló népfajok tengerébe, mely arra törekszik, hogy az egész monarchiában a népfajok közt létező dynamikus viszonyok nem a mi előnyünkre deplaciroztassanak, visszautasitani egy oly inditványt, a mely a magyar birtokososztály tömeges depossedatiójának okait akarja kutatni, és ha lehet orvosolni és ez osztályt támogatni, szóval támogatni mindazon politikai ballépéseket, melyek a magyar nemzetet nagyban veszélyeztetik és azután kiragadni egy egyes kérdést, mely némileg hozzá fogna járulhatni a magyar nemzet konsolidácziójához, de melynek fontossága a többivel egy napon nem nevezhető, ez oly politikai dificzit, mivel én megbarátkozni nem tudok.

Én a közigazgatás reformját soha sem indokolnám azzal, mint képviselő ur indokolta, a nem magyar ajku lakosok lenyügözésével, mert ez fajpolitika. Nemzetiségünk fentartása előttem is az első és legszentebb. En azon veszélyek közt, melyek a nemzetet leginkább

fenyegetik, én első sorba hármat teszek. Az egyik az, a mit előbb emlitettem; a magyar faj preponderanczíájának alapja azon politikai befolyás, azon társadalmi tekintély, melyet a középosztálynak a birtok superioritása szerez. Midőn ezt rohamosan pusztulni látom, akkor lehetetlen, hogy ne mondjam meg magamnak, hogy ez a magyar fajnak, a magyar nemzetiségnek legnagyobb veszélye, mert ha a társadalmi befolyásnak természetes emeltyüit e faj elvesztette, akkor hiába csinálunk az ő kedvéért bármi közigazgatási szervezetet; tisztán mechanikai uton ezen államot magyarrá tenni nem fogjuk.

A második veszély a külügyi politika, mely ma már desorganizálólag hat az alkotmányos gépezet kerekének rendes mozgására, mely a pénzügyi kibontakozás egyik akadálya, mely a magyar érdekek azon befolyásának, mely őtet pro rata parte a monarchia külügyi politikájában megilleti, vereségét jelenti már ma és azt megfogja semmisiteni holnap.

A harmadik azon lappangó alkotmányellenes szellem, mely a kormány egész eljárását már hosszabb idő óta keresztül lengi, mely azért oly veszélyes, mert nyilt erőszakba nem tör ki soha, de leleményesen felhasználja az alkotmányos formákat arra, hogy az alkotmányos tényezők minden befolyása a legfontosabb ügyben mellőztessék. Midőn Grünvald Béla t. képviselő ur utal arra, hogy ime a parlament nem egy oly gyülekezet, melyen senki észre nem venné, hogy ez egy nagy részben nem magyar népnek képviselete, mert ez minden izében magyar, — midőn, mondom, a

t. képviselő ur ezt konstatálja, lehetetlen, hogy az ő éles látását kikerülte volna az, hogy ezen parlament befolyásának és hatalmi körének megóvásában rejlik a legfőbb garanczia, hogy soha olyasmi, a mi a magyar érdekkel össze nem férhető, akármi téren ne történhessék. S midőn mi látjuk, hogy a kormány konnivencziája odaiányul, hogy a magyar parlament a formák fenntartása mellett befolyásának érvényesitésébül kivetkőztessék, midőn az interimisticus boszniai absolutizmus megszüntetésére semmi előkészület sem történik, midőn látjuk továbbá, hogy a t. többség, mely a kormányt támogatja, aggodalmainak játéka közepette is az ily irányok lehetővé tételéhez collaborál, akkor én első kötelességemnek tartom e tendencziák ellen küzdeni, akkor én a magyar nemzet ezen veszélye ellen fogom szavamat emelni s nem fogok t. ház sem azon kormánynak pártjához tartozni, mely erre törekszik, sem azon többséghez, mely azt eltüri. Hozzájárulok báró Simonyi Lajos határozati javaslatához.

Gróf Apponyi Albert fényes szónoklata a többségre semmi befolyást sem gyakorolt. A Bosznia-ellenes politika varázsa foszladozott, azon kormánypárti képviselők, kiket a pesti politikai izgalmak elrémitettek, választóik körében meggyőződtek, hogy a nemzetet a bosnyák politika nem érdekli, vissza kullogtak tehát az elhagyott zászló alá. A függetlenségi párt a költségvetési vitába belekeverte a közjogi kérdést is, azok tehát, kik a kiegyezést pártolták, már ennélfogva is Tiszához csatlakoztak. A pénzügyi helyzet ugyan sen-

kinek sem tetszett, mert végre kisült, hogy az önálló magyar kormányok 800 millió frtot meghaladó adóssággal terhelték meg az országot, de ezek nagyrészét a Deák-kormányok csinálták; a deficzit megszüntetésére a személyi ellenzék tervvel nem lépett fel, nem támadta meg az adózási alapot, a deficzit, leszámitva a beruházásokat, alig tett a boszniai kiadásokon kivül 3 milliót. Ezen csekélység a kormányválságot nem indokolta. Tisza Kálmán helyzetét annyira biztosnak tartotta, hogy Apponyi heves támadása daczára sem vett a vitában részt. Végre élénk, keserü viták után a képviselőház szavazott, és pedig a kormány mellett 224, ellene 174, távol volt 42, ezek közül ellenzéki 4, kormánypárti 38, a kormány tehát 50 szavazattal győzött, ha a távol levőket is számitjuk, Tisza Kálmán 262 képviselővel rendelkezett, tehát 86 többséggel birt.

IV. FEJEZET.

A Tisza veszélyes áradása. — A válság okai, idegen szakértők véleménye. — A magyarnyelvrüli törvényjavaslat. — Ellenzéki határozati javaslatok a berlini kongresszus ellen. — Tisza Kálmán válasza. — Erdő törvényjavaslat. — A vágvölgyi és kassa-oderbergi ajándék.

A részletes viták alatt a Tisza a gátak egyrészét elrombolván, Szeged városát elsodorta; a király, a kormány, az országgyülés melegen karolták fel a szerencsétleneket, a várost azomban a legnagyobb erőfeszitések daczára sem lehetett megmenteni. A válságot a czélszerütlen szabályozás okozta, e nagyszerü szerencsétlenség ujólag bebizonyitá, hogy sem az osztrák, sem a magyar mérnökök a szabályozáshoz nem értenek és a szabályozásoknál nem a köz-, de az egyéni érdek uralkodott, a mérnökök a külföldi vizműveleteket majmolták, a hazai folyókat azomban nem tanulmányozták, általában az összes főbb folyókat felkaroló rendszer hiányzott; hol az árviz dühöngött, igyekeztek a fenyegetett részeket megvédeni és ha a veszély elmult, a tétlenség párnáin pihentek. A közlekedési ministeriumban még Hollán államtitkársága alatt pártok keletkeztek, a két párt egymással szenvedélyesen harczolt, a harcz tárgyát azomban nem a köz-, de a magánérdek, a személyes becsvágy képezte. A bureaukratizmus egyik ministeriumban sem fejlődött ki oly hamar, mint a közlekedésinél, mert itt politikai egyéniségek nem alkalmaztathattak, miután ezen téren a különleges szakértelem mellőzhetlen, kineveztettek tehát az osztrák czopf emberei, vagy egyszerü mérnökök, kik eddig a vasuti és vizépitészettel nem foglalkoztak, kisérleteket tettek tehát az ország és egyesek kárára; a képviselők által meg nem támadtathattak,

mert a nemszakértők észlelték ugyan a károkat, de a károk indokait nem ismerték. Ezen ministerium helyzete mindjárt kezdetben a legkedvezőbb volt, mert midőn az ország ügyei kormányzatát átvette, a vasuti őrület uralkodott, mindenki vasuti engedmény és birtokát metsző vasuti vonal után vágyott, a zsidó tőzsérek rohantak az uj Kanahánba, a közlekedési ministerium hivatalnokai tehát ünnepelt egyéniségek lettek. A közlekedési minister azomban sehol sem szakember, mert a mérnök politikai műveltséggel ritkán bir, többnyire szegény ember, mig vizsgát tesz, kizárólag szakmájával foglalkozik, midőn az oklevelet vagy csak a mérnök gyakorlati engedélyt megnyeri, kenyérkereset után kell látni, megházasodik, politikai műveltségét tehát csakis a hirlapok mocsárjábul meriti, folytonosan el van foglalva, a magán- és közjogot, pénzügyeket, történelmet nem ismeri, a számtan nem vonz, a mérnök családi összeköttetésekkel nem bir, nincs ideje a közönség kedvét keresni, a vizszabályozásoknak, sőt a vasutaknak is sok ellensége van, ennélfogva a mérnöki osztálybul 10 év alatt csakis két egyéniség magaslott ki: Hollán Ernő és Hieronymi. Hollán szép hazafi és katonai multtal birt, folyékonyan beszélt, hatályosan érvelt; Hieronymi ügyesen beszélt, a közönség mindkettő eszét elismerte, de a ministerium bureaukratáinak egyrésze velük folytonosan küzdött, a közönség titokzatos üzletekről suttogott, a ministerség egyik fő kellékével: a közbizodalommal tehát egyik sem birt. Mindezeknél fogva egy közlekedési minister sem volt szakember és nem lehetett, mert azok jelle-

mében, kik erre alkalmasak voltak, az országgyülés, a nemzet kételkedett. Ez nem lett volna baj, ha az ország mérnöki kara a szakműveltség magas fokán állott volna, mert ez esetben a kitünőségek felvilágositják, vezetik a ministert, felkarolják a folyók együttleges rendszeres szabályozását, megalkotják a Vaskapu szabályozását, megkészitik a Duna-tengeri csatornát, minderre azomban nem gondoltak, sőt még mig a jogásznak az ügyvédi, az orvosnak az orvosi oklevél nélkül, az elsőnek a pervitel, a másiknak az orvoslás el van tiltva, a vizszabályozásoknál, vasutaknál az egyszerü tanulási bizonyitványokkal mérnöki oklevél nélkül is megengedtetett a működés, sőt magában a közlekedési ministeriumban tisztán szakkörökbe is alkalmaztattak diploma nélküli egyének. A minister tehát biztosan szakembereire nem támaszkodhatott, sőt teljesen bennük nem is bizhatott, mert némelyek csekély fizetésükbül nagy vagyont szereztek, mások pedig mulattak és fényelegtek, már pedig a minister, ha szakember nem volt is, ismerte a számtan elemeit, ennélfogva nem foghatta fel, hogy lehet 1300 frttul 5000 frtig terjedő fizetésbül a drága Magyarországban jól élni és nagy vagyont szerezni. A minister tehát a vizügyekhez nem értett, midőn a kormányzatot elvállalta, és nem, midőn kilépett. A vizi bajokat növelte azon körülmény is, hogy a kormány a főbb folyókat különlegesen alkalmazott mérnökök által nem tanulmányoztatta, de az egyének gyakran változtak, tehát helyi ismeretekkel sem birtak.

A Tiszaszabályozásnak a szakértők hiányán kivül

második főhiánya volt az országos vezetés hiánya, a társulatok közti ziláltság, a kölcsönös versengés. A társulatok a szabályozásnál az általános és főczélra, a Tiszának gyors és biztos levezetésére nem gondoltak, de mindenik társulat sokszor a másik kárával arra törekedett, hogy mindenik saját területét a legkevesebb áldozattal megvédhesse. Mindenik társulatnak van egy nagy ura, ez a protektor (védnök), mindegyiknek van egy mathematikus tudora, németül műszaki tanácsosa, magyarul vezérmérnöke, egy ügyvédje, németül jogtanácsosa, ezen főész tehát a protektor védpaizsa alatt, már csak azért is, hogy nélkülözhetlen legyen, dühösen harczol a másik társulat ellen, ezenkivül mindeniknek van egy képviselője, kit a védnök, társulat vagy város választott meg országos képviselőnek, ez tehát minden tüskön, bokron keresztül védi érdekeit a kormánynál, a képviselő házban. A töltésrombolásokat erősen elősegitik az épitési vállalkozók és a társulatok szükmarkusága. A társulat a mostani viszonyok közt vizet alig szabályozhat, mert az önépités többnyire drágább, lassubb és rosszabb, mint a vállalati épitkezés, drágább, mert az épitéshez gépek, kocsik, vasutak, szerszámok, lovak és munkások szügségeltetnek, a vállalkozó magának vesz, a társulatoknál pedig megbizottai vesznek a társulatoknak, a ki pedig magának vesz, miután saját önérdeke vezeti, jobban megnézi a garast mint az, a ki sokszor olyanoknak vesz, kiknek nagyobbrészét nem ösmeri, kikkel a munka megszüntével viszonya megszünik, ólcsóbban vesz azért is, mert vele foglalkozván, a piaczot jobban ösmeri minden

másnál, olcsóbban vesz, mert a társulatokat a közvélemény türelmes birkának, nagy urnak tekinti, a társulatokon ennélfogva mindenki nyerészkedni akar, a vállalkozók szükmarkusága ellenben ösmeretes, mig tehát egy használt 8 lóerejü gőzgépért a társulat fizet 3,000 fortintot a vállalkozó megveszi 1,000 forintért, igy van ez a lóval, taligával, kotróval, szivattyuval. Viszont ez az arány az eladásnál is, a társulat, ha munkálatát bevégezte, minden eszközeit kénytelen eladni, mert feleslegessé válván, nem tarthatja, mert ha sokáig el nem adja, a raktár, a felügyelet költségei az árát felemészti, ezt tudja a közönség, értök tehát csakis harmadrész árt igér, ellenben a vállalkozó vagy más vállalatba viszi, vagy hitelbe eladja más szolid vállalkozónak, tehát semmit sem veszit. Az önépités lassubb, mert nagy épitéseknek a helyi munkaerő nem elegendő, kell tehát más vidékről is hozni, a vállalkozó az egész ország munkaanyagát ösmeri, emberei kényétül függnek, azokat maga választja, ha lomhák, ügyetlenek, elkergeti, az ügyesebbeket uj vállalatokba helyezi el, ezek tehát, midőn munkásért mennek, nem a kisbiróval doboltatják ki, de érintkeznek a munkásnép vezetőivel, igérnek, hazudnak alkusznak, a munkásokat elküldik és megjönnek akkor, midőn a kiábrándult nép már meg van törve és a sanyaru helyzettel kibékült. A társulatoknál a tisztviselők, mérnökök alkalmazottak mind a külömböző pártfogások kifolyásai, az alkalmazottaknál a szakaszmérnök kegye, a főmérnök szakácsnéjának pártfogása többet ér 32 legjobb bizonyitványnál, minden mérnökné nagyságos asszony,

a mely alkalmazott jó hust, malaczot, baromfit, vadat szállit, ruhát vagy czipőt varr, a falu és vonal ujságait hűségesen elmeséli, az pihenhet, állása és előmenetele biztos. A társulat embereinél az önérdek a munka hosszuságát ajánlja, mert a munka bevégeztével az alkalmazás megszünik, a diplomanélküli nagyságos és tekintetes mérnökök, a trabantokbul, mészárosokbul, csizmadiákbul lett tekintetes urak tehát a gyors befejezés után nem vágynak és ha munkásszerzésre küldetnek ki, a falu korcsmájábul egész kényelemmel, drágán végzik kiküldetésöket; a vállalat ellenőrzése könnyebb, mint az önépitkezés, mert ha a főmérnök tisztességes, az igazgató szorgalmas és becsületes emberek, akkor az egész személyzet teljesiti kötelességét a vállalkozóval szemben, ellenben önmunkálatnál ez majdnem lehetetlen, mert a főmérnök az épitésnél teljhatalmulag intézkedik, a közegek nem jelentik fel tehát a mulasztását, hibáit, büneit, mert ez utolsóban a kedvencz kismérvü társ, a nem kedvencz azért nem, mert a ki a főmérnökkel szembeszáll, az midig állását koczkáztatja, mert a kenyérvesztés félelme mindenkit a főmérnök mellett csoportosit; ki nem derithető a szakaszmérnök hibája sem, mert ez a főmérnöknek többnyire pajtása, de nem azért sem, mert a vizi mérnökök szakmájukat nebántsvirágnak tüntetik fel, a buta közönséggel elhitették, hogy minden töltésépités nagy művészet, nagy tudomány, ha tehát a közönség látná a mérnök ügyetlenségét, hanyagságát, bünét, ez az egész mérnöki kar fénykörét megrontaná, de nem lehet ellenük bizonyi-

tani azért sem, mert az alkalmazottak, kik a munkát vezetik, elsősorban a szakaszmérnöktül függnek, tudják azt, hogy ha a szakaszmérnök mindennap részegen a folyamba nem esik, hacsak fényes nappal a piaczon nem lop, a főmérnök, az igazgató a szakaszmérnöknek fogja pártját és ez, ha az ügy elalszik, a feljelentőt gorombán, igazságtalanul folytonosan zaklatja mindaddig, mig elkergetésére tetszős okot nem talál; de nem lehet kideriteni legtöbbször még az alkalmazottak hibáit sem, nem, mert a szakaszmérnök mindazt, ki eszköze, tehát az egész személyzetet pártolja, az alkalmazottak érdekei azonosak, mindeniknek megvan saját gyengéje, ennélfogva társa hibáit vagy büneit fedezi azért, hogy társa viszonyosan reá ne valljon, ezenkivül a mérnökök kiméletesek, mert mindenik alkalmazott vagy hivatalnok protekczió utján jut hivatalba, az intéző kör szemet huny tehát már azért is, hogy a védnököt meg ne sértse. Midőn a visszaélés már nagy mérveket ölt, kijön a kormánybiztos, elnök, igazgató, főmérnök, esetleg bizottság, de már ekkor minden hiányt, hibát, visszaélést elsimitanak, elfednek, a bünös, könnyelmü üzleteket az ártatlanság fehér palástjával takarják el és megrójják a visszaélést feljelentőt. A vállalati munkát a társulat biztosabban ellenőrizheti, mert ezeknél a társulat közegeinek egyedüli feladata a munka minőségének, a szerződés pontos teljesitésének ellenőrzése, a vállalkozó munkálatáért felelős. A vállalkozás üzlet, a vállalkozót semminemü érdek, rokonszenv az ármentesitendő terület lakosaihoz nem köti és miután a rossz munka gyorsabb és

olcsóbb, a rossz munkából lelkiismeretet egyik sem csinál, ennélfogva a társulatok közegei, a vállalkozók kellő ellenőrzését elmulasztván, a Tiszánál is sok rossz töltések készültek, melyet az árvizek elszakitottak, a válság egyik okát tehát a vállalkozók és ellenőrző közegek nyervágya okozta, megtörtént a Tiszánál egyszer azon tragikomikus eset, hogy egy uj töltés épen akkor omlott össze, midőn a töltés áldomását itták; ennél a legnagyobb hiba volt az, hogy a vendégeskedő vállalkozó és a társulat mérnökei nem a remek tetején, de a szomszéd községben pezsgőztek.

A szabályozás hiányait nagyban elősegitette a társulatok fösvénysége; a töltésépitésnél egyik fő kellék az ellenőrzés, az árviz erejének gátlására, a viz felfogására elégséges terület, vagyis hullámtér. Az épitést ellenőrzi a szabályozási személyzet, a főmérnöktül kezdve a munka-őrig, a személyzetnél tekintetbe kell venni a teendők nehéz természetét, a szolgálat tartamát, az élelmezési, lakási, társadalmi viszonyokat. A szabályozási szolgálat rövid tartamu, nyugdij nélküli, tehát már ennélfogva más hasonló hivataloknál, melyeknél a hivataloskodás örökös, nagyobb fizetést igényel, a szabályozási szolgálat igen nehéz szolgálat, mert a főbbek (a főmérnök kivételével) naponta 20 kilometert gyalogolnak, az alsóbbak rövid távolságokra ugyanennyit, rongyos, piszkos falukban laknak, melyeknek levegője a vizek, mocsarak kigőzölgése miatt egészségtelen, az ivóviz, a bor rossz, a házak padlózatlanok, nedvesek, sötétek, piszkosak és drágák, elannyira, hogy mielőtt tisztes uri ember ezen félnomád

szállásokban sátort üt, ki kell a szobát 2 hétig szellőztetni, ezután kifestetni, ajtóval, ablakkal ellátni, takaréktüzhelyet, kályhát venni, bebutorozni és midőn már otthonát némileg lakályossá tette, a disznók röfögését, a tehenek bőgését, a ludak gágogását, a gyermekek orditását megszokta, néha az év közepén, de az év elteltével távozni és uj szállást kell keresni, kinek igényei a burgonyán, babon, tejen túlterjed, az nagyobbára koplal, mert némely idényben avas füstölt husnál egyebet nem vehet. A szabályozási helyeken minden drága, mert a nép tudja, hogy rá van utalva, tehát kiaknázza; társadalmi élet nincs, mert a vállalat személyzete tudatlan izraelita, a társulaté műveletlen egyveleg. A társulatoknak tehát, mindezt tekintve, közegeiknek oly fizetést kellett volna adni, mely egyrészrül a vesződést, nélkülözést kárpótolja, másrészt a megélhetést, a vállalkozó kisérleteinek való ellenállást lehetővé tegye. A társulatok azomban az épités ellenőrei fizetésével fukarkodtak, ennek következtében a közegek vakságát és siketségét olcsón megszerezték és néhol rossz töltéseket csináltak. Ezen fukarságot főleg azon hit okozta, hogy a töltéseket a mérnökök csinálják, illetőleg ellenőrzik; ez nagy tévedés, mert a főmérnök a közeli városban mulat, a szakaszmérnök egyrészt hasonlag a városban tölti, másrészt foglalkozik az elkészült töltések felvételével, feljárók kijelölésével stb., a töltést tehát napokig, sőt néha hetekig sem látja, már pedig három nap alatt is annyira el lehet takarni, hogy annak minőségét Európa legelső nevezetessége sem ismerheti fel, ellenben a másod- és harmadrangu köze-

gek naponta a töltésen lévén, mindent ismernek és ha ezen közegek a társulathoz hiven ragaszkodnak, a vállalkozónak a mérnökök sem nézhetnek el mindent. A társulatok nemcsak közegeikkel fösvénykedtek, de sajnálták a hullámterületet is és ahol valamely hatalmas tényező érdeklődött, a hullámterülettül a kellő szélességet is megtagadták, mi szakitásokat idézett elő.

Ezeken kivül a vizválságnak majdnem legfőbb okát a mérnökök tudatlansága, hanyagsága, ferde észjárása és alázata okozta. Az utolsó időkben ugyanis Európának majdnem minden nevezetesebb mérnöke elismerte, hogy nem elég a mély meder, a legmagasabb töltéseket is lerombolja az áradat, ennélfogva az árviz sebes levonulását kell eszközölni és oly széles területet kell a hullámoknak adni, melyen a nagy áradás elférjen, de ehhez még szaktudomány sem kell, mert minden józan eszü ember tudhatta azt, hogy a Tisza árja egyszerre le nem szalad és azon viznek, mely a szabályozás előtt millió holdakat öntött el és ezen több millió holdakon hetekig, néha hónapokig hömpölygött, nagytér kell és kis térre szoritva szakitani fog. Amit azomban a tudomány, a tapasztalat elfogadott, a magyar mérnökök nem látták és némely helyütt 300 méteres hullámteret alkottak, mely egy oly kis folyó árjának sem elegendő, melyen nyárban nagyrészt gyalog közlekednek. A magyar mérnökökrül azomban még eddig azon kétségkivül határtalan ostobaságot sem a részleteket épitő mérnökrül, sem a felügyelő és ellenőrző ministeriális mérnökökrül feltételezni nem lehetett, hogy ne tudták volna azt, hogy

a 200 métert alig meghaladó hullámtér már szorulat a Tisza árjának, bármennyire magasitsák is a töltéseket, el nem fér és a legelső árviz szakadásokat fog csinálni; ezt feltételezni nem lehet nemcsak józan mérnökrül, de még józan és értelmes vizparti lakosrul sem. Midőn tehát a mérnökök igy épitettek és, a kormányi felügyelet helybenhagyta, meghajoltak a hullámtért sajnáló birtokosok tekintélye vagy Mammon csábjai előtt.

Az országgyülés idegen szakértők behivását rendelte el, kik megvizsgálván a romokat, következőleg nyilatkoztak:

Midőn a Tiszaszabályozási munkálatok végrehajtattak, ugylátszik csak a mederszabályozásra voltak tekintettel s szem elől tévesztették a töltések által jobbrul és balrul határolt hullámtér sokkal fontosabb szabályozását. A különféle társulatok majd mindenütt a folyó kanyarulatait követték és iparkodtak területük minél nagyobb részét mentesiteni anélkül, hogy az ármeder általános irányával törődtek volna. A töltések általános, az egész völgyre szóló átnézeti térképét megtekintve, egész sorozat túlságos szorulatot láthatunk, melyek egymástul szabálytalan részek által vannak elválasztva, hol a szélesség ismét nagyobbodik.

Többek közt van kettő nem messze Csongrádtul, a Kőrös torkolata alatt, hol az ármeder szélessége majdnem 200 méterre fogy le, s melyek az ezen városban észlelt árvizmagasságra nincsenek befolyás nélkül. Szeged felé közeledve szembe ötlik a rossz irány, melyben az alföld-fiumei vasuti hid épült, s

mely a felette és alatta levő töltések irányát itt elrontotta. De a szegedi hosszu szorulat s még kettő, mely Szeged alatt van, legártalmasabbak a folyó azon részében, hol ellenkezőleg kivánatos lett volna a lefolyási szelvényt lehetőleg növelni, igy van még Török-Becse, Kanizsa és Zenta mellett két szorulat, hol a töltések egymástuli távolsága 300 méter, mi teljesen elégtelen. Egy ily veszélyes helyzetnek következményei könnyen beláthatók, a szorulatok által megakasztott viz magasabbra emelkedik, a töltések nagyobb veszélynek vannak kitéve, a szakadások könnyebben fordulhatnak elő. Szükséges tehát, hogy a töltések nagyrésze egy már előre kijelölt más vonalba helyeztessék át, hogy az ármeder a hiányzó szélességet és szabályosságot megnyerje, ez elsőrendü követelmény.

A ministerium véleménye a külföldi szakértők véleményérül:

A külföldi szakértőknek a töltések vonalozására tett észrevételeik helyesek, amennyiben azok még most sok helyen nagyon rendetlen vonalban vannak felépitve, az átelleni töltések egymástuli távolsága rendkivül változó, a hullámtér gyakran 5—10-szeres szélességre hirtelen kitágul és ismét hirtelen összeszorul és amenynyiben csakugyan vannak a töltések közt oly szorulatok, amelyeken az árviz duzzadás nélkül keresztül nem folyhat. Tisza, Szeged megmentésére, a megujulható válságok megakadályozására és Szeged felépitésére mindent megtett, a tiszai társulatoknak vizszabályozási munkálatokra 25 milliót, Szeged városának középületekre 5 milliót, a szegedi háztulajdonosoknak

épitésekre 10 millió kölcsönt szavaztatott meg az országgyüléssel, a kölcsön 50 év alatt 6 perczenttel törlesztendő, teljhatalmu kormánybiztosnak Lajos testvérét nevezte, a kormány a városnak 400,000 frt tartozást elengedett, a Szeged belterületét védő töltéseknek és a Tisza hidjának ingyen épitését elvállalta, az ország lakossága, a király, a külföld Szegednek sokat ajándékoztak, Szeged szép, modern város lett, de a magyar városbul zsidó város lett, kelleténél nagyobbra, fényesebbre épitették, a lakások tekintélyes része üresen maradt, nem fedezték tehát a házbirtokosok mérsékelt igényeit, nem az olcsó kamatokat, a nagy házak egyrészét elárverezték és a zsidók olcsón megvették, soknak még tanyai birtoka is elveszett, Szeged tehát nagyobb lett, de magyar jellegét elvesztette.

Tisza Kálmán kormányzatának egyik főczéljául a magyarság terjesztését és izmositását tüzte ki, e végre tehát következő törvényjavaslatot adatott be a kultuszminister által:

1. Nemmagyarnyelvü tanitóképezdékben a magyarnyelv tanitására annyi óra rendeltessék, amennyi alatt a tanitójelölt a magyarnyelvet megtanulhassa.

2. A törvény életbe lépésétül számitandó 3 év mulva tanitó csak az lehet, ki a magyarnyelvben tanitóképességgel bir.

3. A szolgálatban levő tanitók a magyarnyelvbeni tanitási képességükrül kötelesek vizsgát tenni, a közoktatási minister az 50 éveseket a vizsga alul felmentheti.

4. Ha az elemi vagy felső iskolai tanitó magya-

rul tud, a magyarnyelv már jövő évben köteles tantárgy.

5. Hat év mulva a magyarnyelv mindenüt köteles tantárgy lesz.

A magyar kormányzat kétségkivül hatalmi dicsfényével sokat olvasztott, mert a hivatalnoki seregbe csak az fogadtatott be, ki magyarul tudott, a kormány és vidéki főbb közegei szivélyesen csak azokat hallgatták meg, kik magyarul kértek, az aristokráczia, főváros megmagyarosodott, a katonatisztek a magyarnyelv tanulására utasittattak. Ezen viszonyokat tekintve, a magyarnyelv köteles tanitását a nemzetiségek érdeke is kivánta, mert ha fiaik magyarul nem tudnak, hivatalokba nem alkalmaztatnak, sőt a magasabb tudományos műveltséget sem érhetik el, miután az egyetemeken, akadémiákon csakis magyarul tanitottak. Ezen törvényt mindjárt kezdetben a közoktatási törvénynyel egyidejüleg meg kellett volna hozni, mert a diplomatikus nyelv magyar, az ország Magyarország, hol a nemzetiségek kötött tömegekben együtt laknak, a magyarnyelv elsajátitása csakis ugy lehető, ha a gyermeknek már az elemi iskolában a nyelv eltanulására alkalom nyujtatik. Elmaradt azomban, mert Eötvös az első közoktatási minister félénk, kosmopolitikus hajlamu politikus volt, Pauler és Trefort a magyarságért nem rajongtak, a magasabb művelődési eszmék után kapkodtak, Andrásy ministert a külpolitikai vágyak elfoglalták, Lónyaynál hiányzott a politikai merészség, Szlávy és Bittó a pártot nem uralták, a Deák-párt nagy többsége daczára félt a nemzetiségek orrolásátul és mert

az országot nem ismerte, félt az erdélyi és felvidéki szavazatok elvesztésétül. Tisza Kálmán azomban ismerve önerejét és a nemzetiségeket, mindezekkel nem gondolt és megalkotatta a sokáig késett törvényjavaslatot.

Miután ezen javaslat a nemzetiségek jogait nemcsak nem sértette, de a tanitóknak a magyarnyelv megtanulására elegendő időt is engedett, meg igenis ildomosan járt el, azt lehet e várni, hogy a bizottságban, mind a nyilt ülésben vita nélkül elfogják fogadni. Nem ugy történt. Grünvald Béla, a megyei Bach-rendszer hive, ki a megyei tisztviselők választását azon ürügy alatt akarta eltörültetni, hogy a kinevezendő tisztviselők a nemzetiségek magyarositását rögtönözve kierőszakolják és a fajokat kiirtják, midőn a magyarság terjesztésére a legalkalmasabb mód ajánltatott, ezt a bizottságban törvénytelennek és időszerütlennek jelezte, a nyilt ülésben azomban politikai bátorsága már elolvadván, hallgatott.

A nemzetiségek vélt jogai és sértett érdekei mellett a tősgyökeres Mocsáry Lajos huzta ki a fringiát és a levegőben a Bach-korszakhoz méltó hévvel hadonászott, maradt azomban nyolczadmagával. A szászok, szerbek, románok közül felszólaltak négyen mérséklettel, kimélettel és illemesen, a vita botrány nélkül, higgadtan folyt le. Ez volt az egyedüli tárgy, melyben a szélsőbal a kormánynyal egyetértett, Madarász és Helfi a kormány javaslatát pártolták és a párt elnökét megtámadták.

Az éles viták lezajlása után Ghiczy Kálmán a

képviselőház elnökségérül lemondott és Szlávy József április hó 3-án elnöknek megválasztatott; Ghiczy Kálmánt, ugylátszik, a viták alatti jámbor viseletéért pártja megrótta, ministeri reményei elmultak, Tisza a hatalom körét előtte elzárta, vagyonos, takarékos, gyermektelen volt, nem akarta magát sem egyes politikai suhanczoktul megrovatni, sem a rakonczátlanok ellen nem mert határozottan fellépni, öreg ember volt, tehát lemondott. Ghiczy távoztával a képviselőház nem nyert, de nem is vesztett, a magyar képviselőházban a parlamenti illem-érzék, az udvariasság, a törvény, a tanácskozási rend tisztelete, a nemzet méltóságának fogalma már rég megszünt, a negédes mamelukok az elnöki emelvényre támaszkodtak, innen kaczérkodtak a női karzattal és a legérdekesebb ellenzéki, sőt sokszor a kormánypárti szónokok beszédjei alatt is fesztelenül zsibongtak, az ellenzék és kormánypárt külömbség nélkül belekiabált a szónoklatokba. Az elnöknek elvileg pártatlannak kellene lenni, a magyar képviselő ház elnöke azomban pártatlan soha sem volt és nem lehetett, mert a többség mindig pártközegnek tekintette; ha az ellenzék iránt igazságos volt, megrótták, ha az elnöki állvány mellett csoportosuló bamba fecsegőket megróvja, kipiszszegték volna. De külömben a társadalmi kötelezettségének sem felelt meg egy elnök sem; a magyar heves vérü politikus, a párteszmékért rajong, vezéreit a legokosabb kormányférfiunak tartja, jó, okos hazafinak csakis elvtársát tekinti, az országgyülési külömböző pártbeli képviselők társadalmilag is keveset érintkeznek, mert a képviselők

délutánjukat leginkább a pártklubbokban töltik, a képviselő az ellenpárt klubbjába nem mehet, mert aki idegen klubba sokat járna, azt saját pártja szökevénynek, az ellenpárt pedig kémnek tekintené; az önhit és elzárkózottság a képviselőket elmérgesiti, ezért van a nagy zaj, a goromba közbekiabálás, mig ha a képviselők személyesen bizalmas körben találkoznának, az országgyülésen türelmesebbek, méltányosabbak lennének egymás iránt. Mert a közeli érintkezés jellemüket, szándékaikat, tehetségüket jobban megvilágitaná, és pedig általában az ország érdeke nem kivánja azt, hogy az ország értelmisége és bizalmi férfiai egymást gyülöljék és piszkolják. A képviselők érintkezésére a legalkalmasabb, mondhatni egyedüli alkalom a ház elnökének estélye. Az elnök, mint elnök egyik párthoz sem tartozhat, diszterme tehát semleges terület, az elnök estélyével senkit sem kötelez le, mert minden államban nagy fizetést huz és kitünőleg nemcsak hivataláért, de főleg azért dijaztatik, hogy az országot képviselje és a képviselőknek házánáli érintkezését eszközölje. Az eddigi elnökök, Bittó kivételével, nagy lakomákat adtak, mi czélszerütlen, mert az ebédnél mindenki a lakmározással foglalkozik, imelygős felköszöntőket isznak, mindenki csakis szomszédjával társaloghat, kit nem maga választott, de vele a sors hozta össze, együtt bizalmasan nem beszélhetnek, mert a társalgást hallja a két szomszéd és a szemben ülők, ellenben estélyeken mindenki a mellé ül, kivel ismerkedni akar és beszél háboritatlanul, amirül akar; a vezérek az estélyeken fesztelenül érintkezhetnek, a

kormány az ellenzéket felvilágosithatja azon a kormánytul nem függő akadályokrul, melyeknek elháritása a kormány, sőt az országgyülés hatalmi körén is túl esik. Az estélyek kétségkivül hivek szerzésére nem alkalmasak, mi nem is szükséges, de elsimitják az egyének közti durva ferdeséget, mi a parlamenti illemmel ellenkezik és az alkotmányosság iránti ragaszkodást, a képviselőház iránti bizalmat és tiszteletet meggyengiti.

A kormány elleni támadás utójátékát képezte a berlini szerződés beczikkelyezése.

A ministerelnök a beczikkelyezést következőleg indokolta:

Mindenki ismeri az eljárást, melyet más alkotmányos országok törvényhozásai az ezen szerződéshez hasonló nemzeti szerződéssel szemben követni szoktak.

A t. ház válaszfeliratában ki is fejezte már, hogy érzi a külömbséget, mely a nemzetközi szerződésekkel szemben azok természetéhez mérten követtetni szokott és mely szerint a berlini szerződés beczikkelyezése nem volna mulhatlanul szükséges.

A dolgok mai állásában azomban a monarchia két állama közti közjogi viszony és a felmerült alkotmányos aggályok elháritása tekintetébül a beczikkelyezés czélszerünek mutatkozik, de egyszersmind az államközi viszonyok, a magyar osztrák monarchiának helyzete a nagyhatalmak közt okvetlenül megkövetelik, hogy ez oly modorban történjék, amely mellett, szemben más államokkal nem hozatik hátrányos helyzetbe a nemzetközi szerződések kötését illetőleg.

Ellenében Eötvös Károly és társai a következő határozati javaslatot adták be:

Határozati javaslat.

A berlini kongresszus folytán Berlinben 1878. évi julius hó 13-án kötött nemzetközi szerződés csak akkor terjesztetett Magyarország törvényhozó testülete elé, amikor azon szerződés királyi jóváhagyási záradékkal ellátatott, s amikor azon szerződésnek Magyarországra vonatkozó pontjai már véglegesen végrehajtattak.

Magyarország alkotmányos törvényei szerint a külpolitikai nemzetközi szerződések, amennyiben azok foganatositásához Magyarország pénz- és hadügyi ereje szükséges, az ország előzetes és alkotmányszerü jóváhagyása, elfogadása és megerősitése nélkül sem egyoldalu fejedelmi jóváhagyással teljes érvényre nem emelhetők, sem tettlegesen végre nem hajthatók.

A kormány megsérté az alkotmányt és a korona tekintélyét akkor, midőn a berlini szerződésre a fejedelmi jóváhagyást előre kieszközlé, s midőn tényleg a berlini szerződésnek alkotmányos elfogadását s törvénybe iktatását a fejedelmi tekintély sérthetlenségével indokolja, de sulyosan megsérté az alkotmányt és a nemzet érdekeit, midőn a berlini szerződésnek Magyarországra vonatkozó fontosabb pontjait a törvényhozás megelőzésével, kikerülésével, sőt kijátszásával tettlegesen végrehajtotta.

A berlini szerződésnek a Balkánfélszigeti tartományokra, az alsó-Dunavidékre s különösen Boszniára, Herczegovinára és Novibazárra vonatkozó rendelkezései

sértik Magyarország jelen érdekeit, s gyengitik jövendő virágzásának biztositékait, okozói a jelen sulyos pénzügyi és nemzetgazdászati válságoknak, jövőre pedig nemzetiségi, közjogi és államjogi bonyodalmakkal fenyegetnek.

A berlini kongresszuson egybegyült hatalmak pusztán a túlnyomó anyagi erő és hatalom jogánál fogva rendelkeztek népekkel és nemzetekkel, ezek megkérdezése és hozzájárulása nélkül, a berlini szerződés ezen népekre és nemzetekre pusztán hatalmi tény. Ily eljárás sérti a nemzetközi jog valódi elveit, ellenkezik a be nem avatkozás elvével, a népek önrendelkezési jogával, s végelemzésben a kisebb államok fennállását veszélyezteti.

A magyar nemzet miként a multban tisztelte, ugy a jelenben is tiszteli a népek önrendelkezési jogát, s Bosznia és Herczegovina katonai megszállását, elfoglalását és kormányzását, e tartományok törvényes urának beleegyezése nélkül és egyuttal e tartományok lakosságának szabad elhatározása s önkéntes és hamisitatlan akaratnyilvánitása nélkül a népjog sulyos sérelmének, s a nemzeti közérzület megbecstelenitésének tekinti.

Ezen indokok által vezéreltetve, miután a törvényhozás, a berlini szerződésnek előzetes fejedelmi megerősitése s előzetes foganatositása által elkövetett alkotmánysértést szentesiteni, azon szerződés beczikkelyezésével nem lehet hivatva.

Miután a berlini szerződés rendelkezései Magyarországra károsak és veszélyesek, s e szerződés beczik-

kelyezésével a kormány sulyos felelősségét még a jövendőre is a törvényhozás venné magára.

Miután a berlini szerződés beczikkelyezésével a magyar nemzet helyeselné azon eljárást, mely a nemzetek önrendelkezési jogát s szabad elhatározását az anyagi erő hatalmának alárendeli.

Ezen okoknál fogva határozza el a tisztelt képviselőház, hogy a berlini szerződés beczikkelyezésérül szóló törvényjavaslatot elutasitja, a berlini szerződést el nem fogadja s törvénybe nem iktatja, s egyuttal utasitja a kormányt, hogy:

A Bosznia és Herczegovina elfoglalása által előidézett káros és veszélyes katonai, pénzügyi, nemzetiségi és államjogi helyzet mielőbbi és gyökeres megszüntetésére vonatkozólag az érdeklett népek önrendelkezési jogának, s egyuttal a török szultán törvényes uralkodói jogának is figyelembe vételével javaslatát haladéktalanul a törvényhozás elé terjeszsze.

A személyi ellenzék, mely a boszniai foglalást mint tényt elfogadta, ez alkalmat a kormány politikájának rosszalására felhasználta és a szerződés elvetésére következő javaslatot adott be:

Határozati javaslat.

Tekintve azt, hogy a berlini szerződés beczikkelyezésérül szóló 108. számu törvényjavaslat ugy szerkezetében és indokolásában, mint előterjesztésének időpontjánál fogva, a magyar törvényhozás jóváhagyási jogára nézve kételyeket hagy fenn.

Tekintve továbbá azt, hogy a megszállásra vonatkozólag ama szerződésben foglalt megbizásnak a tör-

vényhozásnak előleges jóváhagyása nélkül történt végrehajtás már is oly tényeket teremtett, melyeknek elutasithatlan következményeivel a törvényhozás további intézkedéseiben számolni kénytelen.

Tekintve végre azt, hogy a szerződés beczikkelyezése a törvényhozás elhatározási szabadságát még a teremtett tények e hatásán túl is korlátozná, a követett helytelen eljárásnak pedig, mely az országot szükség nélkül sulyos pénzügyi és közjogi bonyodalmakba sodorta, utólagos jóváhagyását eredményezné.

A képviselőház a 108. számu törvényjavaslatot nem fogadja el.

A berlini szerződés ezen intézkedésének foganatositásához jóváhagyását utólag sem adja meg, és

azon eljárást, hogy a kormány a szóban forgó megbizásnak a törvényhozás jóváhagyása nélkül történt végrehajtásához hozzájárult, helyteleniti.

Tisza Kálmán a kiegyezésre, szemben a támadó Szilágyival, érdekesen nyilatkozott: Szilágyi ur azt mondja, hogy az 1867: 12. törvényczikk, melyet én annak idején elleneztem, az én kezeim közt lassankint romba dől. De, hogy mivel bizonyitja ezt, azzal ez alkalommal adós maradt. Nem kétlem, hogy fog erre is találhatni érvelést és jó dialektikával el is fogja mondani, de én azt merem állitani, hogy igenis ezen törvény létrejöttének ellene voltam és elleneztem határozmányait addig, mig reményem lehetett helyükbe jobbakat tenni. De midőn ezen reményem megszünt, letettem vitatását ezen törvénynek, mely alapul szolgál mindaddig, bármit mondjunk is, mig az összes

faktorok megváltoztatásába bele nem egyeznek, s azon percztül fogva nem én vagyok az, aki ezen alapnak fundamentumait döngetik, de azok, akik ezen alapbul oly következéseket akarnak kivonni, amelyek nemzeti aspirácziónknak igen, de ezen alapnak nem felelhetnek meg. És kérdem: nem azok akarják-e azon alapot lehetetlenné tenni, akik itt ma is, mint felhozva volt akkor, midőn Európa minden monarchiájában a nemzetközi szerződések érvényes kötésének joga a fejedelmet s koronát illeti meg, akik akkor, midőn más országok parlamentjei ezen szerződéseket jóváhagyás, helyeslés szempontjábul tárgyalni nem szokták, de szokták a kormányok eljárásának birálatát alapul venni és a szerződés következtében felmerülő egyes kérdések érvényesiteni a parlament jogait, de nem a korona jogát, nem a nemzetközi szerződés érvényét kétségbe vonni, akik akkor ily pretensiókkal állnak elő ott, ahol pedig ez sokkal kevésbé lehetséges, mint bárhol másutt, ott, ahol két egymástul független törvényhozásnak kellene ily szerződések érvénye vagy érvénytelensége felett dönteni.

Én már egy alkalommal e helyrül érintettem, de határozottan ki kell fejeznem az iránti meggyőződésemet ma is, hogy addig különösen, mig más parlamenti és szabad államok e kérdésben más téren mozognak, amely perczben ezen államoknak bármelyike azon praxist léptetné életbe, hogy a korona által kötött nemzetközi szerződések végrehajtása iránt a törvényhozás ratifikácziója előtt semmit tenni nem lehet, azon állam eljátszaná európai helyzetét, összes befo-

lyását, senki sem tartana vele sem kongresszust, sem nem kötne szövetséget; annyival veszélyesebb volna ez nálunk, ahol az általános veszély mellett még a mi szerkezetünkben rejlő specziális veszélyek is elő állnának és ahol ezen monarchiának, ha a külügyekben nem tudná teljesen érvényesiteni befolyását, csakhamar létjoga vonatnék kétségbe. Azok tehát, akik túlfesziteni, akik olyant alárakni akarnak, ami vele meg nem fér, azok veszélyeztetik ezen törvény fennállását, nem pedig az, aki kiakarja abbul vonni mindazt, ami benne van, de mig fennáll, nem akarja semmiféle magyarázatokkal értelmét meghamisitani.

Hosszas vita után a kormány 54 szavazattal győzött. A kormány megizmosodva, megkezdte magánjogi és közigazgatási reformjai bemutatását és némely vasutak, illetőleg bukdácsoló részvényesek megmentését.

Benyujtotta az erdőtörvényeket, ezen törvény tisztelte a jogokat, de biztositotta az erdők fennállását, szól csakis a kormány közvetett felügyelete alatti erdőségekrül.

A szélsőbal megszokván a minden ároni ellenzéket, szokásos röppentyüit megeresztvén, következő ellenindítványt terjesztett be:

Tekintve, hogy a törvényjavaslat első fejezetében a véderdők és általános használati módjának általános megállapitása szükséges és helyes intézkedést tartalmaz ugyan, részletes kivitele és administrácziója azomban annyiban hiányos és helytelen, mert önkormányzati intézményünkben a helyi érdeknél fogva is elsősorban

érdekelt, hivatott forumot a törvényhatóságot mellőzi, sőt még csak meghallgatását is nélkülözi s administrativ elveink ellenére, s kétségkivül ennek folytán magának is hátrányára az elhatározást és minister kezébe teszi le s összpontositja, a mi a dolog természeténél fogva is, költségessé és bonyolódottá teszi az eljárást;

tekintve a 4. §-nak a magán erdőbirtokok, esetleg irtási határozatlan feltételeit, mely a vitás esetek s ezek elintézési módjáról sem itt, sem később nem rendelkezik s az erdőbirtokos jóhiszeme az által a legkellemetlenebb peres kérdéseknek van kitéve, esetleg zaklatásoknak is, a mi feltétlenül positiv intézkedéssel mellőzendő;

tekintve a II. fejezetben előirt azon intézkedést, hogy gazdasági rendszeres üzemterv készitése, költséges apparatusával s különleges administrativ intézkedésével oly erdőbirtokokra is megrendeltetik, mint a törvényhatósági, községi, közbirtokossági erdők, melyek köztudomás szerint legtöbb esetben kisebb terjedelmüknél fogva a helyi viszonyok szerint kezelhetők s kezelendők, a közbirtokossági erdőkre pedig oly költséges eljárás alkalmazása volna, mely sem a birtokosoknak sem az államnak érdekében nem áll; az állami, egyházi s alapitványi erdők pedig ugy is közvetlen az illető ministeriumok felügyelete alatt állanak s igy a 17. és 18. szakaszban előirt intézkedés részben tárgytalan, részben czéltalan;

tekintve az erdő rendészeti hatóságokrul szóló részt, mely királyi erdőfelügyelők, erdőtisztek, erdőőrök rendszeresitését, az országnak fenálló közigazgatása mellőzésével külön erdőterületekre beosztását tartalmazza, tetemes czéltalan költséget s az ügyek complikatióját in-

volválja; holott organikus önkormányzatunk keretében s közegei alkalmazásával, minden költségszaporitás nélkül, vagy csak igen kevés költséggel keresztülvihető és viendő;

tekintve, hogy az erdőkihágási forumok, különösen a másodforumra vonatkozó intézkedés, nem felel meg a gyors eljárás kivánalmának s a közigazgatási bizottság helyett az alispán alkalmazandó, s az erdőkihágások sorozatába felvett lopás a büntető fogalmak rovására foglal itt helyet;

tekintve a kopár területek beerdősitésérül szóló részt, mely közvetlen helyiérdekü ügyet intéz állami közegekkel s esetleg államsegélylyel, mint helyiérdekü s harmadik személy érdekében álló, kizárólag első sorban az önkormányzat intézkedési jogkörébe utalandó, csak ott, hol állami segély kérdése forog fenn, vonandó a kormány, illetőleg az országgyülés elintézési körébe;

tekintve általában administrativ intézkedéseit, melyek fennálló institutiónk s önkormányzatunkat mellőzik, az eljárást bonyolulttá teszik, tetemes költséget igényelnek;

tekintve végre, hogy az 1807. XX. t.-cz. érintetlen hagyásával, mely szinte beerdősitési esetekrül szól s ezekre külön eljárást rendel, kétoldalu intézkedés esete marad fenn, mely bonyodalmakra is illetéki összeütközésekre tért nyit;

tisztelettel inditványozzuk mindezen elősoroltak alapján: a jelen törvényjavaslat ujabb átdolgozás végett utasittassék vissza az erdőügyi bizottsághoz. Szederkényi és társai.

Az erdőügy Magyarországban nagy fontossággal birt, mert az erdőség az ország területének $^4/_{15}$ részét képezte; a fa életszükség, némely vidéken az erdőket kihasználó gyári munkából élt, a rosz kezelés következtében az épületfa megfogyván, tetemesen megdrágult, a kőszén ugyan a faszükségletet megszoritotta, de némely gyárak a fát nem nélkülözhették. Az erdőségekkel általában botrányosan gazdálkodtak, az erdei kihágásokat sujtó törvények nevetségesen szelidek és elnézők voltak, elannyira, hogy a parasztság a falopást bünnek sem tartotta. A 60-as években egyik birtokomon tagositottam, az erdő Hevesben a Mátrában volt, megkérdeztem a parasztokat, hol kivánják erdőilletőségeiket, ők, bámulatomra a mind talajára, mind famennyiségére legrosszabb részt választották; megkérdeztem, miért választják ezt, hiszen ez legrosszabb, az felelték: tudjuk, hogy legrosszabb, de az erdő szélin van, nem kell más birtokán keresztül menni, itt nem lophatunk, ha pedig erdőrészünk az uraságok erdeje közt lenne, okvetlenül lopnánk. A tagositások befejezése után a hitbizományok nagymérvbeni kiterjesztése következtében, az ipar emelkedése által több oly erdőtestek alakultak, melyek a kormány különleges felügyeletét igényelték.

Ezen törvény sok tekintetben pótolja, megjeleli a kőgörgetegeken, havasokoni véderdőket és azok kezelési módozatát. A II. fejezet elrendeli: az állam, az egyházi testületek és személyek, a hitbizományok, alapitványok, urbéri közös erdőségeknek, ipartársulatoknak rendszeres üzemterv szerinti kezelését, az erdők feletti felügyelettel elsősorban a megye közigazgatási bizottságát bizza meg

és erre egy három tagu bizottságot választ. A főfelügyeletet a földművelés- kereskedelmi minister gyakorolja; a törvény erdőfelügyelőket állit fel. A IV. fejezet az üzemtervet és törvényeket áthágó birtokost 150—400-ig és 50—300 forintig bünteti, a közigazgatási bizottság határozatai a ministerhez felebbezhetők, a felebbezést nemcsak a feleknek, de a főispánnak és szakelőadónak is megengedi. Az áthágásokat bárki bejentheti, az erdő- és községi közegek kötelesek ezt a helyzet szerint a szolgabirónál, a kapitánynál, Pesten a kerületi előljáróságnál bejelenteni, 30 forint értéket felülhaladó cselekmény büntettnek tekintendő és a vétség sorozatába esik; erdei kihágás pénzzel büntetendő, behajthatlanság esetében a pénzbüntetés fogságra változtatandó és pedig 3 forintig 1 nap, a fogság 10 napnál több nem lehet, büntető eljárást csak a sértett fél kérhet. A legeltetés büntetése: egy szarvasmarháért vagy lóért 50 krajczár, szamár 40, sertésért makkoltatás idején 30, különben 15, szopos csikó 5, lud 2, egyébb baromfi 1 krajczár, ezenfelül a kár és hajtóbér. Véderdőben vagy futóhomokon kétszeres. A hajtópénzt a közigazgatási bizottság szabja meg. A tüzelés büntetése 2—20 forint; általában minden kártétel vagy veszélyt előidéző cselekmény büntettetik, az erdőben kocsivalitilos járás 10 forintig, a szolgabiró akadályozása esetében itél a községi biró is, másodfoku biróság az alispán, városban a polgármester és két közigazgatási bizottsági tag; 48 óráig terjedhető vizsgálati fogság csak idegen ellen rendelhető. Az ártalmas kopár terület és futóhomok befásitandó, ha ezt a tulajdonos tenni nem akarja, a minister megrendelheti, ha

ezen műveletbül másoknak is haszna van, kötelesek a költségekhez járulni, ez esetben az érdekeltek társulattá, alakulnak, ha a költségarány iránt kiegyezni nem tudnak, azt a közigazgatási bizottság állapitja meg, az állam magot, csemetét ingyen ád és kölcsönt, ha a birtokosok a költség fedezetére képtelenek. A pénzbüntetésekbül és az elkobzott tárgyak árábul bejövő összeg $^4/_5$ az erdei alapra, $^1/_5$ a községi szegényalapra forditandó. A faszállitást következőleg rendezi: a faszállitást minden birtokos köteles birtokán megengedni, a szállitó azonban az utakért, hidakért, az okozott kárért és költségért kárpótlással tartozik; birája a közigazgatási bizottság, a földmivelési minister.

A tutajozás a hajókázható és eddig erre használt folyókon nem akadályozható.

A fausztatás a hajókázhatókon nem, a többin feltételesen használható, ezen feltételek alatt:

a) ha a törvényhatóság vagy a közlekedési és földmivelési ministerek, erre és a vizépitményre engedélyt adnak, hol árvédelem van, vagy folyamatban van, csak ennek kára nélkül engedélyezhető a kiszabott feltételek alatt;

b) hol divik, az eddigi élvezők kára nélkül engedtethetik meg.

c) 50 évig idegennek, csak az élvező beleegyezésével adathatik meg;

d) hol többen usztatnak, az usztatási idő meghatározandó;

e) az uj vállalkozó köteles az eddigiek költségeihez járulni és velök raktárait, épületeit megosztani.

f) a terv közlendő, a birtokosokkal, községekkel, ipartelepekkel, molnárokkal.

A tervek 30 napig közszemlére kitétetnek, mely idő alatt az érdeklettek, kötelesek észrevételeiket benyujtani. A kisajátitási jog az engedményeseknek törvényeink szerint megadatik, megszünik az engedélyi idő kiteltével, kártérités mellett a földeken szabadon járhatnak.

A malomtulajdonosok, kötelesek az átalakitásba beleegyezni, sőt kártérités mellett, üzletük időnkénti szünetelésébe is. Az engedély nélküli fausztatás 100—1000 forintig büntetendő. A megkezdést vagy befejezést be nem jelentő 10—100 forintig. A kártéritési idő 30 nap alatt megszünik, a kártéritésen felüli pénzbüntetések $^1/_5$-ben a községi szegény alapba, $^4/_5$-ben az országos erdei alapba fizetendő. Megszüntetnek az erdélyi részekrül szóló 1087. 31. az 1807. 20. 840. IX. és 10. ezzel ellenkező szakaszai, hatályon kivül helyeztetnek.

Minden ezen törvényben meg nem jelölt erdőkre nézve azonban meghagyattak a régibb és pedig a 791. 57., 807. 21. törvények, melyek a pusztitott erdőknek a megye általi zár alá vételét elrendeli, meghagyatott az erdei károkat szabályozó 840. 9-iki igen is engedékeny törvény. Czélszerü ujitás volt, az utak megnyitását és használatát elrendelő és a vizi szállitást szabályozó szakaszok, mert eddig sok birtokos szomszédjai, a folyambirtokosok, a malomtulajdonosok szeszélye, rossz akarata miatt fáját nem értékesithette. Bár ezen törvény csakis a megjelölt birtokokrul szól, több helyt a hatóságok az ezen törvény keretébe nem tartozó erdőbirtokoknak kezelésérül is üzemterveket követeltek.

Különösen czélszerü volt ez a püspökök birtokainál, mert miután a püspökök csak haszonélvezők, a szepesi, beszterczei, diakovári püspökök érdekeiket elpusztitották és ezen pusztitást eddig megakadályozni nem lehetett, mert megakadályozása csak az államkincstárnak állott érdekében; a helybeli államügyész (ha ugyan volt) birhatott csakis tudomással a pusztitással, az államügyésznél azomban a püspök hatalmasabb volt, miután tehát a lelkiismeretesség az államügyésznek csak kárt okozhatott volna, miután a kárt felügyelő közeg hiányában kétségkivül alig bizonyithatta volna be, hallgatott és szemet hunyt a püspök pusztitása felett. Mellőzhetlen volt ez a község erdőinél is, ezen erdőket főleg nem egyesek pusztitották, de a jegyző és község birája, miután épen a községi főkezelő és ellenőrző közeg hibázott, ezt a szolgabiró nem tudhatta meg, az igen elfoglalt szolgabiró feladás nélkül az erdőséget nem vizsgálhatta meg, de nem is fordulhatott elő feladási eset sem, mert a jegyző elmozdithatlan, szemben tehát egy buta földmívessel, nagy hatalom; a biró a jegyzővel egy köpönyeg alatt dolgozik, hatalmas párttal, rokonsággal bir, a vádló tehát folytonos üldözésnek tette volna ki magát, de külömben is hol felügyelő szakközeg nincs, miután a kerülő a község elöljáróságátul függ, a szolgabiró minden feladásért nem szaladhat ki, az elöljáróság büne alig bebizonyitható. Szükséges ez a hitbizományok irányában is, mert a hitbizományi vagyonnak épségbeni fenntartása főleg az első szülöttet érdekli; a leányokra és vőkre teljesen közös a hitbizomány, mert ők belüle semmi esetre sem örökölnek, sőt ha aytjuk nem pazar,

remélhetik, hogy a faárábul atyjuk nekik is juttat; a másodszülött fiut már érdekli, de atyja ellen ez is alig léphet fel, mert ezek atyjuktul főleg évi járadékot huznak, ha tehát atyjukat megharagitják, épségben megmarad ugyan a bitbizomány, de ők évi járandóságuktul elesnek. A hitbizományi örökös sem sokat tehetett ezen törvény hozataláig, mert független szakközeg hiányában csakis az atyjátul függő cselédekre, tisztekre hivatkozhatott, ezek pedig önérdekükben nem a várományost, de a kenyéradó birtokost pártolták. Mindezen bajokon segitett ezen törvény az üzemtervek megállapitása, az erdészek felállitása által, mert ha bár az üzemtervet több pagonyoknak egyszerrei kivágatása engedélyének kiesközlése által kilehetett játszani, az erdő tönkre nem mehetett, mert a tulajdonos köteleztetett a vágásokat az erdészeti szabályoknak megfelőleg kezeltetni. Kétségkivül az egyedüli mentő eszköz lett volna annak kimondása, hogy egy évben egy szabályszerü pagonynál több ki nem vágható. Ezen szigoru rendszabály azomban ki nem vihető pedig azért, mert az egyházi és hitbizományi haszonélvező egyszersmind földbirtokos is, Magyarországban gyakran megtörténik, hogy a földbirtok nemcsak tiszta jövedelmet nem ád, de még a gazdasági költségeket sem fedezi, már pedig a rosz esztendőben is élni kell. A nemhitbizományi birtokos, ha csapások érik, hitel vagy birtoka egyrészének eladása által fedezi szükségletét, ezt a hitbizományi és egyházi birtokos nem teheti, mert sajátlag mindkető csak haszonélvező birtokos, tehát nem adhat el, az egyházi birtokos adósságot nem csinálhat, mert adóssága utódját nem kötelezi; a hitbi-

zományos csak birtokának egyharmadáig csinálhat adósságot, ha ezen egyharmad ki van meritve, adóssága fedezettel nem bir, ily esetekben tehát a méltányosság azt rendeli, hogy baján több pagonyoknak egyszerrei kivágása által is segithessen.

A fuzió az ország anyagi viszonyain igen keveset változtatott, a pénztőke az országban nemcsak nem szaporodott, sőt inkább fogyott, mert 10 év alatt az államadósság majd 800 millióval szaporodott, a vasuti részvények, az urbéri kártéritési papirosok idegenek kezében voltak, ezen czimeken tehát évenkint 130 millió készpénz ment ki az országbul, ezen hiányt nem ellensulyozta a nyersterméneyk kivitelének ára, mert ezt az osztrákoktul és idegenektül vett gyártmányok ára felemésztette. Az ipar pangását, az ország szegénységét különösen megérezték vasutaink, mert a forgalom semmit sem emelkedett. A vágvölgyi főuri vasut a bukás szélén állt, a kassa-oderbergi vasut hitele kimerült. A vágvölgyi vasut országos fontossággal nem birt, magánvállalat volt, az országtul segélyt nem igényelhetett; nyerészkedési vállalat volt ez, melyet főleg gr. Breuner, gr. Erdődy, gr. Zichy, az üzérek kápráztató igéreteik által elvakitva, nagy nyeremény fejében gondatlanul, drágán épitettek, ennél csakis az országnak egy részecskéje érdeklődött, de valósággal még ez sem, mert nem egy, de több vasuttársaság megbukott ugyan már, de egy vasutat sem hánytak szét, mert mindenik bir bizonyos értékkel, de elárverezték legtöbbnyire olcsó árért, mint a magánbirtokokat; ha tehát a grófok nem birják fenntartani és a hitelezők elárvereztetik, a vasut más kezébe kerül, de

nem szünik meg, tehát a közönség érdeke nem veszélyeztetik; a közlekedési minister a becsület ficzánkoló paripájára ült, a hitel szablyájával hadonászva, a megvételt azzal indokolta, az állam mint árverelő, becsülettel nem léphet fel, a vasut elárverelése Magyarország hitelét megrontaná. Ez téves fogalom, mert az állam által nem biztositott vasuti üzlet csakis egyéni nyerészkedési üzlet, mi semmiben sem külömbözik egy gyár, gabona- vagy bármi kereskedelmi üzlettül, az állam köteles felügyelni törvényei által, hogy az üzlet jogtalanul, erőszakosan meg ne támadtassék, hogy az üzlet törvényes követeléseit behajthassa, hogy a csalók megbüntessenek, alkalmazottai kötelességüket teljesitsék, az adósok tartozásaikat fizessék be, de nem köteles a szenvedett károkat kárpótolni, mert az üzlet az állammal a haszonba nem osztozik. Az állam hitelének nem árt és nem árthat az, ha bármely vállalat csőd alá kerül, miután vagy azért bukik meg, mert a vállalatot egészségtelen alapra fektették, vagy mert rosszul számitottak, drágán épitettek, a vállalatot rosszul kezelték, vagy mert elegendő tőkéjük nem volt és uzsorás pénzzel működtek, a bukásnak tehát maguk az okai; bukások, csődök nemcsak Magyarországban, de a világban mindenütt történnek, mert a rossz számitás, a szédelgés nemcsak magyarországi különlegesség; a vasuti hitel mértéke az osztalék és oly vasutpapirosnak, mely 1—2 százalékot jövedelmez, a világon hitele, kelendősége sehol nincs. A vágvölgyi vasutnál az eszély azt parancsolta, hogy midőn az alapitók részvényeik elhelyezhetlenségérül meggyőződtek, állitsák be a munkát és 30 perczent veszte-

séggel vonuljanak vissza. Alaptalan azon okoskodás is, hogy az állam mint árverelő, nem léphet fel, mert ha az állam árverel, ezáltal nemcsak kárt nem okoz, de használ, mert a szilárd árverelő kedvet csinál és ingerli a vételkedvet és ha a rossz vállalatot meg nem aranyozza is, legalább az árt az értéknek megfelelő magaslatra felemelheti, ez pedig már a szerencsétlen bukottra nagy nyereség. Az országgyülés a lovagiasság mámorátul elbóditva, a ház pártkülömbség nélkül megvette a haszontalan vasutat és gr. Erdődy és gr. Breuernek 6.988,000 frt kifizetését elrendelte és ezáltal legalább 5 millió forintot haszontalanul elajándékozott, mert ezen vasut, miután már Magyarország és különösen a termékeny Alföld Poroszországgal a kassa-oderbergi és pest-rutkai vonal által Austriával és Németországgal a Duna és a két pest-bécsi vonal által össze volt kötve, ezen vonalon a külszállitásra általában számitani nem lehet, a belszállitás pedig ezen szegény vonalon igen csekély. Kétségkivül midőn az ország gazdag, ha egyes vidékeken a vasut önerejével magát feltartani nem birja, a méltányosság azt parancsolja, hogy az ily vasutat az ország a végletekig segélyezze; vannak továbbá esetek, midőn valódi nagy hazafiaknak, államférfiaknak, hadvezéreknek vállalataik elemi és gazdasági csapások, sőt könnyelmüségük által a bukás szélén állnak, ez esetben is a méltányosság azt parancsolja, hogy a milliók mentsék meg, jutalmazzák meg azon egyént, ki a milliók jólétét megteremtette; van eset, midőn egy elhanyagolt országrészt termelőképessé csakis országosan pártolt vasut által lehet felvirágoztatni, ekkor sem lehet és nem sza-

bad az áldozattal fukarkodni, mert az ország lakosságának tekintélyes részét képezvén, az ország védelméhez nagymérvben járulva, kell, hogy szerencsésebb polgártársaik kötelességük teljesitését elviselhetővé tegyék. Ezen kivételes három eset körébe azomban a grófi ajándék nem tartozott. Nem az elsőbe, mert Magyarország kétségkivül szegény ország, és pedig az ellenzék már a bosnyák vitába annyira szegénynek mondá ki, hogy nem képes még világhatalmi állása megmentéseért sem 60 millió uj adósságot elbirni, az ország adóssága 11 év alatt több száz millióval szaporodott, kölcsöneink a legdrágábbak közé tartoztak, mint szegény ország tehát milliókat nem dobhatott ki egy kis területért, mely jó kőutakkal birt és a vasut hiányát nem nagyon érezte. Nem alkalmazható erre a második eset sem, mert a grófok egyike sem tett az országért semmit, sőt Breuner gróf még az országban sem lakott. Nem a harmadik, mert az egész terület csak néhány négyszögmértföld, tehát már kicsinységénél fogva sem érdemelte meg a különleges pártolást, de nem azért sem, mert Nyitra Austriával határos, Bécshez közel fekszik, magterményeit tehát Pozsony és Sopron után az országban legdrágábban értékesitheti, Trencsén terményfelesleggel nem bir, a fatermények a vevőpiaczokra a Vágon olcsóbban szállittatnak, mint a vasutakon. Ezen ajándékozási mánia rossz hatást gyakorolt mind a jelenlegi peres vasuti viszonyokra, mind a jövőre, mert az üzérközönség látva az ország könnyelmü pazarlását, mindenütt elnézést, ajándékozást követelt, a biróságok is az események nyomása alatt elnézőbbek lettek a csaló vállalkozók iránt.

A vágvölgyi ajándék előjátékát képezte a kassa-oderbergi egyességnek, vagyis ajándéknak. A kassa-oderbergi vasuti szerződést az ország a kényuralmi közös kormánytul kapta nászhozományba, ezen vasutvonal kétségkivül a mellőzhetlen vasutak közé tartozott, mert a nagyrészben iparos, részben szegény felföldet szelte, az iparterményeknek az ipartalan alföldre, a dús alföld terményeinek a sovány felföldre és Észak-Németországba nyitott utat. Az első szerződés azomban drágán és könynyelmüen köttetett, ugyanis a már előbb adatott pótlékokkal Magyarország, mértföldenkint a társulatnak 1.200,000 forint kamatait biztositotta, jövedelmezett pedig ezen vasut magyarországi része, mely is az egésznek $^5/_6$-át tette, a legjobb évben csakis 868,349 frtot, vagyis az ország már igy is kerek számban 1 millióval pótolta. A magyar területi vasut hossza 40 métföld, kiépitése került 33 millióba, az összes befektetett tőke azomban, melyet senki sem czáfolt meg, mely után az országok a kamatot fedezni kénytelenek, Lichtenstein képviselő szerint 58 millió forint, melynélfogva az állam mértföldenkint 1.400,000 forintnak kamatjait köteles fedezni, tehát e szerint a legjobb évet véve mértékül az évi pótlék 1.500,000 forintot tenne. A rossz jövedelmezéshez hozzájárult még azon körülmény is, hogy az épitő társulat az állam által megrendelt változtatások, a munkát nehezitő háboru, elemi csapások, a vonalaknak a kormány által elmulasztott, átadása czimén a társulattól 8.900,000 frt követelt, a társulat kiegyezett az épitőkkel 4.600,000 forintba, a magyar közlekedési minister kiegyezett a társulattal 2 millió forintba. Ezen társulat a jövedelmi hiány fede-

zetéért tartozott már 16 millióval, ha ennek kamatjait levonjuk, már a társulat tiszta jövedelme alig tett 160,000 forintot, daczára ennek a képviselőházban nem akadt senki, a ki az emelést egyszerüen visszautasitotta volna, Lichtenstein és társai ugyan ellenezték, de a rosz vasutat megakarták vétetni, már pedig garantirozott vasutat mindaddig illő áron megvenni nem lehet, mig az államnak kényszermegváltási joga be nem következik, mert ha a vasut egy fillér hasznot nem jövedelmez is, az állam köteles a garantirozott kamatot kifizetni. Ezen vasut értéke három év alatt teljesen kimerül, mert miután ezen vasut a legjobb évben sem jövedelmezett 868,000 forintnál többet, ha ezt 4 perczentnek megfelelőleg tőkésitjük is, mai értéke 21 milló, tartozik az államnak 16 millióval marad tehát értéke 5 millió, mit 3 év teljesen felemészt.

Ezen két törvényjavaslat elfogadása által a képviselőház Magyarország vagyonábul elajándékozott 10 millió frtot, és pedig a grófokét elfogadta egyhangulag, a másodikat 40 szótöbbséggel, de távol volt 180 közönyös képviselő ur, és pedig ezeket nem parancsolták magas helyrül, egyik sem képezett sem párt-, sem kormánykérdést, az első az aristokrácziának adott bók, a másik a bécsi tőzsérek kézcsókja volt; az ellenzék az elsőt elfogadta, a másodikat komolyan nem ellenezte, mert a megvétel a nemzetre sulyosabb lett volna az ajándéknál, ez azt mutatja, hogy midőn pénzügyi tekintetben Bosznia elfoglalása és az utolsó kölcsön ellen ágyura szállt, vagy nem hitte azt, amit mondott, vagy nem értette a pénzügyeket; általában a kiegyezési korszakot szomoruan

jellemzi az országgyülés pénzügyi politikája, 1872-től 1878-ig a képviselő urak Magyarországot, mint a bukás szélén vergődő államot tüntették fel és szinészi könnyelmüséggel minden terhet, minden ajándékot megszavaztak; az országgyülések érdekeltséget csak a kormányválságok iránt mutattak, a tárczaharczoknál az ellenzék, a Deák-párt maradványait a kormányokat támadták meg a balpénzügyi politika mindazon cselekményeiért, melyet önmaguk szavaztak meg. Midőn a vasuti koncessiók aranyesője megszünt, minden pénzügyi, hitelműveleti, vasuti kérdésnél ásitoztak vagy fennhangon fecsegtek, ha az kormány- vagy pártkérdéssel nem volt összekötve. Ezen közöny és tudatlanság átment a vezérekre is, időnkint mindenik vádolta a kormányt, de gyökeres, alapos pénzügyi tervvel egyik sem állt elő.

V. FEJEZET.

Vizi, kihágási törvények ismertetése, beszállásolási törvény kivonata. — Honositási törvényjavaslat, a törvény és Kosuth Lajos. — Bosznia és Herczegovináruli intézkedés. — Győri katonatiszti botrány. — Gróf Szapáry Gyula elleni személyes támadás. — A kisbirtokosok földhitelintézete. — A véderő törvény meghosszabbitása, ellenzéki határozati javaslatok. — Gróf Zichy Viktor halála.

A vasuti kérdéseket követte a vizek szabályozásáruli törvényjavaslat, mely vita nélkül fogadtatott el, főbb vonásai következők:

Egy egészet, egy birtokos tulajdonát képező ártér is csak ugy szabályozható, ha az 1871. évi XXXIX: 12. értelmében véglegesen megengedtetik.

Minden társulat köteles jegyzőkönyveit 14 nap alatt 1 példányban a megyének 100—500 forintig terjedő pénzbirság terhe alatt bemutatni.

A számadások a ministeriumhoz beterjesztendők.

Ha kormánybiztos neveztetik, a megye hatásköre a kormánybiztosság tartama alatt felfüggesztetik.

Az ártérkölcsön vagy kamatai az adó módjára hajtatnak be, mindennemü, még betáblázott követelés előtt is elsőséggel bir.

Az ártérkölcsön a társulat pénztárába fizetendő, és pedig négy egyenlő részben, a késedelmi kamatok egyhatoda az államé; az esedékességi lejárat után köteles a pénztárnok a hátralékosok névsorát az adóhivatalnak beküldeni, és pedig a nagy adófizetőkét szolgabirói járásonkint.

Az adófelügyelő az 1876: XV. szerint jár el.

A hátralékoknál a fizetés elsősorban az első évi hátralék javára iratik.

Kölcsönnel terhelt társulatoknak megengedtetik hátralékaiknak az adóközegek általi beszedetése.

Kölcsönöket csak az ártérbirtokosok közgyülése köthet, ha határozataikat a pénzügyi és közlekedési ministerek helybenhagyják.

A kamatokat és törlesztési részleteket az 1876 : XV. szerint az állam hajtatja be.

A kölcsön felvételekor 1 évi kamat betétetik.

A régibb védgátak a folyammérnökök felügyelete alá helyeztetnek.

A folyammérnök felügyel a munkálatok tervszerinti végrehajtására, megakadályozza az engedélynélküli társulati épitéseket.

A társulat a folyam- vagy királyi mérnökkel köteles mindent közölni.

A minister az épitéseket annyiszor, amennyiszer, de évenkint legalább kétszer megvizsgáltatja, ha a társulat az elrendelt munkát 8 nap alatt meg nem inditja, az állam kezdeti meg.

A társulat a felügyeletért kilométerenkint 1 forintot fizet.

A kölcsön felvételének elhatározására a kormánybiztos rendkivüli különleges gyülést hiv össze.

A számadásokat a kormánybiztos évenkint köteles a közlekedési ministeriumhoz beterjeszteni, hol azt minden érdekelt megvizsgálhatja.

A vizszabályozásrul rendelkeznek az 1881 : 42., 1884 : XIV., XXIII., 1880 : XX., 1885 : XXIII., XXVII. későbbi törvények.

A kormány a vizszabályozásokat komolyan felkarolta, az 1879. és 1880-iki szabályozásokra az országgyülés 8 millió forint előleget ajánlott, mi igen czél-

szerü rendelkezés volt, mert a nagyobbszerü, bizonytalan eredményü szabályozásokra, amilyen Magyarországban minden szabályozás, a pénztelen ártérbirtokosok pénzt nem adhattak, mert a nagyrész nemcsak tekintélyes tőke felett nem rendelkezett, de el is volt adósodva, az uzsora szemtelenül garázdálkodott, elannyira, hogy türhető kölcsönt csakis az ország közvetitésével lehetett szerezni. Az államkölcsönök csakis egyetemes jótállás mellett adathattak. A vizi törvényeket követték a kihágásrul szóló közrendőri törvények. Ezen törvényekbe is szándékosan belekeverték a birodalmat, minek itt általában helye nincs, a büntetések, mint a büntető törvény rendeletei, határozatlanok, a hatóság önkényétül függnek, különleges törvényerejü szabályozási joggal ruházza fel a ministert is, ezen nagyhatalom sérti a polgár jogait. A kihágást következőleg állapitja meg.

Kihágást képez:

Mit a törvény, a ministeri rendelet, a törvényhatóság vagy a szabad királyi városok, a rendezett tanácsu városok rendeletei kihágásnak minősitenek.

Csak a belügyminister által megerősitett szabályrendeletek érvényesek.

A törvény elleni kihágások büntetése 2 hónapi fogság és 300 frtig terjedhető birság. A ministeri rendelet elleni kihágások büntetése 15 napi fogság és 100 frtig terjedhető birság. A törvényhatósági rendelet elleni kihágások büntetése 5 napi fogság és 50 frtig terjedhető birság. A városi rendelet elleni kihágások büntetése 3 napi fogság és 20 frtig terjedhető birság.

A legcsekélyebb büntetés 3 óra és 50 kr. A kihá-

gók, amennyire a viszonyok engedik, lehetőleg magánzárkába zárandók el, a fogoly magát élelmezi.

Magyarországban eddig fényes rendetlenség uralkodott, mit meg kellett szüntetni ; nagy hiánya azomban ezen törvénynek az, hogy a törvényhatósági és városi rendeletek elleni kihágások nemei nem soroltatnak fel, a polgároknak tehát ezen rendeleteket is tanulmányozni kellett, mi már azért is nehéz volt, mert ezen rendeletek nem mindenütt egyenlők és talán Pest kivételével sehol nyomtatásban nem jelent meg, a kereskedésben meg nem szerezhetők ; a másik hiánya a határozatlanság, mely a birói önkénynek tágas tért nyit. Ezen mindenkit érdeklő törvény főbb pontjai következők :

A pénzbüntetés csak fizetési képtelenség esetében fordítható fogságra.

A kihágás büntetendő, ha gondatlanságbul követtetett is el, a részesek is büntetendők, a kisérlet nem.

1. Államellenes kihágás, vár vagy erőd lerajzolása, lemásolásának, közzétételének büntetése 2 hónapi fogság és 300 frtig terjedhető pénzbirság.

2. Nagymennyiségü fegyver, lőszer megszerzése, tilos fegyverek szerzése, árulása, a kormány által tiltott időben fegyvernek, lónak külföldre szállitásának büntetése 1 hónapig terjedhető fogság és 300 frtig terjedhető pénzbirság.

3. 300 frtig terjedhető pénzbirsággal büntetendő a fegyvert készitő, a forgalomba hozatalnál segédkező iparos.

4. A ministerium által eltiltott lázitó zászlók, jelvények használatának büntetése 15 napi fogság és 200 frtig terjedhető pénzbirság.

5. Magyarország, Horvátország, a katonaság és a hatóságok czimere, zászlója, jelvényei meggyalázójának büntetése 2 hónapi fogság és 300 frtig terjedhető pénzbirság.

6. A kormány által eltiltott tankönyvek tanitásrai használatának büntetése elkobzás, 2 hónapi fogság és 300 frtig terjedhető pénzbirság.

A hatóságok és közcsend elleni kihágások.

1. Ki az elitéltnek büntetése fedezetére pénzt gyüjt, büntetése 300 frtig terjedhető pénzbirság.

2. Harangfélreverés, vészhirterjesztés büntetése 15 napig terjedhető fogság.

3. Nemzsarolás czéljábuli rágalmazás büntetése 1 hónapi fogság és 200 frtig terjedhető pénzbirság.

4. Valamely vidéknek vagy községnek fenyegetése 2 hónapi fogság és 300 frtig terjedhető pénzbirsággal büntethető.

5. Csoportulásnál vagy zavargásnál a hatóságnak nem engedelmeskedő 15 napig terjedhető fogsággal büntethető.

6. Ki a hatóságnak hivataloskodásakoı nevét, lakhelyét meg nem mondja, 25 frtig terjedhető pénzbirsággal büntethető.

7. Ki magát illetéktelenül közhivatalnoknak adja ki, ki illetéktelenül egyenruhát, jelvényt visel, 50 frtig terjedhető pénzbirsággal büntethető.

8. Ki jogosan meg nem illető czimet, jelvényt visel, 100 frtig terjedhető pénzbirsággal büntethető.

9. Ki hatósági hivatalnokot, közeget hivatalos el-

járásában sért, 100 frtig terjedhető pénzbirsággal büntethető.

10. A hatóság hirdetményét leszakitó 8 napig terjedhető fogsággal büntethető.

11. Ki tiltottat hirdet, kikiált, 8 napig tertjedhető fogsággal büntethető.

12. Ki bejelentés nélkül fáklyásmenetet rendez, 50 frtig, ki ezt rendelet ellenére teszi, 100 frtig terjedhető pénzbirsággal büntethető.

13. Ki tiltott kivilágitást rendez, 100 frtig terjedhető pénzbirsággal büntethető.

14. Ki a templomban valamit meggyaláz, 8 napi fogsággal büntethető.

15. Ki az 1868: 53. t.-cz. ellenére az ünnep- és vasárnapokat megszegi, büntetése 100 frtig terjedhető pénzbirság.

16. A halott eltemetését erőszakkal vagy fenyegetéssel akadályozó büntetése 300 frt pénzbirságig terjedhet.

17. Ki még 18 éves korát be nem töltöttet más felekezetbe bevesz, büntetése 300 frt pénzbirság és 2 hónapi fogságig terjedhet.

Pénz és értékpapirok hamisitása.

18. Ki nem forgalmi czélbul pénzt vagy pénzjegyet hamisit, büntetése 2 hónapi fogság és 300 frt pénzbirságig terjedhet.

19. Ki ezt eszközli, büntetése 300 frt pénzbirságig terjedhet.

20. Ki ezt értékpapirokkal teszi, büntetése 2 hónapi fogság és 300 frt pénzbirság.

21. Ki olyan pénzjegynemüeket, melyek felületesen tekintve, annak vélhetők és ki forgalomba hozza, büntetése 200 frt pénzbirságig terjedhet.

22. Ki a törvényes gyermeket, mint törvényest az anyakönyvbe be nem jegyzi, vagy a törvénytelent törvényesnek jegyzi be, büntetése 300 frt pénzbirságig terjedhet.

23. Ki a hatóság törvényesitési rendeletét be nem jegyzi, büntetése 300 frt pénzbirságig terjedhet.

24. Ki a törvénytelennek nyilvánitást be nem jegyzi, büntetése 300 frt pénzbirság.

25. Ha a fegyverbirhatástul eltiltottak fegyvert tartanak, büntetésük 10 napi fogság.

26. A csavargó, ha élelmi módját igazolni nem tudja, büntetése 8 napi fogságig terjedhet.

27. A csavargást két év alatt ismétlő büntetése 31 napi fogság.

28. A szülők, kik gyermekeiket 16 éves korukig csavarogni engedik, büntetésük 100—200 frt pénzbirságig terjedhet.

29. A 16 éven aluli csavargók javitó-intézetbe szállittatnak 1 évre.

30. A gyermeket engedély nélkül koldulni küldő büntetése 8 napi fogság.

31. A koldulást ismétlő büntetése 31 napi fogságra terjedhet.

32. A 14 évet túlhaladtak, ha háromnál nagyobb számban koldulnak, kik a szabályos időn kivül, kik fegyverrel koldulnak; kik nyitva nem levő lakásba mennek, kik nyomort, betegséget, testhiányt szinlenek, büntetésük 2 hónapi fogságra terjedhet.

33. A kitiltott, ha a tilalom helyére visszamegy, büntetése 1 hónapi fogságig terjedhet.

34. Hamis okmány-, bizonyitvány-, utlevélkészitő büntetése 1 hónapig terjedhető fogság.

35. Ki felszólitásra szállodában nevét be nem irja, büntetése 50 frt pénzbirságig terjedhet.

36. A nevét hamisan beiró büntetése 100 frt pénzbirság.

37. Vendéglősök, kik a vendéget fel nem szólitják, büntetésük 50 frt pénzbirság.

38. Azon vendéglősök, kávésok, kik vendégeiket a zárórán túl ki nem utasitják, büntetésük 50—200 frt pénzbirságig terjedhet.

39. A vendégeiket elrejtők, a hatósági közeget akadályozók büntetése 50—200 frt pénzbirságig terjedhet.

40. A vendéglős a hatósági közegnek nem engedő vendégért 25 frt pénzbirságig büntethető.

41. Nyilvános helyeni verekedés testi sértés nélkül, büntetése 8 napi fogság és 50 frt pénzbirságig terjedhet.

42. A résztvevők, bátoritók, büntetése 8 napi fogság és 50 frt pénzbirság.

43. A verekedésnél fegyvert ragadók büntetése 15 napi fogság és 100 frt pénzbirságig elrendelhető.

44. Tánczvigalmat, látványosságot engedély nélkül rendezők büntetése 100 frt pénzbirságig terjedhet.

45. Ha szinigazgató engedély nélkül előadást tart, büntetése 200 frt pénzbirságig terjedhet.

46. Körmeneteknél a hatósági engedélyt megszegők büntetése 100 frt pénzbirság.

47. Szemfényvesztők, jósok, kártyavetők büntetése 8—15 napi fogság és 100—200 frtig terjedhető pénzbirság.

48. Nyilvános helyeni tárgyakat megsértők, bepiszkolók büntetése 20 frt pénzbirságig terjedhet.

49. A szabályt sértő kéjnők büntetése 1 hónapi fogság.

50. Gyógy-, szülési-intézetekben, fürdőkben a szemérem-megsértés büntetése 300 frt pénzbirságig terjedhet.

51. A közönség előtt meztelenül fürdő büntetése 8 napi fogházig terjedhet.

52. Nyilvános helyeni botrányos részeg büntetése 25 frt pénzbirság.

53. Mást nyilvános helyen szándékosan lerészegitő büntetése 50 frt pénzbirságig terjedhet.

54. 18 éven alulinál 100 frt pénzbirságig büntethető.

55. Nyilvános állatkinzó büntetése 8 napi fogság és 100 frt pénzbirságig terjedhet.

56. Szerencsejáték-helyiséget tartó és segédtársa büntetése 2 hónapi fogság és 300 frt pénzbirságig terjedhet.

57. Vendéglős, korcsmáros, ki erre helyiséget bérel ki, büntetése 2 hónapi fogság és 300 frt pénzbirságig terjedhet.

58. Szerencsejátéknál lefoglalandó a kitett pénz is.

59. Ki szabályszerü jogositvány nélkül jutalomért, mint orvos, sebész, fogorvos, szülésznő működik, büntetése 100 frt pénzbirságig terjedhet.

60. Ki pénzért orvosszereket, vagy ingyen tiltott szereket ád, büntetése 100 frt pénzbirságig terjedhet.

61. Hasonlag azon orvos, szülésznő, ki felhíva nem orvosol, büntetése 100 frt pénzbirságig terjedhet.

62. Azon orvos, ki járvány idején állását elhagyja, büntetése 2 hónapi fogság és 300 frt pénzbirságig terjedhet.

63. Igy büntettetnek a gyógyszerészek.

64. Az állatorvos, ki sürgős esetben a szolgálatot megtagadja, büntetése 50 frtig terjedhető pénzbirság.

65. A hivatalos állatorvos, ha rögtön meg nem jelenik, büntetése 200 frt pénzbirságig terjedhet.

66. Azon közállatorvos, ki marhavész idején lemondása elfogadása előtt állását elhagyja, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbirságig terjedhet.

67. Azon gyár-, munkateleptulajdonos, neveldész, ki ha valamely járványrul értesül, 24 óra mulva orvost nem hivat, büntetése 300 frt pénzbirságig terjedhet.

68. Azon kocsitulajdonos, kinek kocsijában ragályos beteget vittek és azt nem fertőtleniti, büntetése 15 napi fogság és 100 frt pénzbirságig terjedhet.

69. Azon kocsis, ki ezt tudva, a tulajdonos meghagyásábul teszi, büntetése 15 napi fogságig terjedhet.

70. Ha a tulajdonos nem tudja, a kocsis büntetendő, büntetése 15 napi fogságig terjedhet.

71. Az, ki a felügyelete alatti állaton veszettséget, járványos, ragadós bajt észlel és azt be nem jelenti a hatóságnak, büntetése 300 frtig terjedhető pénzbirság.

72. Ki a beteg állatokra kiadott rendeletet megszegi, büntetése 100 frt pénzbirságig terjedhet.

73. Ki a vágómarháknál a szabályokat megszegi, büntetése 1 hónapi fogság és 100 frt pénzbirságig terjedhet.

74. Ki, hol a közvágóhidon kivül a vágás tilos, máshol vágat, büntetése 1 hónapi fogság és 100 frt pénzbirság.

75. Ki, hol vágóhid nincs, a marhavágás szabályait meg nem tartja, büntetése 1 hónapi fogság és 100 frt pénzbirságig terjedhet.

76. Ki elhullott vagy beteg marha husát árulja, büntetése 1 hónapi fogság és 100 frt pénzbüntetésre terjedhet.

77. Két évi alatti visszaesés esetében büntetése 2 hónapi fogság és 200 frt pénzbirságig terjedhető.

78. Ki a kutba, vizvezetékbe undoritót vet vagy azt élvezhetlenné teszi, büntetése 3 hónapi fogságig terjedhet.

79. Ki olyat tesz, mely által használhatósága fennakad, büntetése 15 napi fogság és 100 frt pénzbirságig terjedhet.

80. Ha bujakóros vagy ragályosan beteg nő dajkaságot vállal, vagy ezt megkapván, fel nem jelenti, büntetése 2 hónapi fogságig terjedhet.

81. Ki a réz-, czinedényekben való főzésnél a szabályokat megszegi, büntetése 8 napi fogságig terjedhet.

82. Gyógyszerészek, vegyészek, ha a méregkészitésnél nem tartanak e czélra különleges eszközöket és mérleget, büntetésük 1 hónapi fogság és 300 frt pénzbirságig terjedhet.

83. Ha nem tartják külön készülékben, büntété-

sük 1 hónapi fogság és 300 frt pénzbirságig terjedhet.

84. Ha az egy napi szükségletet felülmulót külön nem tartják, büntetésük 1 hónapi fogság és 300 frt pénzbirság.

85. Ha az ezt szabályozó rendeleteket megszegik, büntetésük 1 hónapi fogság és 300 frt pénzbirságig terjedhet.

86. Ki a robbanó anyagok körüli szabályokat megszegi, büntetése 15 napi fogság és 100 frt pénzbirságig terjedhet.

87. Ki szabályellenesen robbant fel épületet, sziklát, követ, földet, büntetése 15 napi fogság és 100 frt pénzbirság.

88. Ki a vaspályákra, mozdonyokra, gőz- vagy más gépekre kiadott szabályrendeletet megszegi, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbirságig terjedhet.

89. Ki a vaspályán a biztonsági rendeletet a felügyelő figyelmeztetése daczára megszegi, büntetése 50 frt pénzbirság.

90. A hid- vagy komptulajdonos, ha rossz állapotban tartja, büntetése 200 frt pénzbirságig terjedhet.

91. Két év alatti visszaesés esetében büntetése 1 hónapi fogságig és 200 frt pénzbirságig terjedhet.

92. Valamint azok, kik mocsarakon, ingoványokon, árkokon kötelesek hidat tartani, büntetésük 200 frt pénzbirságig terjedhet.

93. Azon tulajdonosok, kik gőzhajón, siklón, kompon, lóvonatu vasuton a szabályokat meg nem tartják, büntetésük 2 hónapi fogságig és 300 frt pénzbirságig terjedhet.

94. Ha az előbbi egylet tulajdonos megbüntettetik, a vállalat vezetőjének büntetése 2 hónapi fogság és 300 frt pénzbirságig terjedhet.

95. Ki községben lő, büntetése 50 frt pénzbirságig terjedhet.

96. Ki lőfegyvert másnak átenged, büntetése 50 frt pénzbirság.

97. Ki engedély nélkül nyilvános lövöldét nyit, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbirságig terjedhet.

98. Ki épitésnél, lebontásnál az óvrendszabályokat meg nem tartja, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbirság.

99. Hasonlóan, ki roskatag épületeket a hatóság rendelete ellenére nem bont le, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbirságig terjedhet.

100. Ki szilárd tárgyakat udvarra, folyosóra, utczára kidob, büntetése 50 frt pénzbirság.

101. Ki a város- vagy községben tárgyak lerakásával a közlekedést akadályozza, büntetése 50 frt pénzbirságig terjedhet.

102. Ki a lerakás engedélyezése esetében figyelmeztető jelet nem rak, büntetése 50 frt pénzbirságig terjedhet.

103. Ki azt ledönti, elviszi, büntetése 50 frt pénzbirság.

104. Ki a jeleket a meghatározott időben el nem szállitja, büntetése 50 frt pénzbirságig terjedhet.

105. Városokban, községben sebes hajtásért és lovaglásért, a szabályok megseértő büntetése 3 napi fogság és 50 frt pénzbirság.

106. A jelen lévő tulajdonos büntetése 3 napi fogság és 50 frt pénzbirság.

107. Visszaesés esetében büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbirság.

108. Ki hatósági engedély nélkül veszélyes vadállatokat vagy veszélyes kutyát tart, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbirságig terjedhet.

109. Ki elszabadult vadállatjai kézrekeritésérül nem rendelkezik, büntetése 1 hónapi fogság és 200 frt pénzbirság.

110. Ki a hullabonczolásnál, temetésnél a szükséges szabályokat mellőzi, büntetése 50 frt pénzbirságig terjedhet.

111. Ki a háza előtti vagy házában lévő dögöt el nem ásatja, büntetése 20 frt pénzbirság.

112. Ki a szemétkihordás, pöczegödör tisztitás szabályait nem teljesiti, büntetése 20 frt pénzbirságig terjedhet.

113. Ugyanez járvány esetében 100 frt pénzbirságig terjedhet.

114. Ki két forint értéket meg nem haladó élelmi vagy élvezeti czikket lop, büntetése 8 napig terjedhető fogság.

115. Ki idegen ingót tudva használ, büntetése 8 napi fogságig terjedhet.

116. Ki idegen ingatlant megrongál, büntetése 8 napi fogság.

117. Ki jutalomért az árverés csökkentésén, meghiusitásán működik, büntetése 2 hónapi fogság és 300 frtig terjedhető pénzbirság.

118. Ki tudva idegen dolgot megszerez, vagy a sikkasztásra közreműködik büntetése 1 hónapi fogság és 200 frtig terjedhető pénzbirság.

119. Ha a zálogüzlet-tulajdonosok a szabályokat megsértik 300 frttal büntethetők.

120. Ékszerészek, ór'sok, ha valamely tárgyat lopottnak gyanitanak és fel nem jelentik, 300 frttig terjedhető pénzbüntetéssel sujtandók.

A kormány ezután beterjesztette a régen várt XXXVI. beszállásolási fontos törvényt, melynek főbb pontjai következők:

A hadseregnek és lovának köteles mindenki házában szállást adni, ezen kötelezettség a tulajdonosnak viszonyaihoz mért lakása.

Oly helységekben, hol a házak nagyrészében csak egy szoba van, ezen szobát a beszállásolt katona a háziakkal közösen használja.

Mindenki a hozzá beosztott tiszt, legénység és ló számára helyiséget bérelhet, az ily bérlet azomban a bérbeadót egyéni szállásadási kötelezettsége alul fel nem menti.

A szállásadó egy hónap mulva katonája eltávolitását követelheti.

A beszállásolást a közös hadügyminister a honvédelmi ministerrel egyetértőleg eszközli.

A házigazda köteles tüzelőt és főzőedényt adni, ha azomban szegénysége miatt ezt nem teheti, a főzőedényt és tüzelő-anyagot a katonaság köteles adni.

A beszállásolási panaszokban elsőfokon a közigazgatási bizottság, másodfokon a honvédelmi minister itél.

A tiszteknek, ha szállást természetben nem kapnak, szállásbéri pótlék fizettetik.

Az altiszteknek és közlegényeknek a házigazda szokásos fekhelyet, világitást és fogast ád, az istállóban istállószereket és lámpavilágitást.

Egy katona napi szállásbére 6 krajczár, egy ló $1^1/_{20}$ krajczár.

Tiszti szállásbér egy szobáért 25 krajczár, butor többletért darabonként 8 kr, Pesten és nagyobb városokban 36 krajczár, butor 8 krajczár, ezért azomban fütés ingyen adatik. A házas tisztek feleségeiket, gyermekeiket bútorozott szoba és fütés illeti.

A gyakorló terekért fizetni kell, ha a tulajdonos és tisztparancsnok ki nem tudnak egyezni, a használati bért a honvédelmi minister állapitja meg.

A tisztek szállási illetménye: tábornagy négy szoba, tábornok és törzstiszt 2 szoba, ezenalul egy szoba.

A beszállásolási önkény, a katonaság által elkövetett kihágások Magyarország sajgó sebét képezte; ellenkezik ez a tulajdonjoggal, mert a tulajdonjog a tulajdon megosztását nem ösmeri, már pedig, ha saját használatomra épült lakomban vagy bérelt szállásomba idegent helyeznek el, ezen reám erőszakolt idegen az akaratom ellen kirendelt szállásban az én tulajdonomat élvezi, megrontja ez a házirendet, mely a családi életnek, nyugalomnak egyik feltétele, a katona a háziurtól nem függ, barátjait, pajtásait fogadhatja, azokkal dőzsölhet, piszkolhat, rendetlenkedhetik, gorombáskodhat, ha az urral magával nem is, de a cselédséggel, a lovaskatonának vagy külön istállót kell adni, vagy ha ez

nem lehet, a marhaistállót rendezni kell, mi már maga felesleges költség.

Nagy urak a beszállásolás terhét nem érzik, mert minden uradalomban kényelmes tisztilakok és igás istállók is vannak, a tisztet és lovát tehát nem a kastélyban, de a gazdasági épületekben helyezik el. A középosztályra és kisebb urakra azonban már nagy teher, mert a középszerü házakban, ha a család számos, külön vendégszoba alig van több egynél, szegény urnál pedig az ebédlő a vendégszoba, teljesen össze kell tehát szorulni, hogy az idegennek szállást adhassanak, az istállóba pedig saját lovait kell összeszoritani; különösen kellemetlen a helyzet az idegen katonákkal, mert ha németül nem tud, nem panaszkodhatik a tisztnél, ha a legény nyelvét nem beszéli, rendre nem utasithatja. Sok faluban a tiszt aranyért sem kap ebédet, a háziur tehát a magyar vendégszerető hajlamánál fogva kénytelen meghivni ebédre, ily esetben megtörtént már, hogy egy fiatal jómódu plebános meghivta ebédre a beszállásolt két német tisztet, a plebános ur és szép kisasszony gazdasszonya nem tudtak és nem értettek németül, a tisztek pedig magyarul, ennélfogva tehát némán mulattak. A közkatona, ha magyar is, lop szénát, szalmát, gyümölcsöt, virágot, zabot, ez az urra kellemetlen, a szegény emberre csapás. A köznépnéli elhelyezés erkölcstelen, mert a katonát a családdal egy szobába fektetik le, már pedig a polgárosulás még anynyira nem haladt, hogy a hajadonnak a legény mellé fektetését tisztességesnek tartanák, ez valódi állatiasság, mit az állam nem terjeszthet. A kihágások

államszervezetünknél fogva nem orvosolhatók, mert a mi hadseregünk nem magyar, de császári, királyi hadsereg, mely nem a magyar honvédelmi ministertül, de a közös hadügyministertül függ; ezen közös hadügyminister azonban a magyar országgyülésnek nem felelős, de még az országban sem lakik. A sértett fél tehát panaszkodik a közigazgatási bizottságnak, a bizottság kiküldi a szolgabirót, ez jelentést tesz a honvédelmi ministernek, a ministeriumban elhever félévig, a közös hadügyministeriumnál pedig eltemetik.

Ezen törvénynek tehát legelső és legnagyobb hibája az: hogy kaszárnyák helyett az elszállásolásrul rendelkezik. Laktanya nélkül a teljes fegyelem, a lovak gondozása, a legénység tisztasága lehetetlen. A kaszárnyáknak közös költségeni felépitését, illetőleg az osztrák császárságnak 70 perczentbeni hozzájárulását jogosan követelhetjük, mert az osztrák birodalomban mindenütt van laktanya, épültek ezek a kiegyezés előtt és ezen kaszárnyákat nem a tartományok, de a birodalom épitette és pedig épitette kölcsönbül, melynek reánk eső részét a kiegyezéskor elfogadtuk, ha tehát az egyesség megkötésekor ez az egyességi szerződésbe be nem foglaltatott is, ezt méltányossági tekintetbül kötelesek volnának teljesiteni és pedig már azért is, mert Magyarországban aránylag több lovasság van elhelyezve, mint a mennyi Magyarország aránylagos lavosságának kellene lenni. De ha szükkeblü szövetségeseink a méltányosság szavára nem hajlottak volna, a kormánynak még azon esetben is feladata lett volna a katonai laktanyák épitését inditványozni, mert

a beszállásolási teher aránytalan és igazságtalan, mely Európa egyik szabad és művelt államában sem divik. A katonai laktanyáknak nem kell műépitészeti jelleggel birni, mert ez szegény országban nevetséges, gazdagban felesleges, a közlegény nem igényelhet külömb lakást, mint otthona; a lóistálló a czélnak megfelel, ha szélmentes, meleg, padlása be van deszkázva. Magyarországban egyszerü, közönséges épületeket olcsón lehet épiteni, mert az alföldön a föld a vert falra, a felföldön a vályogra alkalmas és igen olcsón kiállitható; ha jól be van fedve száraz helyre épitik, jól gondozzák, ha jól be van fedve egy századig, sőt tovább is eltart; egy ember szállása 100 forintba sem kerül, valamint egy lóé sem kerül többe, ha tehát 100,000 embert és 25,000 lovat veszünk is, 12.500,000 forinttal a beszállásolás nyomora megszüntethető, ez pedig potomság szemben a csinált 800 millió adóssággal, a 10 millió vasuti pótlékkal és azon számos milliókkal, melyet az ország 10 év alatt egyeseknek kiszórt.

A szállásbér igazságtalan és nem felel meg a folyó áraknak sem, a tiszti szállás havi bére falun egy butorozott szobáért 7 frt 50 kr, ebbül levonandó a tüzelő anyagra 4 frt, marad tehát 3 frt 50 kr bér, már pedig falun butorozott szoba 6 forinton alul alig kapható, Pesten fütéssel 11 forint, a fütést levonva marad 5 forint, midőn a legolcsóbb bér 12 forint, egy ló istállópénze havonkint 36 krajczár, vagyis a világitásra 6 krajczárt levonva, marad egy évre 3 frt 60 krajczár, 8 lovas istállónál ez 29 forint, vajjon széles Magyarországban van-e olyan hely, hol 8 lovas istál-

lót 50 forinton alul kilehetne bérelni. Miután a beszállásolás csapása 3 hónapnál tovább alig tart, a tulajdonos 1 lóért kap 90 krajczárt, az igazitás azonban belekerül 3 forintba. Az elmélet emberei ezek ellenében felhozzák, a trágya, mi a tulajdonosnak marad, nagy haszon, Austriában egy század trágyájáért adnak a kapitánynak, vagy ha ez ur, a kezelő őrmesternek 600 forintot, tehát egy ló jövedelmez 4 forintot, vajjon igaz-e ez, nagy kérdés, mert illetéktelen üzlet, árát a kapitány urnak nem a piaczon adják kezébe, mert ha ezt a hadügyminister megtudná, a tisztet elcsapná, az őrmestert pedig bezáratná, de elvégre a viszonyok Magyarországban és Austriában teljesen különböznek, Austriában több a pénz, tehát a trágya is drágább, Austriában a lovasság laktanyában van, ennélfogva a trágya állampénzen készül, Magyarországban a szalmának nagy, a szénának kis részét a katona a tulajdonostul lopja, tehát ez a tulajdonosra nem haszon, mert tulajdonábul készül.

Ez időben országos botrányt idézett elő a kisbirtokosok földhitel-intézetének helyzete, elnöke a gazdag gróf Festetich Pál, főbb részvényesei és vezetői országgyülési képviselők voltak, a földhitel-intézetek kezelése egyszerü és biztos, ezen szegény és uzsorás országban minden tőke elhelyezhető és mindezek daczára az intézet a bukás szélén vergődött, sok szegény részvényes sirva nézett részvényeire, az elámitott gróf mások büneiért állitólag 700,000 forintot fizetett; ezen üdvös és nagyhorderejü intézményt a kormány megbukni nem engedhette. Következő törvényjavaslatot nyujtott be:

1. Az állam a kisbirtokosok földhitel-intézetéhez 500,000 forinttal járul.

2. Az 1875. I. összeférhetlenségi törvény hivatalnokaira is kiterjesztetik.

3. Alapszabályai megerősités végett a kormányhoz felterjesztetnek.

4. Az elnököt és alelnököt a pénzügyér nevezi.

5. Tagjai az alapitók és a 250,000 frtig adósok választott képviselői.

Tehát ezen korszerü, a rendes viszonyok közt a kormány alá nem tartozható intézmény is a kormány kezébe került. Sajnos, hogy ezen szükséges egyszerü intézmény, némely vezéregyéniségek önzése és rosszakarata, mások hanyagsága, a részvényesek gondatlansága által elmerült és csakis az ország menthette meg és erkölcsileg és értelmileg is annyira sülyedt, hogy a kormány kényszerült gyámsága alá helyezni.

Ezen országgyülés hozta meg a honositási törvényt is. A honositási törvény sürgős szükséget képezett, mert törvény nem lévén, Galicziábul a zsidók söpredéke ezrenkint vándorolt az országba és tartani lehetett, hogy a franczia és német kommunista munkások Magyarországban fészket raknak; a törvény a honositásrul következőleg rendelkezik.

I. t.-cz. A magyar állampolgárság megszereztetik: leszármazás, törvényesités, házasság, honositás által.

Honositást csak azon külföldi nyerhet:

1) Ki rendelkezési képességgel bir;

2) valamely község kötelékébe be van véve;

3) öt év óta a hazában lakik;

4) magaviselete kifogástalan ;
5) vagyonnal vagy keresetforrással bir;
6) az adózók jegyzékébe be van véve.

A magyar állampolgárság megszünik :
a) elbocsájtás által ;
b) hatósági határozat által ;
c) távollét által ;
d) törvényesités folytán ;
e) házasság következtében.

Távollét által megszünik, ha a magyar polgár a magyar vagy a közös magyar-osztrák ministerium megbizása nélkül 10 évig szakadatlanul a magyar korona területén kivül tartózkodik, távolléte azon naptul számitandó, amely napon az országbul távozott anélkül, hogy állampolgársága fenntartását az alispánnak vagy polgármesternek bejelentette volna, vagy azon nap, melyen utlevele lejárt.

A távollét folytonossága megszakittatik, ha az eltávozott állampolgárságának fenntartását az illetékes hatóságnak bejelenti, ha utlevele meghosszabbittatik, vagy az osztrák-magyar konzultul tartózkodási jegyet nyer, vagy az osztrák-magyar konzuli község anyakönyvébe beiratik.

A magyar polgárság elvesztése kiterjed vele élő nejére, atyai hatalom alatt álló kiskoru gyermekeire.

A honositási eskü:

„En, N. N. esküszöm az élő Istenre, hogy ő császári és királyi felségéhez, Magyarország apostoli királyához és a magyar korona alkotmányához hű leszek, s igérem, hogy magyar állampolgári kötelességeimet teljesiteni fogom.“

Aki elbocsájtás vagy távollét által vesztette el állampolgárságát, a magyar területre visszatérvén, valamely belföldi község kötelékébe felvétetik, illetőleg ezen felvétel részére kilátásba helyeztetik, folyamodása folytán a magyar polgárok közé visszaveendő.

A honositott, a törvényhozás tagja csak 10 év mulva lehet, kivévén azon idegent, kit a kormány érdemeiért ajánl honosittatni.

A 10 évi távollét azokra, kik a jelen törvény életbe lépte előtt távoztak el Magyarország területérül, a jelen törvény hatályba léptének napjátul számitandó.

Ezen törvényben felesleges az eskü és az országgyülésbüli 10 évi kizárás.

Az eskü felesleges, mert a honositás által a honositott az ország egyenjogu polgára lesz, vagyis minden polgári jog megilleti és minden kötelezettség terheli; a magyar polgár nem esküszik hűséget sem a királynak, sem az alkotmánynak, de ha a királyt és alkotmányt megsérti, szigoruan büntettetik, felesleges tehát az eskü, mert ez nem szokásos és a honositott, ha esküt nem tesz is, miután a törvény őtet épen oly szigoruan kötelezi, mint polgártársait, eskü nélkül is azon törvények szerint épen oly szigoruan büntetendő, mint a többiek. Méltánytalan az országgyülésbüli 10 évi kizárás is, mert miután az ország polgára kiván lenni, feltételezhető, hogy az országhoz ragaszkodik, mert külömben az országban mint idegen, mint vendég tartózkodnék és hazája kötelékébül nem lépne ki; feltételezhető, hogy a választókerület a haza ellenségét képviselőnek nem választaná meg; viszont, miután

a felsőházi tagok ő felsége által a kormány ajánlatára neveztetnek és a kormány minden cselekményeért felelős, a magyar felelős kormányrul fel nem tehető, hogy a haza ellenségének főrendi taggá kinevezését ajánlaná. Az esküt általában a német pietisták és ultramontánok mániája, kormányaink, az országgyülési többségek, a törvénytervezők régóta bálványozzák az osztrák törvényeket, ezen javaslatban is tehát az esküt azért foglal helyet, mert Austriában is igy van.

Az esküt és 10 évet a nagyközönség Kossuth Lajos örökös számüzése eszközének tekinti, kétségkivül Kossuth Lajos, ki a függetlenségi nyilatkozat által az uralkodóházat trónvesztettnek nyilatkoztatta, ő felségét a magyar királyságtul megfosztotta, ellene nyilt háborut folytatott, beszédében a királyt gyilkosnak, rablónak, tolvajnak mondotta, becsülettel Ferencz József királynak hűséget nem esküdhet, ezen eskü feltétele tehát előtte Magyarország kapuit bezárja. De Kossuth Lajos a mostani viszonyok közt a honositási eskü nélkül sem jöhetett volna haza, nem pedig először azért, mert Kossuthot ugyan, mint hűtlent és felségsértőt a hazai törvényszékek nem itélték el, a hadi törvényszék itélete pedig az alkotmányos Magyarországban jogérvénynyel nem birt, de törvényeink szerint kétségkivül hűtlenséget és felségsértést követett el a király ellen, ki ugyan még nem volt koronás király, de kit a pragmatica sanctiónak nevezett egyesség szerint a királyság kétségkivül megillette, ha tehát Kossuth Lajos Magyarországba királyi bocsánat nélkül hazajön, a közösügyes kormány a legelső tüntetésre

kénytelen lesz perbe fogatni és a törvényszék elitéli, mert a magyar törvény sem a hűtlenség, sem a felségsértés esetében elévülést nem ismer. Kossuthot, ha hazatér, kétségkivül megválasztják képviselőnek, de ez sérthetlenségét nem biztositja, mert ha megválasztják, nem igazolják, miután az országban nem volt és mint nemes 1872-ig a nemesi választók sorába beirva sem volt, tehát igazolni nem lehetett volna, de ha egyéniségének varázsa által elbűvölve, a képviselőház nem merte volna igazolását visszavetni, felségsértési pör esetében kiadatását nem tagadhatja meg, mert a képviselő minden mult és jelen cselekményeiért felelős és a képviselő csak az országházban mondott szavaiért sérthetlen. Kossuth Lajos még ma is az ország legnépszerübb embere, mert a nép tömege csakis őt ismeri és szeretve tiszteli, fellépése tehát minden esetre nagy izgalmat és bonyodalmat idézett volna, és pedig eredmény nélkül, mert tekintve az európai politika és Magyarország helyzetét, az 1867-iki kiegyezésbe már a politikai tényezők nagyrésze belenyugodott, de a kiegyezés nemcsak az ország és királylyali, de az osztrák állammali szerződés is, tehát forradalom nélkül csak Austria és a király beleegyezésével felbontható, ezeknek azomban békés uton egyike sem remélhető, mert a mostani államszervezet mellett és által a császár-király hatalmasabb, Austria államisága biztosabb, a magyar szövetség Austriának anyagi előny. De Kossuth működése nem használt volna az ügynek, az eszmének sem, melyet nyiltan ma csak Kossuth Lajos képvisel. Kossuth Lajos daczára annak, hogy 1848-

ban egész Európát a forradalmi eszmék uralták, az országot a középosztály vezette, 1849-ben is még milliók sóhajtoztak a köztársaság után, sem 1848-ban, sem 1849-ben az országgyülésen a szakadásnak, az uralkodóház számüzésének nem tudott többséget szerezni, pedig még akkor a Rákóczy-hagyományok is éltek a nemzet kebelében, és a nemzetiségi gyilkosságok a magyarság ellen meginditott élethalálharcz a legbékésebbeket is elkeseritette. 1878-ban ellenben már a magyarság biztosittatott. Ő felsége, az osztrákok, a magyar országgyülés képviselőválasztását nem befolyásolták, a király mindig a többségbül nevezte a kormányt, a sajtó korlátlanul nyilatkozott, de zsidók és üzérek kezelték; a függetlenségi eszme tehát közlönynyel nem birt, véleményeért senkit sem üldöztek; magunk csináltuk az adósságok millióit, a középosztály elszegényedett, több ezer család állami alkalmazásbul élt, a nemzet történelmét, közjogát csak a táblabirómaradványok ismerték. Az ügyvédek 7000-re szaporodtak. A választásoknál a kulacs nagyban szerepelt. A hirlapok, hivatalnokok mintája Bécs és Berlin volt. A mérsékelt ellenzék nemcsak teljesen meg volt elégedve a közjogi helyzettel, de még a municipális rendszert is elakarta törülni. A megyei élet teljesen ellankadt, mert a közép nemesség elszegényedvén, a megyei közélettül visszavonult. A király hosszabb ideig Magyarországban időzött, a lelkes királyné családjában is magyarul beszélt; az arisztokráczia, a polgárság megmagyarosodott, a magyar katonaságot hazahozták. A szélsőbal maga 1848-asnak nyilatkoztatta magát,

1848. pedig keveset különbözött 1867-tül. A kormányt a kitünő eszes, merész, hajthatlan Tisza Kálmán vezette. A nagy szónokok fokozzák, de nem teremtik a lelkesedést, Kossuth Lajos állandó többséget 1848. és 1849 ben sem birt alkotni, midőn egész Európa forrongott, midőn már évek óta izgatott. Ha 1878-ban visszatér, két lehetőség volt: Ő felsége vagy elfeledve a multat, megengedi Kossuth képviselőségét és a kormány erkölcsi eszközökkel igyekszik megsemmisiteni, vagy a törvény szigorát alkalmazza, perbe fogatja, elzáratja vagy kikisérteti.

Ha az első eset áll is be, pártja csak kis töredék lett volna, mert Kossuthot 100 kerület is megválasztotta volna, ahol azomban Kossuthot megválasztják, hivének megválasztása még nem bizonyos, mert Kossuth előtt sok oly egyén leveszi kalapját, ki politikáját rosszalja vagy kivihetlennek, korszerütlennek tartja, a nép az urbériség eltörlését neki tulajdonitja, tehát személyéért rajong, de a kormány, az aristocratia, a főpapság, a jelen viszonyokat helyeslő párt, a békebarátok Kossuth párthivei ellenében minden erejöket megfeszitették volna és pedig sokkal inkább mint eddig, mert a szélsőbal Kossuth nélkül csakis halvány tiltakozás a kiegyezés ellen, miután a párt maga elösmeri 1848-at, 1848-ban pedig a pragmatica sanctió, a közös politika, a közös hadsereg benfoglaltatik, a függetlenségi párt Kossuthtal azomban 1849, vagyis forradalom; tekintve tehát a viszonyokat, Kossuth legfeljebb 80 képviselő élén áll, de ezekben sem bizhatott volna tökéletesen, mert eddig a párt főelveit nem Kossuth

vezérelvei képezték; a többség pedig félve, Kossuth külső népszerüségének és szónoklatának varázsától, épen ugy lekiabálta, lezajongta volna, mint a mai összes kisebséget; de válságos lett volna helyzete azért is, mert a nemzetiségek igéretei megujitását követelik, a kormány kihirdeti a nemzetiségekkeli egyezséget, ha tett igéreteit vissza nem vonja, nem marad 10 embere és erkölcsileg meghal, sőt bukásával a magasztos független és önálló Magyarország eszméjét is eltemeti. A törvényhozó testületben megbukván, a küzdelmet kénytelen lett volna a sajtóba, az utczára átvinni, a népgyülések, kérvényezések, tüntetések terére lépni, ezen tért Kossuth fényes szónoklatával kétségkivül uralja és mert a tömeg az értelmet nem keresi, nem gondolkodik, de az erős szavak után indul, Kossuth mérséklete és jóakarata daczára is szenvedélyes, gyülöletes mozgalmakat idézhetett volna elő, megrendithette volna a király és nemzet közti bizalmat és a kormányt erőszakos rendszabályok alkalmazására kényszeritette volna. Kossuthnak politikai szereplése tehát egyiránt ártott volna Kossuthnak és az országnak.

A második esetben, ha Kossuth a király elnézése nélkül lép be az országba, bárki lett volna is a kormányelnök, magasabb felhivásra kénytelen lett volna a törvényes birói eljárást meginditani s mert a biró nem egyéni vonzalma, de a törvény szavai szerint köteles itélni, a törvényszékek kénytelenek lettek volna a jeles hazafit elitélni, mi az országban nagy és keserü izgalmat idézett volna elő és a világ előtt az országot különös szinben tüntette volna fel.

Ha Kossuth a politikárul feltétlenül lemondva, az ország valamely távoleső zugába visszavonul, az izgalmak ideiglenesen elmaradnak, de véglegesen alig, mert a rajongók, az elégületlenek, a dicsvágyók, a geniális népszerü egyéneket mindig felkeresik, az ügy állását elferditve terjesztik elé, a közönség előtt a bizalmast játszák, nevével, elferditett nyilatkozataival izgatnak, az ellenpárt támad, a jó hazafit a támadás, mely ritkán ment a gyanusitástul, elkeseriti, nem akarva is tehát izgalmat teremt, beavatkozik még akkor is, midőn a helyzet ragyogó, az 1878-iki politikai helyzetünk pedig általában fényes nem volt.

Habár tehát ezen törvényt Kossuth kizárásáért dicsőiteni nem lehet, miután azomban Kossuthnak a politikábani beavatkozása veszélyes lett volna, mindenesetre ezen nevet mellőző törvény eszélyesebb és ildomosabb volt, mint Kossuthnak a hazábani elfogatása, elitélése és az országbuli kikisértetése, mely nemcsak az országban idézett volna nagy elégületlenséget, de érte az országot az egész világ elitéli, mert ez rut hálátlanság, a mult megtagadása, a reakczió előtti csuszás lett volna. Kossuth ezen törvényben fiai számüzetését is látja, mi azomban téves fogalom, mert fiai, ha az esküt leteszik, Magyarországba bármikor visszatérhetnek, és pedig ezt bármikor erkölcsi megalázás vagy hittagadás nélkül megtehetik, mert a királyt ma az egész ország szereti és tiszteli. Az alkotmányt kevés kivételel az igen nagy többség elfogadta, Kossuth fiai, midőn a hazát elhagyták, még kis gyermekek lévén, a

politikában semmi részt sem vettek, tehát őket egyénileg a mult nem köti, sőt egyénileg a császár irányukban kegyes is volt, mert kimenetelüket nem akadályozta, letehetik az esküt az atyjuk által képviselt eszme veszélyeztetése nélkül, mert ők a magyar politikában még ösmeretlen mennyiségek, esküjük tehát sem nem árt, sem nem használ; ha képviselővé választatnak, az alkotmányt törvényes eszközökkel megtámadhatják és a honositási eskü őket alkotmány tekintetébül csakis addig köti, mig az ország törvényhozása az alkotmányt meg nem változtatja. A törvény ezen szakasza tehát szándékosan Kossuth fiai ellen nem irányult, de benne volt azon német törvényben is, melyet az igazságügyminister lefordittatott.

Feltünően, gyengén és közönyösen viselte magát, ezen törvényjavaslatnál a szélsőbal, pedig az 1848-as párt a választásoknál folytonosan Kossuth nevével izgatott, nyiltan fejének vallotta, végczélul Magyarország önállását és függetlenségét tüzte ki, Kossuthtal folytonosan tanácskozott, a honositási törvény nyiltan Kossuthot nem számüzte, de hazajövetelét erkölcsileg lehetetlenné tette, a függetlenségi pártnak kötelessége lett volna a Kossuth ellen is irányult törvényjavaslat ellenében a törvény által megengedett szélsőségig küzdeni és ezt Kossuth sokkal inkább megérdemelte volna, mint 1872-ben a csizmadiák és korhely mesterember társaik; kétségkivül sikert nem arathatott volna a párt, de legalább a bukott érdemes hazafi némi elismerésben részesült volna, ugylátszik azomban, a párt a mult ha-

gyományaival szakitva simult a megváltozhatlan jelenhez. Mocsáry, Helfy, Simonyi Ernő különösen hangoztatták ugyan, hogy a honositási törvény fő czélja: Kossuth Lajos számüzése, de nem világitották meg, hogy e törvénynyel szemben Kossuth mért nem jöhet vissza, nem fejtették ki, hogy ez függetlenségi szempontbul tekintve vastag hálátlanság, az esküről szóló szakasznál nem követelték azt, hogy az esküt, mint a régi vallási rajongás hagyománya, mellőzendő; hogy a király és alkotmány iránti eskü felesleges, mert ha valaki magát honosittatja, ha a király és alkotmány ellen cselekszik, eskü nélkül is törvényeink szerint szigoruan büntetendő, sőt Szederkényi, e kérdésben a párt képviselője az esküt elfogadta, csak azt kivánta, hogy a honositott ne a király-császárnak, de csakis a királynak esküdjön hűséget, már pedig mint előbb megfejtettem, Ferencz József ő felségének Kossuth Lajos, tekintve multját, hűséget nem esküdhetett. A szélsőbal ezen politikája által mind Tisza Kálmánnak, mind a közjogi alapon álló pártnak nagy szolgálatot tett, mert Tisza a szélsőbal által sarokba nem szorittatván, nem volt kénytelen elösmerni azt, hogy a honositási törvény éle Kossuth ellen van irányozva, nem kényszerült Kossuth ellen nyilatkozni; a párt nem kényszerült Tiszát és kormányát indokokkal Kossuth megtámadása ellen védelmezni. A szélsőbal az erélyes védelem elmulasztásával sokat vesztett, mert népszerüségének egyik fő tényezője, a Kossuth-bálványzás volt, fejének Kossuthot tüntette fel, ezen lanyha védelem által azomban bebizonyitotta, hogy a vezér és párt

közti benső összefüggés megszünt, Kossuth csak czég, de nem vezér; azokat, kik a szóvirágokat, a nagy szavakat készpénz gyanánt veszik, kétségkivül Kossuth nevének dicsőitése kielégitette, a komolyan itélőket azomban a lanyha védelem elkedvetlenitette, a szélsőbal ugyan még 1881-ben is szaporodott, de ha ez alkalommal nemcsak a kormányt, de a személyi ellenzéket is megtámadja, a Kossuth elleni buzgólkodásáért számos képviselőséget szerezhetett volna a személyi ellenzék kerületeibül. A személyi ellenzék ez alkalmat dynastikus loyalitása igazolására felhasználta és nemcsak meg nem tagadta a számüzetési törvényjavaslatot, de még egész hévvel küzdött is a szélsőbal ellen, mi által ujolag bebizonyitá, hogy egyedül személyi érdekek vezetik. Magyarország ezen törvény által Kossuth Lajos felett egyszerüen napirendre tért.

November 6-án Irányi Dániel a királyi udvartartás tárgyában szokásos leszállitási inditványát ismét beterjesztette, indokolta ezt az ország nyomorult pénzügyi helyzetével, hivatkozott a gazdag Angliára, melyben az udvartartás 4.500,000 forint, Olasz- és Németországra, melyek közül az első királyának 5,440,000 forintot, a második császárjának 6 millió forintot fizet. Az udvartartás leszállitása mindenütt kényes kérdés, mert ez némileg kölcsönös szerződés, az uralkodó, mondhatni az uralkodó család és az ország közt és a már egyes megajánlott udvartartás ildomosan csak akkor leszállitható, ha az uralkodó maga ajánlja, ha az ország az anyagi bukás szélén áll és kivétel nélkül mindennemü kiadást leszállitanak; reánk nézve ez annyi-

val inkább kényes kérdés, mert közjogilag Magyarország és Ausztria különálló szövetséges államok, az ország önállásának kidomboritására a kiegyezéskor az udvartartás önállását az ország ugyan fentartotta magának, de daczára annak, hogy a magyar királyság az osztrák császárságnál 33 százalékkal kevesebbet számithat és hasonlithatlanul szegényebb, a királyság a királynak épen annyit szavazott meg, mint a birodalom a császárnak; a méltányosságot tekintve, Magyarországot a kiegyezéskor megállapitott és később felemelt összegbül csakis a hányadaránynak vagy a lakosok számának megfelelő összeg illethette volna, Magyarország azomban részint nagyzásbul, részint azért, hogy Magyarország egyenjoguságát ez által is jelezze, ugyanannyi összeget ajánlott fel, mint az osztrák birodalom és később ugyananynyira emelte; 1879-ben ezt csak azon esetre lehetett volna leszállitani, ha az ország a bukás szélen áll és nemcsak az udvari háztartást szállitja le, de leszállitja a kormányelnök és házelnök, a ministerek fizetését, mert ezen uraknak fényes házat kellett volna tartani, de csak polgárilag éltek, be kellett volna a képviselőknél a jelenléti jegyeket hozni, mert nagyobbrésze távolléte által tündöklött és maga ezen rendszabály az országnak 600,000 forintot megtakaritott volna, le kellett volna szállitani a birák, hivatalnokok, falusi jegyzők fizetését, erősen meg kellett volna adóztatni a gazdag főpapságot, ki kellett volna törülni a lótenyésztésre adott 1.600,000 forintot, melynek hasznát csakis a főurak huzzák, megkellett volna a pénztőkét a földdel egyenlően adóz-

tatni, az urbéri és általában minden vasuti kölcsönvállalati papirosokat; ha az ország a pénzügyek rendezését ily általánosságban és szigoruan felkarolja, nemcsak az országos hiányt meglehetett volna szüntetni, de még a földadót is le lehetett volna szállitani, ha az ország ezen hősies rendszabályokat alkalmazza, az udvartartás költségei leszállitását a király sem neheztelheti, mert hol egy szent czélért mindenki áldoz, áldoznia kell az ország fejének, a királynak is, miután az ország hatalma és fenállása nemcsak országos, de királyi érdek is, mert az ország jólléte a királyság alapja. A királyi háztartás leszállitása tehát a királyság elleni tüntetésnek tünt fel, viszhangra nem találhatott, mert a király kötelességét nemcsak hiven teljesitette, de valóságos magyar király volt, a többség tehát óvakodott megsérteni azon fejedelmet, ki az országot a katonai párt kényuralmi vágyai, a nemzetiségek ábrándjai ellen hiven és éberen védelmezte.

Bosznia és Herczegovina felett elvégre intézkedni kellett, a kormány tehát javaslatot adott be, melyben az elfoglalt tartományok a közös ministerium alá helyeztettek, másképen rendelkezni nem lehetett, mert ezen tartományokat, mint a berlini congressus megbizottja, a két állam közösen foglalta el, a hóditmányon osztozni nem lehetett, mert a török birodalom souverenitását a magyar-osztrák birodalom kormánya elismerte és a viszonyok ezen nyilatkozat szétszaggatására nem voltak kedvezők. E törvényjavaslat ellen az ellenzékek két külömböző törvényjavaslatot adtak be, a szélsőbal a törvényjavaslat elvetését ajánlja, mert bosz-

nia elfoglalását és birtokát Magyarországra, külbiztonsági, alkotmányos, nemzetiségi, nemzetgazdászati indokokbul veszedelmesnek tekinti, a foglalás megszüntetését óhajtja, a törvényjavaslat pedig a foglalást még inkább megerősiti.

A személyi ellenzék nem fogadja el, mert ez az 1867. 12. t.-czikket értelmébül kiforgathatja, a közös ministerium és delegácziók közjogi jellemét megváltoztatja és a monarchia dualistikus alapszerkezetét veszélyezteti, mert Bosznia és Herczegovina közigazgatásának rendezésére és vitelére a monarchia két államának hatályos befolyást nem biztosit. Mindkét határozati javaslat a bosnyák foglalás elleni harcznak csakis elvi folytatása volt, mit a bosnyák politika elfogadása nélkül elfogadni nem lehetett. Boszniát és Herczegovinát kormányozni kellett, Ausztria és Magyarország Bosznia felett meg nem osztozhatott, mert a bekeblezést orosz háboru nélkül végrehajtani nem lehetett, az államszövetségbe mint önálló államot befogadni nem lehetett, mert Bosznia czimleg a török császár souverenitása alá tartozott, mert a hármas szövetség Magyarország és Ausztria hatalmi és állami egyenjoguságának elvével, a 67-iki szerződéssel ellenkezett, a közös foglalást tehát csakis a közös kormány egy tagja kormányozhatta.

A császári királyi katonaság féktelenségének ismét egy szomoru esete merült fel; báró Bömelburg József kapitány Győr városában lovát hazavezettette a járdán, egy ház kapujának járdai részén Hechtl Frigyes háztulajdonos kocsijában ült, az utczán a lovat

ellehetett volna vezetni, a kapitány azonban azt követelte, hogy Hechtl távozzék és a járdán adjon helyet lovának, Hechtl megtámadta a legényeket, mért vezetik a lovat a járdán, a kapitány Hechtl kocsiját udvarába betolatta és ily módon a tért elfoglalván, lovát a járdán diadalmasan tovább vezetette; ezen vita természetesen kedélyes szidalmak közt folyt le. Hechll midőn saját területérül betolták házába azért, hogy a báró lovának körmefényét el ne veszitse, természetesen felháborodott és kocsisát e szavakkal ellenállásra buzditá. „Neked nem parancsolnak a huszárok, hanem parancsoljanak a kutyájoknak“, Bömelburg azt vélte hallani: „Ezek a kutya gazember lelkek“, erre visszafordult és az öreg Hechtlt kardjával négyszer megvágta. Ez ügyben tanuskodtak két polgár, a Hechtl kocsisa és a katonák; a polgárok azt vallották, hogy Hechtl illedelmesen viselte magát, a katonák azt, hogy Bömelburg volt udvarias, valószinüleg egyik sem mérsékelte magát; Hechtl nemsokára meghalt, az orvosok bizonyitéka szerint azomban a kapitány csapásai halálát sem elő nem idézték, sem elő nem segitették. Győr városa a ministerelnökséghez és az ezredparancsnoksághoz fordult, a ministerelnökség a hadügyministert kereste meg; a katonai törvényszék a kapitányt két heti szobafogságra itélte el. Irányi Dániel az igazságügyministerhez interpellatiót intézett, Pauler helyesnek, kielégitőnek találta a hadbiróság eljárását. Irányi nem találta kielégitőnek az igazságügyminister válaszát és az ügyet az egyéni szabadság érdekében tárgyaltatni kivánta. Az igazságügyminister

kimeritő jelentése szerint a hadügyér a katonai törvények szerint járt el, de épen azért, mert ezen törvények a polgárok ellenében a katonatiszteknek kivételes önkényt biztositanak, végre valahára a katonaságot a polgári törvényeknek kellett volna alárendelni. A magyar képviselőház nem igy gondolkozott, a képviselőház 440 tagja közül csakis 167 volt jelen és 91 szemben 81-el napirendre tért azon kérdésben, melyben a magyar nemesség 300 évig küzdött a soldatesca önkénye ellen, a ház határozata által a katonatisztek gőgjét és önkényét szentesitette; magábul az ellenzékbül 50 tag távolléte által tündökölt.

Novemberben egyik szélsőbali képviselő személyes jellegü támadást intézett gróf Szapáry Gyula pénzügyminister ellen, a ministerium ugyanis az urbéri papirosok törlesztésének meghosszabbitását inditványozta és mielőtt ez törvénynyé vált volna 11,600 frt, sógora 170,000 frt értékü urbéri kötvényeket eladtak; a meghosszabbitás a papirosérték leszállását helyezte kilátásba, az interpelláló képviselő szerint ez bizalommali visszaélést képviselt volna, miután a minister előlegesen tudta, mig a közönség a papirosok leesését nem tudhatta. A minister nemcsak minister, de magánember is, semminemü törvény nem tiltja és nem tilthatja, hogy papirosait akkor, midőn arra szüksége van, el ne adhassa, de külömben is azon haszon, melyet gróf Szapáry ezen eladás által nyert, nevetséges csekélység, mert gróf Szapárynak birtoka Szolnokmegyében 6000 hold, a papiroseladás általi előny legfeljebb 1200 frtot tehetett, ez tehát mai világban

nevetséges csekély összeg; a ministert csakis akkor lehetett volna vádolni, ha milliókig üzérkedik. Sógora, gróf Festetics Pál már nagyobb, állitólag 170,000 frt értékü papirost adott el, mint azomban később kiderült, nem elővigyázatos nyervágybul adta el, de eladta azért, mert a kisbirtokosok földhitelintézeténél többen berántották és fizetni kellett, de külömben is sógora cselekményeért senkit vádolni nem lehet, mert a sógor nem gyám, nem tömeggondnok. Szapáry megfelelt és az ügy szerencsés párbajjal fejeztetett be. A személyeskedések és gyanusitások külömben nem használtak és nem használnak soha sem az ügynek, sem a pártnak, a kormány tekintélyének pedig határozottan ártanak. Mert ha az eset világos, a tények beszélnek, a minister vád alá helyezését kell inditványozni, ez ugyan ritkán sikerül, kivált nálunk, mert az önérdek uralja a hazafiságot, a párt tagjait a ministerhez az érdek és hiuság szálai füzik, de ha sikerül is, a hűséges felsőházi többség felmenti, ha a vád szenvedélyes, alaptalan rágalmazás, a nagyközönség a megtámadottat pártolja, a király előtt martir szinébe tünik fel, erősödik tehát lennt és fennt; ellenben, ha a vád indokolt, alapos, ha a vád hangja tisztességes, a párt eljárása komoly, a ministernek vagy ministeriumnak távozni kell még felmentés esetében is, mert a király az országot megbizhatlan, kétes jellegü ministeriummal vagy ministerrel nem kormányoztathatja, az ily minister vagy kormány közmegvetés tárgya. Az alkotmányos kormány sikeres működésének egyik fő feltétele a tekintély, mert hol ez nincs, a közegek hanya-

gok, a hirlapirók féktelenkednek, a félrevezetett közönség a kormány elleni ellenszenvbül, hetykeségbül mindent elkövet a kormányzat meghiusitására, rend és biztonság tehát az országban nem uralkodhatik, már pedig a törvényes rend azonos érdeke az ellenzéknek is. Az indokolatlan vádat a kormány vagy minister lemossa, a sok mosás azomban mégis foltot hagy maga után.

Novemberben beterjeszté a kormány a véderőjavaslatnak 10 évrei meghosszabbitását. Ennek ellenében az ellenzék két határozati javaslatot adott be.

I. Pulszky és társai javaslata:

Határozza el a ház, hogy a közös hadseregnek jelenlegi hadilétszámát további 5 évre megállapitani kész, ha egyszersmind és kapcsolatosan törvény alkottatik meg az 1868: 40. intézkedéseinek módositásárul és pótlásárul a következő irányban:

1. Az idézett törvény 13. §-ának rendelkezése, mely szerint az ujonczilleték mennyisége és ennek folytán a hadilétszám a törvény hatályának letelte előtt kérdésbe csak ugy vehető, ha ő felsége az illető felelős kormányok utján annak emelését vagy leszállitását kivánja, toldassék meg azon intézkedéssel, hogy a törvény módositásának kedvezményezése e részben az országgyülését is illesse meg.

2. Magyar tisztnevelő és képző intézetnek felállitása és szervezése határoztassék el.

3. Az 1 évi önkéntesek intézménye (21—25. §.) akként módosittassék, hogy feladatának mind hadszervezeti, mind nemzeti tekintetben jobban megfelelhessen és a tapasztalt visszaélések megszüntessenek.

4. A honvédelmi minister hatalmaztassék fel, hogy a hadügyminister beleegyezésével azon ujonczállitási kerületekben, melyek népessége tapasztalás szerint huszadik évében nem éri el a megkivántató testi fejlettséget, az ujonczállitásnak a huszonegyedik évre való elhalasztása iránt intézkedhessék.

A 271. szám alatti törvényjavaslatot azomban, miután abban a hadsereg létszáma 10 évre állapittatik meg, miután a hadilétszám megszavazásának feltételét képező fennebb elősorolt törvényhozási intézkedések létrejövetele iránt biztositékot nem nyujt, még általánosságban sem fogadja el.

II. Ugron Gábor és társai határozati javaslata:

Tekintve, hogy az állami önálló létnek és nemzeti függetlenségnek lényeges kelléke az, hogy az ország önálló hadszervezettel és hadsereggel birjon;

tekintve, hogy a hadsereg létszámának határozott és hosszabb időrei megállapitása különösen akkor, ha az egy más állammal való szerződésszerü intézkedés mellett történik, hatálytalanná teszi a nemzeti képviseletnek az ujonczok évenkénti megajánlásában gyökerező egyik legfőbb jogát;

tekintve, hogy Magyarországnak oly hadi szervezetre van szüksége, mely mig egyrészrül megfelel az ország védelmi kellékeinek, másrészrül arányban áll gazdasági és pénzügyi erejével.

Utasitsa a képviselőház, a hadsereg létszámának 1889-ik év végével való megállapitásárul szóló törvényjavaslat mellőzésével, a honvédelmi ministert, hogy a magyar haderőnek a közös hadseregtül való elkülö-

nitése s a magyar hadseregnek az ország védelmi szükségletével és anyagi erejével összhangzó szervezése iránt a képviselőház elé haladék nélkül terjeszszen törvényjavaslatot. Ugron Gábor és társai.

A szélsőbal az ország elévülhetlen és eltörülhetlen állami jogaihoz ragaszkodva, önálló hadsereget kivánt; ezen jogos kivánalom csakis a király jóváhagyásával létesülhetett volna, mi tekintve a királynak a császári-királyi hadsereghezi ragaszkodását, tekintve azt, hogy az oroszszal farkasszemmel pislogtunk egymásra, tekintve azt, hogy a közös hadsereg elválasztása, az önálló hadsereg alakitása hosszabb időt igényel, ezen törvényjavaslat tárgyalásakor kivihető nem volt.

A személyi ellenzék javaslata már a fennálló szövetségi viszonyok keretében forgott. A magyar régi közjoggal azomban az 5 évi megszavazás ellenkezett, mert a kiegyezés előtt az ujonczilleték egy országgyüléstül a másikig, vagyis három évre szavazta meg a katonát. Az első pont felesleges, mert ez elismert, kétségbevonhatlan nemzetfelségi jog, a 2., 3., és 4-ik czélszerü módositás volt. Általában ezen javaslat méltányos és a legkisebb rázkódás nélkül életbe léptethető volt.

A kormány javaslata ragaszkodott a régi kedvezőtlen állásponthoz.

444 igazolt képviselőbül a törvényjavaslatra szavazott 205, ellene 158, távol volt 80, ezek közül kormánypárti 64, ellenzéki 16. Tisza Kálmán tehát már ekkor 95 többséggel rendelkezett. A magyar hadjuta-

lék 342,988 főben alapittatott, mihez a 200,000 honvédet hozzávéve, a magyarokbul álló katonaság tett: 543,000-ret. Boszniát és Herczegovinát a magyar-osztrák vámterületbe bekeblezték.

A megyék közigazgatási, árva- és gyámhatósági költségeire megállapitottak az államkincstárbul az 1880-ik évre 4.850,000 frtot.

A magyar földhitelintézet következő engedményeket nyert: az osztrák-magyar bank kiváltságos jogai a magyar földhitelintézetre kiterjesztetnek. Árveréseknél kikiáltási árul azon érték szolgál, melyet az intézet birtokérték-alapul megállapitott a kölcsön engedélyezésekor. A földhitelintézet záloglevelei minden hivatalos cselekménynél árkelet szerint elfogadandók.

A cseléd-, tekeasztal-, játékhelyiség-, kocsi-, ló adója eltörültetett; ellenben az állami sorsjáték nyereményeire tizenöt, a jótékonyokra tiz százalék adót határoztak, az engedély nélküli kisorsolóra négyszeres büntetés rovatott ki elfogadtatott a petroleum adó, mely minden kilogrammnál majd 7 krajczárt tett.

Elfogadtatott a hadmentességi adó, e szerint ki a katonai szolgálattul akár a törvény kedvezménye, akár testi hiány miatt felmentetett, vagyonaránylag külömböző meghatározott fokok szerint 4—100 frtig köteleztetett évi adót fizetni. Ezen adó forditandó a rokkant katonák és honvédek ellátására, a hadban elesettek özvegyei és árvái sorsának javitására, a mozgósitás esetében behivott póttartalékosok, állandóan szabadságoltak és honvédek családjai segélyezésére. A rokkantak és az elesettek családjának segélyezésére 2

millió tartalékalap alkotása terveztetett, mihez Magyarország 800,000 forinttal járul. Ez tehát ismét egy ujabb közösügyet teremtett, és pedig ez közösség nélkül is megalakulhatott volna, mert egyik állam a másikat nem segitette, de mindenik magáéit tartotta, a hadsereg nem volt magyar-osztrák, de császári-királyi, a hadsereg egységét nem rontja meg, ha a magyar állam rokkantjait közvetlen segélyezi, a létszám felett sem lehetett kétség, mert a magyarok magyar ezredekbe soroztattak, ezen uj közösügy tehát csakis a király iránti túlságos hódolat, a közösügyek iránti lángoló szerelem negélyezése volt.

Ezen évben egy kellemetlen botrány történt, köztudomásra jött a rendjel- és nemességüzlet, ez nem uj, de régi keletü volt, divott Austriában és a képviselőválasztások egyik gazdag forrását képezte; egy bizalmas és kalandos kormánypárti képviselő ezen forrásbul a választások után maga akart meriteni és a tisztességtelen közvetitő üzér szerepére vállalkozott, a rágalom részességgel vádolta gróf Zichy Viktor ifju államtitkárt is. A részvételt gróf Zichyre bebizonyitani nem lehetett, és ki a gőgös, de jeles lovagias urat ismerte, egy pillanatig sem hitte a rágalmat, a grófnak azomban rangtársai közt számos ellensége volt, ezek magánboszubul a grófnak a kaszinóbuli kizárását kieszközölték, lakolt ártatlanul másért; kivel még jó viszonyban sem volt. Gróf Zichy a kaszinóbuli kizáratása tényezőjét párbajra hivta, a kihivott azomban gróf Zichyt a kaszinóbuli kizárás miatt párbajképtelennek nyilatkoztatván, a kihivást nem fogadta el;

Zichyek azomban ebbe nem nyugodhattak meg, a Pesten elvesztett csatát közhir szerint Bécsbe ujták meg és a kihivást el nem fogadót a bécsi jokey klubbul akarták kigolyóztatni; ki a biztos veszélyrül értesült, Zichyt kihivta és pisztolypárbajban halálosan megsebesitette. A pesti uri kaszinó ez ügyben részrehajlólag járt el, mert Zichy Viktorra nemcsak a megvesztegetést, de még a tényleges közbenjárást sem lehetett bebizonyitani. Az egész mende-mondán alapult rágalomért pedig becsületétül senkit megfosztani nem lehet és nem szabad, ez annyival inkább helytelen volt, mert a nemesség és érdemjelek adományozása nem a belügyministeriumhoz, melynek Zichy államtitkára volt, de az ő felsége személye körüli ministeriumhoz tartozott, a nemesség és rendjeladományozást tehát a belügyi államtitkár közvetlenül nem eszközölhette; gróf Zichy államtitkár volt, mint ilyen az országgyülésnek hivatalos cselekményeiért felelős, jogosan és méltányosan az uri kaszinó csakis azon esetben bélyegezhette volna meg, ha az országgyülésen magát tisztázni nem tudja, vagy ha a kétségkivüli urak a vesztegetésnél jelen lettek volna; Zichy azomban tisztázta magát és a vádat reá senki sem bizonyitotta.

VI. FEJEZET.

Utczai zavargások. — Gróf Apponyi hatósági vizsgálatot inditványoz. — A kormánybiztosok összeférhetlenségének magyarázata. — Közjegyzői dijak. — Az 1880-iki költségvetés. — A két ellenzék határozati javaslata. — Simonyi Ernő bizalmatlansági inditványa. Tisza Kálmán válasza. — A költségvetés birálata. — A deficzit pótlása. — Grünwald-botrány. — Tisza Kálmán czáfolata. — Rüstow és Dienstl katonatisztek kolozsvári orvtámadása. — Horvát egyesség. — Thaly Kálmán Trefort ministert hazafiatlansággal vádolja. — 1883: 1. A köztisztviselők minősitvényérül. — 1886: 21. A törvényhatóságokrul.

A a 80-ik év véres botránynyal kezdődött, a fiatalság a nyugalmat megunta, a tanulás hideg szobában kellemetlen, a török-bosnyák tüntetések után hatalomnak képzelték magokat, az uri kaszino ablakainak tehát hadat üzentek; ürügyül Verhovay párbaja szolgált. Verhovay a kormányt, az aristokratákat, a zsidókat lapjában kiméletlenül és nyersen megtámadta; a kaszinót alkotása óta a főurak uralták, tagja volt minden főur, a kegyelembül bevett kis urak fiskálisok, nehány polgár; a fertálymágnás majmok, a fiskálisok és polgárok a grófokat imádták, a grófok pártolták Tiszát, kedvelték a zsidókat, mert ezek majdnem minden vállalatnáli zsirosabb állásokra grófokat választottak; közbeszéd szerint a vezető kör Verhovay megfenyitését elhatározta, a fenyitő szerepét báró Majtényi Izidor néhai Bachhivatalnok, kitünő lövő vállalta el, Majtényi Verhovayt pisztolypárbajban megsebesitette, az ifjuság vezére megboszulására tüntetést határozott és ablakháborut inditott. A tüntetés több napig tartott. 11-én a hatvani-utczárul a nép a kaszinó tagjait gunyolta, Verhovayt éltette, a kaszinót narancsokkal dobálta, a rendőrség feloszlató felhivásának a nép nem engedve, a főrendőr katonaságot rendelt, egy szélsőbali képviselő felszólitására azomban a kapitány a katonaságot hazarendelte, a tüntető tömeg feloszlott. 12-én tüntetési próbát tartottak, de önként feloszlottak, 13-án este ismétlődött a tüntetés, egyes ka-

szinó tagokat sértegettek, kövekkel és vasdarabokkal a kaszinó ablakait behajigálták, dobálták a rendőröket, 9 rendőr megsebesült, a lovas rendőrség a tüntetőket a kerepesi-utra szoritotta, itt azomban a lámpákat összetörték és a rendőrséget kővel dobálták, ekkor a rendőrkapitány két zászlóalj katonaságot rendelt ki, a nép a katonaságot is kővel dobálta, a feloszlatási felhivásnak nem engedvén, a katonaság a népet szuronyszegezve hazakergette, a népbül megsebesült 2 egyén; 14-én a küzdelem folytatódott, a katonaság meglőtte Svarcz jogászt és egy egyfogatu kocsist, ki a katonaságnak hajtott és egy katonát elgázolt, történt ez a kerepesi-uton, mi azt bizonyitja, hogy a tüntetés nagyobb méreteket öltött és nemcsak a kaszinó ellen intéztetett; 15-én a rendőrség a csoportosulás szokásos helyeit elzárta; a tömeg a Rochus-kórház körül csoportosult, a lámpákat összetörte, az ablakokat hajigálta. A főrendőr-kapitány a Károlykaszárnyába egy rendőrbiztost küldött és általa a térparancsnoktul katonai segély kért, a térparancsnok irásbeli felszólitást kivánt és a katonaság kirendelését megtagadta, a rendőrbiztos visszatérőben Fehérváry tábornok honvédelmi államtitkárral találkozott és közbenjárását kérte ki, Fehérváry közbevetvén magát, a térparancsnok a szóval kért katonaságot a rendőrkapitány rendelkezésére bocsájtotta.

A tüntetés ügye az országgyülés elé került, a szélsőbal a zavargások, a kormány, a hatóság, a katonaság eljárásának megvizsgálására országgyülési bizottság kiküldését inditványozta.

Gr. Apponyi és pártja hatósági vizsgálatot és a vizs-

gálatnak az országgyülés elé terjesztését javaslotta. Tisza Kálmán előadta az eseményeket, az ügy vizsgálatát a hatóságok körébe tartozónak állitotta, a többség a két ellenzék inditványát mellőzve, napirendre tért; mást nem is tehetett, mert a kormány a zavargások ellenében a lehető legnagyobb kimélettel járt el. Majthényi kétségkivül Verhovayt indokolatlanul támadta meg, mert Verhovay egyénileg nem sértette; Majtényi cselekményeiért azomban a kaszinót jogosan megtámadni nem lehetett, mert Majthényit nem a kaszinó gyülése, nem a többség bizta meg, tehát a párbaj szerzője nem a kaszinó lévén, a kaszinót ebben jogosan büntetni nem lehetett. A jogállam eszméjével általában minden erős utczai tüntetés ellenkezik, mert a közvélemény nyilatkozhatik népgyülésekben, hatósági gyülésekben, hirlapokban sőt nyomtatványokban is, a macskazenék ugyan divatos, de ártatlan nyilatkozatok; a tüntetés csakis addig elnézhető, mig az a rendet, a kormány tekintélyét nem sérti, 4 napi lámpaverő, ablaktörő, a rendőrséget sértő tüntetés azomban már nem tüntetés, de valóságos zavargás, a közrend, nyugalom, közbiztonság megtámadása. Gyanussá tette ezen tüntetést hosszu tartama; a nép kivételesen a rend korlátai közt véleményét nyilatkoztathatja, a négy napi tüntetés azomban már erőszakolás, mit a rendszerető békés magyar nép csak akkor cselekszi, ha erre mesterségesen izgatják, az utcza az ellenzék fegyvere, de kétélü fegyver, mit csak óvatosan szabad használni. Ez alkalommal szólalt föl először Istóczy Győző a zsidók ellen.

A képviselőház magyarázta a képviselő kormány-

biztosok összeférhetlenségérül szóló törvényt és kimondta, hogy a kormánybiztosság évrül-évre meghosszabbitható.

A közjegyző dijjai következőleg állapittattak meg:

Vagyonátruházás, osztály, haszonbér bérlet, életjáradék, társasági ajándékozás, halálesetre szóló szerződéseknél 200 frtig 1 frt, 500 frtig 2 frt, 1000 frtig 3 frt, 2000 frtig 4 frt, 5000 frtig 5 frt, ezenfelül az 5 forinthoz minden 100 frtul $^1/_2$ frt, 500 forintnál azomban több nem lehet.

Hitelügyekben 300—5000 frtig az előbbi fokozat szerint 1—4 frt, ezenfelül minden 1000 frttul $^1/_4$ frt pótlék, több azomban 50 forintnál nem lehet.

Telekkönyvi törlésért az előbbinek fele.

Kereskedelmi papir ovatolásért 200—400 ftig 1—4 frt.

Készpénz és értékpapirok őrzéséért 1000 frtig $^1/_4$ perczent, ezen felül $^1/_{20}$ dijpótlék.

Vagyonfelosztásnál mértékül szolgál az egész érték.

Élethossziglani és 20 éves bérleteknél alapul 20 évi bérlet szolgál.

Értékre való tekintet nélkül okmányok szerkesztéseért, hitelesitésekért, váltóóvásokért 30 krajczártul 2 frt 50 krajczárig.

Végrendelet átvételért 4 frt.

A hivatal helyén kivüli teljesitményekért vitelbér és hagyatékoknál 300—5000 frtig 3—20 frt, 5000 forinton felül 1000-tül 1 frt dijpótlék, a dij összege azomban 500 forintnál több nem lehet.

Csődtömegek leltározásáért, árverésekért, becslésekért félnapra 3 frt, egész, ezenfelül félnap 5 frt, egész 8 frt és napidij.

Végtére 1880. február 20-án a ministerváltozások miatt elkésett költségvetés került szőnyegre.

A szélsőbal a költségvetés tárgyalását megtagadta és következő határozati javaslatot adott be: Alólirottak azt hitték és hiszik, hogy 1867-iki kiegyezés nemcsak az ország önállását, függetlenségét csorbitja és csorbitandja, de az országnak pénzügyi és közgazdasági felvirágzását is lehetlenné teendi.

A jelenlegi kormány azon feltétel alatt jött létre, hogy az államháztartás egyensulyát a létező alapon helyreállitja.

Az öt évi tapasztalás azt bizonyitja, hogy a nagy adófelemelések, a szükséges befektetések beszüntetésének daczára, a mérleg alig változott, a pénzügyi helyzet rosszabb, a nemzet akarata ellenére követett külpolitikai irány a helyzetet sulyosbitja és sulyosbitandja.

A kormány által végrehajtott, ugynevezett reformok sem nem üdvösek, sem nem szabadelvüek.

A kormány a közösügyek számát szaporitotta, a delegáczió jogkörét, az országgyülés jogai csorbitásával tágitani törekszik.

Tekintve tehát, hogy alulirottak álláspontja mellett a tények és számok tanuskodnak;

tekintve, hogy a kormány, a pénzügyek, a közgazdászat, a közjog, a politika a közigazgatás terén károsan, vészesen működött;

tekintve, hogy a kormány jövőre is, eszmeterv és irány nélkül kiván kormányozni:

Mondja ki a ház, hogy az államháztartás fenakadásnélküli folytatásárul gondoskodni hazafiui kötelességé-

nek tartja, de a jelen kormány iránt bizalommal nem viseltetvén, az általa beterjesztett törvényjavaslatot részletes tárgyalás alapjául sem fogadja el.

A mérsékelt ellenzék nevében gr. Apponyi Albert következő javaslatot adott be: A képviselőház kijelenti, hogy a jelenlegi kormányt, mely pénzügyeink rendezésére irányzott tervszerü működést kifejteni nem képes, mely a nemzet hanyatló gazdasági erejének emelésére és fentartására rendszeres tevékenységet nem tanusitott;

mely nemcsak nem kezdeményezi, a közigazgatás szükséges átalakitását, de a közigazgatás körében meghozott törvények hatályos foganatositását is elmulasztja, sőt a közélet erkölcsi tisztaságának megőrzése körül nem tudta a kormányzat felügyeleti kötelességét azon gondossággal és szigorral teljesiteni, melyet a közérdek kiván;

a nemzet ügyeinek vezetésére hivatottnak nem tartja.

Mindkét párt Tisza Kálmán megbuktatását kivánta, az indokolás azomban az ellenzéket teljesen szétválasztotta, a személyi ellenzék a szélsőbal javaslatára nem szavazhatott, mert a szélsőbal az ország bajai főforrásának a közjogi kiegyezést nyilatkoztatta, melyet a mérsékelt ellenzék helyeselt, a szélsőbal a mérsékelt ellenzék javaslatát nem fogadhatta el, mert javaslatában Tiszának bünül rótta fel a közigazgatás meg nem változtatását, a szélsőbalnak azomban az önkormányzat, a megyei rendszer politikai hitelvét képezte, ezen ellentét a vita alatt még élesebben és világosabban kitünt, mind-

két párt azomban Tiszát mindenáron megakarta buktatni, a személyi ellenzék azért, hogy kormányra jusson, a szélsőbal azért, hogy a bukott kormánypártban szövetségeseket szerezzen, hogy az egymással versengő kiegyezési párt kormányképtelenségét bebizonyitsa. A közjogi kérdés előtérbe állitása, a megyei önkormányzat nyilt megtámadása a kormány diadalát nagyban elősegitette, mert a közjogi kiegyezés buzgó hivei nem csatlakozhattak oly párthoz, mely a kiegyezés nyilt ellenségeivel szövetkezett, a megye hivei a valódi szabadelvüek, nem hagyhatták el Tiszát, ki a megyét fentartotta, nem csatlakozhattak azokhoz, kik az önkormányzatot, a polgári szabadság egyik alapelvét ostromolták, a megye eltörlését ajánlották; a kormány elleni harcz a pénzügyi térrül, a közigazgatási és kormányzati térre vitetvén át, mindazok meghültek, kik mindenekelőtt az ország pénzügyei rendezését kivánták, a költségvetési vitának a pénzügyi térrüli leterelése a higgadtakat arrul győzte meg, hogy az ellenzéknek pénzügyi programmja nincs, tehát a pénzügyek gyors rendezése tőle sem várható. Simonyi Ernő látván az ellenzék közti viszályt, az ellenzék egyesitésére következő határozati javaslatot adott be:

„Tekintve, hogy a bizalmi kérdés felvetve és a kormány által elfogadva lett, mondja ki a ház határozatilag, hogy a jelen kormány irányában, általában bizalommal nem viseltetvén, azt tőle ezennel megvonja.“

Az erős ismételt támadásokra Tisza Kálmán lényegileg következőleg válaszolt (kivonat): A tuloldal által felvetett bizalmikérdés felvetését örömmel fogadom, az

elmondott ellenzéki programm után azomban kell, hogy a teendők sorozatát én is néhány szóval jelezzem.

Első sorban pénzügyeink szempontjából folytonos szorgalommal, hangyamunkával, a kedvező esélyek felhasználásával oda kell hatnunk, hogy lassan bár, de a kedvezőbb körülmények beálltával pénzügyi helyzetünk teljesen javuljon. Nehezzé teszi pedig ezen eljárást főleg az, hogy a pénzügyi bajainkbuli végleges kibontakozásnak egyik alapfeltétele az államgazdászati viszonyok fejlődése. Ezen fejlődésre tehát, ha nem is annyira, mint némelyek gondolják, de államilag és kormányilag hatni kell.

Minden ily működés pedig csakis a kiadások nagyitásával, vagyis az évi deficzit szaporitásával eszközölhető. A nehézség tehát bárkire abban áll, hogy bárki is ne üzzön csak fiskálispolitikát a fejlődés érdekében, ne hagyja magát oda ragadtatni, hogy annyira megzavarja az egyensulyt, hogy nagyobb katasztrófa nélkül ne lehessen bevárni az időpontot, midőn a közgazdasági fejlődés a sanirozást lehetővé teszi.

Az ipartörvények reviziója, a vasutak csoportositása már a ministeri műhelyekbül kikerültek. A vasutaknál egyes összeköttetéseket ki kell egésziteni, egyes vasutakat a zsákutczábul ki kell vezetni, gondoskodni kell, hogy vidéki másodrendü vasutak az országban mindenütt létesittessenek.

Az igazságügyi reformok iránti érdekeltségünkrül tanuskodnak a beadott törvényjavaslatok.

A közigazgatást illetőleg bevallom, hogy tagadva a közigazgatás hirdetett rosszaságát, sok téren és irányban

a javitás szükséges, és pedig szükséges a qualifikáczió, a rendőrség czélszerü rendezése, reformálni azomban sem theoretikus alapon, sem egyéni meggyőződés szerint nem lehet, de ki kell hallgatni az ország külömböző részeibül a gyakorlatilag foglalkozó egyéneket is.

Sokat irtak azon reakczionárius szándékaimrul, melyet a sajtó irányában táplálok.

Az én nézetem az, hogy megfontolva a jelen helyzetet, szükséges lesz a magánélet és a magánbecsület védelmét az esküdtszékektül igen is elvonni, de mindazt, ami a közéleti működésre vonatkozik, épen oly korlátlanul, mint eddig, a sajtóbiróságok kezében hagyni. Én nem tudom, hogy aki a sajtószabadságot ennek igazi értelmében akarja, helyezheti-e azt abba, hogy a magánbecsületet ne lehessen büntetlenül megtámadni. Nem ez a sajtószabadság értelme, de az, hogy a közpálya emberét lehessen megtámadni ugy, hogy más, mint esküdt ezen megtámadás felett soha ne itélhessen, és hogy ez a helyes felfogás, mutatja az, hogy absolutisticus kormányok az esküdtszéknek adják át a magánbecsületet és a törvényszéknek tartják fel a politikai túlkapásokat. Ez a reakczió, de megforditva reakcziórul beszélni nem lehet.

Ez lényege annak, amit akarok és talán abban, ha a sajtóbiróság eljárásának némely tapasztalt hiányai a maga utján orvosoltatni nem fognak, reakcziót még a képviselő urak sem fognak találni.

A másik, mit a magam részérül szükségesnek tartok, talán szintén reakcziónak fog mondatni. Én azt hiszem, hogy a szabadságnak egyik biztositéka az egy-

leti és gyülekezési jog törvény általi megállapitása és biztositása. Nem mondhatok most errül részleteket, csak annyit kivánok megjegyezni, hogy az alapot, melyen e jogot szabályozni akarom, az angol gyakorlat, a franczia respublikának most hozott törvénye, a Belgiumban és több amerikai államban is fennálló törvények képezik. Hogy ezekbül is reakcziót fognak-e kiolvasni a képviselő urak, nem tudom.

Arra a kérdésre kell még felelnem, megvagyok-e elégedve öt évi ministerségemmel? Én azt hiszem, hogy ember, ki nagyobb és magasabb czélok elérésére törekszik, de amelyeket az akadályok halmaza közt elérni nem képes, ha egy kis esze is van, soha sem elégedhet meg magával, de hiszem azt, hogy öt évi ministerségem alatt hazámnak használtam.

A deficzit oka főleg a rossz termésben és a keleti bonyodalmakban rejlik, de én sem jó termést nem csinálhattam, sem a keleti bonyodalmakat meg nem akadályozhattam, de ezt más sem tehette volna.

A kormányoni maradáshoz soha sem ragaszkodtam, hanem azon nézetbül indultam ki, hogyha egyszer nem a koulisszák megetti konspiracziót, hanem a ház kebelébeni nyilvános aktus folytán az erre hivatott minden faktorok bizalmábul e helyre jutottam, addig nem fogok innen elmenni, mig ezen faktorok egyikének vagy másikának bizalmát el nem vesztem.

A vita 6-án befejeztetvén, a ház nagy többsége először is elfogadta felállással a költségvetést tárgyalási alapul, elejtette gróf Apponyi és társai határozati javaslatát és névszerint szavazott Simonyi Ernő bizalmat-

lansági inditványára, és pedig elfogadta 174, elvetette 222, távol volt 9 ellenzéki, 33 kormánypárti.

Az 1880-ik évi költségvetés.

Kiadások:

1.	Rendes kiadások	248.938,574·—
2.	Átmeneti kiadások	502,353·—
3.	Beruházások	7.532,354·—
4.	Rendkivüli (boszniai) kiadások .	2.526,130·—
	A kiadások összege .	259.499,411·—

Bevételek:

1.	Állami adósságok járadékainak hátraléka	12.230,335·—
2.	Fiume	570·—
3.	Állami számszék	1,800·—
4.	Külföldi utlevelek dijai . . .	300·—
5.	Belügyministerium	808,070·—
6.	Pénzügyministerium	203.363,054·—
7.	Közmunka és közlekedés . . .	9.506,733·—
8.	Földművelés, ipar és kereskedelem	10.368,736·—
9.	Vallás és közoktatás	430,857·—
10.	Igazságügyministerium . . .	285,640·—
11.	Honvédelmi ministerium . . .	115,732·—
	Átmeneti bevételek:	
12.	Belügyministerium	4,988·—
13.	Bordézsma váltságbul	2,158·—

14.	Állami javak eladásábul . . .	2.000,000·—
15.	Kincstári és inségi kölcsönökbül	300,000·—
16.	A Tisza és mellékfolyamai ármentesitési társulatnak adott állami előlegek kamataibul (az 1879 : 35. t.-cz. értelmében) . .	420,000·—

A kiadások részletei :

1.	Királyi udvartartás	4.650,000·—
2.	„ kabineti iroda . . .	69,492·—
3.	Országgyülési kiadások . . .	1.274,471·—
	Ezen tételben a főrendiház 50,589	
	Delegáczió 6,000	
	Állami függő adóssági küldöttség 7,000	
	Deák Ferencz siremlékére 72,000	125,589·—
IV.	A közösügyi kiadásokbul Magyarország illetősége	31.315,795·—
V.	Az absolut és ideiglenes központi kormány nyugdija	137,850·—
VI.	Nyugdijak	3.939,446.—
	és pedig ebbül :	
	a) Ministerelnökség	1,432·—
	b) Bécsi magyar ministerium . .	6,218·—
	c) Horvát-szlavon ministerium . .	6,225·—
	d) Belügyministerium	304,977·—
	e) Pénzügyministerium	2.147,714·—
	f) Közmunka, közlek. ministerium	130,000·—
	g) Földművelés, ipar és kereskedelmi ministerium	229,080·—

h) Vallásügyi ministerium . . .	82,000·—
i) Igazságügyi ministerium . . .	669,800·—
k) Honvédelmi ministerium . . .	165,000·—
VII. Államadósságok kamataira és törlesztésére	97.670,701·—
És pedig ebbül elvállalt:	
a) Az 1867-iki adósságra . . .	30.320,100·—
b) Földtehermentesitésre	16.681,844·—
c) Szőllődézsma váltságra . . .	2.264,740·—
d) Maradvány- és irtványföldek megváltására	100,000·—
e) Az 1867-iki vasuti kölcsönre .	5.427,222·—
f) Az 1870: X. sorsolási kölcsönre	1.476,408·—
g) Gömöri vasuti kölcsönre . . .	448,419·—
h) Az 1871-iki 30 milliós kölcsönre	2.208,584·—
i) Az 1872-iki 54 milliós kölcsönre	4.050,507·—
k) Az 1875., 1876., 1877., 1878., 1879., 1880. évi 400 milliós aranyjáradék kölcsönre	27.913,440·—
l) A keleti vasut átvétele folytán elvállalt adósság és felvett 9.989,300 frt kölcsönre	4.633,396·—
m) A vágvölgyi vasut vételárának hátralévő része utáni kamatra .	314,470·—
n) A közös adósság kezelésébül Magyarországra eső teher . . .	143,571·—
o) A pénztári jegyek és birói letétek kamataira, a pénztári jegyek előállitási s kezelési költségeire és bankjutalékra	1.687,000·—

VIII. Vasuti kamatelőlegek		10.942,000·—
IX. Horvátországra és a határvidékre		5.353,718·—
Ebbül Horvátországra esik . .		3.087,417·—
X. Fiume		84,655·—
XI. Állami számvevőszék		130,000·—
XII. Ministerelnökség . . .	108,600	
Rendelkezési alap . .	200,000	308,600·—
XIII. Horvát ministerium		35,880·—
XIV. Ő felsége személye melletti ministerium		50,563·—
XV. Belügyministerium		7.514,983·—
És pedig ebbül:		
a) A megyék közigazgatására . .		4.850,000·—
b) Főispánokra és a pesti polgármesterre		244,000·—
c) Az erdélyi csendőrségre . . .		420,015·—
XVI. Pénzügyministerium		39.542.060·—
És pedig ebbül:		
1. Központi igazgatás		747,148·—
3. Pénzügyi igazgatóságok . . .		865,589·—
5. Adófelügyelők		713,510·—
6. Adóhivatalok		1.094,030·—
7. Pénzügy- és vámőrség . . .		2.150,000·—
8. Jogügyigazgatóságok		55,000·—
10. Állandó kataszter		396,000·—
11. Bányásziskolák Selmeczen és Felsőbányán		105,000·—
12. Egyenes adók kivetési és beszedési költségei		635,500·—
13. Fogyaszt. adók beszedési költségei		220,511·—

14.	A fogyasztási adók, visszatéritések felosztásábul az 1887 : XIX. értelmében szeszadó czimén .	303,663·—
15.	Határvámkezelési költség . . .	319,109·—
16.	Bélyegkezelés	158,340·—
17.	Jogilleték és dijak kezelési költségei	407,648·—
20.	Dohányjövedék az osztrák régie számára beváltandó dohány árának, 5.235,600 frtnak és 2.076,000 frt dohány előlegnek levonása után	11.774,770·—
21.	Lottójövedék	2.221,552·—
22.	Sójövedék	2.381,514·—
23.	Állami ügyészségek és jószágigazgatóságok	250,000·—
24.	Állami jószágok	1.700,000·—
25.	Állami erdők	3.976,848·—
26.	Bányaigazgatóságok	290,000·—
27.	Fémbányászat és opálbányák .	5.535,727·—
28.	Vasművek	1.566,353·—
29.	Kőszénbányák	77,624·—
30.	Sótermelés	853,525·—
31.	Állami nyomda	890,000·—
XVII.	Közmunka és közlekedési ministerium	14.027,494·—
	Ebbül :	
1.	Központ	252,630·—
2.	Vasuti és hajózási felügyelőség (vasuti kormánybiztosok 3370) .	125,070·—

3. Államépitészeti hivatalok . . .	429,200·—
4. Kőutak fenntartása (és kezelése 89,445 frt)	2.550,000·—
Uj utak, hidak épitése . . .	446,445·—
5. Vizi utak fenntartása és kezelése	320,716·—
Épitése	510,000·—
7. Az állami vasutak üzleti kiadásai	7.705,775·—
8. Az állami gépgyár üzleti kiadásai	830,000·—
9. Diósgyőri vasgyár kiadásai . .	894,848·—
XVIII. Földmivelés, ipar- és kereskedelmi ministerium	11.157.961·—
Ebbül:	
1. Központ	213,662·—
2. Ipar és kereskedelemre . . .	80,170·—
3. A gazdaság külömböző ágainak emelésére	250,000·—
4. Gazdasági tanintézetekre . . .	244,700·—
5. Állami lótenyész-intézetekre .	2,340,291·—
6., 7., 8. Vesztegintézetek, keleti marhavész, állatorvosi intézet	172,513·—
9. Bányakapitányságok	62,000·—
10. Földtani intézet	28,000·—
11. Statisztikai hivatal	52,700·—
12. Pósta	5.277,609·—
13. Távirda	1.971,310·—
14. Tengeri hajózás és révügy . .	237,000·—
Vallás- és közoktatásügyi ministerium	4.385,437·—

És pedig ebbül:

1. Központi	198,551·—
2. Tanulmányi ügyek igazgatása .	221,750·—
3. Felsőbb tanintézetek	420,301·—
Középtanodák	149,223·—
Reáltanodák	415,600·—
Szaktanodák	65,000·—
Tanitóképezdék	314,000·—
Tanitónőképezdék	198,000·—
Közös költségek	8,000·—
Tornafolyam	7,000·—
Népnevelés	950,000.—
Leányiskolára	55,000.—
Siket-némákra	66,000.—
Vakokra	31,620·—
Egyetemi épület, kölcsönök törlesztése és kamatjai, (miből a törlesztés 27,000 forint) . . .	188,000·—
4. Ösztön- és utazási dijjak tanároknak és tanárjelölteknek . .	16,000·—
Teréz-árvaházra	17,690·—
Alapitványi járulékok . . .	16,000·—
Erdélyi iskola-alapnak . . .	16,440·—
„ reformált alapnak és kat. evang.	3,450·—
Egyetemi magántanárok jutalmazására	4,000·—
Határvidékre	1,540·—
5. Magyar muzeum	90,000·—
Országos képtár	24,934·—

Központi meteorologiai intézet	13,500·—
Zeneakadémia és szinitanoda .	33,750·—
Iparmuzeum	10,400·—
Képzőművészek ösztöndija és segélyezésére	15,000·—
Történelmi műemlékek kutatására, fentartására	18,000·—
Magyar történelmi és irodalom történeti emlékek kiadására és feldolgozására	15,000·—
A magyar akadémia könyvtárára	5,000·—
A „ „ mathematikai és természettudományi osztályaira	5,000·—
A természettudományi társulat segélyezésére	5,000·—
Elszegényedett irók segélyezésére	3,500·—
Tornamesterek kiképzésére . .	5,000·—
6. A görökatholikus egyháznak .	94,050.—
Az ágostaiaknak	34,200·—
Reformátusoknak	61,750·—
Görögkeletieknek	95,000·—
Unitáriusoknak	4,750·—
Izraelitáknak	4,750·—
Igazságügy	9.949,178·—
Ebbül:	
1. Központ	210,813·—
2. Semmitőszék	145,647·—
3. Legfőbb itélőszék	319,289.—

4. Pesti királyi tábla	553,883·—
5. Marosvásárhelyi királyi tábla .	99,272·—
6. Királyi főügyészségek Pesten és Marosvásárhelyen	45,470·—
7. Királyi törvényszékek és járásbiróságok	5.816,082·—
8. Királyi ügyészségek	2.094,062·—
9. Országos fegyintézetek . . .	571,660·—
10—11. Telekkönyvezés és telekkönyvi kirendeltségek . . .	87,000·—
12. Törvények szerkesztése . . .	6,000·—
Honvédelem	6.398,000·—
Ebbül:	
1. Központ.	290,045·—
2. Honvédségi intézetek	225,056·—
3. Ujonczozási költség	35,000·—
4. Honvéd főparancsnokságok . .	57,205·—
5. Kerületi parancsnokságok . .	223,755·—
6. Csapatok	5.566,388·—
7. Alapitványok	551·—
Átmeneti kiadások	502,535·—
Ebbül csakis az 5. számu beruházás, a többiek évi megszünő kiadások	120,000·—
Beruházások	7.532,351·—
Ebbül:	
1. Dohány jövedéknéli épitkezések	117,000·—
2. Gödöllőn „ „	7,780·—
3. Az állami erdőségeknél szabályozási költségek	180,046·—

4. Bányászati beruházások . . .	95,000·—
5. Kataster	1.950,000·—
6. Horvátországban adóhiv. épités	3,000·—
7. Luiza-ut megváltási részlete .	55,000·—
8. Vágvölgyi vasut vételi részlete	870,165·—
9. A kisbirtokosok földhitelintézetére tett alapitvány	450,000·—
1—7-ig. Vizimunkálatokra . . .	3.169,900.—
8. Állami vasutaknáli beruházások	346,000·—
1—3. Táviratra és Fiumére . .	162,000·—
IV. 4. Iskolák épitésére és felszerelésére	46,400·—
V. Börtönátalakitásokra	80,000·—
Rendkivüli közösügyi kiadás .	2.526,130·—

Ezen összeg Bosznia és Herczegovina, továbbá a Lim területén álló csapatok 1880. évi rendkivüli hadsereg szükségleteinek Magyarországra eső része.

Némely nevezetesebb részletes bevételek :

II. 4. A földtehermentesitési kötvények törlesztésére a kibocsájtandó 5. pc. papirjáradékok eladásábul	5.075,280·—
5. Az állami kölcsönök tőketörlesztésének évi járadékai fedezésére kibocsájtandó aranyjáradék eladásábul	2.783,424·—
V. 3. A nemzeti szinházi alapok jövedelmébül	27,300·—
A hivatalos lap jövedelme . .	168,000·—

VI.	1. Földadó	37.200,000·—
	2. Házadó	8.000,000·—
	3. Keresetadó	18.000,000.—
	4. Vállalatiadó	2.500,000·—
	6. Tőkekamat járadéka, (mibül 848,566 frt földtehermentesités)	3.300,000·—
	9. Vasuti- és gőzhajó szállitásiadó	2.200,000·—
	13. Hadmentességi dij	2.142,530·—
	14. Általános jövedelmi pótadó .	9.500,000·—
	15. Késedelmi kamat	1.800,000·—
	16. Adóbehajtási illeték	400,000·—
	17. Adóhátralékok	1.500,000·—
	Fogyasztási adók:	
	18. Szeszadó	7.000,000·—
	19. Boradó	3.300,000·—
	20. Husadó	2.500,000·—
	21. Söradó	980,000·—
	22. Czukoradó	1.633,152·—
	23. A fogyasztási adó visszatéritések felosztásábul az 1878: 31. t.-cz. értelmében Magyarország javára sör- és czukoradó czimén . .	4.766,675·—
	24. Agió-nyeremény a határvám aranyfölöslegeinek a Magyarországot illető rész után . .	1.243,000·—
	25. Határvám	452,362·—
	26. Bélyeg	7.500,000·—
	27. Jogilletékek	13.440,700·—
	28. Dijak	461,900·—

31. Dohányjövedék az osztrák kezelőség által megtéritendő beváltott dohánylevelek beváltási árának 5.235,600 forinttal és a dohánytermelési előlegnek 2,076,000 forinttal történt levonása után	29.274,866·—
32. Lottójövedék	4.012,000·—
33. Sójövedék	14.164,299·—
35. Állami jószágok	5.201,602·—
36. Állami erdők	6.146,908·—
38. Fémbányászat és opálbánya .	5.297,223·—
39. Vasművek	1.754,370·—
40. Kőszénbánya	79,996·—
41. Sótermelés	853,525·—
43. Állami nyomda	580,000·—
45. Állami vasutak tiszta jövedelme	3.452,025·—
VI. 5. Az állami vasutak bevételeiből az üzleti kiadások fedezetére	7.705,575·—
45. Az állami gépgyár tiszta jövedelme	70,000·—
VII. 5. Az állami gépgyár bevételeiből az üzleti kiadások fedezetére	830,000·—
45. Diósgyőri vasgyár tiszta jövedelme	40,000·—
Az üzleti kiadások fedezetére a bevételből	894,848·—
46. Ingó államvagyon	384,800·—
47. Különféle bevételek	968,082·—
VIII. 2. Gazdasági tanintézetek . . .	101,330·—

3.	Áll. lótenyész intézetek és pedig:		
	Ménesbirtok, gazdaságok . . .	1.237,741·—	
	Ménesek . . .	302,610·—	
	Ménesek . . .	173,540·—	1.713,891·—
8.	Pósta		6.310,000·—
9.	Távirda		1.788,400·—
11.	Zálogház		237,000·—
IX.	2. Tanintézetek		173,665·—
	Egyetemi alap		201,305·—
X.	3. Rabtartási térítmények . .		117,845·—
	Rabmunka		37,155·—
	Országos fegyintézetek . . .		120,830·—
XI.	Honvédségi intézetek		74,732·—
	Állami javak eladásábul . . .		2.000,000·—
	Kincstári és inségi kölcsönbül		300,000·—
	A vizszabályozási társulat által visszafizetett kamatok		120,000·—
	A dohányjövedék tehát tisztán jövedelmezett		17.500,096·—
	Sóbányák		11.722,785·—
	Sófőzés		—·—
	Államjószágok (ebbül azomban a regále 1.500,000 frt) . . .		3.501,602·—
	Államerdők		1,230,964·—
	A fém- és opálbányászat hiánya		238,504·—
	Vasművek		188,017·—
	Kőszénbányák		3,624·—
	Állami nyomdahiány		310,000·—
	Állami vasutak		3.452,025·—

Lótenyész intézet és ménes uradalmak hiánya	627,400·—
Pósta	1.032,399·—
Távirda	182,990·—
Lottó	1.790,748·—

Államgazdálkodásunk fekete pontjait képezték ez évben:

1. A 10 milliós vasuti pótlék, mely miután ezen összeg kölcsön által volt beszerzendő, nem 10, de 12 millió valóságos kiadást, vagyis uj adósságot képviselt, ezen teher állandósága nemcsak magáért a teherért volt nyomasztó, de sulyos volt azért is, mert azt bizonyitotta, hogy az ország terményforgalma, vagyis a termelés és ennek következtében az ország értéke nem emelkedett. Ezért azomban Tisza kormányát megróni nem lehet, mert ezeket a Deák-kormányoktul örökölte, a helyzetet nem javithatta, mert a szerződések az országot a kamatpótlékokra kötelezték; az adott előlegek még nem vesztek el, mert még ekkor a vasutak az előleget fedezték, az előleg tehát csak drága kölcsön, de nem kidobott pénz volt.

2. Szomoru eredményt tárnak előnkbe az állambirtokok és erdők, mert a legtermékenyebb és legértékesebb talaju kincstári uradalmak a regálék levonása után átlagba holdankint 4 forintnál többet nem jövedelmeztek. A kormány azomban általánosan szabadon nem rendelkezhetett, mert a birtokok a kormány elődei által számos évekre adattak haszonbérbe. A kormány a bajon gyökeresen csakis ugy segithetett volna, ha az országgyülésen az összes uradalmak törlesztési el-

adását keresztülviszi, ez esetben az ország évenkint 1.600,000 frt jövedelmi többletet nyer és az általános termelés is emelkedik, mert a birtok a nagyrészt tunya kezekbül szorgalmas, értelmes kezekbe kerül. Kétségkivül ezen művelet a kormány népszerüségét nem emeli, mert az ország uradalmait az éretlen tömeg fényes kincsnek tekinti; kétségkivül szép vagyon ez, de keveset jövedelmező ékszer; Magyarország és polgárai el vannak adósodva, az ország érdeke tehát azt kivánja, hogy vagyonát lehetőleg értékesitve, a terhes adósságok posványábul meneküljön és államháztartásában az egyensulyt helyreállitsa, mert mig ez nem sikerül, sem a terhes adót lejebb nem szállithatja, sem a termelést nem segitheti.

Az államerdők jövedelme nevetséges, mert 1 hold jövedelme 30 krajczár, ez pedig csak (5) öt forint tőkét képvisel, már pedig még Erdélyben is, hol fabőségben fulladnak, a legértéktelenebb helyen is 10 frt a folyó ár és hol a fa nem értékesithető, 1 hold legelőért is fizetnek 50 kr bért. Ezen eredmény főleg azért is silány, mert az állam épületfát adó erdeje Magyarországban 833,000 hold, a tüzifa jó áron eladható a mármarosi, zólyomi, pesti, borsodi, gömöri, liptói, visegrádi erdőségekbül; Mármaros, Pest, Visegrád kivételével az erdők vasgyárak szomszédságában fekszenek. Kerkápolyi pénzügyminister az erdőkbe 2 milliót fektetett be, minek ha hatos kamatjait levonjuk, a tiszta jövedelem leesik 27 krajczárra. Az erdők tehát rosszul kezeltetnek, ezt kétségen kivül helyezi a nagy kiadás, ugyanis a kiadás a bevételnek 65 száza-

lékát emészti fel. Nagy hiba az, hogy az erdőségek nem a földművelési szakminister, de a pénzügyminister által kezeltetnek, ezen hibát tetézi még az, hogy a kezelésnél megtartották a régi rendszert, mely ugy a boldogult kamara, mint a néhai kényuralom alatt a legrosszabb volt, a kezelők a kormányban és erdőgazdaságokban a régi bureaukraták, igazgatók, főerdészek, ezek rokonai vagy ivadékai. Az állam a gazdálkodásra hivatva nincs, mert ez éber közvetlen felügyeletet és szabad kezet igényel, ez bureaucratikus kezelés mellett lehetetlen, mert a vezetőknek a központban kell lakni, ha a helyi viszonyokat nem ismervén, ellenőrzési vizsgálatokat tesznek, az érdek által összefüzött tisztség által félrevezethetők, némi felvilágositást csakis a főispánok- és a megyei tisztviselői kartul nyerhetnek, de erre sem lehet épiteni, mert ezek is saját dolgaik által el lévén foglalva, az erdészetet komolyan nem figyelhetik meg; a községi elöljáróság buta és érdekelt, a lelkész, a jegyző, az elöljáróság többet remélhet a kezelő tiszttől, társadalmi és anyagi viszonyainál fogva közelebb áll az erdőtiszthez, mint a tanácsos és ministerhez. Az erdőknél is tehát az egyedüli orvosság az eladás. Ha az ország törlesztési rendszer mellett a jó fekvésü és épületfát termelő 800,000 holdat biztosan eladhatná 120 millióért, a három millió holdat átlagba 15 frtjával 45 millióért, vagyis ezen pénzügyi műtét az ország jövedelmét 8.700,000 frttal emelhetné az eladási több millió százalékon felül. Az erdők elpusztitásátuli félelem alaptalan, mert a törvény az erdők felett szigoruan őrködik, tehát a vevő

csakis a törvény korlátai közt vághatna fát, de nem lehetne ettül tartani azért sem, mert fát csak annyit lehet vágni, amennyit megvesznek, a keresletet a tulajdonos neve nem befolyásolja, tehát annyi fa fogyna el, mint ma, azon külömbséggel, hogy a tulajdonos gondozása mellett nem rothadna el annyi fa, mint ma, az előállitási költség kevesebbe kerülne és a tulajdonos a fa nevelésére gondosabban ügyelne, mint az állam tisztje, a szállitás olcsóbbsága érdekében utakat, csusztatókat és usztatókat csináltatna, a fához tehát a közönség olcsóbban és biztosabban jutna.

3. Fényüzési felesleges kiadás a lótenyész-intézetek. A lótenyész-intézetek hiánya 627,400 frt, ezen uradalmak 60,000 magyar holdat tesznek; ha az állam ezen uradalmakat 480,000 frtért haszonbérbe adná, a lovak, marhák, szerelvények értéke olcsó számitással egy millió, minek 6-os kamatját is számitva, az állam összesen elpazarol évenkint a három tételt összegezve 1.177,400 forintot. Ezen kezelés hibás azért is, mert az államkezelés a fősulyt nem az igás, a közönséges katonalovakra, de a futó telivérekre fekteti, vagyis az ország költségén azon urak szenvedélyét támogatja, kik ezt sajátjokbul is kielégithetik. A lónemesités Magyarországban mindenesetre üdvös czél, támogatást érdemel, mert a lóállomány nagy és tekintve a területet, a lakosság számát, az európai szárazon első helyet foglal el, ezen czél azomban áldozat nélkül is elérhető lenne, ha az ország a drága önkezeléssel felhagyna, lótenyésztő magántársulatokat alakitana és a ménlovakat, kanczákat és csikókat hosszu törlesztésre

a lótenyésztársulatoknak, községeknek és kétségkivüli értékkel biró egyes birtokosoknak adná át. Az állami kezelés mellett a következőleg érvelnek: egyesek a lóneveléshez nem értenek, a felvigyázat egyeseknél nem lehet oly pontos és szigoru, mint az államnál, a nagybirtokosok, kik az adók tetemes részét fizetik, követelhetik az államtul, hogy az állam az ő érdekeiket is pártolja, az állami kezelés megszünte a lóállomány hanyatlását idézné elő, egyesek a lónevelésért annyit nem áldozhatnak mint az állam. Ezen érvek illetőleg ellenvetések egyike sem alapos. Nem az első, mert az értékes ménlovakat és kanczákat a nagy- és középbirtokosok vennék meg, kiknél a lovak még jobban gondoztatnának, mint az államnál, mert Magyarország lótenyésztését nem az állam teremtette, de egyesek alapitották meg, a versenyanyag kivételével a jelesebb ménesek háti- és kocsi lovai ma is kitünőbbek az állam lovainál, a másod- és harmadrendü ménlovak ma is a községeknek és szegényebb birtokosoknak adatnak ki, ezeket tehát mérsékelt árért ki lehetne osztani azok közt, kik ma használják, miután a községek értelmisége csekély, az állam lófelügyelőségeket állithatna, miket az orvosokkal 4000 forintra számitva, nem jönne évenként 200,000 forintnál többre, tehát a lónevelés nem romlanék meg a községeknél sem, mert a parasztok értelmiségét, roszakaratát ellensulyoznák a lófelügyelőségek; a versenanyag fentartására az állam 1,000 holdon mintatelepet tarthatna fenn, melylyeken a közönség a finomabb lovakat tanulmányozhatná, kitünőbb kanczáit illő áron meghágathatná, ha

ezen mintatelep fenntartását magasan számitva 200,000 frtra veszem, a lónevelés kerülne az államnak 400,000 forintba, vagyis meggazdálkodna évenkint kerekszám 700,000 forintot. A lónevelés pedig nem veszitene semmit, mert a közönség mén- és lószükségletét egyesektül fedezhetné. Ennek ellenében nem áll azon ellenvetés, hogy az ország a nagy adófizetőket különlegesen pártolni tartozik, mert az állam nem tápintézet, az állam csakis azon esetben köteles egyes iparágakat segélyezni, midőn azon iparágak önmagok erejével képtelenek magokat fenntartani, a fényüzést, a drága szenvedélyeket azomban nem támogathatja, mert saját szellemi szükségletei fedezésére is képtelen; a lóverseny szenvedély és ipar, szenvedélyek fedezetére a nagy urak elég jövedelemmel birnak, a versenylónevelés hasznos ipar, mert ennek nincs hazája, a kitünő lovak kitünően fizettetnek és drágák, Bucanirt, Cambuscant stb., már egy milliomos birtokos is megvehette volna és pedig valószinüleg olcsóbban, mint az állam, mert az állam köztudomás szerint az egész világon a legdrágább vevő. Bucanir megvétele nem annyira a szakismeret, de főleg véletlen szerencse műve volt, mert Bucanir Angliában nem nyert, értékessé a győzhetlen Kincsem és több ivadékai által lett, tehát ezen véletlen szerencse épen ugy érhette volna az egyes nagy urakat, mint az államot. Kincsemet, a győzhetlen európai lovat nem az állam, de Blaskovics Ernő nevelte, mi ismét azt bizonyitja, hogy egyesek a keresztezéshez, a neveléshez jobban értenek, mint az állam, mert az állam által nevelt Bucanir-csikók egyike sem kö-

zelitettte meg Kincsemet, mely az elsőséget Angliában is kivivta. Kétségkivül az államménesek feloszlatása nem népszerü eszme, mert a magyar ember a lóért rajong; a sikert az államméneseknek tulajdonitják, a gazdag lónevelőknek kényelmesebb pár ezer forintot kiadni a fedeztetésre, mint egy ménlovat 20—40,000 forintig vásárolni, a középbirtokos reménykedik, hogy az állammének után neki is lehet Kincseme, a gyalogos tömeg a magyar lovat a világ legjobb lovának tartja és azt hiszi, hogy ez, ha az államménesek megszünnek, hanyatlani fog; alig néhány ember ösmeri az áldozat nagyságát; a kormánynak fontos köz- és magánjogi ügyeket, a többség kivánságát méltányolni kell, hol azomban a kivánat drága szeszély, káros hiuság, feladata a tévedőket felvilágositani és cselekedni azt, mit a közjólét követel.

4. Pénzügyeink legsötétebb fekete foltja, mihez hasonló Európában (Orosz- és Törökország kivételével) nincs; a vasművek, bányák és kőszéntelepek kezelése. A vasművek 188,017 frtot, a kőszénbányák pedig 3,624 frtot jövedelmeznek, pedig mindkettő valódi kincset képvisel.

Az állam az összes magyarországi vasbányáknak felét birja, vasköve kitünő, bányái a legjobb helyen vannak, fárul bőven rendelkezik, megmérhetlen mennyiségü kőszénnel bir. Ausztriában egyesek milliomokat szereztek, Albrecht főherczeg osztrák vasgyáraihoz Magyarországbul vitet vaskövet, nyersvasat. A rima-murányi vasgyáregylet 1854-ben 1 millióval alakult és az 1870-es években 3.300,000 forintért adta

el gyárait, pedig évenkint 12—15% osztalékot adott; az államnak ma már számos vasutjai vannak, sineket termelhetnek és helyezhetnek el, az aldunai országok kedvező piaczot kinálnak, mert bár szükségletök nem nagy, közvetlen szomszédaink; a kőszén használata ma már általános és mégis az állam vas- és kőszéngazdasága 70 esztendővel hátra van és mig évenkint tisztán bevehetne 3 milliót, beveszi ennek 6 százalékát; ha a kezelőszemélyzet milliókat tenne félre, ha az intéző tanácsosok Pesten, Bécsben házakat épitenének, a gyepen, a dalszinházakban versenyeznének, azt kellene mondanunk, nincs jövedelem, mert lopnak, de a kezelőszemélyzet sem nem gazdagodik, sem nem pazarol, nem gyarapodik, tehát a két ág, mert a kezelés buta és lomha, a kormány nem érti és tapasztalt gyártulajdonosok vagy szakemberek által nem kivánja magát felvilágosittatni, nem virágzik, hanem pang.

5. Helytelen a rabtartás kezelése is, az állami rabok tartása kerül 571,660 frtba, jövedelmeznek munkákban 158,000 frtot, téritményekben 117,845 frtot, összegezve 275,845 frtot, az államnak tehát kerül a fegyenczek tartása évenkint 295,815 frtba. Ez kidobott pénz, mert a nagy gonosztevő többnyire erős, egészséges, tehát munkaképes egyén, ha tehát szigoruan és czélszerüen dolgoztatnák, nemcsak élelmüket és ruházatukat fedezhetik, de még némi felesleget is kereshetnek.

A 19.916,251 forint hiány fedezetérül a törvényhozás következőleg rendelkezett:

A második §-ban megállapitott összes kiadások és a 3-ik §-ban megajánlott összes jövedelmek és bevéte-

lek közt 19.916,251 frt hiány mutatkozik; felhatalmaztatik a pénzügyminister, hogy ezen hiányt, részben az 1880. évi V. t.-cz. alapján elárusitott 15 millió frt névértékü aranyjáradék-kötvény után befolyt, részben az 1875. XLI. és 1876. XI. törvényczikkek alapján az államkincstár által átvett vasuti elsőbbségi kötvények elárusitásábul várható összegekkel fedezze.

Valódi hiány azomban a beruházások és törlesztésekkel szemben nem létezett, mert ezen összegnek több tételei beruházásokra, adósságtörlesztésre fordittattak és pedig:

1.	Vasuti kamatozó és visszatéritendő előlegek	10.942,000·—
2.	Közös adósságok törlesztésére .	1.180,000·—
3.	Földtehermentesitésiadósság törlesztésére	5.075,280·—
4.	Az 1867. évi adósság törlesztésére	815,712·—
5.	Gömöri adósság törlesztésére .	92,349·—
6.	Az 1871. évi adósság törlesztésére	683,240·—
7.	Az 1872. évi adósság törlesztésére	1.202,920·—
8.	Vágvölgyi vasut vételére . .	314,470·—
9.	A keleti vasut hátralékos árába	4.633,396·—
10.	Uj utak épitésére	446,445·—
11.	Vizi utakra	510,000·—
12.	A külömböző felekezetek segélyezésére	239,000·—
	Összessen:	26.134,805·—

A 19.916,251 forinthoz azomban, miután ez nem készpénzzel, de kölcsön által fedeztetik, hozzá kell számitani a beszerzési költséget, mi az eddigi szokást tekintve 20 perczentre, vagyis kerek 5 millióra biztosan számitható, vagyis e szerint a hiány 24.916,251 frt, ehhez járul még az állambirtok eladásábul előirányzott 2.000,000, frt, mert ezáltal az állam értéke tényleg apad, valódi összeg tehát 26.916,261 frt.

Ezzel szemben állnak a beruházások 26.134,805 frt.

A valódi hiány csak 781,446 frt.

Kétségkivül a vasuti pótlék a vasutak megválthatásáig, vagyis a szerződés keltétül számitandó 30 évig egy fillért sem fognak kamatozni, mert ezek a kikötött kamatokat soha sem fogják behozni, de azért ez elveszett pénznek még ma sem tekinthető, mert ezek a bekeblezett előlegeknél többet érnek, a vágvölgyi és keleti vasutak rosz szerzemények, de ezt mindenki tudta, ezért tehát a felelősség nemcsak a ministert, de a képviselőházat és felsőházat egyetemlegesen terheli. A felekezeteknek adott csekély összeg szellemi tőke, mely az ország értelmiségét emeli és közvetlen hasonlithatlanul több hasznot fog a keleti- és vágvölgyi vasut szerzeményénél adni.

Temesmegyében a kormány nagyszerü végrehajtásokat indittatott az ingatlanok ellen, erre egy temesi képviselő a pénzügyministerhez interpellátiót intézett; gróf Szapáry következőleg nyilatkozott a szomoru helyzetrül:

Az 1880. év végével az összes adóhátralék (egyenesadó) tett az országban 32.864,000 forintot, szemben az egy évi egyenesadó előirással, mely 76.898,000 forin-

tot tett, tehát körülbelül 50 százalékát az egy évi elő-irásnak. Ezen hátralékbul 11 millió esik 7 megyére, ezek közt van Temesmegye is, a többi eloszlott; az 51 megye közt speczialiter Temesmegyében volt az adóhátralék 2.773,000 forint, szemben 2.753,000 évi adóval. Torontál-, Zemplény-, Bereg-, Ung-, Alsó-Fehér-, Szilágy-megyékben $^{8}/_{10}$ és egész egy évet tesz a hátralék. Az összes hátralékokbul 8.500,000 frt esik az 1875-ik évet megelőző évekre. Ezen nyilatkozat kétségkivüli bizonyitéka, mert épen a két leggazdagabb és legjobb talaju megye; Temes és Torontál tartozott legtöbb adóval: nem fizette, mert nem birta, sőt e két megye területén nemcsak a pénz, de a hitelképesség is hiányzott, mert ha az illetőknek hitele van, ingatlanaikat nem eresztik árverésre. Ezen helyzetet azon szokásos váddal sem lehet menteni, hogy az adó nem fizetés magyar konokság, ellenzéki viszketeg, mert ezen megyék lakosságának tulnyomó része idegen faj, képviselőik kis kivétellel 1865-ik év óta kormánypártiak.

Az 1880-ik év a botrányok korszaka volt. Grünwald Béla képviselő a megyéket az árvapénzek elsikkasztásával és Tisza Kálmánt hanyagsággal vádolta. E tárgyban interpellációját következőleg előzte meg: Országos hir szerint belügyminister ur a főispánokat a megyei pénzkezelés vizsgálatával bizta meg. Ez alkalommal ez intézkedést megbirálni nem akarom, a legnevezetesebb azomban ez ügyben az, hogy belügyminister ur az árvapénzek megvizsgálását mellőzte, pedig főleg ezeket kellett volna megvizsgálni, mert épen ezek kezeltetnek lelkiismeretlenül.

A visszaélések ösmeretesek, némely helyt a kölcsönöknél a törvényes szabályok teljesen mellőztetnek, az árvaszék tagjai minden biztositék nélkül, egymásnak; rokonaiknak, barátaiknak szavaznak meg kölcsönöket biztositék nélkül, máshol a nagykoruak csak vesztegetéssel tudják pénzeiket kikapni, a kölcsönadásnáli vesztegetések, sikkasztások napirenden vannak. Az árvavagyon körüli sikkasztások a nemzetre szennyfoltot vetnek, az utóbbi események a nemzetet aggasztják és nyugtalanitják.

Mindezeknél fogva minister urhoz következő interpellácziót intézem:

„Minthogy az árvapénzek kezelése körül tapasztalt és utóbbi időben köztudomásra jutott, számos visszaélés és az árvák vagyonán elkövetett sikkasztások azt bizonyitják, hogy a közigazgatás ezen ágában nagy és komoly bajok vannak, melyek az árvák érdekeit veszélylyel fenyegetik, kérdem a t. minister urtól: mily intézkedéseket szándékozik tenni a visszaélések megszüntetésére és az árvavagyon épségének biztositására.“

Ezen dühös támadásnak kettős czélja volt: a megyék, az önkormányzati rendszer és Tisza Kálmán belügyér meggyalázása; mert ha a megyék az árvavagyont oly gyalázatosan, kezelik mint Grünwald volt alispán állitotta, akkor ezen tekintetes bünbarlangot légbe kellett volna röpiteni és a főispántul az utolsó virilistáig mindenik homlokára T. betüt süttetni, a belügyministert pedig, mint a tolvajok fő védnökét vád alá helyezni és a hóhér által a képviselőházbul ki kellett volna rugatni, mert miután az árvavagyont a megye választott tisztviselői

kezelik, elsősorba a megyebizottság és a főispán, a minister közege, másodsorban a belügyminister és ministerium ellenőrzik; ha Grünwald vádja igaz lett volna, a felsorolt tolvajságok és rablások az összes ellenőri közegek elnézésével, tudtával és beleegyezésével hajtathattak volna végre. Volt a dologban valami, a képviselő ur csak az időben tévedett, ugyanis mindez, a mit előadott, napirenden voltak a Bach- és Smerlingkorszakban, midőn nem volt sem megye, sem minister, a visszaélések tehát részint ezen korszakban követtettek el és kivételesen később a megkegyelmezett Bachhuszárok és Smerlinglabanczok által követtettek el, kik régi szokásaiktul megválni nem tudtak. A megyéknek és Tisza Kálmánnak ilynemü megtámadása senkit sem lephetett meg, mert az idegen, ösmeretlen, rokonság nélküli német demokratát a zólyomi urak karolták fel és az alispáni székbe, melybül a Radvánszky, Benyiczky s. a. t. urak az ország önállásáért, magyarságáért küzdöttek, a zólyomi törzsökös urak ültették be, a képviselőházba pedig Tisza Kálmán paizsa alatt fusionális programmal repült be.

Tisza Kálmán válasza.

(Kivonat.)

Első sorban két dolgot kivánok megjegyezni; nem tagadhatom, hogy visszaélések és sikkasztások történnek, de ahol történnek, azok megbüntetése rajtam soha sem mult és nem fog mulni, egyuttal azomban ki kell jelentenem, hogy az egész országra kiterjedő, általános árvaügyi sikkasztásokrul és visszaélésekrül beszélni nem lehet, másodszor ki kell jelentenem, hogy a kiderült

sikkasztások, visszaélések nem a jelen, de mult szüleményei.

A főispánokhoz intézett felszólitásban igenis a gyámügyek, az árvapénztárak nem voltak megnevezve, de miért? azért, mert azok ellenőrzésérül részint maga a törvény, részint az azok alapján kiadottt utasitások intézkednek.

Végre a törvény engemet arra nem hatalmaz fel, hogy ok nélkül az árvapénztárakat megvizsgáltassam, de ismétlem hogy e tekintetben a törvények és szabályrendeletek végrehajtása elegendő és az árvaügyeket oly evidentiában tartom, hogy az 1877. óta bekerült hagyatéki ügyekrül is akármikor megmondhatom, hány adatott be, mennyit tárgyaltak le, mennyi a hátralék. Lehet, hogy minden visszaélésrül nincs tudomásom, de biztositom, hogy amint értesit, azokrul azonnal intézkedni fogok.

Grünwald Béla.

Engemet a ministerelnök ur nyilatkozata nem elégit ki, én egy szóval sem mondtam azt, hogy az országban kivétel nélkül lopnak és sikkasztanak, de meggyőződésem, hogy az árvapénzeket kezelő hatóságok többségénél a legnagyobb zavar és rendetlenség uralkodik. Nem értem, miért vállal el ministerelnök ur a hatóságokkal szolidaritást, midőn száz és százezrekrül van szó, melyek a hatóságok hanyag és lelkiismeretlen kezelése által veszélyeztetve vannak.

A biróság feladata a büntetés, a kormányé oly organizmus felállitása, mely a visszaéléseket megelőzze,

megnehezitse. Minister ur csalatkozik, hogy csak azon visszaélések történtek, melyek véletlenül a hirlapok által köztudomásra jöttek, mert ezek csak akkor jutnak köztudomásra, midőn egy pisztoly eldördül és az öngyilkosság okát keresik, de méltóztassanak elhinni, hogy a belügyministerium az árvapénzek kezelésérül soha sem igyekezett biztos tudomást szerezni.

A másik baj magában az organizmusban rejlik, van száz meg száz árvapénztár az országban, mely a törvény intézkedése alapján egészen kivonta magát a hatóságok ellenőrzése alól, a községek általi kezelés a legszerencsétlenebb intézkedés, mert ezeknél teljesen hiányzik az ellenőrzés. Én nem akarom azt állitani, hogy a közönséget alarmirozó esetek mind minister ur kormányzata alatt történtek, de ha valaki 5 évig kormányoz, ez idő alatt a visszaélésekrül tudomást is szerezhet és megszünésöket eszközölheti is, de mert nem intézkedett, azt kell hinnem, hogy ugy az organizmussal, mint funkcziójával meg van elégedve; kérem tehát, hogy a ház ezen fontos kérdés tárgyalását tüzze ki.

Tisza Kálmán.

Hogy ezen kérdéssel komolyan foglalkoztam, mutatja az, hogy belügyministerségem alatt készült a gyámügyi törvény és adattak ki a szabályrendeletek. A ministerium egyes konkrét esetekrül nem a hirlapok utján, de saját tapasztalatai után jut és a vétkeseket megfenyiti, a legnagyobb bajok pedig nem az ujabb időkben, de az 1850-es és 1860-as években merültek fel, mikor még sem megyei rendszer, sem alkotmányos kormány

nem volt; a községeknek az árvapénzek kezelése törvény szerint a közigazgatási bizottság és a megyék legfelsőbb közegeinek ajánlata folytán engedtetik meg, ezen engedélyeknél pedig egyik főkellék az, hogy a község elég vagyonnal birjon az esetleges károk kárpótlására és ezen községek egyáltalában nincsenek kivéve a megye és megyei tisztviselők ellenőrzése alul.

Grünwald támadását bizonyitékokkal nem igazolta; a megyei önkormányzatot még ekkor Magyarország egyik alapkövének tartották, a belügyminister hanyagságának bizonyitására a vádló egyetlen konkrét esetet sem birt felhozni, a ház tehát a minister válaszát helyeselvén, a tárgyalási kivánalmat elvetette.

A katonai tisztikar az államban még mindig külön, az államtul független császári katonaságnak tekintette magát, az alkotmányos Magyarország eszméjével, jelvényei tiszteletével nem tudott megbarátkozni, a királycsászár névnapjának ünnepén Egerben a katonai helyiségben a sárga-fekete zászló mellé kitüzték a nemzeti zászlót. Seemann parancsnok, őrnagy ezen kijelentéssel: „Nemt den Fetzen herunter“, (vegyétek le e rongyot), a nemzeti zászlót levetette. Eger városa ugy értesült, hogy ezen rendelet az ünnepély alatt adatott ki. A kormányhoz tehát julius 4-én és augusztus 1-én ismételve elégtételért folyamodott és kivánata pártolására az összes törvényhatóságokat felszólitotta; Somogymegye pedig vegyes bizottság kiküldését kérte és a képviselőházhoz kérelmet intézett a nemzeti zászló sérthetlenségét biztositó törvény hozataláért; pártolta ezt csakis 16 megye, 4 város; még a hajdan erős ellenzéki Pestmegye is el-

ejtette. Ezen alakban került tehát ez ügy a képviselőház elé.

A kormány, mihelyest a botrányrul hivatalosan értesült, a katonai hatóságtul az ügy vizsgálatát azonnal követelte, a vizsgálat az ügyet következően adta elő: Ő Felsége nevenapján a tisztikert külömböző, ezek közt 2 magyar zászlóval is diszittetett, ezen zászlók az ünnepély alatt folytonosan ott lobogtak, másnap Seemann az egyik zászlót, nem az ünnepély alatt, de magánkörbe vetette le, ez egyik zászlót is levetette azért, mert piszkos és rongyos volt. Ha a tiszti vizsgálat a valóságot mondta, Seemannt kárhoztatni alig lehet, mert az ünnepély megszüntével az ország méltóságának megsértése nélkül mindkét zászlót levetethette volna, a háromszinü zászló is lehet rongyos és piszkos, miután azomban háromszáz esztendő óta még nem volt oly katonai vizsgálat, melyben a katonai vizsgáló bizottság ne igyekezett volna a tisztet, sőt közlegényt is tisztára mosni: Eger városának, mielőtt panaszkodott, hitelesen ki kellett volna mindazon polgári egyéneket hallgatni, kik jelen voltak, kik az esetet feladták, ez esetben, ha csalhatlan bizonyitékokkal bir, a katonai vizsgálatot megczáfolva, jogosan kérhetett volna uj vegyes vizsgálatot. Bármiként történt is ez, annyi igaz, hogy a katonák kivételes állása sérti az állam eszméjét, ellenkezik a joggal, egyenlőséggel és méltányossággal. A kérvényező bizottság a katonai bizottság eljárását helyeselte és Somogymegye kérvényét elvetette. Az országgyülés 177 szavazattal 96 ellenében elfogadta a kérvényező bizottság véleményét; távol volt 172.

A harmadik legnagyobb botrány volt a kolozsvári orvtámadás; Rüstov és Dienstl hadnagyok nyilvánosan a magyar önkénteseket kutyáknak nevezték. Bartha, a kolozsvári „Ellenzék“ szerkesztője ezen nyilatkozatokat lapjában kinyomatta; a két tiszt november 12-én Barthát párbajra hivatta, Bartha kijelenté, hogy miután ezen nyilatkozatok valódiságát tanukkal bebizonyithatja, ezért a párbajt nem fogadja el. Másnap a tisztek kardosan, korbácsesal megjelentek az „Ellenzék“ szerkesztőségében, Barthát gorombául megtámadták és megakarták korbácsolni, Bartha védte magát, a két tiszt erre kardot rántott és a fegyvertelen karját, kezét, fejét megvagdalták. Ezen barbár tett méltó ingerültséget idézett elő Kolozsvárott, gróf Péchy Manó és László Imre interpellácziót intéztek a belügyministerhez, László inditványozta: A ház mondja ki rosszalását és utasitsa a ministerelnököt, hogy az ügyet megvizsgálván, kimerető jelentést nyujtson be.

Tisza Kálmán következőleg válaszolt:

A kihágás megtörténtérül hivatalos adataim vannak, a helybeli törvényszék a kihágás megállapitása iránt a vizsgálatot azonnal meginditottta.

Értesülvén, a szebeni parancsnokságot táviratilag azonnal felszólitottam, hogy az ügynek egy vegyes polgári és katonai tagokbul álló bizottság által való megvizsgálása iránt intézkedjék és utasitsa az illető katonai hatóságot, hogy magát e tekintetben Kolozsmegye főispánjával érintkezésbe tegye, s már a tegnapi távirati válasz szerint az intézkedés meg is történt és ezen ügy

egy vegyes katonai és polgári bizottság által fog megvizsgáltatni és a tettesek elfogattak; ami tehát eddig történhetett, megtörtént és biztosithatom a házat, hogy részemrül gondom lesz arra, hogy a vizsgálat eredményéhez képest a tettesek kellő szigorral megfenyittessenek.

Amit tenni kellett és lehetett, megtörtént, a ház tehát a kormányelnök nyilatkozatát tudomásul vette. A tényt elsimitani nem lehet, sőt a katonatisztek emberi érzelmeirül felteszem azt is, hogy a bünösök barbár, lovagiatlan támadását nem is helyeslették, de az osztrák katona nem osztrák, nem magyar polgár, ő csak császári és királyi katona, ennélfogva mindig elnézéssel viseltetik tisztpajtásai iránt, a két támadót tehát tiszti rangjuk elvesztésére és 2 évi fogságra itélték; Franczia-országban és Angliában elitélték volna 15 évre, a házjog és a rendkivüli sebezésért ezen büntetés igen csekély, de oly országban, melynek törvényei szerint tudok esetet, midőn gyilkos is 1½ évig ült, hol a gyilkosságot megelőző szóbeli sértés, felháborodás, részegség nagymérvü könnyitő körülmény, akadhattak volna oly biróságra, mely őket többre nem itélte volna.

A horvátokkali egyesség is megujittatott, Horvát- és Magyarország egymástul nevezetesebb összegeket követeltek.

Magyarország követelt: 1.200,000 forintot, melyet Austria Horvát-Szlavonországnak a kényuralom alatt tanulmányi és vallási czélokra adott és Magyarországnak a kiegyezéskor beszámolta. Horvátország ennek érvényét tagadta, mert Austria Horvátország összes jöve-

delmét huzta 1849—1867-ig, ezen ügyben a kormánynak a kiegyezéskor mindenesetre ki kellett volna Horvátországot hallgatni, sőt miután horvát jellegét homlokán viselte, Austriát egyenesen Horvátországhoz kellett volna utasitani.

A quota Horvátországra téves alapon számitatott és Horvátország eddig 800,000 frttal fizetett kevesebbet.

Vagyis Magyarország a kamatokkal együtt követelt 2.200,000 frtot.

Ezzel szemben Horvátország követelte a Mária-Terézia és József korábul felmaradt 1.577,000 frt tanulmányi alapot, mely a magyar helytartóságnak adatott át és kamatok fejében 437,000 frtot, összesen 2.014,000 frt. Ezen követelés is alaptalan volt, mert Horvátország Magyarország kiegészitő részét képezte, államjoggal nem birt, jogilag horvát tanulmányi alap nem létezett.

A bizottság szokás szerint pazar és nagylelkü volt Horvátország iránt, ennélfogva kiegyeztek.

Az egyességi tárgyalásoknál Strazimir horvát képviselő búsan elzengte a horvátok szokásos panaszait; Irányi, mert e panaszok valódiságát elhitte és a horvátokat sérelmeik pártfogása által a szélsőbalnak megnyerni remélte, következő inditványt adott be:

Küldjön ki a ház egy 12 tagbul álló bizottságot, mely meghallgatván egyfelül a horvát-szlavon képviselőket, másfelül az illető ministereket, vizsgálja meg, valjon igaz-e, hogy azon ministerek, kiknek hatásköre Horvátországra is kiterjed, az 1868: XXX. törvényczikk egynémely rendelkezéseit megsértették és tegyen a

vizsgálatrul jelentést. Az inditvány megbukott, sőt még a horvátok sem támogatták, mi a horvátok időnkint felmerülő panaszaik valótlanságát kétségkivül konstatálta.

Érdekes epizódot képviselt Thaly Kálmánnak a nevelésügybeni következő támadása:

Szomoruan kell konstatálnom, hogy a legujabb nemzedék, a magyar ifjuság aránytalanul materialistikus és kosmopolita, indokolja ezt a minister ur által ápolt középtanodai és népiskolai tanrendszer, indokolja a minister ur egyénisége, ki maga is kosmopolita és ellensége az iskolábani nemzeties és hazafias szellemnek, hogy a minister ur a középtanodákbul, mint népiskolákbul kiakarja szoritani a hazafias és nemzeties irányt, azt tényekkel fogom bebizonyitani. A minister ur tanterve a magyar történelmet kiszoritotta a gymnasium 4 alsó osztályábul, a magyar irodalom történetét ezelőtt a 7. és 8-ik osztályban hetenkint 6 óra alatt adták elő, minister ur leszoritotta a 8-ik osztályra és havi 3 órára.

A hazai történelem a jelenlegi rendszer szerint 3 órára van szoritva és csak a 8-ik osztályban adatik elő, ezelőtt a középiskolák 4-ik osztályában is tanittatott, (Közbeszólnak: nincs algymnázium!) az nekem mindegy, tény az, hogy igen sok fiatalember a 6-ik, sőt 4-ik osztálybul más pályára lép, lesz gazda, gyógyszerész állatorvos, katona, ezek tehát Magyarország történelmébül egy betüt sem hallanak.

Trefort minister: A magyar történelem nincs kizárva, de fősuly van fektetve azon tárgyakra, melyek az ifjuság eszét gimnastisálják. A magyar történelmet csak fő vonásaiban lehet előadni, az ifju, ha kilép, ol-

vasással ezt jobban megtanulhatja, ellenben a chemiát mathesist nem.

Trefort válaszában a kosmopolita irányt nem czáfolta meg és határozottan megértette, hogy a magyar történelemre sulyt nem fektet. Magyarország térképi helyzetét, a külömböző faju lakosokat, a veszedelmes szomszédokat, az ország szegénységét, féltartományi állását tekintve, a kosmopolitikus irány valóságos bün. Mi a kosmopolita? A kosmopolita világpolgár, ki csak családot, de hazát nem ismer, ki csak a vagyonosodás után vágyik, szülőhelyéért, fajtársaiért nem hevül, előtte senki sem idegen, ennélfogva más faj uralmát boszuság nélkül eltüri, s mert a nemzeti egyéniséget nem ismeri, sátorát felüti azon országban, hol vagyonát, értelmiségét jobban értékesitheti, hol jobban élvezhet; a kosmopolita előtt a nemzet, az állam semmi, a világ minden. A franczia, német, angol lehet kosmopolita, mert mind három nemzet oly nagyszámu, gazdag és hatalmas, hogy már egyik nemzetet sem lehet meghóditani, sem beolvasztani, mert a franczia és német tömör, művelt, gazdag nemzet, milliót haladó hadsereggel bir; az angolt biztositja megközelithetlen szigeti helyzet és óriási tengerészete, mely Európa összes tengerészeténél erősebb, ennélfogva a támadások ellenében dönthetlen zárfalat képez. Mi azomban kicsiny, szegény nemzet vagyunk és azok maradunk, ha az ifjuságot Trefort mind mathematikusnak és chemikusnak neveli is, van egy szövetséges sógorunk: az osztrák birodalom, ki ma barátunk, mert fejedelmünk egy, mert magában gyenge, mert német és lengyel lakosai belpolitikájukban a magya-

rokra támaszkodnak, ha azomban a magyarság a kosmopolitikus irányt követve, hatalmi és nemzeti fölényérül lemond, az idegen fajok igyekezni fognak érvényesiteni világpolgári jogaikat és a leköszönő magyar helyett a szláv fajok az oroszhoz, az oláhok a románhoz, a németek a nagy német császársághoz hajlanak, vagyis lesz az országban általános villongás és az osztrák sógorok felmondják a barátságot. De ha a kosmopolita irány Magyarországban győzne, Ausztria a szövetséghez ragaszkodnék és nemcsak Magyarország, de az ugynevezett összbirodalom állása is kétes lenne, mert az összbirofőereje a tömör, szilárd magyarság; ma Magyarország tartja vissza a német császársága kacsingató németeket, a muszkával kaczérkodó cseheket, morvákat, vendeket. Helyzetünk veszélyes azért, mert két hatalmas szomszédunk van, a német és orosz, a német ma az összbirodalomnak őszinte szövetségese, de miért az? mert az önérzetes, a valódi Magyarországnak érdeke ellenzi a német birodalom belügyeibeni beavatkozást, miután Magyarország természetes terjeszkedési vonalát az aldunai tartományok képezik, ez Németország uralmi vágyait nem sérti, az osztrák-magyar terjeszkedés Németországra kellemesebb, mint az orosz, mert ez ma is félelmes nagyhatalom, Ausztria csak a Salonikiig terjedő kis területet csatolhatja magához, Bulgáriára, Romániára, Szerbiára csakis vezető szerepet gyakorolhat, ellenben, ha a hatalmat Oroszország nyerné el, kezdetben már ezen kis országok hűbérei lennének és a gyenge hűbéres fejedelmeket akkor kergetné el, midőn tetszenék. Az orosz esküdt ellenségünk, mert Magyarországot az osz-

trák birodalom lelkének tekinti, mert mi a lengyeleknek, kiknek felfalására vágyik, barátjai vagyunk, mert a szan-stefánói béke meghiusitását magyar befolyásnak tulajdonitja, mert a panszlavizmussal Magyarország állt szembe és az orosz a Tisza-kormány alatt a nemzetiségekre befolyását teljesen elvesztette; ma a magyar-osztrák birodalommal farkas szemet néz, ha azomban Magyarországban a kosmopolita szellem fog uralkodni és a magyar faj ősei sirját lábbal tapodja, emlékeit leköpi és hagyományairul lemond, Magyarországot azonnal megtámadja és bizonyára Trefort tudorjai, chemicusai, mérnökei, gyárosai, a volapük vezénylettel és a nagy bölcseséggel nem mentenék meg az országot. A magyar önérzet, lelkesedés, az állami függetlenségi eszmék fenntartására, a nemzet multjának ösmerete mellőzhetlenül szükséges, mert a jelenkor csakis az izraelitákat, a szállitókat, a magasabb bureaukratákat, a nagy javadalmak haszonélvezőit elégitheti ki, mert bármit mondjanak a kultura prófétái, az államiság több kellékeivel nem birunk, nemzeti hadseregünk nincs, a külpolitikát nem intézzük, az állam az adósság terhei alatt roskadozik, a a magyar középosztály vergődik, a nép helyenkint Amerikába és Romániába vándorol, a nagy jellemek és nagy férfiak nem hemzsegnek, csakis a törpe korhoz mérve nagyok. Ellenben Magyarországnak multja fényes és hatalmas volt. Magyarország a hóditástul kezdve Európa alakulására és viszonyaira döntőleg foly be; mielőtt a magyarok bejöttek, a szláv fajok Csehországtul kezdve le a Balkánig és fel a Balti tengerig, különböző nagyobb-kisebb fejedelemségeket képeztek és egymást a közös

ellenség ellen védelmezték, Németország még akkor nem tömörült és a szlávok ellen az irtó háborut nem merte folytatni. A magyarok a nagy Morvaországot tönkretették, a szlávok közepébe nemcsak beékelték magokat, de aldunai tartományaikat is meghóditották. A német birodalom egységét később ismét veszély fenyegette, midőn a szegény, de jeles gróf Habsburgi Rudolfot a papi fejedelmek a császári trónra ültették és ellene a hatalmas Ottokár cseh király, Morva, Szilézia, Ausztria, Karinthia ura feltámadt, a hatalmasabb irigy német fejedelmektül elhagyatott Rudolfnak László magyar király vitéz serege vivta ki a győzelmet. Nagy Lajos alatt, ki a fejedelmek és emberiség disze, a lovagok mintaképe volt, ki a jogot, a törvényt soha sem sértette, hatalmát a gyengékkel soha sem éreztette, Magyarország Európában a legnagyobb birodalom volt és Európa ügyei a nagy király udvarában intéztettek el. Zsigmond király és német császár német birodalmi gyülést Magyarországban tartott. Podiebrád hatalmát Mátyás király törte meg, az első állandó hadsereget Mátyás alkotta, a török barbarizmustul a magyarok vitézsége védte meg, II. Ferdinánd koronáját az Esterházy és Pázmány Péter által küldött magyar segitség védte meg. A reformáczió fenmaradását nagyrészben a Bocskay, Bethlen, Rákóczy támogatásának köszönheti, mert ha ezek az osztrák házat meg nem támadják és erejét meg nem osztják, Gusztáv Adolf halála után a német reformáczió elvesz. Mária-Teréziát és birodalmát a magyarok mentették meg; Ferencz királynak Napoleon elleni végdiadalát a folytonosan megszavazott magyar katonaság és határőrök segiték elő. Len-

gyelország ügyeire Magyarország századokig döntő befolyást gyakorolt, Magyarország nemcsak nagy volt, nemcsak jeles királyok viselték a koronát, de történelmünk számos valódi hősöket, nagy hazafiakat és jeles államférfiakat tud előmutatni. Hunyady hős karjával, lángelméjével szerezte nagy vagyonát és emelkedett a kormányzóságra, kisebb erővel mindig nagy seregek ellen küzdött és győzött, mindig, midőn az árulás vagy a király hibája a győzelmet lehetlenné nem tette, a hazát, midőn uri társai és nemessége a tétlenség párnáin hevertek, saját pénzén fogadott hadsereggel mentette meg; király lehetett volna, ha akar, de mert a hazában villongást idézett volna elő és a koronát honfitársai vérével szerezhette volna meg, maradt kormányzó. Hédervány nádor a főhatalmat — bár az elsőség őt illette volna, — átadta a nagy Hunyadynak. Kemény Simon erdélyi vajda, midőn megtudták, hogy a törökök minden áron Hunyadyt akarják megölni, hasonló öltözetet vett fel és meghalt a hazáért. Zrinyi Miklós, hogy a törököket Szigetvárnál feltartsa, hős társaival a vár védelmében elesett. Dugonics Belgrád tornyárul a zászlós törököt le nem birván lökni, átkarolta és vele együtt a Dunába ugrott. Pázmány Péter kora első államférfiai közé tartozott, királya nemcsak a magyar, de német ügyekben is kikérte és követte tanácsait. Verbőczy csillogott, mint törvénytudó és törvényhozó; Deák Ferencz éles elméje, nagy tudománya, tiszta hazafisága, függetlenségével a világ törvényhozói közt is az elsők közé tartozik. Az egyéni és közjogrul, a tulajdonrul sehol oly tiszta eszmék nem voltak, mint Magyarországban. A

hóditáskor a nemzet alkotmánya köztársasági és minden magyar egyenlő volt, később, midőn Szent-István a nemességet behozta és a nemesség a kényuralmat legyőzte, a nemesség egyenlőségét mondta ki, az aranybulla már a nemzet és király jogai közti egyenlőséget, a személy és birtok sérthetlenségét biztositotta. III. Endre és II. Ulászló felelős választott országtanácscsal, vagyis a mai elnevezés szerint felelős kormánynyal uralkodtak, a parasztság részletes birtokjogát már I. Ferdinand törvényei biztositották, midőn az önuralom a nemzet kezeibül kisiklani kezdett, az önkormányzat védbástyáját állitották fel. Elmondhatjuk tehát, hogy Európában a nagy Magyarországnál szabadabb állam nem volt és a felelős kormány legelőbb Magyarországban lépett életbe. A szabadság érzete annyira élénk és általános volt, hogy a nemesség soraiba más fajokat is befogadott, a német szláv faju városok, a magyar, szláv, román jobbágyak szabadságharczos uraik zászlója alá önként tódultak. A szabadságnak és az ország függetlenségének azomban annyi hőse és vértanuja egyik országban sem volt, mint Magyarországban. Rákóczy Ferencz egymaga áll a világtörténelemben, mert midőn a szabadságharczosok tábora szétfoszlott, kegyelemmel és több száz millió értékü uradalmaival kinálták meg, ha hódol és a nagy férfiu, a milliók az élvezetek helyett, a vándorbotot és a koldustarisznyát választotta és sokan a legjelesebb nemesek közül csatlakoztak hozzá, kitül többet jutalmat és kitüntetést nem várhattak és elhagyták kedves hazájokat családjokat, ősi birtokaikat; az ujabb korban Kossuth Lajos szegényen hagyta itt hazáját és idegen országban

maradt, bárha az ország által elismert alkotmányos királynak a hüségesküt leteszi, bejöhetett volna. Általában Koppánytul kezdve 1850-ig ezerekre megy azok száma, kik a szabadságért elvérzettek és a magyar nemesség közt alig van olyan család, melynek tagjai a hazáért vérét és vagyonát nem áldozta. Magyarországban a kiegyezési korszakig nincs egy középület, nincs egy intézmény, mely a nemesség és papság önkényes adakozásaibul ne épült vagy alapult volna. A budai királyi palota Mária Terézia alatt a főurak adományaibul épült, a muzeumot, Ludovikát, a tudóstársaságot a nemesség alapitotta, az egyetem, akademiák a katholikus püspökök adományaibul, az eltörült zárdák vagyonábul alapultak, a református és evangelikus oskolákat a nemes urak és némely városok alapitották. A falusi iskolák, tanitólakok, templomok az urak, püspökök, alapitványok zsebébül vagy könyöradományokbul épültek, a fuvart ugyan a helyes emberek adták, hol azomban sok volt a fuvar, elengedték a robotot; az egyház, az iskola számára a földeket a földesurak adományozták. A megyeházakat, börtönöket a nemesi pénztárbul épitették. A magyar nemzetnek tehát nagyszerü és fényes multja van, mibül a mostani ifjuság igen sokat tanulhat, de különösen tanulhat hazafiságot, áldozatkészséget és megösmerkedhetik oly nagyszerü jellemekkel, kiknek, Deák kivételével, a megörökitett egyéniségek még apródjai sem lehetnek.

Trefort azt mondá, hogy a magyar történelem nincs kizárva, de nem bizonyitotta, hogy tanköteles tárgy, pedig ha nem az, akkor ki is hagyhatta volna, mert a

tanuló ma a nemtanköteles tárgygyal nem is bibelődik. Azt állitotta, hogy a chemiát és mathezist csak iskolába lehet megtanulni, ellenben a magyar történelmet csak fővonásaiban lehet előadni, az ifju ezt othon is megtanulhatja. A tantárgyak meghatározásánál nem az a kérdés, mi könnyü, mi nehéz, mit lehet iskola nélkül elsajátitani, mit nem, de tanitani kell mindazt, mit a közérdek kiván, mi a közszükségnek megfelel, mi az illetőknek megélhetését biztositja. A közérdek mindenek felett kivánja a lelkes hazaszeretetet, a jog, a szabadság tiszteletét, az áldozatkészséget, a hazát a mérnöknek, gyárosnak, orvosnak, gépésznek épen ugy kell szeretni és tisztelni, mint a többi polgároknak, ezt pedig az igazi, hamisitatlan történelembül lehet megtatanulni, ellenben a chemia, a magasabb számtan ösmerete csakis mérnököknek, gyárosoknak, orvosoknak, gyógyszerészeknek, tehát egy kis töredéknek szükséges; a milliók azomban nélkülözhetik a mathesist, a chemia jobban kifejlődött általános alapokkal bir, a ki németül tud az ösmereteit a német könyvekbül megszerezheti, ezen könyvek sem számosak, sem nem drágák, ha tehát az egyik vagy másik tudomány alapelveit megtanulta, ösmereteit saját szorgalmával is nevelheti és pedig elannyira, hogy a magyarországi mérnökök nagy részének nincs diplomája, vagyis a szakvilág divó eszméi szerint nem szakemberek. A magyar történelem azomban, ki a történelem magaslatára akar emelkedni, ki nemcsak a királyok, a csaták történetét kivánja ösmerni, nehéz tudomány, mert ösmernie kell a magán és közjogot, a szomszéd országok történelmét, tudni kell magyarul,

latinul, németül, tanulmányozni kell: Budai, Katona, Pray, Feszler, Kovacsich, Engl, Bartal, gróf Teleky, Szalay, Jászai, Szilágyi, Hormayer, Horvát, Rüstow, Thaly, Franknói Vilmos, Palaczky, Dlugos, Lelevel munkáit, Rákóczy, Betlen, Kemény, Kossuth, Széchenyi, Görgey, Klapka emlékiratait, az erdélyi muzeumot, az 1848 és 1849-iki közlönyt, a corpus jurist és a törvényeket azok indokolásait, a jelesebb szónoklatokat 1861-tül 1890-ig mindez megközeliti, ha nem haladja a 7,000 ivet. Ezen munkák ma nehezen szerezhetők meg, mert régiek, a közönség csekély, a legjelesebb művek antiquariusokhoz és ezektül sajtkereskedőkhöz, kofákhoz kerülnek, a pesti könyvtárakban kaphatók, de csak a kiszabott órákban olvashatók, a ki ezen nehéz munkára elszánja magát az vagy ur, tehát egyébb fontos és kellemes dolgokkal is foglalkozik, vagy tanár, hivatalnok, kinek ideje nagyrészét hivatala és családja igénybe veszi, ha tehát az illető naponta öt nyomtatott ivet elolvas is, ez legalább öt évet vesz igénybe, ezeket pedig el kell olvasni, mert gróf Teleky József „Hunyadyak kora“ kivételével nincs egy munkánk se, mely történelmünket őszintén, szabadon, világosan, függetlenül adná elő; de sőt az adatok a legjelesebb történetirónk, Szalay László művében sincsenek meg. Mit bizonyit saját esetem, én a magyar és világtörténelemmel majdnem 50 éve foglalkozom, Rákóczy Ferencz manifestumát birtam kéziratban, ezt viszontagságaim közt ellopták; meg volt régen könyvtáramban, midőn a IV. kötetre került a sor, gondoltam megkapom a pesti református könyvtárban, mely gróf Ráday Gedeontul (kinek öreg apja irta

a manifestumot) megvette könyvtárát és kéziratgyüjteményét, a kézirat eltünt, hiányzott, nyugodtan; mentem el Győrbe, meglesz Szalayba; kerestük Szalayba, egy másik magyar iróba, hiányzott; azt elfelejtettem, hogy ezelőtt 20 évvel Katonába olvastam, Katona Rákóczyt veszedelmes lázadóként irta le, nem képzeltem, hogy manifestumát közli, és ime, az ő munkájában találtam meg.

Tévhit az, hogy az ifju a történelmet magában jobban megtanulhatja, mint az iskolában, mert először ma az ifju, ki valamely pályát választ, ha az iskolai végvizsgát egyszer szerencsésen átuszta, szakmáján kivül mást nem vesz kezébe és csakis ujságot olvas, sőt a nagyobbrész még a szakmájába tartozókat is megveti, iskolába azomban, ha tanköteles tárgy, kénytelen meghallgatni. De nem tanulhatja meg azért sem, mert történetiróink egyrésze alázatos, engedelmes szelid papok és szerzetesek voltak; Horvát Sweiczban mint püspök megházasodott, amnestiát kapott, a hatalom kegyét nem mellőzhette, az áramlattal szembe nem szállhatott; Engl a kényur II. József császárnak tanácsosa volt; a közjog ismerete a magyar történelem mellőzhetlen kelléke, történetiróink közül a közjogot alaposan csak a jeles Szalay ismerte, ő is azomban jeles művét, mely csakis Mária-Teréziáig terjedt, számüzetésben irta, sok tekintetben tehát feszélyezve volt; általában egész 1866-ig hazánkban a censura és könyvkobzás divott, ennélfogva szabadon senki sem irhatott; mindezen okoknál fogva nem szakember a magyar történelmet nem ismerheti, de ha a tanár jeles és független, az iskolában megtanul-

hatja, mert a tanár büntelenül elmondhatja mindazt, miért ha nyomásban kiadná, üldöznék és kegyet vesztene és ha a történelmet egy évben el nem végezhetné, fel lehetne azt két, sőt három évre is osztani.

A kormány ezen az országgyülésen még következő törvényjavaslatokat terjesztett be és vitt keresztül:

Csődöknél a kényszeregyesség kiterjesztését, a bélyeg és illeték módositását, a budapesti rendőrség szervezését. Szegedrül és a szegedi kormánybiztosságrul. A görög-keleti egyházvagyon rendezésérül. A földadó szabályozásárul. A hazai iparnak adandó kisajátitásrul. A költséges vizmentesités adómentességérül. Polgári perrendrül és végrehajtásrul. A semmitőszék eltörlésérül. A véderőhöz tartozók adómentességérül. Az arad-csanádi, pest-pécsi, pest-zimonyi, szatmár-nagybányai vasutakrul. A Duna-szabályozás folytatásárul. A nemzeti szinház pénzügyeinek rendezésérül. A Tisza völgyének ármentesitésérül. Vasutak és csatornák telekkönyvezésérül. A szeged-percsórai társulat adósságának elengedésérül.

I. Törvényczikk

a köztisztviselők minősitéséről.

(Szentesitést nyert 1882. évi deczember hó 31 én. — Kihirdettetett az „Országos Törvénytár"-ban 1883. január hó 6-án.)

1. §. Állami vagy köztörvényhatósági tisztségre csak az nevezhető ki, — illetőleg csak az választható meg, s a kinevezés csak arra nézve tekinthető véglegesnek, a választás pedig érvényesnek, ki:

a) magyar állampolgár (1879: L. tvczikk);

b) gondnokság, csőd alatt nem áll, büntett vagy vétség miatt vád alá helyezve vagy általában szabadságvesztés büntetése alatt nincs, nyereségvágyból eredő büntett vagy vétség miatt elitélve nem volt, hivatalvesztésre szóló itélet hatálya alatt nem áll, s erkölcsi tekintetben alapos kifogás alá nem esik,

c) kimutatja, hogy azon képzettséggel bir, melyet a jelen törvény a szolgálat azon nemére nézve, melyre kineveztetni vagy megválasztatni kiván, megállapit.

Elméleti képzettség.

2. §. A megelőző §. c) pontjában jelzett képzettség — amennyiben egyes szolgálati ágakra nézve külön törvények nem intézkednek — a különböző szolgálati szakok szerint a következő:

Közigazgatási szak.

3. §. A szoros értelemben vett közigazgatási szakot illetőleg, egy közigazgatási tanfolyamnak berendezése és azzal kapcsolatos vizsgálati rendszer iránt minél előbb külön törvény fog intézkedni, addig is azonban a következő képzettség állapittatik meg:

a) ügyvédi oklevél, vagy

b) államtudományi, vagy

c) jogtudományi tudorság, vagy végre

d) legalább a jogi négy évi tanfolyamnak a fennálló szabályok szerint való bevégzése, és az államtudományi államviszgának sikeres letétele.

Azokra nézve, kik a jelenlegi tanrendszert megelőzőleg végezték tanulmányaikat, annak kimutatása szük-

séges, hogy az akkor fennállott rendszer szerint a teljes jogi tanfolyamot szabályszerüleg bevégezték, s az előirva volt vizsgálatokat sikeresen letették.

4. §. Külföldi egyetemeken szerzett bizonyitványok érvényessége tekintetében, a fennálló szabályok alkalmazandók.

5. §. A 3-ik szakaszban körülirt képzettség kimutatása megkivántatik:

I. a ministeriumoknál a központi igazgatás fogalmazási szakánál, valamint az állami számvevőszéknél alkalmazott tisztviselőktől fel a ministeri, illetőleg számvevőszéki tanácsosig bezárólag, a következő kivételekkel, hogy

1) a m. kir. igazságügyi ministeriumnál ministeri tanácsos, osztálytanácsos, titkár és fogalmazó csak az lehet, ki, az 1869: IV. törv.-czikk 7. §-ában a birói hivatalra megállapitott jogi képzettséget igazolja; a fogalmazó-segédek és gyakornokoktól pedig az államtudományi államvizsga helyett a jogtudományi államvizsga követeltetik.

2) a m. kir. honvédelmi ministerium központi igazgatásánál a jelen törvény határozmányai csak a polgári tisztviselőkre alkalmazandók, kiknek minősitése a katonai szolgálati szabályokban megállapitva nincs;

3) az állami számvevőszéknél alkalmazott tisztviselőktől az államszámviteltanból letett vizsgálat igazolása is követeltetik; végre

4) azon ministeriumok központi igazgatásánál, melyeknél külön szakképzettséget igénylő ügyek is intéztetnek el, valamint az állami számvevőszéknél azon teen-

dők ellátására, melyeknél különleges szakképzettség igényeltetik, oly egyének is alkalmazhatók: kik a 3. §-ban megállapitott képzettséget nem birják, ha az illető külön szakra nézve a jelen törvényben megállapitott képzettséget igazolják;

II. az egyes ministeriumok alatt álló állami hivatalok, péld. pénzügyigazgatóságok, adófelügyelőségek stb. fogalmazási szakánál alkalmazott tisztviselőktől, a jelen szakasz I. 4. pontja alatt körülirott kivétellel;

III. a fővárosi rendőrségnél a főkapitány, a rendőrtanácsosok, a kerületi kapitányok, főkapitányi titkár és a fogalmazóktól;

IV. vármegyéknél az alispánok, valóságos és tiszteletbeli jegyzők, szolgabirák, szolgabiró-segédektől;

V. a fővárosban a polgármester, alpolgármesterek, jegyzők és a jogi és közigazgatási szakosztályok élén álló tanácsnokoktól;

VI. törvényhatósági joggal felruházott városoknál a polgármesterek, rendőrkapitányok és jegyzőktől;

VII. a tiszti ügyészektől általában az ügyvédi vizsgának, a törvényhatósági árvaszéki elnöktől és ülnököktől pedig az államtudományi államvizsga helyett a jogtudományi államvizsgának sikeres letétele és igazolása kivántatik meg.

Fogalmazó gyakornokokká és szolgabiró-segédekké olyanok is alkalmaztathatnak, kik a 3. §. d) pontjában előirt szabályszerü tanfolyamot elvégezték ugyan, de az államvizsgát még le nem tették. Ezek azonban kötelesek az államvizsgát szolgálatba lépésök után legkésőbb egy év alatt sikeresen letenni, különben állásukat vesztik.

6. §. Községi illetőleg körjegyzőkre nézve az 1871: XVIII. t.-cz. 74. és 75. §§-ai alapján előirt vizsga letétele jövőre is követeltetik.

E vizsga alapján nyert képességi bizonyitvány csak a képességi bizonyitványt kiállitó törvényhatóság területére bir érvénynyel. Oly községi vagy körjegyzőnek képességi bizonyitványa azonban, ki a vizsga letétele után azon hatóság területén, melytől a képességi bizonyitványt nyerte, legalább 3 évig mint községi (kör-) jegyző vagy aljegyző (segédjegyző) kielégitőleg működött, s ezt a törvényhatóság első tisztviselőjének bizonyitványával igazolja, az egész országban érvényes.

A vizsga tárgyait, továbbá a vizsgálati bizottságok szervezetét — kellő tekintettel a községi- (kör-) jegyzői karra, — végre a vizsgálatnál követendő eljárást, a belügyminister rendeleti uton állapitja meg.

A jegyzői vizsgára csak az bocsátható, ki legalább is hat gymnasiumi vagy reáliskolai avagy a polgári iskolák hat osztályát, vagy valamely ezen középtanodákkal egyenrendü kereskedelmi iskolát, vagy végre megfelelő katonai tanfolyamot sikeresen végzett, s ezt, valamint azt hitelesen igazolja, hogy ezen tanulmányai bevégeztével legalább egy évig valamely közigazgatási hatóságnál szolgált, vagy mint segédjegyző működött.

A képességi bizonyitványnyal biró községi vagy körjegyző, ha más megyében nyer alkalmazást, az ebben hatályban levő szabályrendeletekből (statutumok) vizsgatételre kötelezhető.

Jogi szak.

7. §. A biróságoknál és királyi ügyészségeknél a fogalmazási szakban működő tisztviselők képzettsége iránt az 1869: IV. és 1871: XXXIII. t.-cz. nem intézkedvén, ezennel megállapittatik, hogy a jelen törvény hatályba lépte után a kir. Curiánál elnöki titkár, tanácsjegyző, segédjegyző, a kir. itélő tábláknál elnöki titkár, fogalmazó és forditó, a kir. főügyészségeknél fogalmazó, az első folyamodásu biróságoknál jegyző csak az lehet, ki a birákra nézve az 1869: IV. törvényczikkben előirt jogi képzettséget igazolja.

A fogalmazó segédek, aljegyzők és gyakornokok képzettsége ugyanaz, mint a központi igazgatásnál.

A jogyügyi igazgatóság, ugyszintén az alapitványi ügyigazgatóságnak központi, vagy kirendelt fogalmazási személyzetére az államjószágoknál alkalmazott ügyészekre a képzettség: a sikerrel letett ügyvédi vizsgálat.

Az itt alkalmazott fogalmazó segédek és gyakornokokra nézve a hivatalba lépés alkalmával a jogvégzettség és jogtudományi államvizsga elegendő, s megengedhető, hogy az ügyvédi vizsgát a szolgálatba lépés után tehessék le.

Tanügyi szak.

8. §. A tanárok, tanitók és tanitónők minősitését külön törvények és szabályzatok állapitják meg.

A tanügyi közigazgatás közegei, jelesen a tankerületi főigazgatóságok s népiskolai tanfelügyelőségek személyzetére nézve a szakképzettség akkép állapittatik meg, hogy:

a) tankerületi főigazgatóktól, egyetemi vagy középiskolai tanári képesités, vagy valamelyik egyetemi tanfolyam bevégzése;

b) népiskolai tanfelügyelők és segédtanfelügyelőktől, középiskolai vagy tanitóképezdei tanári, polgári vagy népiskolai tanitói képesités vagy valamelyik egyetemi tanfolyam bevégzése; végre

c) a tollnokoktól a nyolcz osztályu középiskola végzése s érettségi bizonyitvány, vagy népiskolai tanitói oklevél kivántatik.

Orvosi szak.

9. §. I. A belügyministerium közegészségügyi osztályában az orvosokra nézve az egyetemes orvostudományok tudori oklevele vagy orvos-sebésztudori és szülészmesteri oklevél.

Ugyanez kivántatik a fővárosi rendőrségnél működő orvosoktól, továbbá a tiszti főorvosoktól, a fővárosban a kerületi orvosoktól, és e mellett két évi orvosi gyakorlatnak kimutatása.

Járási orvosokra, s rendezett tanácsu városok orvosaira nézve, orvostudori oklevél és két évi orvosi gyakorlat kimutatása szükséges.

A fenn elősorolt közszolgálati orvosi állomások betöltésénél előnynek tekintendő, ha az illetők egyetemi tanszékeknél, különösen pedig oly egyetemi tanintézeteknél, melyeknek tantárgyai a betöltendő állomás feladataira vonatkoznak, tanársegédi minőségben legalább két évig működtek, vagy azon tárgyat magántanári qualificatióval előadták.

Tiszti orvosi állomások betöltésénél továbbá előnynek tekintendő a belügyminiszterium közegészségügyi osztályában való szolgálat, vagy járási (kerületi) orvosi minőségben való működés.

Községi vagy körorvosok iránt az 1876. XIV. t.-cz. 143. §-a intézkedik.

A belügyminister felhatalmaztatik, hogy a köztörvényhatósági és rendőrségi orvosokra, az igazságügyminister pedig, hogy a törvényszéki és a kerületi börtön- s fegyházi orvosokra nézve, ezek különleges teendőikre vonatkozólag, a vallás- és közoktatási ministerrel egyetértve, egy külön tiszti orvosi — illetőleg törvényszékorvosi vizsgálatot rendezhessenek be, s kötelezőleg kimondhassák, hogy egy meghatározandó időtől kezdve, csak azon orvos legyen a köztörvényhatóságoknál vagy rendőrségnél, illetőleg törvényszékeknél, kerületi börtönvagy fegyháznál alkalmazható, ki azon gyakorlati vizsgát sikerrel letette.

Azon orvosoktól, kik ezen intézkedés életbeléptetése előtt legalább két évig hasonló állomásokon már működtek, ezen vizsga letétele nem lesz követelhető.

Ezen vizsgára csak azon orvosok bocsáttatnak, kik a magyar állam területén érvényes egyetemes orvostudori vagy orvos-szebésztudori és szülészmesteri oklevéllel birnak, s legalább egy évi egyetemi vagy kórházi szolgálatot, vagy legalább két évi magángyakorlatot, mutatnak ki.

Az egy évi önkéntesi minőségben a rendes hadseregnél vagy a honvédségnél eltöltött év, azon esetben, ha az illető azt orvosi oklevelének elnyerése után

szolszolgálta le, egy kórházi szolgálati évvel egyenértékü.

A vizsgáló bizottságok összeállitása, a vizsgálatok tárgya, módja, ideje és helye iránt, egyetértőleg a vallás- és közoktatásügyi ministerrel azon minister, kinek ügykörébe az illető orvosi állomások tartoznak, rendeleti uton intézkedik.

II. Az állami kórházak és gyógyintézetek, az országos fegyintézeti és kerületi börtönkórházak, továbbá a törvényhatósági közkórházak és gyógyintézetek fő- és elsődorvosi állomásaira, egyetemes orvostudori, vagy orvos-sebésztudori és szülész- illetőleg szemészmesteri oklevél, továbbá a gyógyintézet és állomás czéljának megfelelő szakképzettségnek és legalább két évi szakgyakorlatnak kimutatása kivántatik.

Előnyül tekintendő, ha a folyamodó az illető szakban egyetemi magántanári, tanársegédi, vagy gyakornoki minőségben legalább két évig már működött, vagy valamely közkórháznál vagy specialis gyógyintézetnél, az illető szakban másod- vagy segédorvosi minőségben szintén legalább két évig alkalmazva volt.

Másod- és segédorvosokra nézve orvostudori oklevél kivántatik. Az illető szakra vonatkozó külön tanulmányok vagy gyakorlat az alkalmazásnál előnyt adnak.

III. Magán kórházak és gyógyintézeteknél: a főorvosra nézve az egyetemes orvostudományok tudori vagy legalább orvos-sebésztudori és szülészmesteri oklevél, továbbá az illető intézet gyógyczéljainak megfelelő szakismereteknek és két évi gyakorlatnak okmányszerü kimutatása szükséges.

A segédorvosra nézve orvostudori oklevél, s az illető intézet gyógyczéljainak megfelelő szakismeret kimutatása.

IV. Az országos állatorvosokra, állatorvosi oklevél, s két évi állatorvosi gyakorlatnak, vagy két évi veszteg-intézeti szolgálatnak, azonkivül pedig az állategészségügyi rendészet terén való jártasságnak kimutatása kivántatik.

Műszaki szak.

10. §. Az állami szolgálat bármely ágazatában ugy a központban, valamint a vidéken, továbbá a törvényhatóságoknál és törvényhatósági joggal felruházott városoknál műszaki teendőkre alkalmazandó egyénekre nézve, a képzettség valamely műegyetem tanulmányainak szabályszerü bevégzése, s annak alapján a királyi József-műegyetemtől nyert, vagy az által honositott mérnöki oklevél.

Az állandó kataszternél az igazgató, háromszögméreti főnök, háromszögelő mérnökök, háromszögelő segédek, felmérési felügyelők, főmérnökök, mérnökök, mérnöksegédek és felmérési növendékek tekintetében, a képzettség: a műegyetemi tanulmányok bevégzése.

A mérnöksegédek és felmérési növendékeknél az esetben, ha teljes képességgel biró egyének nem jelentkeznének, kivételesen a reáltanodai tanulmányok bevégzése és érettségi vizsga.

Culturmérnökségnél a képzettség a műegyetemi tanulmányok bevégzése, s arról oklevél; továbbá a magyaróvári gazdasági Akademián vagy más külföldi felsőbb gazdasági tanintézeten a legfontosabb gazdasági

tantárgyaknak és a rétmivelés, rétöntözés, talajjavitás, becsléstan, nemzetgazdaság és vizhasznositási előadásoknak legalább egy éven át hallgatása, s erről bizonyitvány.

Bányászati szak.

11. §. A bányahatósági tisztviselőkre nézve a bánya-szakakadémia bányászati tanfolyamának szabályszerü bevégzése és ezenfelül a jog- vagy államtudományi államvizsga kimutatása.

A bányaigazgatóságok s bányahivatalok, fémbányák, beváltóhivatalok, pénzverőhivatalok, fémkohók, vasművek, kőszénbányák és a sótermelésnél alkalmazott fogalmazási, műszaki és pénztári személyzetre nézve, a bányászakadémiai tanulmányok szabályszerü bevégzése és államvizsga az illető szakból.

Erdészeti szak.

12. §. Erdőtisztekül az állami vagy köztörvényhatósági erdészeti szolgálatnál egyáltalában csak azok alkalmazhatók, kik az 1879 : XXXI. törvényczikkben megszabott kivánalomnak megfelelvén, érettségi bizonyitványt birnak és a selmeczi erdő-akadémia összes tantárgyaiból letett szabályszerü vizsgálatok után az erdészeti államvizsgát belföldön letették. A királyi erdőfelügyelőktől e mellett még az idézett törvényben megszabott 8 évi erdészeti szolgálat igazolása is kivántatik.

Levéltári szak.

13. §. Az országos levéltár fogalmazási szakában csak az alkalmazható, ki a jogi vagy legalább bölcsé-

szeti szabályszerü tanfolyamnak sikeres bevégzése után, az országos levéltárnál a szakvizsgálatot kielégitő módon előzetesen letette. Ezen külön szakvizsgálat tárgyai: a magyar történelem, a magyar és latin paleographia, diplomatica, latin nyelv, magyar közjog, magánjog és egyházjog, főtekintettel az 1848. előtt fennállott viszonyokra.

Az országos levéltár kezelő szakánál 8 gymnasiális osztálynak bevégzése és a kezelési szakvizsgálatnak sikeres előzetes letétele kivántatik. Ezen szakvizsgálat tárgyai: a magyar, német és latin nyelvek, továbbá a jó és helyes irás.

A vármegyei és városi köztörvényhatóságok levéltárainál alkalmazott fő- és allevéltárnokoktól minimumként az országos levéltári kezelő-tisztviselőkre megállapitott képzettség, s különösen a latin nyelvnek olyatén ismerete kivántatik, hogy az illető levéltári tisztviselő bármely latin szöveget értsen, s a nyelv alaktanát is annyira birja, hogy a közéletben divatozott nem paleographiai röviditéseket kiegésziteni, s igy bármely latin iratot hiba nélkül leirni képes legyen.

Az előzetes szakvizsgálat az országos levéltárnál a kezelő-szakra felállitott vizsgálóbizottság előtt teendő le.

Posta szak.

14. §. A postaigazgatók, aligazgatók, titkárok, felügyelők, fogalmazók és fogalmazó-gyakornokoktól a jogvégzettség kivántatik.

A posta-főtisztek, tisztek és gyakornokokra nézve

főgymnasiumi vagy főreáltanodai tanulmányok és érettségi vizsga, vagy valamely ezen középtanodákkal egyenrendü kereskedelmi iskola vagy megfelelő katonai tanintézet szabályszerü bevégzése.

Távirda szak.

15. §. Távirda-igazgatók, titkárok, főtisztek, tisztek és gyakornokoknál a képzettség a jogi, vagy műegyetemi, vagy annak megfelelő katonai tanfolyam bevégzése és az előirt távirdai vizsgák letétele.

Azok, kik a bányászati és erdészeti akadémiát végezték, ezen állásokra hasonlólag alkalmazhatók, ha igazolják, hogy a delejtant és villamdelejtant oly terjedelemben tanulták, mint azok, kik a műegyetemet végezték, vagy hogy az ez irányban felmerült hiányt utólagosan pótolták.

A kinevezett távirdakezelőknél legalább a polgári iskola, katonáknál az altiszti iskola bevégzése, szerződötteknél legalább a népiskolai tantárgyak ismerete s mindnyájukra nézve az előirt kezelői vizsgák letétele.

Tengerészeti hatósági szak.

16. §. A tengerészeti hatóságoknál a ministeri tanácsos előadók, fogalmazó, épitészeti mérnök, segédmérnök, számvevőségi és kezelési személyzetre ugyanazon minősités áll, mely az illető szakok tekintetében, a központi szolgálatnál megállapittatott.

Révhivatali tisztviselő (rév-kapitány, rév-alkapitány, rév-biztos, rév-hadnagy) csak az lehet, ki hosz-

szujáratu tengeri kereskedelmi kapitányi minőségben két éven át hosszujáratu nemzeti hajón parancsnok volt, valamely révhivatalnál 6 hónapon át gyakornokoskodott, s a tényleg létező szabályok szerint berendezett különleges minősitési vizsgát letette.

A megelőző pont alól kivétetnek azok, kik a hadi tengerészetben mint tisztek szolgáltak, s kik a fennebbi minősités kimutatása nélkül is nyerhetnek a révhivataloknál alkalmazást.

Számvevőségi szak.

17. §. A ministeriumoknál, a megyéknél és törvényhatósági joggal felruházott városoknál, a pénzügyi igazgatóságoknál, adófelügyelőknél, illeték-kiszabási- és adóhivataloknál, a dohányjövedékeknél, az állami jószágigazgatóságoknál, a bányászat- és pénzverésnél, az államnyomdánál, a lottó-, posta- és távirdaigazgatóságoknál, az állami zálogházaknál, tébolydáknál és kórházaknál és intézetnél alkalmazott számvevőségi és ellenőrző tisztviselőtől a főgymnasiumi vagy főreáltanodai tanulmányok bevégzése és érettségi vizsgálat, vagy ezen középtanodákkal egyenrendü kereskedelmi iskola avagy megfelelő katonai tanfolyam bevégzése, továbbá az államszámviteltani vizsga letétele kivántatik meg. Erdő- és bánya-számvevőségi tisztviselő csak az lehet, ki a selmeczi akadémiát végezte és az ott előirt vizsgálatokat letette.

Az államszámviteltani vizsga a hivatalba lépés után is lehető; de a kinevezés, vagy választás a vizsga letételéig véglegesnek nem tekintetik, s az illető elő-

léptetésben nem részesülhet. A ki pedig kineveztetése, vagy a választás után 2 év alatt e vizsgát le nem tette, hivatalát veszti.

Pénztári szak.

18. §. A központi állampénztár, a zágrábi állampénztár, valamint az adóhivatálok és határvámhivatalok tisztviselőire, a köztörvényhatósági pénztárnok, alpénztárnok (ellenőr) és könyvezetőre, a gyámi pénztárnokra, az állami hidaknál a pénztárnok és ellenőrre nézve a képzettség a főgymnáziumi vagy főreáltanodai tanulmányok bevégzése és érettségi vizsga, vagy valamely ezen középtanodákkal egyenrendü kereskedelmi iskola vagy megfelelő katonai tanintézet bevégzése és a szabályszerü vizsgálatokról bizonyitvány. Azok, kik az állami számviteltani vizsgát letették, minden állami 'és törvényhatósági vagyon-kezelő hivatali állásra előnynyel birnak.

A fogyasztási adószedő, ellenőr és tiszteknél, a sótárnok, ellenőr, mázsatiszt, almázsatiszt és hivataltisztnél a minősitvény algymnasiumi, alreáltanodai tanulmányoknak vagy polgári iskolai négy osztályának szabályszerü és jó sikerrel való bevégzése.

Ily tanulmányokkal biró egyének kivételesen a II. osztályu mellékvámhivataloknál is alkalmazhatók.

Kezelési szak.

19. §. Telekkönyvvezetőkül és segédtelekkönyvvezetőkül csak azok alkalmazhatók, kik a telekkönyvi vizsgát letették.

A segédhivataloknál alkalmazottakra nézve a központi igazgatásnál, a biróságoknál, a jogügyi és alapitványi igazgatóságoknál, és minden egyéb állami vagy törvényhatósági hivatalnál négy gymnasialis vagy reáltanodai vagy polgári iskolai négy osztálynak szabályszerü bevégzése.

E képzettség kivántatik a dohánybeváltási felügyelők, kezelők és tisztek tekintetében is.

A dohányárudai, raktári, valamint, a lottóigazgatósági tisztviselőknél a főgymnasiumi vagy főreáltanodai tanulmányok és érettségi vizsga, vagy valamely ezen középtanodákkal egyenrendü kereskedelmi iskola bevégzése kivántatik, s csak kivételesen vehetők fel egyének polgári iskolai hat osztálylyal.

Börtönügyi szak.

20. §. A fegyintézetek és kerületi börtönök igazgatóira, s a mária-nostrai ügynökre nézve — a jogvégzettség, jogtudományi államvizsga letételével kivántatik.

Fegyintézeti és kerületi börtöni ellenőr és gondnoknál a képzettség felsőbb gymnasiális vagy felsőbb reáltanodai tanulmányok bevégzése és érettségi vizsga letétele; ezen felül az állami vagy kereskedelmi számviteltani vizsgálat kivántatik.

Fogház-felügyelőknél, mennyiben nem megfelelő katonai, vagy alsóbb rendü közigazgatási szolgálatból vétetnek át — a képzettség négy osztályu polgári iskola bevégzése.

Vegyes szakok.

21. §. Vesztegintézetek. A vesztegintézetek felügyelőjénél, a vesztegintézeti igazgatók és állomásvezetők, orvosi vagy állatorvosi oklevél, továbbá az állategészségügyi rendészet körében való jártasság kimutatása kivántatik.

22. §. Zálogházak. A zálogházi igazgató, ellenőr, könyvelő, pénztárnok és ellenőrzési számtisztekre nézve, főgymnasiumi vagy főreáltanodai tanulmányok bevégzése és érettségi vizsgálat, vagy valamely ezen középtanodákkal egyenrendü kereskedelmi iskola bevégzése, s erről bizonyitvány szükséges.

Az alsóbb tisztviselőknél négy gymnasialis vagy reáltanodai, vagy polgári iskolai négy osztálynak szabályszerü bevégzése kivántatik.

Hogy ezen és a jelen törvény 6., 14., 17., 18. és 19. §§-ban emlitett kereskedelmi iskola, mely esetben tekinthető a főgymnasium vagy főreáltanodával egyenrendünek, azt az illető szakministerek a vallás- és közoktatásügyi ministerrel egyetértőleg állapitják meg.

Gyakorlati képzettség.

23. §. Az egyes ministeriumok központi hivatalainál a ministeri titkári és azon felül álló hivatalok elnyerése bezárólag a ministeri tanácsosig, ugyszintén az egyes ministeriumok alatt álló állami hivatalok közül a pénzügyigazgatók, adófelügyelők, posta- és távirda-igazgatóktól azon kivétellel, melyet a jelen törvény 5. §-ának I. és II. pontja állapit meg, továbbá megyei törvényhatóságoknál az alispáni, főjegyzői és

szolgabirói, a fővárosi és törvényhatósági joggal felruházott városoknál a polgármesteri és rendőrkapitányi állomások elnyerése az elméleti képzettségen felül a gyakorlati képzettség kimutatásától is tétetik függővé, melyet egy külön gyakorlati közigazgatási vizsgának sikeres letétele ad meg.

24. §. E vizsga tárgyait, a vizsgáló bizottságok összeállitását, s azoknak eljárását, a jelen törvény életbeléptétől számitott egy év alatt a ministerium rendeleti uton állapitja meg.

A vizsga ugy rendezendő be, hogy az arra jelentkező által a gyakorlati képzettség minősitése a közigazgatás valamennyi ágára, vagy csupán a közigazgatásnak általa választott egyik vagy másik ágazatára nézve legyen megszerezhető.

25. §. A vizsgálati bizottságok Budapesten és Kolozsvárott állitandók fel. Ezeken kivül azonban a szükséghez képest megfelelő más helyeken is szervezhetők.

26. §. A vizsgálat irásbeli és szóbeli.

27. §. A gyakorlati közigazgatási vizsga letételére csak az bocsátható, ki a jelen törvényben előirt elméleti képzettség megnyerésétől számitott két évi gyakorlati szolgálatot tud kimutatni, melyből egy évi gyakorlat valamely biróságnál is tölthető; egy év azonban okvetlenül valamely állami, törvényhatósági vagy törvényhatósági joggal felruházott városi közigazgatási hatóságánál a fogalmazási szakmában töltendő.

28. §. Azt, hogy a jelen törvény 23. §-ában felsoroltakon kivül a gyakorlati vizsgának letétele más

állami és mely állami állomások elnyerésénél követelendő, saját működési körükben az egyes ministerek rendeleti uton állapitják meg.

29. §. Az egyes ministeriumok kebelében a tőlök függő egyes állami hivatalokra nézve eddig fennálott, vagy a mutatkozó szükség szerint ezentul életbeléptetendő különleges tiszti vizsgák a fentebbi rendelkezések által nem érintetnek.

30. §. A ministerium utasittatik, hogy a 24. §. értelmében kiadandó szabályozó rendelet életbeléptétől számitott három év után, figyelemmel, az időközben szerzett tapasztalatokra, a gyakorlati vizsga állandó rendezése iránt törvényjavaslatot terjeszszen be.

31. §. Az egyes ministerek felhatalmaztatnak, hogy — ha azt a szolgálat érdeke kivánja — a szakirodalom, vagy a gyakorlati téren kitünő egyéniségekre nézve az alaki képzettség hiányától való felmentést Ő császári és apostoli királyi Felségélnél kieszközölhessék.

32. Az egyes ministerek felhatalmaztalnak, hogy oly szakok- vagy vallomásokra nézve, melyek iránt a jelen törvény nem intézkedik, a megkivántató képzettséget rendeleti uton állapithassák meg.

33. §. A kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló 1873: II. t.-cz. rendelkezései jelen törvény által nem érintetnek.

Átmeneti intézkedés.

34. §. Azokra, kik a jelen törvény hatályba léptekor akár kinevezés, akár választás utján nyert hiva-

talban tényleg szolgálatban vannak, vagy ha tényleg nem szolgálnak, azt kimutatják, hogy 1867. évi julius 1-je után szolgálatban voltak, mennyiben ugyanazon szakban kivánnak alkalmaztatni, a jelen törvény nem alkalmazható, s reájok nézve az eddig fennálló törvények és gyakorlat irányadók.

Az ilyenek az illető szakban az eddigi mód és gyakorlat szerint elő is léptethetők.

35. §. Azok, kik a jelen törvény értelmében létesitendő vizsgarendszer életbeléptetéseig ügyvédi oklevelet szereztek, valamint azok is, kik különben is birva az elméleti képzettséggel, azon időig valamelyik közigazgatási bizottságban mint választott tagok legalább két évig egyfolytában résztvettek, a 27. §-ban előirt gyakorlat és a 23-ik és 24-ik §§-okban megállapitott gyakorlati vizsga alól felmentetnek.

Végrehajtási intézkedés.

36. §. A jelen törvénynek végrehajtásával a ministerium bizatik meg.

XXI. Törvényczikk.

a törvényhatóságokról.

(Szentesitést nyert 1886. évi junius hó 27-én. — Kihirdettetett az „Országos Törvénytár"-ban 1886. évi julius hó 8-án).

1. §. Az alább felsorolt vármegyék és törvényhatósági joggal felruházott városok — mint köztörvényhatóságok — törvénybe iktattatnak.

I. Vármegyék.

1. Abauj-Torna,
2. Alsó-Fehér,
3. Arad,
4. Árva,
5. Bács-Bodrog,
6. Baranya,
7. Bars,
8. Békés,
9. Bereg,
10. Besztercze-Naszód,
11. Bihar,
12. Borsod,
13. Brassó,
14. Csanád,
15. Csik,
16. Csongrád,
17. Esztergom,
18. Fejér,
19. Fogaras,
20. Gömör és Kis-Hont,
21. Győr,
22. Hajdu,
23. Háromszék,
24. Heves,
25. Hont,
26. Hunyad,
27. Jász-Nagykun-Szolnok,
28. Kis-Küküllő,
29. Kolozs,

30. Komárom,
31. Krassó-Szörény,
32. Liptó,
33. Máramaros,
34. Maros-Torda,
35. Mosony,
36. Nagy-Küküllő,
37. Nógrád,
38. Nyitra,
39. Pest-Pilis-Solt-Kiskun,
40. Pozsony,
41. Sáros,
42. Somogy,
43. Sopron,
44. Szabolcs,
45. Szatmár,
46. Szeben,
47. Szepes,
48. Szilágy,
49. Szolnok-Dodoka,
50. Temes,
51. Tolna,
52. Torda-Aranyos,
53. Torontál,
54. Trencsén,
55. Turócz,
56. Udvarhely,
57. Ugocsa,
58. Ung,
59. Vas,

60. Veszprém,
61. Zala,
62. Zemplén,
63. Zólyom.

II. Törvényhatósági joggal felruházott városok.

1. Arad sz. kir. város,
2. Baja t. h. város,
3. Debreczen sz. kir. város,
4. Győr sz. kir. város,
5. Hódmező-Vásárhely t. h. város,
6. Kassa sz. kir. város,
7. Kecskemét t. h. város,
8. Kolozsvár sz. kir. város,
9. Komárom sz. kir. város,
10. Marosvásárhely sz. kir. város,
11. Nagy-Várad t. h. város,
12. Pancsova t. h. város,
13. Pécs sz. kir. város,
14. Pozsony sz. kir. város,
15. Selmecz- és Bélabánya sz. kir. város,
16. Sopron sz. kir. város,
17. Szabadka sz. kir. város,
18. Szatmár-Németi sz. kir. város,
19. Szeged sz. kir. város,
20. Székesfehérvár sz. kir. város,
21. Temesvár sz. kir. város,
22. Ujvidék sz. kir. város,
23. Versecz t. h. város,
24. Zombor sz. kir. város,

III. Budapest fővárosról

az 1872: XXXVI. t.-cz. rendelkezik.

IV. Fiume város

és kerülete törvényhatósági ügyei, a törvény ujabb rendelkezéseig, a fennálló törvényes gyakorlat szerint intéztetnek.

I. FEJEZET.

A törvényhatósági hatáskörröl.

2. §. A törvényhatóságok jövőre is gyakorolni fogják a törvény korlátai között

a) az önkormányzatot;

b) az állami közigazgatás közvetitését.

c) ezeken felül a törvényhatóságok egyéb közérdekü sőt országos ügyekkel is foglalkozhatnak, azokat megvitathatják, azokra nézve megállapodásaikat kifejezhetik, egymással és a kormánynyal közölhetik és kérvény alakjában a törvényhozás bármelyik házához közvetlenül fölterjeszthetik.

3. §. Önkormányzati jogánál fogva a törvényhatóság saját belügyeiben önállólag intézkedik, határoz és szabályrendeleteket alkot; határozatait és szabályrendeleteit végrehajtja, tisztviselőit az ezen törvényben megállapitott kivételekkel (l. 80. §.) választja, az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapitja, s a fedezetről gondoskodik, és pedig a megyei törvényhatóság az 1883. évi XV. t.-cz., r városi törvényhatóság pedig a községi törvény rendelkezései szerint.

A kormánynyal közvetlenül érintkezik.

4. §. A belügyminister a törvényhatóságoknak az önkormányzati hatáskörben követett közigazgatási eljárását, belső ügyvitelét és pénzkezelését saját kiküldött közege által bármikor megvizsgáltathatja.

5. §. Határozat, mely

a) a költségvetés megállapitására (vármegyékben az 1883: XV. t.-cz.. városi törvényhatóságokban a községi törvény 113. §-a korlátai között);

b) ingatlan vagyon elidegenitésére vagy ingatlan vagyon szerzésére (városi törvényhatóságokban a községi törvény 110., 113., 164. §-ainak korlátai között);

c) kölcsönvételekre;

d) a helybenhagyott költségvetésben elő nem forduló terhes szerződések kötésére vagy felbontására és közművek emelésére;

e) uj hivatalok rendszeresitésére vagy a fenállók megszüntetésére vonatkozik (vármegyékben az 1883: XV. t.-cz. korlátai között) és általában minden határozat, melyre nézve a törvény felsőbb megerősitést rendel, csak külön indokolt felterjesztés alapján kiesz-közölt ministeri jóváhagyás után hajtathatik végre.

Ha az illető minister a felterjesztéstől számitandó 40 nap alatt egyáltalában nem nyilatkozik, a felterjesztett határozat helybenhagyottnak tekintetik és végrehajtható.

6. §. Ha a törvényhatóság valamely törvény által reá rótt kötelezettség teljesitésére szükséges kiadást költségvetésébe felvenni vonakodnék, a kormány a megfelelő összegnek a költségvetésbe való felvételét elrendelheti.

7. §. A törvényhatóság azon határozatai, melyek természetüknél fogva az illető feleknek kézbesitendők:

a) vármegyékben a járási főszolgabirák és rendezett tanácsu városi polgármesterek utján a községi vagy körjegyzők, illetőleg az 1875. évi X. t.-cz. alapján kijelölt városi közeg;

b) törvényhatósági joggal biró városokban ugyancsak az 1885. évi X. t.-cz. alapján kijelölt közegek által kézbesittetnek.

Azon határozatok és szabályrendeletek pedig, melyek közérdekü voltuknál fogva közhirré teendők:

a) vármegyékben s rendezett tanácsu városoknak közvetlenül, nagy és kis községeknek pedig a járási főszolgabirák utján nyomtatásban, vagy kőnyomatu másolatban megküldetvén, ott a helybeli szokáshoz képest 8 nap alatt köztudomásra juttatandók;

b) városi törvényhatóságokban az ott szokásos módon (hirlapokban való közlés, falragaszok, kifüggesztés stb. által) szintén 8 nap alatt nyilvánosságra hozandók.

A közhirré tételnek a hitelesitéstől számitva 30 nap alatt mindenütt meg kell történnie.

8. §. Magánfelek a határozatok ellen azok kézbesitésétől, illetőleg kihirdetésétől számitott 15 nap alatt felebbezhetnek. A szabályrendeletek azonban a kihirdetéstől 30 nap alatt felebbezhetők az illető ministerhez.

A határidő a kézbesitést, közérdekü határozatokra és szabályrendeletekre nézve pedig az illető községben lett kihirdetést követő naptól számittatik.

Ha a határidő utolsó napja vasárnapra, vagy a Gergely-naptár szerinti ünnepre esik, a felebbezés a következő köznapon is benyujtható.

9. §. A felebbezés az alispánnak, illetőleg a polgármesternek adandó be, ki azt 8 nap alatt jelentéssel felterjeszteni köteles. Rendszerint minden közigazgatási határozat birtokon felül felebbezhető.

Birtokon kivül való felebbezésnek kivételesen és csak akkor van helye:

a) ha ezt különös törvény rendeli el;

b) ha fontos közérdekből vagy közveszély elháritása czéljából a határozatnak azonnali foganatositása, a tiszti ügyész meghallgatásával mulhatlanul szükségesnek találtatván, annak csak birtokon kivül való felebbezhetősége magában a határozatban világosan ki is mondatott.

10. §. A kormány az e törvény 57. §. és az 1876: VI. t.-cz. 61. §. értelmében hozzá felterjesztett, ugyszintén a törvényhatóságok közgyülési jegyzőkönyveiben foglalt avagy az elintézések rendes folyamában hivatalból észlelt illetéktelen vagy törvénybe ütköző határozatokat megsemmisitheti és amennyiben intézkedés tétele szükséges, uj eljárást rendelhet el, s ha ez czélra nem vezetne, amennyiben törvények vagy törvényes rendeletek szerint intézkedni szükséges, közérdekü ügyekben határozhat.

Oly határozatok azonban, melyek az előbb idézett törvények rendelkezései alá nem esnek és valamely törvény értelmében tovább nem felebbezhetők, csak e határozatok kézbesitésétől számitott 30 nap alatt az

érdekeltek által emelt panasz folytán vonhatók felülvizsgálat alá s a kormány azokat csak a netalán illetéktelen vagy törvénybe ütköző eljárás tekintetéből semmisitheti meg s rendelhet el uj eljárást.

E határidő leteltével a jogérvényes határozatok felülvizsgálat tárgyát többé nem képezhetik.

11. §. Szabályrendeleteket a törvényhatóság csak önkormányzati hatáskörének korlátai között alkothat.

A szabályrendeletek a törvénynyel s a kormánynak hatályban levő szabályrendeleteivel nem ellenkezhetnek, a községek törvényben biztositott önkormányzati jogait nem sérthetik, és ha az illető minister által bemutatási záradékkal lettek ellátva, az azt követő szabályszerü kihirdetés után 30 nap mulva hajtatnak végre.

12. §. A szabályrendeletek ellen beadott felebbezések érdemében az illető minister végérvényesen határoz, határozathozatal előtt, ha szükségesnek találja, a törvényhatóságot meghallgathatja.

Ha a bemutatási záradékkal való ellátás czéljából felterjesztett szabályrendelettől az illető minister a bemutatási záradékkal való ellátást ideiglenesen vagy véglegesen megtagadja, ez esetben határozatát indokolni tartozik.

Oly szabályrendeletekre nézve azonban, melyeknek megalkotását valamely törvény teszi a törvényhatóság kötelességévé, joga van a kormánynak a szabályrendelet hiányainak pótlására módositásokat, vagy átalakitást kivánni. Ha a szabályrendelet a törvénynek meg nem felel, vagy alaki vagy tartalmi fogyatkozásai

miatt ezután sem volna arra alkalmas, hogy jogszabályul szolgáljon, vagy a törvényhatóság a szabályrendelet *alkotását megtagadná, a kormány jogositva van*, rendeleti uton intézkedni. Ha a törvényhatóság később megfelelő szabályrendeletet alkotott, a megerősités után a kormány szabályrendelete hatályát veszti.

13. §. A gyámhatóságot a törvényhatóságok az 1877: XX., az 1885. évi VI. és az 1886. évi VII. törvényczikkek értelmében gyakorolják.

A rendezett tanácsu városok gyámhatóságáról ugyanazon törvények rendelkeznek.

14. §. A törvényhatósági joggal biró városok házi adója, az állami egyenes-adók, u. m. földadó, házadó, keresetadó, nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adója, tőkekamat- és járadékadó után százalékokban vettetik ki.

Egyebekben a törvényhatósági joggal felruházott városok háztartási ügyeire nézve a községi törvény rendelkezései irányadók.

15. §. A törvényhatósági joggal felruházott városok közvetett államadókra is vethetnek községi pótadót, a városban s annak területén illetékekek, helypénzeket, vámokat szedhetnek s az állam által igénybe nem vett uj adókat hozhatnak be.

E jog gyakorlására a kormány engedélye szükséges, mely azt — amennyiben az állam jövedelmeinek csökkenése s az ipar s kereskedelem érdekeinek veszélyeztetése nélkül eszközölhető, — a helyi viszonyokhoz képest a város indokolt felterjesztésére megadhatja.

16. §. Az 1883. évi XV. t.-cz. alapján a vármegyék által kivethető azon pótadóhoz, mely kizárólag a szolgabirói járások személyzetének illetményeivel, vagy a járási hivatalok elhelyezésével egybekötött közigazgatási költségek fedezésére vétetik igénybe, a rendezett tanácsu városok hozzájárulni nem tartoznak.

17. §. A törvényhatóság a jövő évi költségvetést az őszi rendes közgyülésen oly időben állapitja meg, hogy az október hó 31-ig a belügyministerhez fölterjesztethessék.

A zárszámadás, mely

a) vármegyékben az 1883. évi XV. t.-cz. 8. §-a,

b) a városi törvényhatóságokban a községi törvény 109. és 141. §-ai értelmében szerkesztendő,

a tavaszi rendes közgyülésen vizsgáltatik meg és 15 nap alatt felülvizsgálat végett a belügyministerhez terjesztetik fel.

Ugy az előirányzat, mint a zárszámadás, az állandó választmány, illetőleg városi tanács véleményes jelentésével a közgyülés előtt 15 nappal közszemlére kitétetik.

Egyes adózók a költségvetésre és zárszámadásra is észrevételeket tehetnek s azokat a közgyülést megelőzőleg 5 nappal az állandó választmánynak, illetőleg tanácsnak beadhatják.

Az állandó választmány, illetőleg a tanács a beadott észrevételeket tárgyalni s véleményes jelentés mellett a közgyülésnek bemutatni köteles.

18. §. A törvényeket és a kormánynak a törvényhatósághoz intézett rendeletit a törvényhatóság területén a törvényhatóság hajtja és hajtatja végre.

Mennyiben van ezen általános szabály alól kivételnek helye: a törvény határozza meg.

19. §. A törvényhatóság jelen törvény korlátai között felirhat egyes kormányrendelet ellen a végrehajtás előtt, ha azt törvénybe ütközőnek vagy a helyi viszonyok miatt czélszerütlennek tartja.

De ha a minister a felhozott indokok ellenére a végrehajtást követeli, vagy ha a törvényhatóságot hozott határozatának foganatositásától másodizben eltiltja, a kormányrendelet azonnal és feltétlenül teljesitendő és végrehajtandó (68. §. d), 73. §. e) pont).

Az ilyen, valamint a szabadságos és tartalékos katonák berendelését és valamely, az állam veszélyezett érdekei miatt halaszthatlan intézkedést tárgyazó kormányrendelet csak a végrehajtás után s csak annyiban szolgálhat közgyülési vita és határozat tárgyául, amennyiben a törvényhatóság a kormány eljárását netán sérelmesnek találván, a képviselőháznál keresne orvoslást.

Ha valamely intézkedés halaszthatlan végrehajtása az állam veszélyezett érdekei miatt követeltetik, ez a kormányrendeletben határozottan kifejezendő.

20. §. Kivétetnek a végrehajtás kötelezettségének szabályai alól az országgyülés által meg nem szavazott adó tényleges behajtására, vagy nem ajánlott ujonczok tényleges kiállitására vonatkozó rendeletek.

Az előmunkálatok azonban azonnal teljesitendők.

II. FEJEZET.

A törvényhatósági bizottságról.

21. §. A törvényhatóság egyetemét a bizottság képviseli s amennyiben a törvény kivételesen másként

nem intézkedik, a hatósági jogokat a törvényhatóság nevében a bizottság gyakorolja.

22. §. A bizottság áll felerészben a törvényhatóság területén legtöbb egyenes államadót fizető állampolgárokról, hason felerészben pedig a választó közönség választottjaiból.

Ezeken kivül a közgyülésen üléssel és szavazattal birnak még, a jelen törvény 51. §-ában felsorolt törvényhatósági tisztviselők és megyei közgyülésen az illető törvényhatóság területén rendszeresitett államépitészeti hivatal főnöke.

23. §. Bizottsági tag általában nem lehet:

a) aki nem magyar állampolgár (1879 : L. t.-cz.);

b) aki 24. évét még be nem töltötte, vagy akinek kiskorusága meghosszabbittatott;

c) aki gondnokság alatt áll;

d) aki irni és olvasni nem tud;

e) aki a törvényhatóság területén legalább 2 év óta nem bir, vagy ugyanannyi idő óta ott nem lakik és adót nem fizet;

f) aki nem bir azon szellemi vagy anyagi kellékekkel, melyek a képviselőválasztási állandó névjegyzékbe való felvételre jogositanak. Az adónak meg nem fizetése, vagy maga azon körülmény azonban, hogy a képviselőválasztási állandó névjegyzékből kimaradt, a bizottsági tagsági jog gyakorlatát nem akadályozza;

g) aki csőd alatt áll;

h) aki oly büntett vagy vétség miatt van jogerejüleg vád alá helyezve, amelyre a büntető törvénykönyv a hiv atalvesztést vagy a politikai jogok gya-

korlatának felfüggesztését állapitja meg; továbbá aki fegyház, börtön vagy 3 hónapot meghaladó fogház, vagy államfogház büntetésre, avagy a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésére szóló itélet hatálya alatt áll; végre aki nyereségvágyból elkövetett büntett vagy vétség miatt jogerejüleg elitélve volt.

24. §. A bizottsági tagok számát a törvényhatóság lakosainak száma szabályozza, t. i. vármegyékben minden 500, törvényhatósági joggal biró városokban minden 250 lakos után egy bizottsági tag számittatik.

A bizottság legtöbb adót fizető és választott tagjainak összes száma azonban vármegyékben 120-nál kevesebb és 600-nál több, városi törvényhatóságokban pedig 48-nál kevesebb és 400-nál több sehol sem lehet.

A bizottsági tagok száma az általános népszámlálást követő esztendőben a népszámlálás eredményéhez képest 10 évről 10 évre ujra megállapitandó.

25. §. A legtöbb adót fizetők névjegyzékét az adóhivatalok hivatalos kimutatásai alapján minden évben a törvényhatóság igazoló választmánya állitja össze, illetőleg igazitja ki.

Az adóhivatalok kötelesek az e végből szükséges adókimutatásokat minden évben augusztus 31-ig a törvényhatóság rendelkezésére bocsátani.

A törvényhatóság intézkedik, hogy ezen adókimutatások az igazoló választmány összeülése előtt 8 nappal betekintethessenek, s a netalán szükséges felszólamlások megtehetése végett előre meghirdetett helyen kitétessenek.

Az igazoló választmány áll: a közgyülés által egy évre választott 5 tagból és a főispán által a bizottsági tagok közől szintén egy évre kinevezett elnökből és 3 tagból, előadója a törvényhatósági jegyző. Érvényes határozathozatalra az elnökkel 5 tag jelenléte szükséges.

26. §. A sorrend megállapitásánál a törvényhatóság területén fizetett összes egyenes állami adó vétetik számitásba; továbbá az állami, felekezeti, törvényhatósági, községi és magántanintézetek tanárai, a tudományos akadémia tagjai, az akadémiai művészek, a folyóirat- és lapszerkesztők, a lelkészek, az ipar- és kereskedelmi kamarák bel- és kültagjai, ugyszintén a magyar államban érvényes oklevéllel ellátott tudorok, tanárok, ügyvédek, birák, orvosok, mérnökök, épitészek, gyógyszerészek, sebészek, bányászok, erdészek, gazdászok, gazdatisztek és állatorvosoknak összes egyenes államadója kétszeresen számittatik.

A férj vagy atya államadójába a nő, valamint a kiskoru gyermekek államadója is beszámitandó, ha a nőnek vagy a kiskoru gyermekeknek vagyonát kezeli.

Mindenki csak egy törvényhatósági bizottságnak lehet tagja; az, aki több törvényhatóságban jön a legtöbb államadót fizetők sorába, azon törvényhatóság bizottságának lesz tagja, melyet maga jelöl ki.

Oly egyének között, kik közől az egyik egyszeresen, a másik pedig kétszeresen számitott államadó folytán juthatna a bizottságba, az utóbbi bir elsőbbséggel; midőn pedig azon eset fordul elő, hogy ketten 2 között az igazoló választmány elnöke által kihuzott

1 vagy többen hasonmennyiségü államadót fizetnek, ezek sors dönt.

27. §. Azok, a kik a 26. §. kedvezményét igénybe venni kivánják, az ülések tartama alatt az igazoló választmány előtt szóval vagy irásban minden évben jelentkezni s jogosultságukat igazolni kötelesek.

A ki nem jelentkezett vagy jogosultságát igazolni nem tudja, az adó kétszeres beszámitásának kedvezményétől azon egy alkalomra elesik.

28. §. Az igazoló választmány a kitüzött és kihirdetett napokon nyilvánosan tartja üléseit, a felszólamlások felett határoz; azon határozatát, melylyel valaki a névjegyzékből kitöröltetett, az illetőnek 8 nap alatt kézbesitteti, és a megállapitott névjegyzéket másolatban az alispánnak, illetőleg a polgármesternek küldi meg, ki azt tájékozás végett közszemlére kitenni s a kitétel határidejét egyidejüleg kihirdetni köteles.

A kézbesitett határozat ellen a kézbesitéstől s a névjegyzék ellen általában a törvényhatóság székházán lett kifüggesztéstől 15 nap alatt az állandó biráló választmányhoz felebbezésnek van helye.

Ha az igazoló választmány által megállapitott névjegyzék ellen 15 nap alatt felebbezés nem adatik be, az igazoló választmány a névjegyzéket tudomásvétel végett a közgyülésnek bemutatja; ellenkező esetben pedig azt az összes iratokkal és a beérkezett felebbezésekkel együtt a biráló választmány elé terjeszti.

29. §. A bizottsági tagok választása választó-kerületenként eszközöltetik.

A választó-kerületeket az egymáshoz tartozó köz-

ségek, illetőleg utczák s a választási főhely kijelölésével a törvényhatóság maga alakitja meg. Egy-egy választókerületben 200 választónál kevesebb és 600 választónál több nem lehet.

Olyan község, melyben legalább 200 választó lakik, külön választó-kerületet képez.

Ha a választók száma a 600-at meghaladja, a község 200—600 választóból külön választókerületekre osztandó fel.

A bizottsági tagok számának a 24. §. értelmében ujból lett megállapitása alkalmával a választó-kerületek szerinti beosztás is megfelelőleg kiigazitandó. Kiigazitható azonban időközben is, ha a törvényhatóság indokolt előterjesztésére a kiigazitást a belügyminister szükségesnek találja.

30. §. Minden választó-kerület lehetőleg páros számban csak annyi bizottsági tagot választ, a mennyi a bizottságnak választás alá eső tagjaiból a kerület választóinak a törvényhatóság összes választóihoz viszonyitott aránya szerint a kerületre esik.

31. §. Választható mindaz, a kire nézve a 23. §-ban felsorolt kizárási okok fenn nem maradnak.

Választó a törvényhatóság mindazon lakosa, aki az országgyülési képviselő-választásra jogosultak azon évre érvényes állandó névjegyzékébe felvétetett.

Ezen névjegyzékből az egyes választókerület választóit külön-külön betürendben az igazoló választmáy állitja össze.

32. §. A bizottság választás alá eső tagjai 5 évenkint 10 évre választatnak.

Az ezen törvény értelmében legelső alkalommal megválasztottak közül, az első 5 év leteltével minden egyes választó-kerületre nézve külön eszközölt sorshuzás utján a választottak fele kilép.

Jövőre pedig minden öt év leteltével azok lépnek ki, akik a szabályszerü 10 évet már kitöltötték.

A sorshuzást a közgyülésen az elnök eszközli.

A kilépett tagok ujra választhatók.

33. §. Az, aki elveszti időközben tagsági képességét, megszünik tagja lenni a bizottságnak, helye pedig, az időközben elhunyt és leköszönt tagok helyei is, minden év végével töltetnek be azon kerület által, a mely által megválasztattak.

Vitás esetben elsőfokulag az igazoló, másodfokulag az állandó biráló választmány határoz.

34. §. A bizottság választás alá eső tagjainak megválasztása csak a legtöbb adót fizetők névjegyzékének összeállitása, illetőleg kiigazitása után történhetik.

A választás napját a közgyülés tüzi ki.

Az alispán, illetőleg a polgármester az igazolt tagok névsorát tájékozás végett közzétenni és a választás napját kellő időben kihirdetni köteles.

35. §. Ha olyan választatik meg, aki mint egyik legtöbb adót fizető már tagja a bizottságnak, az alispán, illetőleg polgármester azonnali felszólitására a végleges igazolástól számitott 15 nap alatt köteles azirán nyilatkozni, hogy elfogadja-e a választást.

Ha a választást elfogadja, helye a sorrendben következő legtöbb adót fizető által pótoltatik.

Ha az elfogadás iránt határozottan nem nyilatko-

zik, ugy tekintendő, mint aki a választást nem fogadta el.

36. §. Az, aki több helyen választatott meg, azon kerületet fogja képviselni, melyet az alispán, illetőleg polgármester azonnali felszólitására a végleges igazolástól számitott 15 nap alatt teendő nyilatkozata szerint képviselni kiván.

Ha eziránt határozottan nem nyilatkozik, ugy tekintendő, mint aki azon választást fogadta el, melyben legtöbb szavazatot nyert.

A többi kerület ujból választ.

37. §. A választás a szavazók nevének és lakhelyének nyilvános feljegyzése mellett személyesen beadott szavazatlapok által történik.

Ha a szavazatlap több nevet tartalmaz, mint a hány bizottsági tagot a kerület választani jogositva van, az utólirott nevek számba nem vétetnek.

Ha többen egyenlő szavazatot nyertek, ezen esetben a felett, hogy melyik legyen bizottsági tag, a választási elnök által kihuzott sors dönt.

38. §. A választást a helyi viszonyokhoz képest egy vagy több kerületben, a közgyülés e czélra megválasztott küldötte, mint elnök vezeti. A választók a választás megnyitásakor a küldött mellé 4 bizalmi férfiut jelölnek ki maguk közül.

Ha e joggal élni nem akarnak, a bizalmi férfiakat, valamint a jegyzőkönyvvezetőt a küldött nevezi ki.

A választásnál az érdekelt községek birái és jegyzői, illetőleg a hatósági közegek hivatalból jelen lenni s a szavazók azonosságára felügyelni kötelesek.

39. §. A választás egy ugyanazon kerületben egy napnál tovább nem tarthat.

Kezdődik reggeli 9 órakor és végződik este 4 órakor.

A határidőn túl szavazatot elfogadni nem szabad.

A választások vármegyékben három, törvényhatósági joggal biró városokban egy nap alatt valamenynyi kerületre nézve befejezendők.

40. §. A szavazatok összeszámitása nyilvánosan történik.

Az összeszámitás lehetőleg az nap befejezendő; ha ez nem lehetne, félbeszakittatik és másnapra tétetik át, a jegyzőkönyv és a beadott szavazatlapok a szavazatszedési szekrénybe záratnak, melyet a küldött és két bizalmi férfiu s vármegyékben a községek előljárói, törvényhatósági városokban a hivatalból jelen lenni köteles közegek lepecsételnek.

Az igy lepecsételt szekrény a község házánál a küldött által kirendelt, és eskü alatt szolgáló két egyén őrizetére bizandó, a kikhez a bizalmi férfiak is csatlakozhatnak.

A választás eredményét a küldött azonnal kihirdeti.

41. §. A választás folyamáról, a lényeges mozzanatokra kiterjedő jegyzőkönyv vezettetik, melybe a kerület neve, a választás napja, a megnyitás és berekesztés órája és az összeszámitás eredménye kitétetik. A jegyzőkönyvet a választási elnök, a jegyző s a bizalmi férfiak aláirják s azt az elnök a szavazók névsorával s a lepecsételt szavazatlapokkal együtt az igazoló vá-

lasztmány elnökéhez juttatás végett az alispánnak, illetőleg polgármesternek azonnal megküldi.

Ha a bizalmi férfiak az aláirást megtagadják, ezen körülmény a jegyzőkönyvbe bevezetendő, ami azonban a jegyzőkönyv hitelességére nézve befolyással nem bir.

42. §. A választási eljárásra vonatkozó panaszok, illetőleg a megválasztott tag választási képessége ellen emelt felszólalások, a választástól számitott 15 nap alatt az igazoló választmányhoz nyujtandók be.

43. §. Az igazoló választmány határozatai szabályszerüleg kézbesittetnek s a közgyülés által 5 évre választott 5 tagu állandó biráló választmányhoz a kézbesitéstől 15 nap alatt felebbezhetők, melynek elnöke a főispán, akadályoztatása esetén az alispán, illetőleg a polgármester.

Az állandó biráló választmánynak ugy a 28. és 32. §., mint ezen §. értelmében hozzá felebbezett ügyekben hozott másodfoku határozata ellen felfolyamodásnak helye nincs, s az a megállapitott névjegyzéket tudomásvétel végett bemutatja a közgyülésnek.

A belügyminister részére azonban fenntartatik azon jog, hogy a főispánnak vagy az állandó biráló választmány valamelyik tagjának a határozat hozatalától számitott 15 nap alatt lett felterjesztésére az előfordult törvénysértések miatt az eljárást megsemmisithesse.

A megsemmisitett választás helyett az uj választást a közgyülés rendeli el.

44. §. Az elnök, a bizalmi férfiak és a 38. §. szerint jelen lenni köteles hivatalos személyek s általá-

ban a szavazók a törvény különös oltalma alatt állanak.

A személyes biztonság tekintetében ugyanazon rendszabályok alkalmazandók, melyek az országos képviselőválasztásoknál alkalmaztatnak s az elkövetett vétségek a fennálló törvények szabványai szerint toroltatnak meg.

III. FEJEZET.

A közgyülésekről.

45. §. Vármegyékben a közgyülés elnöke a főispán, akadályoztatása esetében az alispán; ha a főispán és alispán egyidejüleg akadályozva lennének, a főjegyző. Azt, hogy mindezeknek egyidejüleg akadályoztatása esetében ki elnököljön a közgyülésen, a törvényhatóságok a belügyminister jóváhagyása mellett szabályrendelettel állapitják meg.

Városi törvényhatóságokban a főispán, akadályoztatása esetében a polgármester elnököl a közgyülésen. Azt, hogy a főispán és polgármester egyidejü akadályoztatása esetében ki elnököljön a közgyülésen, a városi törvényhatóságok a belügyminister jóváhagyása mellett szabályrendelettel állapitják meg.

46. §. A közgyülések számát és idejét a törvényhatóság, tekintettel a 17. §. intézkedéseire, szabályrendelettel állapitja meg, de minden tavaszszal a mult évi számadások megvizsgálása és minden őszszel a jövő évi költségvetés megállapitása végett közgyülést kell tartani.

Rendkivüli közgyülést a főispán, saját hatásköré-

ben vagy közgyülési határozat folytán bármikor, az alispán és polgármester pedig csak kivételesen, t. i. ha a főispáni szék üres, vagy a főispán akadályozva van, a mutatkozó szükséghez képest hivhat össze. Rendkivüli közgyülésben oly ügyek tárgyalhatók, melyek a tárgysorozatban benfoglaltattak.

Az alispán, illetőleg polgármester a közgyülés határnapját s a felveendő tárgyak sorozatát vármegyékben legalább 8 nappal, városi törvényhatóságokban 24 órával a közgyülés előtt (a községi törvény 164. §-ában foglalt rendelkezések épségben tartása mellett) szabályszerüen kihirdetni köteles.

47. §. A közgyülés hatásköréhez a következő ügyek tartoznak:

a) szabályrendeletek alkotása;

b) a közigazgatási járások és a törvényhatósági bizottsági tagokat választó kerületek alkotása;

c) a törvényhatósági, közlekedési vonalak, közmüvek, épitkezések és a közmunka feletti intézkedés;

d) kölcsönvételek;

e) törzsvagyon szerzése vagy elidegenitése, városi törvényhatóságokban a községi törvény korlátai között;

f) a költségvetési előirányzatok megállapitása s a zárszámadások megvizsgálása (vármegyékben az 1883: XV. t.-cz., városi törvényhatóságokban a községi törvény rendelkezései szerint);

g) a tisztviselők, az állandó, igazoló, biráló és központi választmány, nemkülönben a közigazgatási bizottság választás alá eső tagjainak és egyes küldött-

ségeknek választása, s a fegyelmi törvény értelmében hivatalától felfüggesztett alispán, illetőleg polgármester helyettesitése;

h) tisztviselőknek ellenőrzése, felelősség alóli felmentése, ellenük a fegyelmi törvény értelmében vizsgálat elrendelése és azoknak hivataluktól felfüggesztése;

i) a tisztviselők, a segéd- és kezelő személyzet s a szolgák fizetésének szabályozása, felemelése vagy leszállitása (vármegyékben az 1883: XV. t.-cz. korlátai között), nemkülönben azoknak végkielégitése és nyugdijazása;

k) uj hivatalok és állások feállitása és a régiek megszüntetése (vármegyékben az 1883: XV. t.-cz. rendelkezéseinek szem előtt tartásával);

l) a törvényhatóság kezelése vagy felügyelete alatt álló pénztárak megvizsgáltatása és erre vonatkozó jelentések tárgyalása;

m) vármegyékben a községektől a törvény értelmében felterjesztett vagy felebbezett ügyek másodfoku elbirálása;

n) kérelmezési és levelezési jog gyakorlása;

o) inditványok tárgyalása;

p) a felirati jog gyakorlása;

q) mindazon ügyek, melyeket ezen, vagy más törvény avagy a törvényhatóság szabályrendelete kizárólag a közgyüléshez utasit.

48. §. Vármegyékben a 47. §. a), b), c), d), e), f), i), k), m) pontjai alatt elősorolt ügyeknek és általában az önkormányzat fontosabb ügyeinek közgyülési tárgyalását a vármegye állandó választmánya készíti elő.

Az állandó választmány tagjainak számát a vármegye közgyülése állapitja meg s azokat saját tagjai köréből 5 évre választja; elnöke a főispán, akadályoztatása esetében az alispán, esetleg ennek törvény szerinti helyettese a főjegyző; előadók a megyei jegyzők és a szakközegek.

Alelnökeit a választmány maga választja, ügyrendjét maga alkotja s együtt vagy szakosztályokra oszolva tanácskozván, a hozzá utasitott tárgyakra nézve inditványoz és javaslatot tesz.

Megyei tisztviselők az állandó választmány alelnökeivé nem választhatók.

Megyei költisztviselők és a községi elöljáróság tagjai az állandó választmánynak nem lehetnek tagjai, a megyei költisztviselők azonban, ha az állandó választmány kivánja, felvilágositások megadása végett megjelenni tartoznak.

Városi törvényhatóságokban az ezen §. értelmében az állandó választmányra ruházott teendőket a városi tanács a főispán s ennek akadályoztatása esetében a polgármester elnöklete alatt teljesiti.

49. §. A közgyülést az elnök nyitja meg és zárja be.

A tanácskozást az elnök vezeti, a rend fentartása felett az elnök őrködik s a kérdést szavazásra az elnök tüzi ki.

Szavazás előtt a kérdés megállapitásához szólni a tagoknak jogában áll.

A szavazatok a szólók szerint vétetnek számba, de ha az elnök vagy 10 bizottsági tag kivánja, a kérdéses felállás és ülvemaradás utján szavazással döntetik el;

azon esetben pedig, midőn valamely törvény különösen rendeli, vagy 20 tag irásban beadott kivánatára, az elnök a névszerinti szavazást elrendelni tartozik.

Az elnök rendszerint nem szavaz, de szavazategyenlőség esetében az ő szava dönt.

50. §. A közgyülésen a jelenlevők határoznak.

Aki a törvényhatóság közjavadalmait bérli vagy azzal szerződési viszonyban vagy perben áll, a törvényhatóság közjavadalmaira vonatkozó vagy a szerződési viszonyból eredő ügyek feletti tárgyalásban részt nem vehet, sem a határozat hozatalához szavazatával nem járulhat.

Nem vehetnek részt a tárgyalásban, sem szavazatukkal a határozat meghozatalához nem járulhatnak: a megyei törvényhatósági bizottságnak községi elöljáró tagjai akkor, a midőn tisztviselőknek ellenőrzése, felelősség alól való felmentése, ellenök a fegyelmi törvény értelmében vizsgálat elrendelése, avagy azoknak hivataluktól való felfüggesztése forog szőnyegen.

Általában minden tagja a bizottságnak csak olyan ügyek tárgyalásában vehet részt és szavazhat, melyekben közvetlenül érdekelve nincs.

A hallgatóság számára elkülönitett hely jelölendő ki.

Rendes közgyüléseken a tárgysorozat összeállitása után beérkezett rendeletek, átiratok és jelentések, valamint a napirendre kitüzött tárgyakkal össze nem függő önálló inditványok is tárgyalhatók, ha azok 24 órával előbb a közgyülésen vagy az elnökségnél bejelentettek, s egyszersmind a jegyzői hivatalban vagy más alkalmas helyen közszemlére kitétettek.

Másküléönben az ügyrendet jelen törvény korlátai között maga a törvényhatóság szabályrendelettel állapitja meg s ezen szabályrendeletben az iránt is intézkedik, hogy mely esetben van helye a hallgatóság eltávolitásának.

51. §. A közgyülésen üléssel és szavazattal birnak, habár nem volnának is tagjai a bizottságnak, vármegyékben az alispán, fő- és aljegyzők, tiszti fő- és alügyészek, árvaszéki elnök és ülnökök, főorvos, főszolgabirák, pénztárnokok, központi számvevők, levéltárnokok, s a rendezett tanácsu városok polgármesterei;

városi törvényhatóságokban a polgármester, fő- és aljegyzők, rendőrkapitány, tanácsnokok, tiszti fő- és alügyészek, árvaszéki elnök és ülnökök, főorvos, főmérnök, pénztárnokok, számvevők, közgyám és levéltárnokok.

E joggal azonban a tisztviselők akkor, amidőn saját tényükről van szó, nem élhetnek.

Ezeken kivül a megyei közgyülésen ülés és szavazattal bir az illető törvényhatóság területén rendszeresitett államépitészeti hivatal főnöke.

52. §. A többi tisztviselők általában és a tiszteletbeli tisztviselők is a közgyüléseken felszólalhatnak, s ha felhivatnak, felszólalni kötelesek, de szavazattal csak azon esetben birnak, ha egyébként bizottsági tagok.

53. §. Ha valamelyik tisztviselő ellen fegyelmi eljárást megelőző vizsgálat vagy a hivatalától való felfüggesztés forog szóban: a szavazás titkosan történik.

54. §. A ki a tanácskozás méltóságát vagy a gyülés egyes tagjait sértő kifejezéssel él, s azt rögtön vissza

nem vonja, valamint aki a tanácskozási megintés és azt követő rendre-utasitás után is tartósan zavarja, még azon ülés folyama alatt széksértési kereset alá vonathatik, s a gyülés által a felebbezés kizárásával 100 forintig terjedhető s közigazgatási uton behajtható birsággal büntettethetik, fenmaradván a büntető törvények sulya alá eső cselekményekre nézve a későbbi megtorlás joga.

55. §. A közgyülésről vezetett jegyzőkönyvek rendszerint a másnapi ülésben a közgyülés által, az utolsó napi ülésről vezetett jegyzőkönyvek pedig legkésőbb 3 nap alatt vagy az erre kitüzött hitelesitő közgyülésben, vagy az e czélra a közgyülés által megbizott küldöttség által hitelesittetnek.

A hitelesités helye, napja és órája az utolsó napi ülésben kihirdetendő s a hitelesités nyilvánosan eszközlendő.

A közgyülési jegyzőkönyvek hiteles másolatai a belügyministerhez a hitelesitéstől számitandó 30 nap alatt, egyes jegyzőkönyvek pedig egyik vagy másik minister kivánatára rögtön felterjesztendők.

IV. FEJEZET.

A föispánról.

56. §. A vármegyék és a törvényhatósági joggal biró városok élén a főispán áll, kit a belügyminister előterjesztésére a király nevez ki és ment fel.

57. §. A főispán a végrehajtó hatalom képviselője, mint ilyen:

A) a törvényhatóság területén, a törvénykezési kö-

zegek kivételével ott működő összes állami közegeket illetőleg:

azok eljárására vonatkozólag az illetékes ministerhez jelentéseket tehet, s annak felszólitására ezt tenni köteles is, mely végből a törvénykezési közegek kivételével bármely állami közegtől egyes concrét esetekre vonatkozólag felvilágositásokat kivánni van jogositva; ha a vezetése alatt levő törvényhatóság területén ezen közegeknél az előléptetés vagy uj kinevezés esete fordul elő, jogositva van ajánlatot tenni, ha pedig fontosabb állások betöltéséről van szó, a főispán a vezetése alatt levő törvényhatóság területére kineveztetni vagy ott előléptetni szándékolt egyénre nézve az illető minister által meg is hallgattatik, amidőn netán fennforgó észrevételeit 8 nap alatt előterjeszteni köteles.

Melyek tekintendők ily fontosabb állásoknak: a ministerium rendeletileg állapitja meg.

B) a törvényhatósági közigazgatást illetőleg:

ellenőrzi a törvényhatósági önkormányzatot és őrködik a törvényhatóság által közvetitett állami közigazgatási érdekei felett, e végből:

a) vármegyékben minden rendes közgyülés előtt, városi törvényhatóságokban pedig évenkint legalább kétszer számonkérő széket tart. A számonkérő szék tagjai, a főispánon mint elnökön kivül, vármegyékben az alispán, főjegyző, főügyész és az állandó választmány alelnökei; városi törvényhatóságokban a polgármester, főjegyző, tiszti ügyész, tanácsnokok és a közgyülés által e czélra évenkint választandó két bizottsági tag. A főispán a számonkérő szék eredményéhez képest szüksé-

ges intézkedéseket megteszi, a tapasztaltakról és kiadott rendeleteiről, a jegyzőkönyv másolata és tevékenységi kimutatás felterjesztése mellett, a belügyministerhez 8 nap alatt jelentést tesz, a jegyzőkönyvet pedig a legközelebbi közgyülés elé terjeszti;

b) megvizsgálja legalább egyszer évenkint ugy a központi mint a kültisztviselők hivatalos eljárását és ügykezelését a helyszinén s megtekinti, a hányszor jónak látja, az alispánhoz vagy polgármesterhez, nemkülönben a kültisztviselőkhöz érkezett kormány- és felsőbb hatósági rendeleteket s más beadványokat, valamint az azok alapján tett intézkedéseket; és a tapasztaltakhoz képest figyelmeztetéseit megtéve, ezen §. i) pontjában meghatározott módon rendelkezik; — ezen felül egyes községekben is megtekinti a hivatalos eljárást és ügykezelést és a tapasztalt hiányok megszüntetése iránt az illetékes hatóságok utján intézkedik;

c) a fegyelmi törvény értelmében a hanyag vagy vétkes tisztviselő ellen, a mennyiben az nem tagja a közigazgatási bizottságnak, vizsgálatot rendelhet s azt felfüggesztheti hivatalától;

d) a felfüggesztett tisztviselőket az alispán, illetőleg a polgármester kivételével ideiglenesen másokkal helyettesiti;

e) indokolt felterjesztést tesz a kormánynak, ha az alispán vagy polgármester valamely kormányrendeletet végrehajthatónak nem vél (68. §. c) pont s 73. §. d) pont), mely felterjesztéshez az alispán, illetőleg polgármester nyilatkozata is csatolandó;

f) a kijelölés jogát a választás utján betöltendő

tiszti állomások betöltésénél, valamint a hivatalától felfüggesztett alispán, illetőleg polgármester helyettesitésénél a 82. §. értelmében gyakorolja ;

g) kinevezi a 80. §-ban megnevezett s a mutatkozó szükséghez képest a tiszteletbeli tisztviselőket s vármegyékben a segéd- és kezelő személyzet tagjait, nemkülönben a járási irnokokat, a mennyiben pedig a segéd- és kezelő személyzet valamely tagjának más munkakörrel való megbizását s a járási irnokoknak más járásba való áthelyezését a közszolgálat érdekől szükségesnek találja, ez iránt az alispán, illetőleg az érdekelt főszolgabirák meghallgatása mellett saját hatáskörében intézkedik ;

h) a szolgabirákat, az alispán, esetleg az érdekelt járási főszolgabirák meghallgatása után, járásokba beosztja és a mutatkozó szükséghez képest időközben egyik járásból a másikba áthelyezi ;

i) az illető minister felhivására vagy saját hatáskörében a jelen §-ban körülirt ellenőrzési és felügyeleti körön belül, az alispánhoz, illetőleg polgármesterhez s általuk a törvényhatósági és községi közegekhez rendeleteket bocsáthat ki, jelentéseket pedig mindezektől közvetlenül is kivánhat.

Ha az alispánnak, illetőleg polgármesternek a főispáni rendelet végrehajtása ellen aggályai vannak, 24 óra alatt a főispán utján a belügyministerhez előterjesztéssel élhet, mely előterjesztést a főispán további 24 óra alatt indokolt jelentés kiséretében felterjeszteni köteles.

Oly esetekben azonban, midőn az állam érdeke ha-

laszthatlan intézkedéseket követel, a főispán rendeleteinek végrehajtását követelheti, s ha az alispán vagy nincs a helyszinén, vagy a rendeletet kiadni nem akarja, közvetlenül is intézhet rendeleteket a törvényhatósági és községi közegekhez;

k) a főispán, ha valamely közgyülési határozatot a törvény- vagy ministeri rendeletbe ütközőnek, vagy az állam érdekeire sérelmesnek vél, annak felülvizsgálat végett leendő felterjesztését elrendelheti s erről az illető ministernek indokolt jelentést tesz.

Ily határozat az 5. §-ban emlitett határozatokhoz képest szintén csak ministeri jóváhagyás után hajtható végre;

l) gyakorolja mindazon jogokat és teljesiti mindazon kötelességeket, melyeket valamely törvény a főispánra ruház.

58. §. A főispán ezen hivatalánál fogva közvetlenül a ministernek van alárendelve, fizetése a törvényhatóság kiterjedése és népessége arányához képest a ministeri tanácsosi rangosztály két fokozata, — egyéb járandósága, s igy amennyiben természetben lakása nincsen, szállásbére is ugyanezen rangosztály szerint állapittatik meg.

59. §. Ki már előbb államtisztviselő volt és ebbeli szolgálata alapján nyugdijigényt nyert, az által, hogy főispán lesz, nemcsak el nem veszti szerzett nyugdijigényét, de a nyugdij kiszabásánál a főispáni hivatalban töltött szolgálati évei is beszámittatnak s reá nézve az 1885. évi XI. t.-cz. szabányai érvényesek.

Ha azonban, mielőtt összes szolgálati évei nyugdij-

képessé tették volna, mentetik fel főispáni hivatalától, kivévén, ha az állam szolgálatában előbbi és főispáni állásának megfelelő más alkalmazást nyert:

a) ha mint főispán már 5 éven át működött, a nyugdij szempontjából ugy tekintetik, mintha összesen 10 évet szolgált volna;

b) ha pedig rövidebb ideig volt főispán, de összes szolgálati ideje az 5 évet meghaladja, fizetésének 20%-át nyeri nyugdijképen. Ha összes szolgálata 5 évet sem tesz ki: főispáni szolgálata által egy évi, — a vagy a mennyire már főispánná lett kinevezése előtt egy évi végkielégitési igényt szerzett volna, két évi fizetésének megfelelő végkielégitésre nyer igényt.

Az, ki a fenebbiek szerint elfogadhatott más hivatalt visszautasitja, a különleges igényt elveszti s reá nézve az 1885: XI. t.-cz. rendelkezései alkalmazandók.

Azon főispán, ki előbb nem volt állami tisztviselő: ha a belügyminister által elfogadásra ajánlott lemondás, vagy a belügyminister által hivatalból tett felterjesztés alapján mentetik fel állásától, az esetben, ha legalább 3 évet töltött a hivatalban, egy évi, ha 3 éven túl, de nem egészen 6 évet szolgált, két évi fizetésének megfelelő végkielégitést kap; ha pedig 6 éven felül szolgált, nyugdijazás szempontjából ugy fog tekintetni, mintha teljes 10 évet szolgált volna. Ha azonban a főispán önként mond le és lemondását akkor is fenntartaná, midőn azt a belügyminister elfogadásra nem ajánlja és őt hivatalának folytatására irásban felszólitja, kedvezményezett nyugdijigényét elveszti, s az 1885. évi XI. törvényczikkben szabályozott eljárás alá esik.

Ha pedig akármelyik főispán felmentését a belügyminister oly tény alapján ajánlja, mely az általános nyugdijtörvény szerint az ellátási igény elvesztését vonja maga után, a főispán ezen minőségben eltöltött szolgálati idő alapján sem tarthat jogot nyugdijra avagy végkielégitésre.

A fentebbiek kivételével a nyugdijazás, illetve végkielégitésre nézve, a főispánnal, valamint özvegyével és árváival szemben az államtisztviselőkre nézve a fennálló szabályok alkalmazandók.

60. §. A főispán a közgyülés előtt a szokott esküt teszi le.

61. §. A belügyminister felhatalmaztatik, hogy a főispánok mellé a szükséghez képest titkári állásokat rendszeresitsen.

Hogy ezen titkári állások mily számmal és mely törvényhatóságokban rendszeresittessenek: az iránt évenkint az állami költségvetés utján tétetik intézkedés.

A főispáni titkár a belügyminister által neveztetik ki, a ministeri fogalmazók és segédfogalmazók rangosztályába tartozik, ezekkel egyenlő fizetéssel és lakpénzzel, esetleg természetbeni lakással.

Ugy kinevezését mint előléptetését, egyik főispán mellől a másikhoz áthelyezését, a belügyminister, az illető főispán, esetleg főispánok meghallgatásával eszközli.

A belügyministeriumban legalább 2 évig szolgált segédfogalmazóknak és fogalmazó gyakornokoknak a főispáni titkári állomások betöltésénél előnyök van, s ezek főispáni titkárrá kineveztetésök esetében a belügyministeriumban szerzett igényeiket el nem vesztik.

62. §. A főispán külön pecsétje az ország czimere, mely az illető törvényhatóság vagy törvényhatóságok nevét tartalmazó körirattal látandó el.

63. A főispáni állások száma a 70-et meg nem haladhatja.

Két, vagy kivételesen több törvényhatóság főispáni teendői állandóan vagy ideiglenesen egy főispánra bizhatók.

Első osztályu fizetéssel járó főispáni állások ott rendszeresitendők, hol a főispán hatásköre állandóan két törvényhatóságra terjed ki és azok székhelye nem egy és ugyanaz, vagy hol a törvényhatóság vagy törvényhatóságok lélekszáma a 300,000-et meghaladja, a többiekben a másodosztályu fizetés jár.

Ki ideiglenesen két önálló főispánság teendőit viszi, pótlékul az ideiglenesen ellátott főispánság fizetése felét kapja, mely pótlék azonban nyugdijazás vagy végkielégités esetén be nem számitható.

Melyek az állandóan összecsatolt főispánságok s mely főispánságok tartoznak az első, s melyek a második osztályba, azt a belügyminister évről-évre a költségvetéssel együtt terjeszti a törvényhozás elé.

64. §. Ha a törvényhatóság a 19. §. vagy az alispán, illetőleg polgármester a 68. §. d), illetőleg 73. §. e) pontja alatt megszabott törvényes kötelességét megszegi, vagy pontosan nem teljesiti; a ministerium felhatalmazhatja a főispánt, hogy a törvényhatóság mindazon tisztviselőivel és közegeivel, kikre a végre nem hajtott rendelet végrehajtásánál szüksége van, közvetlenül rendelkezhessék.

Ezen esetben a tisztviselők és közegek a főispánnak a végrehajtásra vonatkozó rendeleteit azonnal és feltétlenül teljesiteni kötelesek s e miatt a törvényhatóság által feleletre nem vonathatnak.

65. §. A 64. §. eseteiben a főispán a nem engedelmeskedő tisztviselőket s közegeket vizsgálat alá vonhatja, hivataluktól felfüggesztheti vagy elmozdithatja, mely utóbbi esetben másokkal véglegesen helyettesitheti.

Az ekként helyettesitett tisztviselők és közegek a következő általános tisztujitásig megmaradnak állásaikon s jogok és kötelezettségek tekintetében a többi tisztviselőkkel teljesen egyenlők.

Az elmozditott tisztviselővel szemben a nyugdij-igényre nézve ugyanazon eljárás követendő, melyet az illető törvényhatóság szabályrendelete a fegyelmi uton elmozditott tisztviselő nyugdij-igényére nézve megállapitott.

66. §. A kormányrendelet végrehajtásával a főispán kivételes hatalma legott véget ér.

A törvényhatóság, ha sérelmesnek tartja a kormány eljárását, a képviselőháznál kereshet orvoslást.

V. FEJEZET.

A törvényhatósági közegekről.

67. §. A vármegye központi tisztviselői:

az alispán,

a főjegyző s az aljegyzők,

a tiszti főügyész s az alügyészek,

az árvaszéki elnök és ülnökök,

a főorvos,

a főpénztárnok, esetleg külön gyám- vagy más pénztárnok,

az ellenőr,
a főszámvevő, esetleg alszámvevők,
a levéltárnok,
az árvaszéki nyilvántartó,
az árvaszéki könyvvezető,
az állatorvos.

Kültisztviselők: a főszolgabiró és szolgabiró, s a helyi viszonyokhoz képest a járási orvos, járási állatorvos, járási számvevő.

A rendezett tanácsu városok polgármesterei a vármegyével szemben ugyanazon tekintetek alá esnek, mint a járási főszolgabirák.

A központi tisztviselők a vármegye székhelyén, a kültisztviselők a járás székhelyén, a rendezett tanácsu városok polgármesterei ott helyben kötelesek lakni.

Ahol a járási orvos, járási állatorvos, vagy járási számvevő hatósága több szolgabirói járásra terjed ki, annak székhelyét a törvényhatóság állapitja meg.

A székhelyen lakás kötelezettségének életbeléptetésére a vármegye indokolt előterjesztése alapján a belügyminister a járási tisztviselők részére időhaladékot engedélyezhet.

68. §. Az alispán a vármegye első tisztviselője, mint ilyen:

a) vezeti a vármegye nevében a közigazgatást, intézkedik minden ügyben, mely a közgyülés, közigazgatási bizottság vagy egyes közegek hatásköréhez utasitva nincs;

b) átveszi a vármegye közönségéhez intézett kormányrendeleteket, leveleket, jelentéseket, folyamodványokat, pénz- és értékküldeményeket;

c) végrehajtja a kormány rendeleteit; — ha azonban valamely rendeletet törvénybe ütközőnek, vagy a helyi viszonyok között károsnak vagy épen kivihetetlennek vél, a főispánnak legfeljebb 24 óra alatt jelentést tesz (57. §. e) s távollétében felir az illető ministerhez. Ha a minister a felirat ellenében továbbra is fentartaná rendeletét és az alispán a ministeri leirat után sem érezné magát a rendelet végrehajtására kötelezettnek: a főispánnak azonnal jelentést tesz, s annak rendeletére — vagy ha távol van, annak nevében — a rendkivüli közgyülést nyolcz napra azonnal összehivja s a rendeletet a közgyülés elé terjeszti, mely azt rögtön felvenni és tárgyalni köteles;

d) végrehajtja a kormány azon rendeleit, melyek a 19. §. szerint azonnal és feltétlenül végrehajtandók s eljárásáról a végrehajtás után a legközelebbi közgyülésnek jelentést tesz;

e) végrehajtja a közgyülés határozatait;

f) foganatositja a főispánnak az 47. §. i) pontja alapján kiadott utasitásait, — ha azonban azok végrehajtása ellen aggályai vannak, 24 óra alatt a főispán utján a belügyministerhez előterjesztéssel élhet, melyet a főispán további 24 óra alatt felterjeszteni köteles;

g) aláirja sajátkezüleg a törvényhatóság nevében kiállitott okmányokat, leveleket és felterjesztéseket;

h) őrködik, hogy a kormányrendelet ellen intézett felirat 3 nap alatt felterjesztessék (19. §.);

i) őre a törvényhatóság pecsétjének;

k) utalványoz a házi pénztárra a költségvetés korlátai között;

l) rendelkezik a törvényhatóság tisztviselőivel, a segéd- és kezelő személyzettel, s ha hivatalos kötelességének teljesitésében vagy valamely hivatalos megbizásban — egyik vagy másik pontosan el nem jár, a teendők teljesitésével más rendes vagy tiszteletbeli tisztviselőt biz meg s azt a házi pénztárból a hanyag tisztviselő fizetésére utalványozott napidijakkal látja el;

m) a főjegyző, főügyész, árvaszéki elnök és főorvos kivételével ugy a központi, mint a járási tisztviselőkkel, valamint a segéd- és kezelő személyzet tagjaival és a járási irnokkal, nemkülönben a községi közegekkel szemben, szolgálati engedetlenség és kisebbfoku hanyagság esetében az illetőnek meghallgatásával, de a felebbezés kizárásával, annyiszor-mennyiszer rendbüntetést alkalmazhat, mely áll tisztviselőknél 10 forintig, a segéd- és kezelő személyzet tagjainál és a járási irnoknál, valami a községi közegeknél 5 forintig terjedhető és a megyei, illetőleg község-jegyzői nyugdijalapra forditandó pénzbüntetésből; fenmaradván a fegyelmi törvények sulya alá eső vétségekre nézve a későbbi felelősségre vonás joga;

n) intézkedik a katona-elszállásolási ügyekben;

o) intézkedik a karhatalom kirendelése iránt;

p) felfogadja és elbocsátja a törvényhatósági szolgákat, kik különös tekintettel a kiszolgált katonákra és honvédekre, illetőleg az 1873. évi II.-tcz. rendelkezéseire is, ha hiven teljesitik kötelességeiket, élethossziglan alkalmaztatnak;

q) havonkint legalább egyszer előzetes értesités nélkül beható gondossággal megvizsgálja a vármegye pénz-

tárait (házi- és gyámpénztárt s a vármegye kezelése alatt álló alapok s alapitványok stb. pénztárait) a főügyész, árvaszéki elnök és főszámvevő közbenjöttével és a tapasztaltakról a jegyzőkönyv bemutatása mellett, a számonkérő széknek és a közgyülésnek jelentést tesz;

r) a községek belső ügyvitelének és pénzkezelésének időszakonkinti megvizsgálásáról gondoskodik;

s) intézkedéseiről és a törvényhatóság állapotáról ugy a törvényhatósági bizottságnak, mint a főispánnak minden rendes közgyülésen tüzetes jelentést tesz; ezenkivül a főispánnak annyiszor-mennyiszer egyes ügyekre vonatkozó és a vett utasitások miként lett foganatositásáról esetről-esetre részletes jelentést tesz;

t) intézkedik a közgyülési tárgyaknak az állandó választmány által előkészitéséről s az egyes ügydarabok teljes felszereléséről;

u) eljár mindazon ügyekben, melyeket egyik vagy másik törvény az alispánra biz.

Egyesek az alispánnak sérelmes határozatai ellen a kézbesitéstől számitott 8 nap alatt felebbezéssel élhetnek.

69. §. A főjegyző és aljegyzők a közgyülés, az állandó, az igazoló és biráló választmány, a közigazgatási bizottság, valamint ideiglenes szakbizottságok s küldöttségek jegyzőkönyveit viszik.

A határozatokat, a közgyülési és alispáni felterjesztéseket, jelentéseket, leveleket s rendeleteket fogalmazzák.

A törvényhatóság nevében kiállitandó okmányokat elkészitik s a közgyülésen a tárgyakat előadják.

Az alispán akadályoztatása esetében, vagy ha az alispáni szék üres: az alispáni teendőket a főjegyző teljesiti.

Ha az alispán hivatalától felfüggesztetik, a közgyülés által leendő helyettesitéseig szintén a főjegyző teljesiti az alispáni teendőket.

70. §. A tiszti fő- (illetőleg al- vagy árvaszéki) ügyész a törvényhatóság jogtanácsosa.

Véleménye olyan ügyben, melynél a jogi szempont a döntő, határozathozatal előtt mindig meghallgatandó.

Őre a törvényeknek, a törvény erejével biró szokásnak, a törvényhatóság szabályrendeleteinek az önkormányzatban és a közgyüléseken, mely tisztében a törvényhatóság bármely határozata ellen az illető ministerhez a főispán utján felebbezéssel élhet.

Képviseli a törvényhatóságot magánügyeiben.

Meginditja a széksértési kereseteket s inditványozza a kiszabandó birság mennyiségét.

Eljár a megyei tisztviselők, segéd- és kezelő személyzet, valamint a községi közegek elleni fegyelmi ügyekben.

Az egyenes és közvetett adók, valamint az azok módjára behajtandó tartozások biztositásánál és behajtásánál a kincstár jogi képviseletét a fennálló törvények értelmében ellátni tartozik.

Hivatásával összeütközésben nem álló magánügyködést a törvényhatóság előzetes beleegyezésével csak annyiban folytathat, a mennyiben ez által hivatalos teendőinek pontos teljesitésében nem akadályoztatik.

71. §. A főszolgabiró a járás első tisztviselője.

Felügyel a hatósága alatti községekre és gyakorolja azon jogokat és teljesiti azon kötelességeket, melyeket a törvény és szabályrendeletek reá ruháznak.

A községi közegekkel szemben szolgálati engedetlenség és kisebbfoku hanyagság esetében, az illetők meghallgatásával, de a felebbezés kizárásával annyiszor-mennyiszer rendbüntetést alkalmazhat, mely áll: 5 frtig terjedhető és a község-jegyzői nyugdijalapra forditandó pénzbüntetésből, fenmaradván a fegyelmi törvények sulya alá eső vétségekre nézve a későbbi felelősségre vonás joga.

Utasitásait — a mennyiben ezen vagy más törvény kivételesen másként nem intézkedik — az alispántól és az alispán utján veszi s közvetlenül azzal érintkezik.

Külön pecséttel bir, a törvényhatóság czimerével s a járás nevét tartalmazó körirattal.

Teendőinek pontos ellátására a főispán által az 57. §. h) pontja szerint hozzá beosztott szolgabiróval és a főispán által a szükséghez képest kinevezett közigazgatási gyakornokokkal és járási irnokkal, esetleg az általa megyehatósági engedély folytán felfogadott és bármikor elbocsátható dijnokkal rendelkezik.

Egyesek a főszolgabirónak a törvény és szabályrendeletek által körülirt hatáskörében önállólag hozott sérelmes határozatait 8 nap alatt, s a mennyiben egy vagy más törvény másként nem rendelkezik, az alispánhoz felebbezhetik.

72. §. A vármegyékben a többi tisztviselő hatáskörét, mint szintén a segéd- és kezelő személyzet létszámát és szervezetét, az 1883 : XV. t.-cz. korlátai kö-

zött belügyministeri jóváhagyás mellett, a vármegye maga állapitja meg.

73. §. Városi törvényhatóságok első tisztviselője a polgármester, ki mint ilyen:

a) elnöke a tanácsnak;

b) intézkedik azon ügyekben, melyek a törvény vagy szabályrendeletek értelmében a polgármester hatáskörébez tartoznak;

c) átveszi a városhoz érkezett kormányrendeleteket, leveleket, jelentéseket, folyamodványokat, pénz- és értékküldeményeket;

d) végrehajtja a kormány rendeleteit, ha azonban valamely rendeletet törvénybe ütközőnek vagy a helyi viszonyok között károsnak vagy épen kivihetetlennek vél: a főispánnak legfeljebb 24 óra alatt jelentést tesz (57. §. e) pont) s távollétében felir az illető ministerhez.

Ha a minister a felirat ellenében továbbra is fenntartaná rendeletét és a polgármester a ministeri leirat után sem érezné magát a rendelet végrehajtására kötelezettnek: a főispánnak azonnal jelentést tesz s annak rendeletére, vagy ha távol van, annak nevében a rendkivüli közgyülést harmadnapra összehivja, s a rendeletet a közgyülés elé terjeszti, mely azt rögtön felvenni és tárgyalni köteles.

e) végrehajtja a kormány azon rendeleteit, melyek a 19. §. szerint azonnal és feltétlenül végrehajtandók s eljárásáról a végrehajtás után a legközelebbi közgyülésnek jelentést tesz;

f) foganatositja a főispánnak az 57. §. i) pontja

alapján kiadott utasitásait; ha azonban a polgármesternek azok végrehajtása ellen aggályai vannak, 24 óra alatt a főispán utján a belügyministerhez előterjesztéssel élhet, melyet a főispán további 24 óra alatt felterjeszteni köteles;

g) aláirja sajátkezüleg a törvényhatóság nevében kiállitott okmányokat, leveleket és felterjesztéseket;

h) őrködik, hogy a kormányrendelet ellen intézett felirat 3 nap alatt felterjesztessék (19. §.);

i) őre a törvényhatóság pecsétjének;

k) rendelkezik a város tisztviselőivel, a segéd- és kezelő személyzettel, s ha hivatalos kötelességeinek teljesitésében vagy valamely hivatalos megbizásban egyik vagy másik pontosan el nem jár, a teendők teljesitésével más tisztviselőt biz meg s azt a házi pénztárból a hanyag tisztviselő fizetésére utalványozott napidijakkal látja el;

l) a főjegyző, tiszti ügyész, árvaszéki elnök, rendőrkapitány, főorvos és a tanácsnokok kivételével a tisztviselőkkel, valamint a segéd- és kezelő személyzet tagjaival szemben, szolgálati engedetlenség és kisebbfoku hanyagság esetében, az illetők meghallgatásával, de a a felebbezés kizárásával, annyiszor-mennyiszer rendbüntetést alkalmazhat, mely áll: tisztviselőknél 10 forintig, a segéd- és kezelő személyzet tagjainál 5 forintig terjedhető és a törvényhatósági nyugdijalapra forditandó pénzbüntetésből; fenmaradván a fegyelmi törvények sulya alá eső vétségekre nézve a későbbi felelősségre vonás joga;

m) felfogadja és elbocsátja a törvényhatósági szol-

gákat, kik, különös tekintettel a kiszolgált katonákra és honvédekre, illetőleg az 1873: II. t.-cz. rendelkezéseire is, ha hiven teljesitik kötelességeiket, élethosszíglan alkalmaztatnak;

n) a törvényhatósági bizottságnak és a főispánnak minden közgyülésen intézkedéseiről és a törvényhatóság állapotáról tüzetes jelentést tesz; ezenkivül a főispánnak annyiszor-mennyiszer egyes ügyekre vonatkozólag és a vett utasitások miként lett foganatositásáról esetről-esetre részletes jelentést tesz;

o) intézkedik a közgyülési tárgyaknak a tanács által előkészitéséről és az egyes ügydarabok teljes felszereléséről;

p) eljár mindazon ügyekben, melyeket egyik vagy másik törvény a polgármesterre ruház.

Egyesek a polgármesternek sérelmes határozatai ellen, a kézbesitéstől számitott 8 nap alatt felebbezéssel élhetnek.

74. §. A tanács a városi törvényhatóság végrehajtó közege ugy az állami közigazgatás, mint az önkormányzat körében: egyszersmind önálló közigazgatási hatóság mindazon ügyekben, amelyek a törvények vagy szabályrendeletek szerint első- vagy másodfokban illetékességéhez tartoznak és melyek sem a közgyülésnek, sem más hatóságnak fenntartva nincsenek.

Ezen kivül a tanács vezeti s intézi a város gazdasági ügyeit a közgyülés határozataihoz képest, ezeknek keretében gondoskodik a város közvagyonának s jövedelmeinek fenntartásáról és hasznositásáról, ezeknek nyilvántartásáról és a városi pénztárak, valamint

a városi törvényhatóság felügyelete alatt levő alapok szabályszerü kezeléséről, az ezekre vonatkozó számadások elkészitéséről és megvizsgálásáról; továbbá utalványoz a házi pénztárra a számvevőség meghallgatása mellett a költségelőirányzat korlátai között és végre előkésziti, esetleg az illető szakbizottságok közreműködése mellett a 47. §. a), b), c), d), e), f), i), k), pontjai alatt elősorolt ügyeknek, valamint általában az önkormányzat és a városi gazdászat fontosabb ügyeinek közgyülési tárgyalását.

75. §. A tanács határozatai közigazgatási ügyekben közvetlenül az illető ministerhez vagy a közigazgatási bizottsághoz, a város javadalmait, vagyonát és gazdászatát érdeklő ügyekben pedig a közgyüléshez s onnan a belügyministerhez, a kézbesitéstől számitott 15 nap alatt felebbezhetők.

A felebbezés a tanácshoz adandó be s a tanács köteles azt 8 nap alatt a felsőbb hatósághoz, illetőleg a legközelebbi közgyüléshez beterjeszteni.

76. §. A városi tanács áll: a polgármesterből, rendőrkapitányból, tanácsnokokból, főjegyzőből és főügyészből; a rendőrkapitány azonban az általa hozott s a tanácshoz felebbezett határozatok felülbirálatában, valamint a város pénzügyeit, javadalmait, vagyonát és gazdászatát érdeklő ügyek elintézésében részt nem vehet.

A tanács felhivására a városi törvényhatóság bármelyik tisztviselője köteles a tanácsülésben megjelenni s a szükséges felvilágositást megadni; viszont köteles a tanács, midőn valamely szakközeg szakmájához tar-

tozó fontosabb ügyek tárgyalandók, az illető szakközegeket a tanácsülésbe a mondott czélból meghivni.

Érvényes határozat hozatalára az elnökön kivül legalább két tanácstag jelenléte szükséges; szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt.

Érdemleges határozatot nem igénylő folyó vagy közbeneső intézkedéseket a tánács ülésén kivül, az illető előadó tanácstag és a polgármester vagy helyettese egyetértőleg s együttes felelősségök mellett tehetnek a tanács nevében.

77. §. Különben a törvényhatósági joggal biró városok azon szervezetet, mely által saját belügyeiket ellátni s a városi önkormányzatot gyakorolni kivánják, s ebből folyólag a tanácsnak s az egyes tisztviselőknek, közöttök a rendőrkapitánynak, az önkormányzatra vonatkozó hatáskörét, szakbizottságok szervezetét, a tisztikar, a segéd-, kezelő-, rendőr- és szolgaszemélyzet létszámát és fizetését, ugyszintén az egyes tisztviselők által az önkormányzat körében hozott határozatokra nézve a felebbezés módját, a helyi viszonyokhoz képest és jelen törvény korlátai között a belügyminister által helybenhagyandó szabályrendelettel maguk állapitják meg.

78. §. Ugyanazon törvényhatóságnál (házi vagy gyámi) pénztárnoki, ellenőri, könyvelői és számvevői állásra nem alkalmazhatók: kik egymással egyenes fel- vagy lemenő rokonságban vagy harmadiziglen oldalrokonságban vagy másodiziglen sógorságban, továbbá fogadott szülői vagy gyermeki viszonyban állanak.

VI. FEJEZET.

A tisztviselők választásáról.

79. §. A tisztviselők a 80. §-ban felsorolt kivételekkel, a törvényhatósági bizottsági közgyülés által és hat évre választatnak.

80. §. A törvényhatósági főorvost, a rendőrkapitányt, a számvevőket, a levéltárnokokat, az árvaszéki nyilvántartókat és könyvvezetőket, a járási és kerületi orvosokat, a közigazgatási gyakornokokat, az állatorvosokat és a járási irnokokat, nemkülönben vármegyékben a segéd- és kezelő személyzet tagjait a főispán élethossziglan nevezi ki.

81. §. A városi hatóságokban a segéd- és kezelőszemélyzet tagjai a törvényhatósági bizottság közgyülése által és élethossziglan választatnak.

82. §. A tisztujitó-szék tartamára, ha általános a választás, a főispán jegyzőt és tiszti ügyészt helyettesit.

A jelöltek névsorát az 1883: I. t.-cz. korlátai között és tekintettel az 1868: XLIV. t.-cz. határozmányaira is, a kijelölő választmány állitja össze, mely áll: a főispánból mint elnökből, a közgyülés által választott 3, és a főispán által meghivott szintén 3 bizottsági tagból, szavazatok egyenlősége esetében az elnök szava dönt.

Minden állásra legalább 3 egyén jelölendő ki, e szabály alól eltérésnek csak akkor van helye, ha nem jelentkezett kijelölhető 3 egyén a betöltendő tiszti állomásra.

A kijelölő választmány határozatait indokolni nem tartozik.

83. §. Tisztujitáskor szavazattal birnak vármegyék-

ben azon bizottsági tagok, kik a következő évre, városi törvényhatóságokban pedig azok, kik a tisztujitás évére vétettek fel a legtöbb adót fizető és választott bizottsági tagok névjegyzékébe és az 51. §-ban felsorolt még tényleg működő tisztviselők.

84. §. A szavazás, mely 20 bizottsági tag irásban beadott kivánatára mindig elrendelendő, a főispán által kinevezett egy vagy több küldöttség előtt a szavazók nevének és szavazatának feljegyzésével, törvényhatósági joggal biró városokban szavazatlapok által megy végbe.

85. §. Az alispán és polgármester általános szótöbbséggel választatik.

Ha általános szótöbbséget egyik sem nyer a jelöltek közől: uj szavazásnak van helye a legtöbb szavazatot nyert két jelölt között.

A többi tisztviselők viszonylagos szótöbbséggel választatnak.

86. §. A tisztviselők a következő esküt teszik le:

Én N. N. esküszöm, hogy a királyhoz hű leszek, az ország törvényeit megtartom, hivatali elöljáróimnak engedelmeskedem . . . . . hivatalommal járó kötelességeimet lelkiismeretes pontossággal teljesitem és a hivatali titkot megőrzöm. Isten engem ugy segéljen.

Ha a megválasztott azt nyilvánitaná, hogy az eskü vallási meggyőződésével ellenkezik, a következő fogadalmat kell letennie:

„Én N. N. ünnepélyesen fogadom, hogy a királyhoz hű leszek, az ország törvényeit megtartom, hivatali elöljáróimnak engedelmeskedem . . . hivatalom-

mal járó kötelességeimet lelkiismeretes pontossággal teljesitem s a hivatali titkot megőrzöm.

87. §. Az időközben megürült állomások csak a következő rendes közgyülésen töltetnek be. Addig, ha elkerülhetlenül szükséges, a főispán helyettesit.

88. §. A vármegyék és városi törvényhatóságok ezen törvény életbelépte után egy év alatt nyugdij-intézet létesitéséről tartoznak gondoskodni.

A nyudij-intézet szervezése, a nyugdij-alap létesitése és kezelése iránt a törvényhatóságok az állammal és törvényhatóságokkal létesitendő viszonosság alapján és lehetőleg az 1885: XI. t.-cz. alapelvei szerint alkotandó, a belügyminister által megerősitendő szabályrendeletben intézkednek.

Ugyancsak szabályrendeletileg állapitja meg a törvényhatóság a tisztviselővel, a segéd- és kezelő személyzet tagjával szemben azon esetben követendő eljárás módozatait, ha az illető betegség vagy szellemi fogyatkozás folytán az arra illetékes hatóság által engedélyezett, egy évig terjedhető szabadságidő leteltével sem nyerte vissza munkaképességét.

Az ez iránt alkotott szabályrendelet a belügyminister jóváhagyása alá terjesztendő.

VII. FEJEZET.

A bizottsági tagok és a tisztviselők felelősségéről.

89. §. A tisztviselő mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásában akár cselekvése, akár mulasztása által szándékosan vagy vétkes gondatlanságból az államnak, a törvényhatóságnak, községeknek vagy egyesek-

nek jogtalanul vagy illetéktelenül okozott, ha a kár szabályszerü jogorvoslattal elhárítható nem volt, teljes kártéritéssel tartozik.

A kártéritési keresetek a törvénykezési rendtartás szerint illetékes biróság hatásköréhez tartoznak, mely azonban a kereset meginditásáról a felettes közigazgatási hatóságot értesiteni köteles.

Konok perlekedők a törvényhatóság valamelyik jótékony intézet javára 500 forintig emelhető pénzbirságra büntettethetnek s a perköltségekben elmarasztalandók.

90. §. Ha a tisztviselő illetékes meghagyásból s a meghagyás szerint járt el, a kártalanitási keresetek mindig azok ellen intézendők, a kik a törvénytelen határozathoz járultak, a károsult irányában egyetemlegesen felelősek, egymás közt azonban a kártéritésre egyenlően kötelezvék.

91. §. Ha a károsult az elmarasztalt tisztviselő vagyontalansága miatt kielégitést nem nyerhetne, vagy nem lehetne kideriteni, hogy a sérelmes határozatra kik szavaztak: a kárt visszkereseti jog fenmaradása mellett a törvényhatóság tériti meg. A közpénzt kezelő tisztviselők által okozott kárt azonban ezek után első sorban azok tartoznak viselni, akik a pénzkezelésre törvény szerint felügyelni tartoztak, ha kötelességöket vagy épen nem, vagy nem szabály szerint teljesitették.

92. §. A hivataloskodásból folyó felelősség mindaddig tart, mig a tisztviselő a törvényhatóság által a felelősség alól fel nem mentetett. E felmentés csak a

törvényhatóság egyeteme iránt fennállott felelősséget szünteti meg, az okozott károkért, a magánjogi s bünös cselekvényekért a büntető törvényekben meghatározott felelősség érintetlen marad.

93. §. A tisztviselőknek s a segéd- és kezelő személyzet tagjainak fegyelmi és bünvizsgálati uton való felelősségre vonása iránt külön törvények rendelkeznek.

94. §. Tisztviselő olyan cselekvényért, melyet a törvény vagy illetékes felsőbb hatóság tett kötelességévé, fegyelmi uton felelősségre nem vonható.

VIII. FEJEZET.

A vegyes és átmeneti intézkedésekről.

95. §. Törvényhatósági joggal biró városok a belügyminister engedélyével rendezett tanácsu városokká vagy nagyközségekké alakulhatnak át.

Ha az átalakulást a város lakosságának azon része kivánja, mely együttesen a városi összes egyenes államadónak felénél többet fizet, az átalakulás meg nem tagadható. A belügyminister minden átalakulás iránt külön törvényjavaslatot tartozik beterjeszteni.

96. §. Ezen törvény végrehajtásával a ministerium, az életbeléptetés idejének meghatározásával a belügyminister bizatik meg.

A törvény 24. §-ában a bizottsági tagok számának a népszámlálás eredményéhez képest 10 évről 10 évre ujra megállapitására; továbbá a 29. §-ban a választó-kerületek beosztásának ugyancsak 10 évenkint kiigazitására, a 32. §-ban a választott bizottsági tagok

10 évi megbizatására, a 43. §-ban a biráló választmány és a 48. §-ban az állandó választmány tagjainak 5 évenkint való választására vonatkozó rendelkezések, csak a legközelebbi általános népszámlálást követő évben; az 57. §. h) pontjában foglalt rendelkezés, — kivéve ott, hol a gyakorlat ennek eddig is megfelelt, csak a legközelebbi tisztujitáskor: a főispánok fizetésére és a főispáni titkárok alkalmazására vonatkozó rendelkezések (58. és 61. §-ok) 1887. január 1-jével; végül a 80. §. rendelkezései szintén csak az általános tisztujitáskor, amennyiben pedig az azok által érintett egyes állások időközben megürülnek, ezek betöltésénél lépnek életbe.

Az életbeléptetéstől kezdve hatályokat vesztik az 1870: XLII. t.-cz. és 1874: XXXIX. törvényczikk, valamint egyéb törvényeknek, kormányrendeleteknek és törvényhatósági szabályrendeleteknek ezen törvénynyel ellenkező rendelkezései.

VII. FEJEZET.

Az 1878-iki zárszámadás kivonata. — A hadmentességi törvény kivonata.

Az 1878-iki zárszámadás.

Beadva 1880. april 10.

A bizottságnak ő felségéhezi felterjesztése a vallási alapok és vallási alapitványok tárgyában.

(Kivonat.)

1878. január 23.

A fekvőségek értékét az 1858-iki becsár, a papirosokat névérték szerint véve, az érték . . . . . 23.698,000·—

A tanulmányi és vallásalap jövedelme volt $2^1/_2$ perczent, jövedelme ma $4^1/_2$ százalék.

A vallásalap részére vétettek: a szemlaki uradalom (gróf Hadik) 820,000 frton, jövedelmezett 23,000 frtot; tinójárási uradalom névértékü kötvényekben 2.400,000 frt, készpénzben 1.700,000 frton, jövedelmezett 63,273 frtot; Beleznay-telek 352,567 frton mely első évben adott 6,950 frt, a másodikban már csak 3,479 frt jövedelmet.

A tanulmányi alap vagyonábul tanintézetek épitésére fordittatott 1.982,277 forint.

Más alapoknak és alapitványoknak kamat nélküli kölcsön adatott 1.334,680 frt.

Fiume. A kikötőbül 1879-ben kivitetett 22.701,000 frt érték és pedig ebbül magyar-osztrák területre 6.271,000 frt, külföldre 16,429,000 frt.

Zárszámadás szerint hiány 1878-ban 50.558,290 frt.

A költségvetéstül eltérö nevezetesebb tételek.

Túlkiadások.

A delegatiónál	18,000·—
Pénzügyministeri nyugdijjak	20,153·—
Vallásügyi „	9,000·—
Földmüvelésügyi „	9,828·—
Honvédelem	18,926·—
Földtehermentesités	104,202·—
Sorsolási kölcsönnél	18,509·—
A keleti vasutüzletnél	152,070·—
Függő adósság	9,186·—
Kincstári utalvány	474,853·—
Horvát-Szlavon	13,785·—
Betegápolás	66,214·—
Tébolyda	18,639·—
Erdélyi rendőrség	2,487·—
Tolonczügy	4,106.—
Pénzügyministerium, központ . . .	65,122·—
Számvevő osztály	26,343·—
Adófelügyelők	31,379·—
Adóhivatalok	18,115· —
Egyenes adókivetés és beszedés . . .	226,777·—
Dohányjövedék	17,610· —
Sójövedék	520,285·—
Államjószágok	351,874·—
Bányászat, pénzverde	8.269,116·—
Kőutak fentartására és épitésére . .	51,659·—
Állami gépgyár	184,120·—
Kereskedelmi ministerium	9,570·—

Állami lótenyészintézetek	45,264·—
Marhavész és járványok	53,534·—
Állatintézet	6,118·—
Tanulmányi ügyek igazgatósága . . .	17,675·—
Igazságügyministerium	128,813·—
Honvédelmi ministerium	14,087·—
Ujonczozásnál	5,548·—
Összesen	10,982,962·—

A rendes kezelés kisebb bevételei:

Sorsolási kölcsön	44,928·—
Közigazgatási bevételek	6,000·—
Fővárosi rendőrség	2,228·—
Földadó	277,422·—
Házadó	234,116·—
Bányaadó	5,266·—
Malomadó	4,461·—
Vasut- és gőzhajózási adó	337,528·—
Cseléd- és tekeadó	92,264·—
Vadászfegyveradó	16,321·—
Adóhátralék az előirányzatnál kevesebb jött be	992,190·—
Fogyasztási adó	120,208·—
Söradó	19,271·—
Bélyeg	242,114·—
Államjószágigazgatóságok	8,243·—
Államerdők	419,968·—
Állami vasutak	35,374·—
Állami lótenyészde	39,346·—
Vesztegintézet	3,088·—

Állatorvosi intézet		2,288·—
Zálogház		7,079·—
Rabtartási és munkabevét		7,966·—
A tiszai koronauradalom váltságábul .		39,393·—
Az állami uradalmak eladásábul . . .		367,291·—
Értékpapirosokbul		596,390·—
Összesen .		14.919,705· —
Átmeneti túlkiadások.		
Tiszti biztositékok		4,500·—
Sorsolási kölcsön		17,445·—
Fiumei kikötő		13,410·—
Brassó-temesi vasutra		44,868·—
Budapesti összekötő vasutra		178,856·—
Összesen .		15.178,784·—
Előirányzat nélküli kiadások		7.480,932·—
Összesen .		22.659,617·—
Az 1873-iki 76½ milliós kölcsön törlesztésére, illetőleg az esedékes kincstári utalványok visszaváltására . .		63.067,276·—
Előirányzaton kivüli kiadások:		
A bosnyák menekülteknek 3 évi pénzsegély		2.060,584·—
Az 1873-iki 76½ millió törlesztésére, illetőleg az esedékessé vált kincstári utalványok visszaváltására . . .		63.067,276·—
Az aranyjáradék kiváltásának költségeire		4.308,004·—
Kataszteri, más egyéb és mozgósitási költségekre, melyben a mozgósitás maga	650,369.—	724,889·—

Kő- és vizi utak épitésére	16,269·—
Az állami gépgyárnáli beruházásokra .	43,599·—
A Margitszigeti hidnál	5,013·—
Az állami vasutaknáli beruházások a különböző alapokbul	39,694·—
A vasuti üzletnél átvett anyagokért . .	248,661·—
A honvéd-főparancsnoksági palota kigazitására	33,719·—
Összesen .	70.548,208·—

Határozati javaslat

1880. évi ápril hó 11.

Beadta: Prileszky Tádé, zárszámadási bizottság elnöke.
Nagy Gábor előadó.

1. Az 1878: XVII. költségvetési törvényben és az időközben póthitel alakjában törvényhozásilag engedélyezett hitel ellenében az 1878. évi állami zárszámadás szerint előfordult túlkiadások, valamint a felmerülő kevesebb bevételek jóváhagyatnak.

2. Az 1878. évi zárszámadás, mely az 1878. évi állami háztartás eredményérül a következő végösszegeket tünteti elő:

Előirányzott kiadás	277.997,565·26
Bevétel	227.439,274·25
Költségvetési hiány	50.558,290·74
Előirt kiadás	291.964,548·—
Bevétel	240.445,468·—
Jövedelmi hiány	51.519,081·32

ezennel jóváhagyatik és a ministeriumnak a törvényszerü felmentés megadatik.

A zárszámadási 1880-iki jelentés szerinti befektetések 1868-tul 1877-ig:

1. Ingatlanok vételére	151.188,077·—
2. Államadósság törlesztésére . . .	69.637,398·—
3. Az államkölcsönök kibocsájtási költségeire	10.200,046·—
Összesen .	231.025,521·—

Befektetések terményekre, anyagokra, szerelvényekre:

Dohánygyártásra	14.563,000·—
Államjószágokra	4.141,635·—
Lótenyésztésre	1.704,800·—
Postára	2.886,972·—
Igazságügyre	687,500·—
Cultus	1.726,000·—
Honvédségre	25.998,250·—
Vasuti előlegekre	101.375,500·—
Ingó államvagyon	11.008,943·—
Összesen .	395.117,849·—
Államadósság urbéri váltsággal . .	804.459,489·—

A vasuti előlegek részletezése:

a) a pécs-barcsi vasutra	2.046,138·—
b) első erdélyire	12.474,442·—
c) alföld-fiumeira	10.764,583·—
d) kassa-oderbergire	11.628,851·—
e) észak-keletire	11.971,350·—
f) arad-temesvárira	1.656,409·—
g) magyarnyugotira	7.417,242·—
h) első galicziaira	3.458,496·—

i) báttaszék-dombovárira . . . . . 2.650,285·—
k) eperjes-tarnovira . . . . . 1.752,181·—
l) magyarkeletire . . . . . 11.346,446·—

A hadmentességi törvény.

(Kivonat.)

Hadmentességi dijkötelesek: a teljesen alkalmatlanok, az 1868: XL. t-cz. 40. §. értelmében felmentettek, a hadi szolgálatbul testi fogyatkozás miatt elbocsájtottak, a kiköltöző hadkötelesek.

Fizetendő 12 évig, a szolgálatbul elbocsájtottak által a hátralevő szolgálati idő tartama alatt. Nem tartoznak fizetni: a vagyontalan, keresetképtelen, a közsegélyben részesülő szegény, az osztrák-magyar monarchia másik államába kiköltözők, megszünik halál által.

Ezen adóbul egy külön alap képeztetik:

1) a rokkantak ellátásának javitására;

2) a hadsereg, tengerészet, honvédség özvegyeinek, gyámoltalan árváinak ellátására;

másodsorban mozgósitás esetében a behivott, az állandóan szabadságoltak, tartalékosok, póttartalékosok és honvédek gyámoltalan családjainak felsegélyezésére.

Ezen alaphoz Magyarország időszerinti ujonczjutaléki arány szerint 857,470 frttal járul, ezen alap és kamatai különállólag a magyar pénzügyminister által kezeltetik és róla a közös hadügyministerrel egyetértőleg a honvédelmi minister rendelkezik, háboru ese-

tében ezen alap kitüzött czéljaira egészben kimerithető.

A rokkantak ellátása javittatik, ha ezen törvény alapján jelenleg és jövőben ellátásban részesülnek azon esetben, ha nyugdijuk 1200 frtnál nem több, a sebesülési pótdijt ide nem értve.

Részesülnek a javitásban még azok is, kik már ezen törvény előtt nyujdijaztattak, ha nekik ezenfelül százalékos pótlék engedélyeztetik.

És pedig az altisztek és közlegényeké javittatik nyugdijuk 50 százalékával.

Az 1000 frtot nem haladóknál :

500	forintig . .	20	százalék,
500—800	„ . .	15	„
800—1000	„ . .	10	„

azomban az egész összeg 1000 frtnál több nem lehet.

Az özvegyek és árvák nyugdija külön törvény által fog szabályoztatni.

II. Az adó tételei:

1. A gazdasági, gyári, kereskedelmi cselédek, napszámosok 3 frtot fizetnek.

2. A házi cselédek, a gyári, kereskedői iparossegédek, ha 40 frtnál több dijt nem huznak, a darabszámra dolgozók, a napidijasok, állandó fizetést nem huzó irnokok, az üzletekben és vállalatokban rendes fizetés nélkül alkalmazottak, üzlethely nélküli házalók 4 frtot fizetnek.

3. A nagyvárosi önálló kézműiparosok, községekben a segéddel dolgozó kézműiparosok 6 frtot fizetnek.

4. A keresetadó II. és III. osztályába tartozó családfők vagy családtagok az előbbi évi adójuk után fizetnek:

a)	50	forintig	5	forintot,
b)	50—100	„	10	„
c)	100—500	„	20	„
d)	100—1000	„	40	„
e)	1000—3000	„	80	„
f)	3000 forinton felül		100	„

5. A kereseti adó IV. osztályába tartozók fizetnek:

1.	50	forintig	5	forintot,
2.	50—100	„	10	„
3.	100 forinton felül		20	„
4.	200—400	„	40	„
5.	400—800	„	80	„
6.	800-tul s ezenfelül		100	„

Az engedélylyel külföldre települők egyszerre kötelesek az egész adót kifizetni.

A községek (városok), járási szolgabirák és királyi adófelügyelők, a pénzügyminister szabályrendelete szerint nyilvántartják a hadmentességi dijköteleseket.

A városok polgármesterei, a járási szolgabirák kötelesek 1880-ik évtül kezdve a kötelezettekrül kimutatást készíteni és az adófelügyelőnek beküldeni. A kötelezettek kötelesek a községnél február hóban jelentkezni, a községek kötelesek a kimutatásokat márczius végeig beküldeni. Az adófelügyelő az adót kiveti és a lajstromot a községházánál 8 napra kifüggeszteti, a 8 nap letelte után az adóköteles 14 nap alatt a kivetés ellen a közigazgatási bizottsághoz felszólamlást adhat

képesség emelésére irányozvák és vagy az azoknál eltérő nézetek kiegyeztetésénél vagy a monarchia másik felével folytatandó tárgyalásoknál fogva hosszabb időt vesznek igénybe.

Ezen kategoriába tartoznak a következők: a törvénykezés olcsóbb és jobb reformja, az államjavak czélszerübb használata; az államjavaknál azomban még számos urbéri, rendezési és elkülönitési per van folyamatban, ezek egyesség utjáni befejezése azomban azért is kivánatos, hogy az állam saját tulajdonának minél hamarább birtokába juthasson; a vas- és kőszénbányáknak bérbeadása vagy elárusitása; a dohányjövedék- és illetéknél a csempészet megakadályozása. A dohánynál arra figyelmeztetem a házat, hogy mig nálunk egy főre 80 kr esik, a Lajthántúl alterum tantum. A vasutak máris munkábavett csoportositása, mely csakis törvényhozási meghatalmazás alapján lesz megoldható. A bankkérdés megoldása, a vám- és kereskedelmi szerződés revisiója, oly módon, hogy a vámegység fenntartása mellett, azon károk, melyet eddig a fogyasztási adóknál és megtéritéseknél szenvedtünk, megszünjenek és iparunk fejlődhessék. Ide tartozik a rentek kibocsájtása, mint azt már Wahrman barátunk megpenditette, államadósságunk conversiója, mely csak pénzügyeink rendezése és államháztartásunk mérlegének javitása után következhetik be.

Tisztelt ház! a kormány ezekben látja pénzügyi bajaink gyökeres gyógyszerét; egynémelyiket elő is készitette, de azon meggyőződésben van, hogy ezek legfontosabbjainak rendezése csakis a nemzet áldozatkészségének

azon manifestatiója után fog lehetséges lenni, mely az általunk javasolt adók felemelésében találja kifejezését.

És tisztelt ház, ne mondja nekem senki, hogy ez alaptalan érzelmi polika, mert, ha az áldozatkészségnek nem fog megfelelni az áldozatképesség, a megszavazott adókbul csak adóhátralékok lesznek. Én e felfogást nem osztom. Ez ország, mely az elemi csapások daczára 7 év óta pontosan fizette adóját, mely még hátralékot is tudott törleszteni, mint ezt a számadások bizonyitják, ezen ország, ha a szükség ugy kivánná, nagyobb terheket is képes lenne elviselni, mint amit most tüle a rövid átmenet idejére kivánunk.

És ha van mégis valaki, ki e felett kételkednék, kit a jövedelmi adóhoz mellékelt kimutatások a nevetségig csekély jövedelmi tételei nem győznének meg arrul, hogy ez országban még számos ingatlan és ingó vagyon van, mely teljesen kivonja magát az adó alul, hogy a házbér után fizető adótulajdonosokat, a kisiparosokat, a napszámosokat kivéve, talán a társadalomnak egy osztálya sincs, melyben számosan ne volnának, kik az állam terheihez csak igen csekély mértékben járulnak: ugy én, tisztelt ház, a hivatalos adatoknak egész halmazával tudnám bebizonyitani ugy egyesek, községek, városok, mint egész vidékekre azon szomoru igazságot, mily alacsony fokon áll nálunk a haza iránt a kötelességérzet.

Én konkrét példákat nem hozok fel, mert „exempla sunt odiosa“ e példák általam idézve vádak lennének az illetőkre, mitől már állásomnál fogva is tartózkodom. De kimondtam és kimondom ma is, hogyha a kötelesség-

érzetnek csak azon fokáig is emelkedünk, melyre a legnormálisabb viszonyok közt is mindig kell a polgárok részéről számitani; ha mi mindnyájan és különönösen mi földbirtokosok, mi csak annyi adót is fogunk fizetni, a mennyit a létező adóalapon igazságosan fizetni tartozunk: akkor igenis rövid idő alatt az igénybevett jövedelmi adó szüksége el fog enyészni, az állam ezen adótöbblettel és az emlitett kérdések megoldásábul várható eredményekkel együtt rendbe fogja hozni az államháztartást és maradandólag meg fogja szüntetni a deficzitet.

Ezen ut vezet csak biztosan czélhoz, ez veszi számba a nem ignorálható viszonyokat és az azokbul felmerülhető nehézségeket, ez biztositja a megoldáshoz az időt és eszközöket.

Megvan tehát ezen polikában az öntudatosság, czélszerüség és logikai egymásután.

Ennek ellenében áll a másik ut, mely nem inditványoztatott, de felemlittetett: a deficzitnek a kölcsönök meglevő részébüli fedezete.

E politika conceptiójában nézetem szerint már csak azért is bátrabb a mienknél, mert feltéve azt, hogy a reformkérdéseknek megoldhatására nézve még található lesz is egy tömör többségnek buzgó támogatása, egy bizonyos, s ez az: hogy ezen reformok finánczíális eredményei 1875-ben érezhetők semmiesetre sem lesznek, és 1876. év elején ismét be fog állni a kényszerhelyzet, a nemzet megaláztatása, és amit ma adóban megtagad önmagától: azt idegeneknek drága kamat fejében fogja majd fizetni.

Ez az én meggyőződésem, ezt kifejezni kötelességemnek tartottam; a ház bölcsesége válasszon e két ut között.

Barthal György.

(Kivonat.)

Kötelességemnek tartom mindenekelőtt a Deák-párt egyik kitünőségének következő kérdéseire felelni:

Miért nem lépett ki a kormány nyiltan és határozottan politikája részletezésével?

Miért habozik a szükséges nagy actió megkezdésében?

Miért túlmerész a nemzet áldozatkészsége igénybe vételében?

Ha egy kormányzati actiónak sikerét a nagy elvek kimondása biztositaná, akkor hibázott ő, hogy a nagy elvek hangoztatásával oly soká késett; hibázott, midőn kabinet alakitására felszólitva, a felhivást el nem fogadta; hibázik most, midőn ragyogó kormányzati elvei valósitására az időt elérkezettnek nem hiszi, mert a zajos helyeslésbül felteheti, hogy a ház elvei körül csoportosul.

A nagyvonásu programmok hijával azomban eddig sem voltunk és semmit sem mondott, mi a 9-es és 21-es bizottságban, mig részletezve nem volt, általános tetszésre ne talált volna és viszont, midőn rézleteztetett: a vélemények szét ne ágaztak volna.

A kormányt a hangzatos programmtul nemcsak e

tekintet tartotta vissza, de főleg az, hogy közvetlen feladatunk az, hogy a domináló krizist eltávolitsuk és az államot a mindennapi megélhetés gondjaitul felszabaditsuk.

Az egyensuly helyreállitásárul a pénzügyminister elmondotta mindazt, mit szükségesnek és kivihetőnek is tartunk, nem emlékszem, hogy a dohánylicentiák megszüntetésén és a sókiváltság eltörlésén kivül oly jövedelmi forrást hallottunk volna a tisztelt szónoktul emlittetni, mi a pénzügyminister exposejában bent nem lenne.

De hallottunk sokat a volt kormányok és pártunk ellen, a mely kedves tápanyagul fog szolgálni a recriminátiók tüzére, nem e házban, de a hirlapokban, a brochürökben és pártértekezleteken és a melyeknek destructiv hatása ép azon többség szétrobbantására szolgálhat, melynek padjairul tartotta tisztelt barátom sujtó filippikáját a nélkül, hogy biztos lenne arrul, hogy e szétforgácsolt elemekbül képes lesz-e a homogen majoritást megteremteni.

Mi engem illet, sokkal csekélyebb befolyást gyakoroltam a Deák-pártra 7 év alatt, sem mint hogy védelmére kelve pro aris et focis látszassam küzdeni; sőt volt idő, midőn soraibul kiválva, töretlen utakon önállóan vállalkoztam elvei győzelmének könnyitésére.

Bocsássák meg uraim igénytelen reminiscentiáimat és tekintsék azt ugy, hogy hazám érdekét kész vagyok önérdekemnek elébe tenni, sőt a párt békóitul is szabadulni.

A jelen helyzetet olyannak tartom, mely pártszempontbul meg nem itélhető, mely személyes recri-

minátiók által nem orvosolható és pedig azért sem, mert finánczián k ziláltsága miatt a kül pénzpiaczok hitelét nagymérvben vesszük igénybe, és azért sem, mert az egyensuly helyreállitásának eszközei: az administrátió egyszerüsitése, az adóképesség emelése egyrészt a hosszadalmas legislátiótul függnek, másrészt lassu hatásuak, az évi termés koczkájátul függnek, ennélfogva a kibontakozás uj kölcsön nélkül nem képzelhető.

A külföldi pénztekintélyek nem egy enuntiatiója, az értékpapirok sülyedése arra mutat, hogy országunk hitelét mellékesen nagyban csorbitották az éles és félszeg párttámadások, melyeknek részleteit megbirálni a külföld sem nem hajlandó, sem nem képes; de amelynek behatása őt, tőkéinek Magyarországbani elhelyezésére nem bátoritja fel.

Attól tartok uraim, hogyha a haza sebeinek orvosi vizsgálatával azt keressük, hogy a sebet melyik párt, melyik államférfi okozta, nemcsak egymás politikai hitelét ássuk alá, hanem elfojtjuk az összes nemzet finánczíális hitelét, melyre utalva vagyunk, melynek létalapja a közveszélylyel szemben érettség, higgadtság, áldozatkészség.

Francziaországra a képzeletet meghaladó terhek nehezedtek, anyagi virágzását dühöngő háboru és mégdühöngőbb szociális forradalom tarolta le; Francziország, franczia közmondás szerint, mindenét veszté, csak becsületét nem, pártjai egymást gyülölik és mégis általános elismerést vivott ki, mert minden pártérdek meghajolt a nemzet hitele helyreállitása előtt és az

egyensuly helyreállitására közakarattal az adókat emelték és ujadókat hoztak be.

Mélyen megvagyok győződve uraim, hogy csakis ily, a nemzeti érdek solidaritásának felkarolása, a pártérdek háttérbe szoritása az, mit a külföld hitelképességünk egyedüli bizonyitéka gyanánt elfogadni kész és hogy e tekintetben minden késedelem hitelünk csökkenését fogja eredményezni.

És valóban szükséges-e ma ezen keserü harcz? kell-e sulyos helyzetünkben a pártfölény felett küzdenünk, midőn minden figyelmünket a baj meggátlása igényli, midőn 7 évi multunkat szigoruan vizsgálva, el kell ösmernünk, hogy bajainkat részint közös tévedéseink, részint a bona fide elfogadott helyzet és a csapások okozták?

Igenis, teher volt a kezdet is, mert a közös adóssági járulék és a védrendszer költségei jövedelmünk túlnyomó részét már eredetileg felemésztették.

Nem ereszkedem az 1867-iki kiegyezés védelmébe, mert nincs a többségnek egy tagja sem, ki e részben a felelősségét el nem vállalná, sőt még Tisza Kálmán is ugy nyilatkozott, hogy a kiegyezés revisiója esetében sem számithatnánk lényeges finánczíális könnyebbülésre.

Sulyos terheltséggel járt országunk integritásának helyreállitása, a horvát kiegyezés és a határvidék polgárositása.

Ha ezen terhektül eltekintve adósságainkon, beruházásainkon végig nézek, alig találok egyet, mely a ház pártjainak közös érdeme, vagy ha tetszik, közös tévedése ne volna.

Egymással versenyezve, fejlesztettük honvédségünket, követeltünk vasutakat, hajózást, milliókat forditottunk a fővárosra, a magyar tengerpartra, a közoktatásra, követeltünk járásbiróságot és törvényszéket.

Ime, közös tetteink, amelyeket könnyen lehet menteni, melynek szomoru finánczíális eredménye főleg tipicus fajgyengeségünkre visszavezethető; túlbecsültük erőnket, nem tudtunk számolni, nem birtunk türelemmel.

Felfogásom szerint nem azáltal hibáztunk, amit tettünk, de azáltal, amit tenni elmulasztottunk.

És e hibának főoka nem a kormányokban, de édes mindnyájunkban rejlik és merem állitani, hogy a nemzetnek e házon kivül alakult közvéleménye e felfogásom mellett nyilatkozik és parlamenti életünk meddőségét magának a parlamentnek rója fel.

Avagy lehet méltányosan a kormányt vagy a többséget legislativ működésünk nehézkességeért, a parlamentellenőrzés túlhajtásáért, a kormány administrativ cselekvőségeért, ülésszakaink megzsibbasztásáért, ülésszakaink hosszura nyujtásáért, a feldolgozott anyag kirivó szegénységeért kérdőrevonni. A közigazgatás szervezése, olcsó és gyors igazságszolgáltatás, minden párt által felkarolt jelszavak, állithatjuk-e, hogy mindkettőnek valósitására a törvényhozásnak nem volt megadva az alkalom. És ha az kellően fel nem használtatott, ha oly perrendtartást szült, melynek apaságára senki sem vállalkozik, nem méltányosabb-e a hibát mindnyájunkban keresni? Erős kormányt kivánunk, de féltékenyen őrködünk a törvényhatóságok autonomiájának megóvásán.

Zokon vesszük a központi teendők sokaságát, de perhorreskáljuk a felülre felelős közbeeső közegek szervezését.

Egyetértünk abban, hogy hibáztunk, midőn az igazságszolgáltatás absolut érdekeit a nemzetiségi igények kielégithetésének alárendeltük, nyomban reá követeljük a szóbeliség és közvetlenség elveit, azon elveket, melyek még jobban követelik a nemzetiségi igények tekintetbevételét.

Reális, rögtön segitő politika után vágyunk s megfeledkezünk, hogy nem régen rajongva indultunk a culturállamok eszményképei után és megszavaztunk nem egy intézményt, melynek életbeléptetéséhez sem szellemi, sem anyagi erőnk nincs.

Nem szükséges tehát a kölcsönös mérges recriminatiókhoz nyulnunk, miután közös tévedéseink elég tért nyitnak a közös okulásra.

Minél komolyabb lesz az okulás, annál közelebb lesz a kibontakozás. Mert elfogulatlanul fogjuk tekinteni helyzetünket, mely válságos csak akkor lehetne, ha elcsüggedve, férfias küzdelem helyett a nehézségek leküzdésérül lemondanánk.

A félrendszabályok, a palliativ szerek, a jövőre utalás ideje, uraim, lejárt; ez utóbbiakhoz számitom én báró Sennyeynek a közadministratió complexiv átalakitását is és finánczialis bajaink megdöbbentő alakjának is főoka a késedelem. Ha valaki, ugy én is méltánylom a pénzügyi bizottság irányeszméit, de azok fonalán nem birom feltalálni a rögtöni kibontakozást.

Ezen irányeszmék egyik legfőbbje a takarékosság,

de e tekintetben a pénzügyi bizottság kátói szigora folytán, már a legvégső határig elmentünk, melyen túlmenve veszélyeztetnénk a közigazgatás érdekeit vagy a szellemi és anyagi investitiók sikerét.

A közigazgatási téreni további leszállitások oly átalakitásoktul vannak feltételezve, melyeket contemplálni lehet, de tekintve a költségvetés, az adótörvények, állandó kataszter és perrendtartási novella tárgyalási idejét, ezen az országgyülésen nem tárgyalhatók.

Méltó sulyt fektet a pénzügyi bizottság a bankra és a kereskedelmi szerződés revisiójára.

A hibásan kötött kereskedelmi szerződés, a bank elodázása képezi az 1867-iki egyezmény Achilles-sarkát.

Igaz, hogy mindkettőben megmentettük önállásunkat, de meghátráltunk a kivitel nehézségei előtt, mert nem akartuk jogaink életbeléptetése által a politikai vivmányok megszilárdulását az osztrák anyagi érdekekkel összeütköztetni s az ebbül eredhető bonyodalmak esélyeinek rögtön kitenni.

Nem illenék hozzám, ki még a szükebb kiegyezésnek is szószólója voltam, gáncsolni az első ministerium és törvényhozás óvatosságát, és pedig annál kevésbé, mert azt hiszem, hogy jelenleg mindkét kérdés az érdekek kölcsönös méltánylása alapján leghelyesebben megoldható. A monarchia két részének érdekeit nem tartom ellentétesnek és azt hiszem, hogy valamint Austriának érdekében áll Magyarország felvirágzása, viszont hiszem, hogy nem fekszik érdekünkben a két kérdést Austria romlásával rendezni.

Erősen hiszem, hogy ha egyenlő jogainkat kellő erélylyel, eszélyesen és méltányosan érvényesitjük, s s ha a rendezett finánczíák által biztositott szabad elhatározásunkat biztositjuk, akkor sikerülend létesitenünk azt, mit a kiegyezés megoldatlanul hagyott és oly kiegyezést fogunk eszközölhetni, mely a két fél nemzetgazdászati érdekeinek és saját jogosultságunknak megfelelend.

De ha készségesen elfogadom is a kormány azon kötelezettségét, hogy a kereskedelmi szerződésnél és a bankalkudozásoknál köteles a nemzet jogos kivánalmait érvényesiteni, ha kijelentem is, hogy a vám- és kereskedelmi szerződésnek csak oly revisióját tartom a kormány által initiálhatónak, mely a magyar kormány sulyos megröviditését helyreüsse és nem egy millióval járuljon az egyensuly helyreállitására; nem tagadhatom el, hogy az 1867: XVI. és XXII. §-a a revisióra kötött határidőket szab előnkbe, ennélfogva a revisió révén remélhető javulás nem járulhat deficzitünk azonnali lefaragásához.

A pénzügyi bizottság megemliti a hadi és tengerészeti közös költségek leszállitását.

Feleslegesnek tartom az 1867: XII. tcz. 40. §-a tárgyalását, mely a ministeriumoknak a közös költségek előirányzatánál a befolyást biztositja, s mely a magyar parlament ingerentiájának egyedüli alapját képezi, elegendő e tekintetben a ministerelnök nyilatkozata, mely a kormány álláspontját jelöli.

Megtakaritások e téren is lehetők, tévedés volna azomban finánczíáink rendezését ezekre épiteni, nem

azért, mert ezek megállapitása a magyar parlament hatáskörén túl esik, az idei kiadások már megállapittattak, nem pedig azért sem, mert nagyszerü megtakaritásokat nem remélhetünk.

S ime eljutottam én is a 25 millió deficzithez, melyre a pénzügyi bizottság javaslatot nem terjesztett be.

Fölötte sulyos dilemma az, mely közt választanunk kell; ugyanis: vagy el kell fogadni az adóemelést, vagy azon nyilatkozattal kell ország-világ elé lépni, hogy mi közös és saját terheink elviselésére képtelenek vagyunk.

Tertium non datur, e kérdés megoldását továbbra elodázni nem lehet, a nemzet becsületével és méltóságával ellenkezőnek tartom azt, hogy a nemzet egy évig a kölcsön maradványain tengődjön és egy év mulva ujolag kölcsönt hajhászszon.

Tisztelt barátim, báró Sennyey és Somsich Pál, áldozatkészségöket attul függesztik fel, lesz-e erős kormány, megleend-e orvosolva a téves rendszer.

Bocsánat, erre nemcsak délibábos programm, de főleg az önök áldozatkészsége szükséges; elvégre is uraim, önök áldozatokat nem a gyenge kormánynak, de az országnak szavazzák meg; vessék fel a bizalmi kérdést, ha akarják még ma, mi nemcsak nem akadályozzuk, de szivesen elfogadjuk, azomban legyenek meggyőződve, hogy a kérlelhetlen dilemmába akkor is fennakadnak.

Sennyey Pál azon solutiójához, hogy költsünk a a tavalyi kölcsön reservjébül többet, mig egész tervét concret alakban nem látom, nem szólhatok.

Azt mondja tisztelt barátom, nincs ország a continensen, mely annyi adóval volna terhelve, mint Magyarország.

Elösmerem, hogy némely vidéken a kataszter egyenlőtlensége miatt az adó alig elviselhető, de nem tehetem, hogy illustratióul fel ne emlitsem az adófizetési készség közti külömbséget is; fényes bizonyitéka ez egyrészt a felvidék polgári kötelességérzetének, czáfolata ez a dús alföld panaszai jogosultságának, kik sok helyt nevetségig csekély adóval vannak megróva, az ellentét oly kirivó, hogy ha az adófizetés után lehetne és kellene az adóképességet megitélni, a szegény felföld gazdagabbnak tünnék fel az alföldnél.

Ha nemzetünk történeti lapjait, országgyülési aktáit forgatjuk, gyakran találkozunk az adó elleni keserü panaszokkal.

Vétenék az őseink iránt tartozó kegyelet ellen, ha kétségbevonnám a gravaminalis felterjesztések őszinteségét, melyekben az ország rendei a misera plebs contribuensnek a háboruk és csapások általi elszegényedését elvitázhatlan adatokkal bizonyitják; azomban merjük-e párhuzamba állitani a jelenlegi elemi csapásokkal az 1816-iki inséget, a devalvátiót. Ki merészelte volna azt állitani 1849. végén, hogy az előbbi földesurak az urbériség megszüntetésébül, a 68 millió megsemmisült magyar bankjegybül eredt károkat, a lavinaszerüleg reá ömlő csapásokat elfogja birni viselni és valljuk meg uraim, hogy nemcsak elviseltük, de még gyarapodtunk is.

Ily nagyszabásu tényekkel szemben minden pa-

nasz eltörpül, ezekkel szemben a pénzügyminister által követelt adóemelés parányinak mondható és csak az időközi vasutbefektetésekkel is igazolható; nem tévedek tehát uraim, midőn azon állitást, hogy adóterheinket el nem birjuk, tévesnek mondom.

Talajunk ruganyosságát kétségkivül bizonyitják az 1863. és 1866-iki rosz évekkel szemben az 1868-iki bámulatos termés és nagy export, ennélfogva nemcsak a létező roszat, de a biztos jót is számitásba kell vennünk és ennek alapján számitanunk kell az indirekt adók emelésére, a vasuti garantia csökkenésére.

Higyjék meg uraim, hogy a külföld pénzemberei, kik produktivképességünknek nem egyszer voltak tanui, szivesen fogják a jobb fordulatot escomptirozni, ha az adók megszavazása által a deficzit megszüntetését czélzó irányunkról meggyőződnek.

E feltevés egise alatt bizton számithatunk azon eredményre, melyet a művelési ágak megváltoztatása következtében a kataszteri törvény már 1876-ban elő fog állitani, nincs okom kételkedni, hogy Wahrman Mór által a pénzügyi bizottságban megpenditett pénzügyi művelet is létesülni fog.

Ha e két tényező mellett még megtakaritásainkkal a rendkivüli beruházások legombolyittatván, költségeink apadnak és ezzel szemben a vámszövetség revisiója által jövedelmeink növekednek, hiszem, hogy a pénzügyminister ur által javasolt jövedelmi adó meg lesz szüntethető és a kataszternek 2—3 év alatti keresztülvitele következtében a szegény felföld jogos sérelmei is orvosoltatni fognak.

Nézetem szerint mi nemcsak választóinknak, de az országnak vagyunk, mint honpolgárok felelősek.

Rajongtam azért, hogy az osztrák-magyar monarchiában, melyet nem fajrokonság, de a gondviselés alkotott, mely az európai egyensuly derékszöge, Magyarország elfoglalja azon állást, mely történelmi jogának a vallás és az európai civilisátió megvédéseért érdemeinek megfelel; rajongtam azért, hogy rendi alkotmánya nyügétül menekülve, coloniális helyzetébül kibontakozva, szabadon fejleszthesse anyagi és szellemi őserejét, hogy negativ működése megszünvén, bebizonyithassa, hogy a monarchia szellemi nagyságának, anyagi felvirágzásának, hatalmi állásának egyenjogu tényezője tud is, akar is lenni.

Az 1867-iki kiegyezés ezen az alapon nyerte meg Európa rokonszenvét, de e rokonszenv csak addig marad meg, mig a fenntebbi magas czélokhoz hivek maradunk.

Puszta jogosultság, teljes államiság utáni aspiratiók, a parlamentárismus téves felfogása, monoton pártküzdelmek, a reformokbani tehetetlenségünk az európai rokonszenv ébrentartására nem elegendők.

De van az osztrák-magyar monarchiában elfoglalt állásunknak még egy exigentiája, mely elől ki nem térhetünk s melyet megtagadni, vagy vontatva teljesiteni annyi volna, mint abdicálni azon szereprül, melyet apáink a pragmatica sanctióval, mi a közösügyi szerződéssel Európa előtt ünnepélyesen elvállaltunk.

A XIX. század legferdébb kinövései közé soro-

zom én is a hadszervezkedést, mely az egyént felemészti, az államot kimerüléssel fenyegeti és mégis kénytelen vagyok bevallani, hogy sem egyes államok, sem egyes uralkodók nem képesek ezt megszüntetni és minden isolált kisérlet sikertelen és a kisérlőre veszélyes lenne.

Osztozom azon államférfiak nézetében, kik e baj korlátozását biztos védelmi szövetségekben keresik és oly hadi költségvetéseket alkotnak, mely a szövetségeket értékessé és keresetté teszi.

Az osztrák-magyar monarchia serege aránylag más államénál nem több, a mi érdekünkben áll kivánni, hogy e szerény korlátokon is innen maradjon.

Bármi vonzó legyen is a manchesteri iskola iránya, tagadom, hogy amit Albion megtett, azt a veszélytül környezett osztrák-magyar monarchia, vagy az ellenkező áramlatok forrongásai közé helyezett Magyarország megtehetné és azt hiszem, hogy e kisérletet elsősorban mi keserülnénk meg.

Mitül a Sibilla-könyvek harmadikára szorult galicziai lengyelek óvatosan tartózkodnak, a véderő leszállitásátul, arra vállalkozzunk-e mi, kik e végzetes könyvek teljes kiadását megszerezhettük, mi, kik nem kegyeletbül, de érett politikai számitás alapján alkottuk meg honvédségünket, azért, hogy a közelgő vész kitörését megakadályozhassuk, vagy a támadás minden pontján rést állhassunk.

Ez uraim én előttem azon suprema lex, melyet döntőnek ismerek arra, hogy a véderő és honvédség leszállitásátul tartózkodjam, annál is inkább, mert

pénzügyi helyzetünket nem ösmerem el oly földhöz ragadtnak, hogy az adók felemelésétül szabadulandók, nemzetünk legvitálisabb érdekeit koczkáztassuk.

És most engedelmökkel zárszavaimat báró Sennyey Pálnak a pénzügyi bizottságban mondott ezen szavaihoz kötöm: „ezen kölcsön a 7 évi gazdálkodás elvesztett csatájának drága békekötési ára.“

Nem mentettem, csak mindnyájunk tévedéseire igyekeztem háritani parlamenti működésünknek sokat igérő, de keveset adott eredményét; nézetem szerint, ennek sulya nem a 13 millió kényszerü megszavazásában, mint abban fekszik, hogy az önmagunk ejtette sérvek helyrehozására kell forditani azon erőt, melyet külömben sok hasznos intézmények létesitésére forditbattunk volna.

Ám legyen tisztelt barátom szavai szerint, de engedje meg, hogy Marengora hivatkozva, Desaix hires szavait idézhessem: „a csata elveszett, de nem multa idejét, hogy a másikat megnyerhessük.“

Errül kezeskedik hadállásunk előnyös helyzete, koronás királyunk alkotmányos érzülete, a nemzet töretlen ereje, a balsorsban tanusitott összetartása, józan esze, szerencsés csillagzata.

Igenis, megfogjuk mi nyerni a félig elvesztett csatát, mert az nem lehet, hogy önök határozata eltérjen azon zászlótul, mely a mi szerény, de ernyedetlen, nem keresett, de készséges odaadással elvállalt működésünket vezérli s amelynek jelszavát mi követni fogjuk bárki kezében is lobogjon a zászló, hisz a jelszó

nem más, mint szeretett hazánk politikai és finánczi-ális hitelének megszilárditása, jövőjének biztositása.

Elfogadom a budgetet tárgyalási alapul.

Tisza Kálmán.

Február 3.

Tisztelt ház! Midőn a jelen szőnyegen forgó kérdéshez hozzászólani magamat elhatároztam, feltettem magamban, hogy állhatatosan tartózkodni fogok mind a recriminátióktul, mind a polemiáktul. Tettem pedig ezt azért, mert meggyőződésem, hogy ma nem a kedélyek ingerültségére, de arra van szükségünk, hogy a legnyugodtabban, leghiggadtabban beszéljünk arrul, mik lennének a teendők, államháztartásunk s általában viszonyaink rendezésére. Mert hiszen ezen viszonyokat rendezni kell, bármik legyenek is az okok, melyeknél fogva a zavarokba belejutottunk és ezen feltevésemben, hogy a recriminátióktul tartózkodni fogok, egyáltalában nem zavar meg még az igen tisztelt közgazdászati minister urnak a mult ülésben tartott beszéde sem. Sőt polemiába sem fogok azon beszédnek daczára is általában bocsájtkozni, csakis egy-két észrevételt vagyok kénytelen tenni a tisztelt minister ur által elmondott olyan dolgokra, amelyeket általában hallgatással mellőzni még sem lehet.

A tisztelt minister ur előadván, mennyire volna helyes és nem helyes ma a recriminátiókba bocsájtkozni, egész beszédének egy jelentékeny részével provocálta a recriminátiókat; ugyanis elkezdvén variálni a régi népdalbul ismeretes azon themát, hogy: „nem vagyok én oka semminek“, igyekezett bebizonyitani, hogy a ministerium nem oka semminek, hanem oka mindennek a törvényhozás és elsősorban a képviselőház.

Mert recriminálni nem akarok, nem fogadom el ezen állitása alaposságát a tényekkel szemben; de meg kell hogy jegyezzem, hogy ezen állitásában egyfelül a parlamentáris kormányzat természetszerü helyzetének nemértését látom és másfelül látok benne nagy méltánytalanságot, nem annyira és nem főleg az ellenzék, mint épen az igen tisztelt túloldal irányában; nemértését a parlamenti ministerség elvének, mert ha van valóban parlamenti felelős ministerium, akkor bármi mulasztassék el, bármi történjék, ami nem helyes, elsősorban őt illeti a felelősség, mert a ministeriumnak, amely helyzeténél fogva legjobban tartozik a dolgokat ismerni, kötelessége ha olyan akadályoztatik meg, amit megteendőnek tart, vagy olyan inditványoztatik, amit az országra nézve károsnak lát, egész tekintélyének sulyát latbavetni és ha nem sikerül azt eszközölni, amit jónak tart, kötelessége inkább megválni hivatalátul. Amely perczben vállalkozik arra, hogy kormányozzon tovább mindamellett, hogy bizonyos dolgok nem történnek, vagy kormányozzon tovább mindamellett, hogy bizonyos dolgok történnek, a felelősség sulya kell, hogy terhelje.

Azt pedig, hogy a tisztelt minister ur mintegy önelégülten mutatott arra, hiszen igy érzi ezt az ország is, hogy hisz az országban nem a ministeriumot, hanem a képviselőházat, a parlamentet támadják meg; hogy ezt egy alkotmányos minister, az önelégültségnek egy neméve tudja mondani, nem akarom megnevezni az igazi szót, de igen csodálatos dolognak tartom. Ha igy volna is, azon alkotmányos ministernek szomorkodni, busulni, nem örülni kellene és minden tehetségével oda kellene működni, hogy az megszünjék, mert ha Magyarországon egyszer már oda is elfogunk jutni és megengedem, azon ut, melyen önök haladnak, oda is elvezethet még, hogy a parlamentárismus, a parlament tekintélye vesz el, akkor azután Magyarországon lehet minden, de alkotmányosság nem lehet.

De méltatlan is, mint mondám, a tisztelt minister urnak nyilatkozata és méltatlan, főleg a tisztelt túloldal irányában, mert ha a parlamenti rendszer szerint a többségbül kormány alakul, mi természetesebb, minthogy azon többség bizván a kebelébül alakult kormánynak nemcsak hazafiságában, de belátásában is: bizalmánál fogva a mulasztásokra, mint a teendőkre nézve fogja a kormányt követni és akkor azután, midőn a bajok előállottak, azt mondani: hiszen nem mi vagyunk okai a bajnak, hanem te országgyülés és természetesen a többség adván a döntést elsősorban, te többség miért szavaztad meg azt, amit mi megszavaztatni akartunk?

Igen, más oldalrul ezt lehetne mondani és lehetne azon szemrehányást tenni a tisztelt többségnek, miért

támogatta oly soká azon kormányt, amely idevezetett, de, hogy ezt minister mondja, ez ugyan megfoghatatlan; sokkal több joga volna azon többségnek mondani azt: mi támogattunk nehéz körülmények közt, önfeláldozással, számoljatok most róla, hová vittétek az országot és hová vittétek saját pártunk tekintélyét.

Még csak egyre akarok igy külön reflektálni a tisztelt minister ur előadásában.

Beszédének egy másik részében és kétszer is visszatérve rá, azt mondta a tisztelt minister ur, hogy a felföld nagy adót fizet, az alföld kis adót fizet és a felföld mégis pontosan teljesiti kötelességét, az alföld nem teljesiti kötelességét.

Már uraim, hogy miképen lehet épen a minister feladata odahatni akarni, hogy egyéb bajainkhoz még hozzájáruljon az ország egyik részének a másik része elleni ellenséges indulata, azt nem értem. De tisztelt ház, ha meggondolom, hogy a felföld lakóinak nagyobbrésze nem magyarajku, az alföld lakóinak legnagyobbrésze magyarajku, mi lesz ebbül a levonható következtetés? Az, hogy ime még egy minister is megmondta azt, hogy Magyarországban a nem magyarajkuak azok, kik teljesitik az állam iránti kötelességöket és a magyarajkuak azok, kik nem teljesitik az állam iránti kötelességöket. Mennyiben van az adóra nézve igazsága a tisztelt minister urnak, reménylem a nemsokára munkába veendő kataszteri munkálatok kifogják mutatni. Eredetileg bajos azt hinni, hogy azok, kik az adót az 1849-iki események után kivetették, részrehajlók voltak a magyar faj iránt. Azomban tisztelt ház, bármint

legyen is ez, vajjon ezen oly nagyfontosságu kataszteri munkálatok iránti hitelt fogja-e az nevelhetni, ha a kormánynak egy tagja már előre rámutat, — még pedig adatok nélkül — hogy hol kell leszállitani, hol kell felemelni az adókat és valjon a bizalmat emelheti-e az, mikor az ország közgazdászati ministere, midőn a földadórul beszél, mindenütt a talaj minőségét hangoztatja csupán, ugy látszik nem tudván, vagy tudni nem akarván, hogy az a mezőgazdasági jövedelemnek nem egyedüli faktora, de igen fontos faktorai a népességi s hazánk külömböző vidékein, főleg az éghajlati viszonyok.

Valóban mindaz, hogy recriminátiókat provokált a tisztelt minister ur, mind különösen az, mit az adókra nézve elmondott: vagy nem bir semmi megfogható indokkal és értelemmel, vagy indoka és értelme más nem lehet, mint ily uton szerezni meg az egy pártban tett nagy lelkesedést szülő javaslataik számára a többséget és talán szerezni majd meg, — mert messze jár a tisztelt minister urak korteskedő esze — a jövő választásoknál is, midőn egyfelől a felföldnek megmondták: „ime itt vagyunk mi, kik segiteni akarunk bajaidon“, az alföldet pedig megfenyegetik: „siessetek a mi zászlóink alá, mert ha ismét ellenünk lesztek, megfogjátok járni.“

Ügyes kortesfogás-e ez, azt nem tudom, de hogy nem hazafias eljárás, azt tudom.

Ezzel, tisztelt ház, elvégeztem beszédem polemikus részét, s ha más némely, a házban hallottakra is lennének észrevételeim, amennyiben azok a dolog lénye-

gére tartoznak, ugygondolom, indirecte beszédem folyamában is megadhatom azokra a feleletet.

Most, a tisztelt ház engedelmével, legelsőben is feladatomnak tartom indokolni azt, miért nem fogadtam és fogadom el a költségvetést a részletes tárgyalás alapjául és ami itt szóba jő, ezzel kapcsolatosan jelezni fogom álláspontomat az adójavaslatokra nézve, továbbá elmondom rövideden nézetemet, mely utat látnék a rendezés iránt követtetni jónak és végül, mert mindenki által érintetett: ki fogok terjeszkedni a pártviszonyokban rejlő akadályokra és bajokra is.

Előre is kénytelen vagyok megjegyezni, hogy én tülem se várjon a tisztelt ház bűv- vagy csodaszert. Oly bajok, mint a mostaniak sem egy csillagnak hangzatos tüntetése, sem bűvszerek igérgetése által nem orvosolhatók. Itt komoly megfontolás, komoly munka kell.

A másik, amit megjegyezni kivánok az, hogy midőn tárgyilagosan bár, de a helyzetrül beszélve, kénytelen leszek bizonyos hibákra rámutatni, igen jól tudom, hogy közvetlenül mindannak, ami helyzetünkben rosz van, nem épen a jelen kormány férfiai egyedül az okai, sőt tudom azt is, hogy a tisztelt pénzügyminister urat a helyzet roszaságáért nem, csakis az abbul való kiszabadulásra, szerintem helytelenül és nem elég erélylyel tett műveletekért érheti felelősség, de nem distinguálhatok minduntalan, mert külömben is, bár az egyének változtak, 1867. óta a kormány mindig egy volt és egy volt annak, mint a közgazdászati minister ur mondotta, lánczolatos politikája.

Én, tisztelt ház, elismerem ma is, hogy rendszeres, valódi parlamentáris viszonyok közt, ha semmi különös ok más eljárást nem követel, a budgetet a részletes tárgyalás alapjául el szokás és el kell fogadni. Tovább megyek, teljesen rendszeres parlamenti viszonyok közt, ha bizonyos körülmények mást nem követelnek, még az apropriatio sem szokott megtagadtatni, nem azért, mintha az egyik vagy másik megtagadása azt mutatná, hogy aki azt megtagadja, nem akar az ország szükségeirül gondoskodni, de azért, mert mindenik párt azon álláspontot szereti megtartani, hogyha még más pártbul alakul is a kormány, hozzájárul szavazatával a kormányzat lehetővé tételéhez. Nagy gyakorlati hordereje nincs ennek, mert hisz a gondoskodás megmarad: ha fennmarad a kormány megtétetik, ha megbukván a kormány, más kormány alakul, mert ugyanazok, kik egyiknek azt megtagadták, megfogják szavazni a másiknak. Én tehát e tételnek elméleti helyességét határozottan elismerem és hozzá teszem még a gyakorlatra vonatkozólag, hogy igen jól tudom, hogy szoktak másutt a budgetvita folyamában kormányok is megbukni, de nem a budget részletes tárgyalásul elfogadás vagy el nem fogadás alakjában szokás ott a kérdést felvetni, hanem vagy egyes fontosabb propositionál, vagy olyankor simplex bizalmatlansági inditvány folytán szokott ez megtétetni. De valjon ilyen rendszeres parlamenti viszonyok közt élünk-e mi?

Én azt tartom, tisztelt ház, hogy nem. Már maga az, miképen a lánczolatos politikát követő ministeriumok 1867. óta megmaradtak és mégis folyvást változ-

tak vagy folyvást változnak, ha tetszik és mégis megmaradtak, hogy nálunk valódi parlamentárismus, valódi felelős parlamenti kormány nincs, hanem van egy dicasteriális rendszer, csakhogy az egyes osztályok fejeit ministereknek hivják, mert parlamenti kormányforma mellett valóban lehetetlen, hogy annyi kormányférfi, annyi minister egyenkint bukdossék ki a ministeriumból és foglaljon szépen helyet successorainak háta megett. Ebben tagadhatatlanul nagy és komoly baj is fekszik, mert kormányférfiak mindenütt a világon lejárják magukat bizonyos idő lefolyta alatt; csakhogy ott, ahol valódi parlamentárismus van, a magát lejárt kormányférfi, ha külömben tehetséges és jóravaló ember, mintegy megifjodik az oppositio kebelében és pár év mulva ő lesz ismét a helyzet igényelte ember, mig nálunk ennek lehetősége tökéletesen el van zárva.

Ha kellene még bizonyiték arra nézve, hogy nincs valódi parlamentáris rendszerünk, bebizonyitotta volna ezt a közgazdászati minister ur tegnapelőtt tartott beszédének azon része, melyre már az imént reflektálni bátor voltam. De más oly nyilatkozatok is, melyek a baj okául felhozattak, mondatván, hogy a baj oka az, hogy ami másutt nem szokott történni, nálunk a ház szavazott meg költségeket, törült fedezeti tételeket, határozatokkal utasitotta a ministeriumot.

Tisztelt ház! Valjon, ha a házban helytelenül történtek a költségvetés felemelését czélzó inditványok, nem lett volna-e helyén és idején ezekkel épen ugy, mint a fedezeti kérdésekkel szemben az ezek szeszé-

lyességét látó ministeriumnak azt mondani, hogy ez igy nem mehet, igy nem vállalják el a felelősséget. Minthogy azt nem tették és ma panaszkodnak, az ellen implicite azt mondván: ime ismét nem a ministerium, de a ház oka a bajoknak, ez szerintem erős jele az igazi parlamenti kormányzat hiányának.

Legyen szabad még egyet megjegyeznem azon határozatokra vonatkozólag. Igaz, a pénzügyi bizottság initiált, a ház hozott határozatokat, de a tisztelt túloldalnak egy tagja, ki a kormányt a vita kezdetén oly erélyesen támogatta, hogy mint a magyar alföldön mondani szokták: „jóformán helybenhagyta“, igen helyesen jegyezte meg, hogy hozattak ugyan határozatok, de soha sem hajtattak végre. Már kérem, hogy lehetnek a baj okai azon határozatok, melyek soha sem hajtattak végre?

Akkor tehát, ha nincs parlamenti kormányzat, az ellenzéktül nem lehet azt követelni, hogy csupán a theoriák iránti előszeretetbül, ugy intézze lépteit, mint azokat a legrendszeresebb viszonyok közt intézni kell. Rendkivüli viszonyok közt rendkivüli eszközökhöz kell nyulni.

De van ezeknél egy sokkal nagyobb ok és ez az, hogy mindenki, aki még felszólalt, helyesen hangoztatta, — egyetértek velök — hogy nekünk vesztegetni való időnk nincs, hogy nekünk minél előbb a tervszerü működés terére kell lépni. Ha már most, tisztelt ház, valaki meg van arrul győződve, amint kénytelen vagyok őszintén kimondani, hogy én meg vagyok győződve, hogy a jelenlegi kormány, itélve eddigi el-

járása s eddigi nyilatkozatai folytán, nem fogja ezen tervszerü, erélyes működést kezébe vehetni, nem fogja az országot a bajokbul kivezetni, akkor az első alkalmat meg kell ragadni arra, hogy megkisértessék azon kormánynak mássali felcserélése; már pedig, ha tekintem a kormánynak eredetét és azoknak folytatott működését, nem tagadhatom, hogy bizalmam az iránt, hogy a bajokbul kivezethessen bennünket, tökéletesen elenyészett.

A tisztelt kormány megalakult akkor, midőn már mindenki felébredt — s itt ismét egy tisztelt szónok szavait idézem — arra, hogy deficzitünk van, midőn felébredtek erre már azok is, kik midőn 1872-ben mondtam, hogy nem arrul van szó, amit a trónbeszéd mond, hogy az államháztartás egyensulyát meg ne zavarjuk, hanem arrul, hogy ha már meg van zavarva: helyreállitsuk; akik, mondom, még akkor nemcsak tagadták azt, hanem tisztán ellenzékeskedésbül insinuatiónak nevezték az állitást, 1873-ban felébredtek már ezek is arra, hogy deficzit van; a kormány tehát megalakult azért, hogy a már fejünkre nőni akaró bajokon segitsen, hogy megtakaritásokat eszközöljön a lehetőség legszélsőbb határáig, hogy oly intézkedéseket proponáljon, amelyek az államháztartás egyensulyának helyreállitására vezetnek.

Hogy mennyire ment a kormány a megtakaritások tekintetében a kellő határokig, fényes bizonysága az, hogy a pénzügyi bizottság tisztán administrationális kiadásoknál is aránylag tetemes megtakaritásokat proponálhatott, ugy, hogy a ministerek maguk is beis-

merték, hogy az az administratio megzavarása nélkül lehetséges. Erre nézve több bizonyság nem szükséges és ennek megtörténhetése más irányban jele annak, hogy még ott is hiányos, — hol a legkevésbé tenné fel, az ember; — az igazi parlamenti kormányforma iránti érzék; mert egy megtakaritások eszközlésére alkotott ministeriumtul én legalább azt vártam volna, hogy terjeszszen be oly költségvetést, melyben a megtakaritások legszélsőbb határáig elmegy, ugy, hogy ha abbul még valaki törülni akar, mondja meg: ez nem lehet, igy nem vállalom el a felelősséget; engedje, tegye az, aki a felelősséget elvállalja. Az ilyen bizottsági utasitások elvállalása ismét a dicasteriális s nem a ministeriális kormányzat jellegét mutatják.

Egy további teendője lett volna a kormánynak: a közigazgatás, az igazságszolgáltatás terén, továbbá a vasutak csoportositásánál, az államvasutak jobb kezelés alá vételének, tehát jövedelmezőbbé tételének legalább initiativáját megtenni; kötelessége lett volna az államjavakra vonatkozólag javaslatokat kidolgozni, ami helyett azt hallottuk a mult napokban a tisztelt pénzügyminister urtól, hogy jó lesz, ha a ház elhatározza hogy azok eladassanak, mert akkor azután a ministerium egy tervezet kidolgozásához hozzá foghat, holott szerintem a ministeriumnak kellett volna az inditványnyal és tervezettel előlépni.

Itt van a közmunka kérdése. Évek óta foglalkozott vele a ministerium és mindenki tudja, hogy az egyes adótételek, illetőleg az adótételi egységek emelése nélkül a kijátszásnak lehetlenné és a felhaszná-

lásnak jobbátétele által igen nagy összeg, legalább két millió forint lett volna az ország javára megtakaritható, azomban e téren nem történt semmi.

Itt van a vám- és kereskedelmi szövetség kérdése. Ha a ministeriumnak 1872. végén, midőn a kikötött 5 év lejárt, eszébe jutott volna az ország érdekében élni a neki adott joggal: e szerződés már 1873-ik év második felében vagy meg lett volna javitva, azon egyesség reánk nézve sérelmes pontjaiban és 1874-ben már számokban vettük volna hasznát ezen javitásnak, vagy ha ez nem sikerült volna, letelt volna a felmondási idő 1874. közepéig és a megjavitott viszony ma már egy positiv tételét képezné a költségvetésnek. Akkor ezt nem tették, de nem tették 1874-ben sem, pedig ha 1874-ben kezükbe veszik, már most is elérkeztünk volna a felmondási időhöz, s a nem sikerülés esetében 1875-ik év második felére letelt volna azon év, melyben reménységem szerint, ujabb egyesség alapján megtörtént volna a javitás, de a nem sikerülés esetében előtérbe lépett volna a jog máskép intézkedni, s ime a leghitelesebb forrásbul tanultuk meg tegnapelőtt, hogy e tekintetben ismét semmi komoly lépés nem történt, pedig ha megtörtént volna, 1876-ra érvényesithetők lennének a javitások.

Én helyesnek tartom, hogy ily kérdésekben a kereskedelmi kamarák megkérdeztessenek, de nem tartom helyesnek, hogy egynémelyiknek be nem érkezett felelete miatt az ügy elintézése elodáztassék. Őket megkérdeztetni, a feleletek beadására határidőt kitüzni s ha ekkor nem érkeznek be, intézkedni, ez a ministerium teendője.

Vegyék tekintetbe azt is, minő helyzetben vannak azon kereskedelmi kamarák. Azt hiszem, igen kevésnek volna kedve azt mondani — összealkotásukrul most nem akarok beszélni, — hogy jól van itt minden, mert akkor meggyőződése, tapasztalata ellen szólana; azt hangsulyozni pedig, hogy roszul van, hogy változtatni kell, — akkor, midőn ezen kereskedelmi kamarák tagjainak hitele egy az országon kivül levő intézettül függ, — természetessé teszi, hogy tartózkodnak.

És uraim, itt van a bankkérdés. Erre nézve azt hallottuk a tisztelt pénzügyminister urtul, hogy azzal még foglalkozni sem volt ideje s egyáltalában a tisztelt ministeriumnak a hitelügygyel foglalkozni nem volt ideje. Midőn hónapokkal ezelőtt javaslatba hozatott, hogy kellő óvatossággal a meglévő pénzintézetek alapján menjünk segitségére az adózóknak, legalább azoknak, kik a hitelt megérdemlik, hogy adójukat 30—100 perczentes pénz helyett 8—10 százalékos pénzzel tudják fizetni, ezt megtagadták. Pedig szerintem a mindenki által annyira kiemelt uzsora bajain segiteni valósággal gyökeresen csakis ugy lehetett volna és csakis ugy lehetne bármikor, ha arrul gondoskodunk, hogy a pénz is áruczikk lévén, a kereslet és kinálat közti arány javuljon. Most halljuk, az is még csak hallomás, meglehet nem alapos, hogy a hitelt érdemlőkön a főispánok utján $1^1/_2$ millió forinttal akar a kormány segiteni. Nem mondom, hogy ez is nem nyujthat némi segélyt, kivált ha a tisztelt ministerium, — ugy, amint amaz inditvány tételekor mondva volt, — ha elégtelennek találja ezen összeget, kész lesz a se-

gély mennyiségét nagyitani. De mégis igen furcsa, hogy az, ami e nyáron nem lehetett, ami nem lehetett a nagy kölcsön megkötésekor megbizható pénzintézetek közvetitésével, az most, midőn a választások közelednek, megtörténhetik a főispánok utján. Ha ezekhez, tisztelt ház, mik történtek és nem történtek hozzávesszük, hogy a tisztelt kereskedelmi minister ur azt mondta beszédében, hogy a kormány nem állhat elő programmal, tervvel az ország ügyeinek rendezése iránt, mert most első a pénzügyek rendezése, miből azt kell következtetnem, hogy a minister ur és társai azon nézetben vannak, hogy ezen kettő két különálló dolog, hogy az egyik a másik nélkül lehető, akkor igazán meg kell győződnöm, hogy amint a multban nem tették azt, amit tenni kellett volna, ugy a jövőben sem fogják azt tenni, mert már maga a teendők iránti felfogásuk helytelen.

Ha már ez a meggyőződésem, — mint előbb mondám, — miután egyetértek azokkal, kik a házban hangoztatták, hogy nincs elvesztegetni való időnk, azt tartom: kötelességem volt oda hatni, oda igyekezni, hogy ezen kormányt egy más, egy olyan váltsa fel, melytül a bajok orvoslását reméleni lehet, s épen azért nem lett volna czélszerü elvesztegetni talán azon pár hónapot, mely az apropriatió kérdésének feltevéseig még elfog telni.

De, tisztelt ház, volt és van erre egy más okom is. Én részemrül, ha mások e ház tagjai közül helyesebbnek fogják látni és ott fognak a ministerium ellen erélyesen fellépni, történjék ez akár uj adótörvé-

nyeknél, akár az apropriatiónál, bizonyosan ott leszek, előbb kifejezett meggyőződésem alapján; de nem tartottam volna helyesnek, hogy előbb elfogadva a budgetet részletes tárgyalás alapjául, csak akkor, midőn a fedezet, midőn az adótörvények kerülnek szinre, kezdjem a ministerium ellen a támadást. Nem tartottam volna ezt helyesnek, még pedig azért, mert bármilyen is ezen adókra nézve a meggyőződésem, mit főbb vonalakban alább fogok elmondani, nem akarhattam azt, hogy ezen fellépés odamagyaráztassék, hogy nekem és talán azoknak, kik velem egyetértenek, minden kifogásunk, minden ellenzésünk az, hogy áldozatok kivántatnak; de nem akartam az apropriatióra hagyni a támadást és nem tartottam ezt helyesnek azért sem, mert minden megrovási szándék távol van tőlem, de a dolog természetében fekvőnek látom, hogyha egyszer egy párt, kelletlenül bár, megszavaz egy költségvetést, megszavazza annak egy ily kellemetlen alakban jelentkező fedezetét is; mondom, a dolog természetében fekvőnek látom, hogy aki megtette mindazt, az nem fogja azután azt mondani: most pedig, miután ezt megtettem, kezelje más, kormányozzon ezen alapokon más. De külömben ebbül hátramaradás nem származhatik, mert hiszen kezébe veszi a dolgot egy oly kormány, melytül a jelzett tervszerü eljárást követelni, azaz várni lehet; mert követelni kell mindenkitül, de várni nem lehet mindenkitül, s akkor akár indemniti, akár ezen költségvetésnek bizonyos irányban megszoritások melletti megszavazása által a kormányzat folytonosságárul gondoskodni mindig lehet.

Én részemrül egyéni nézeteimet mondom ki csak: ha egy kormány alakul, legyenek annak tagjai bár kik, első alkalommal, mig tettei meg nem győznek arrul, hogy nem fognak bennünket a bajokbul kivezethetni, teljes készséggel fogok az indemnitihez vagy a költségvetésnek az érintett módon való megszavazásához járulni. De itt ismét azt mondom, bárkikbül alakuljon egy uj kormány, ha elérhető lenne az, — amit mellesleg megjegyzek, mert nem szeretném, hogy azt higyjék, hogy valami nagy reményeim vannak, hogy az ezalkalommal valósuljon — sokkal jobb azon kormány tevékenységére nézve, hogy az ne egy kész budgetet és fedezetet kapjon s ezzel együtt egy évi kényelmes nyujtózkodásra lehetőséget nyerjen, mert természetében fekszik az e világon minden kormánynak, hogy legyenek bár szándékai a legjobbak, nem fog kellő erélylyel a teendőkhöz hozzá fogni, kivált mikor azoknak egy tetemes része kellemetlen, ha maga előtt egy esztendőt lát, mely alatt nyugalommal folytathatja tevékenységét.

Ami tisztelt ház az adótörvényeket illeti, nem fogok egyes javaslatokrul szólni, épen ugy, mint nem szólottam a budget irányában egyes tételekre vonatkozó javaslatokrul, inditványokrul sem, mert azt vélem, hogy egyikre ugy, mint a másikra nézve, nézeteimet részletesen ki fogom fejthetni és csak akkor fogom kifejteni, midőn azok tárgyalás alatt lesznek, de általánosságban véve kötelességemnek tartom jelezni azon álláspontot, melyet azokkal szemben elfoglalok.

Nem mondottam soha, nem mondom ma sem, hogy az állam érdekében ujabb terheket is ne vállaljunk, ha ennek szüksége bebizonyult, sőt igenis azt tartom, hogy kell vállalnunk ; de egyik feltétele annak, hogy bármi részben és arányban járuljunk ujabb terhek elvállalásához, az: hogy egy tervszerü, a rendezésnek minden ágazatára kiterjedő irányt, legalább is kijelölve lássunk magunk előtt, olyat, melynek folytán remélhető, hogy ezen ujabb adók nem fognak ismét a Danaidák hordajába dobatni. Másik feltételem az, ami — gondolom — igen természetes : igaz, hogy ha az ellenség bent az országban, nem fogjuk azt kérdezni : ki az oka, hogy beütött, hanem mindnyájan összefogunk állni, hogy eltávolitsuk, de azt gondolom, hogy erőnknek vezetését mégsem fogjuk arra bizni, aki oka, hogy az ellenség bejött az országba. És ha, hogy közelébb menjünk, egy részvénytársulat igazgatójának jóindulata, de nem eléggé megfontolt, könnyelmü eljárása által a részvénytársulat bajba jön, bizonyosan meg fogják hozni tagjai az áldozatot, hogy az intézetet a bajbul kisegitsék, de semmiesetre sem fogják arra bizni az áldozatokat, akinek hibái miatt bajba jöttek. Kell tehát egy kitüzött terv, még pedig kiterjeszkedve nemcsak az adófelemelésre, de a megtakaritásokra és a hitelviszonyok javitására és kell más felől, hogy mások kezeljék a nemzet által hozandó áldozatokat.

Egyáltalában, tisztelt ház, én azt tartom, hogy oly országban, mint a mienk és azon helyzetben, melyben annyi sulyos évek csapásai után ma vagyunk, mindenek felett egyedül az adóemelést venni elő egyedüli esz-

köznek, sem államgazdászati tekintetben, de még fiscalis szempontbul sem helyes. Ha egy országban megtétetnek a hitelviszonyok emelésére a kellő lépések, ha történik tehát valami arra is, hogy az adózók fizetni is tudják adójukat, ha az által a gazdászat, ipar, kereskedelem emelkedése lehetővé tétetik: igenis, akkor lehet, habár sulyos terheket is követelni anélkül, hogy az ország végleg megromoljék, de követelni ezt egyoldalulag, követelni anélkül, hogy a fizetési képesség emelésére a legkisebb is történt volna, nem egyéb, mint előre elköltése, hogy ne mondjam elkobzása azon csekély tőkének, mely az emelkedésnek még eszköze lehetett volna.

De azt mondják a minister urak, hogy időt kell nyerni és erre adó kell. Hiszen uraim, tavaly is ez mondatott, épen a jelen ministerium által, a kölcsönkérés alkalmával és akkor sokkal több joggal, hogy azért van arra oly nagy mérvben szükségünk, mert időt kell nyernünk, az időt nyertük, de méltóztassék megengedni, azt szépen el is adtuk, ahelyett, hogy valamit csináltunk volna. Ha most megszavazzuk ezen adókat a jelen ministeriumnak azért, mert időt kell nyernünk, ismét csak az előbbi eredményhez fogunk jutni.

Azt mondják, ha az ország be nem bizonyitja, hogy áldozni akar, elveszti hitelét, elveszti tekintélyét. A tisztelt közigazgatási minister ur azt mondta: tertium non datur, vagy elfogadni az általuk proponált adókat, vagy documentálni azt, hogy a magyar nemzet nem akarja fenntartani a magyar államot. Elsőben is azt kérdem: honnan veszi a minister ur azon meggyőződését, hogy Magyarország bajain segiteni csak egy ut van vagy

épen az, amelyet ők javasolnak. Ez mindenesetre a csalhatlansági dogmának halvány utánzása. Mert értelme annak, hogy tertium non datur: vagy elfogadni, amit a ministerium proponál, vagy documentálni azt, hogy a magyar nemzet nem akarja fenntartani a magyar államot, annak értelme csak az lehet, hogy azt hiszi, hogy másnak jó, helyes, vagy az övénél helyesebb nézetei nem is lehetnek. Legyen szives megengedni a minister ur, hogy nézetem szerint, nem jó következése lenne annak, ha azon tételt, hogy más ut nincs, melyen az országot bajaibul kimenteni lehessen, mint amit ők proponálnak, ha mondom ezen tételt az országban elhinnék, mert méltóztassék megengedni, annyira nem hiszik jónak ezen utat, hogy akkor kétségbeesnének a segély lehetősége iránt.

De kénytelen vagyok még egyre figyelmeztetni. Felhozatott itt, hogy az ország hitelét az éles megtámadások rontják, felhozatik most a minister által, hogy ha el nem fogadtatik az, amit ők proponálnak, ez documentálása annak, hogy a magyar nemzet nem akarja fenntartani a magyar államot. Ugyan kérem, nem gondoltak-e arra, hogy ha mégis mindezek daczára nem találna azon javaslatok mindenike elfogadtatni, nem ők hirdetnék-e ország-világnak, még pedig ellenkezőleg az igazsággal, hogy a magyar nemzet nem akar áldozni a magyar állam fenntartásáért. Nagy nyomást akarhatnak ezzel gyakorolni s meglehet fognak is a maguk helyzetének megóvására, de véghetetlen rosz szolgálatot tesznek vele a magyar államnak.

Én azt tartom, tisztelt ház, a követendő utra nézve,

amelyre természetesen valami nagy ujdonságot magam sem fogok mondhatni, mert hiszen azon eszmék eléggé megvitatva voltak, én azt hiszem, hogy az egymásután meghatározásában, az egyes intézkedések iránti nézetekben és a kifejtendő erély fokozataiban rejlik a külömbség, mert eddig még nem hallott és nem látott eszközökkel előállani nem hiszem, hogy bárkinek is hatalmában volna. Én azt hiszem, első kötelesség lett volna s ha már elmulasztatott, lesz ezentúl, elmenni a megtakaritásokban a szélső határig, azaz azon határig, melyen túl az administratiónak jó fenntartása már lehetetlenné válnék; továbbá megtenni a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban, az állami kormányzat összes köreiben azon változásokat, melyeknek alapján a pénzügyi rendezést azokkal kapcsolatosan eszközölni lehet. Fontossággal birnak ezek, a közigazgatási reform főkép azért, mert az adók behajtását és czélszerü kezelését fogja könnyiteni, az igazságszolgáltatás körül teendők azért is, mert meggyőződésem szerint ez az egyik pont, ahol tetemes összegeket kell és lehet megtakaritani az igazságszolgáltatás megrontása nélkül. Kézbe kell venni minél előbb a vámszövetség kérdését, kézbe kell venni minél előbb a bankkérdést és elintézni mindkettőt a pénzügyi rendezés szempontjábul. S igy egyfelül alábbszállitva a kiadásokat, másfelül szaporitva a jövedelmeket, de rendezvén a hitelviszonyokat és ezáltal rendezvén az adóképességet, ezen adóképességrül, melyrül akképen már gondoskodva van, kell aztán a nagyobb áldozatokat követelni. Nem mondom, ha ily tervszerü működés megkezdődik és azt félreértés elkerülése végett kivánom meg-

jegyezni, hogy oly jövedelemszaporitások is elodázandók, melyek az élvezetekre vettetnek ki vagy az életszükségeihez nem tartozó bár nemes mulatságok megadóztatásával járnak, de valóságos adóemelést nem képeznek.

De azt tartom, hogy minden direct adó egyoldalu felemelése, hogyha egyidejüleg nem gondoskodunk a hitelviszonyok javitásárul is, nemhogy segitene az ország bajain, de pár év mulva végelszegényedésre fog vezetni. És ha megtekintem a pénzügyi bizottság jelentését, e szerint 1876-ra 14.500,000 forint fogna maradni. Ha hozzávesszük azon jövedelememeléseket, amelyeket az általam fennebb jelzett feltételek mellett én ma is elfogadhatóknak tartok, az összeg 19.500,000 forintra emelkedik. Kevesebb maradna tehát 1876-ra átvihető 8 millióval annál, mint a pénzügyi bizottság kiszámitá. Ugyanis a pénzügyi bizottság szerint marad 14.500,000 forint, a minister ur ehez proponálván 13 millió adót, ez lenne 27.500,000 forint, ha e helyett a jövedelemnek indirect adó uton való fokozásábul vagy az adó kijátszások meggátlása iránti intézkedésekbül csak 5 millió vétetik fel, ez tenne 19.500,000 forintot s igy 8 millió külömbséget.

Én megvagyok győződve, hogyha az emlitett téreken megtörténik, aminek történni kell, ha ezenkivül az államvasutaknál, a vasutak csoportositásánál, ha az államjavaknál megtörténik mindaz, minek történni kell, ha nem fogjuk bizonyos üzletekre nézve követni azon politikát, melyet kártyás politikának nevezhetünk, hogy mert már bizonyos milliókat belevesztettünk, menjünk

tovább s veszitsünk bele még néhány milliót, akkor, mondom, meg vagyok róla győződve, hogy a deficzitet el lehet enyésztetni az 1877-ik évben oly feltétellel, hogy a pénztári kezelések folytonosságára okvetlenül szükséges összeg kiegészitéseül, ha ez másképp nem lehetne, ezen év végeig 8 millió forintrul, ha kell, kölcsön utján is gondoskodjunk és gondoskodjunk arról, hogy az 1876-ik év végén a szükséges összeg akár a bankprivilegium feletti egyezkedések alkalmával szerintem nyerhető kamatnélküli kölcsönbül, akár más uton megszereztetvén, az uton mintegy állandó alap meg legyen oly czélra, hogy az év első 7 hónapjában, midőn kiadásaink nagyobbak, bevételeink pedig kisebbek, az ekként támadó hiányt abbul fedezzük, de az év második felének jövedelmeibül ismét kiegészitsük, ugy, hogy az végén mindig ismét intacte ott álljon a következő év első hónapjai kiadásainak fedezetére.

Én tudom, tisztelt ház és örülök neki, megvallom, hogy a képviselőházban ma kölcsönökrül beszélni nehéz dolog és én nálam jobban nem óhajtja senki, hogy a kölcsönökkeli gazdálkodásnak vége vettessék; de viszont állitom azt, hogy befektetésekre — csak jól megfontoltassanak azon befektetések, — kölcsönt felvenni a legrendesebb viszonyok közt is lehet egy feltétel alatt, ha azon kölcsönnek kamatai a rendes bevételekbül fedeztetnek, de nálunk átmenetileg egy-két évi csekély összeget még felhasználni annyival inkább lehet, mert ha azon 15 millióra nézve, mit vasuti garantiákra fizetünk tökéletesen igaza volt is egy előttem szólott képviselőnek, hogy nem valami hasznos tőkebefektetés, de

mindenesetre nem egészen, nem véglegesen elköltött pénz és igy ezen kiadásnak részben való fedezésére még pár évig apróbb kölcsönökhöz nyulhatunk, ha másfelől a kamatfedezésrül gondoskodunk. Nemcsak lehet ezt tennünk, de helyzetünkben czélszerübb is, mert az ország pár év alatt bajait kihevervén, némi részben legalább ezen pár év alatt a bankkérdésnek is megoldásával lehetvén a hitelviszonyok megoldására is hatni. 1877-ben, ha épen szükséges lesz, minden aggály nélkül ki lehet vetni azon adót, mely most az adózók tőkéjét támadja meg.

Mielőtt áttérnék, tisztelt képviselőház, beszédem utolsó részére, nehogy azt félbeszakitani kénytelen legyek, engedje meg a tisztelt ház, hogy beadjam a budgetnek a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadására vonatkozó inditványomat és kérjem, hogy azt beszédem végén felolvastatni és miután a többiekkel is az történt, kinyomatni és annak idejében a szavazásnál figyelembe venni méltóztassék.

Áttérek most már, tisztelt ház, amiről majdnem mindenik szónok e házban megemlékezett, a létező pártviszonyokra és az azokból eredett bajokra.

Nem fogok itt, tisztelt ház, sem ujat, sem meglepőt mondani, mert szándékom nem egyéb, mint azoknak, amiket már másalkalommal részint e házban, részint azonkivül érintettem, bővebb, tisztább kifejtése. Hogy azt tehessem, mindenekelőtt egy megjegyzést kell előre bocsájtanom, mely vonatkozik arra, hogy azokra nézve, amik mint közösügyi törvények ismertetnek és neveztetnek, igen sok félreértés létezik meggyőződésem szerint

e házban is, de még több az országban; ugyanis nagyon sokszor összezavartatnak annak nagyon külömböző természetü részei, sőt alattuk értetnek olyanok is, amelyek alájuk egyáltalában nem tartoznak. Ugyanis én szerintem, három csoportja van a közösügyi törvényeknek.

Az első az 1867: XII. tcz., melynek tartama időhöz kötve nincs, melyet minden alkotmányos fogalmak szerint meglehet változtatni, mihelyt eziránt minden faktorok egyetértenek, e faktorok közé számitom igen természetesen az osztrák törvényhozást is, de mely épen azért, mert időhöz kötve nincs, mindaddig, mig ujabb egyezmény létre nem jő, fennáll.

A második csoportot képezik azok, amelyek bizonyos évek számához vannak kötve. Ilyen a quota mennyisége, ilyen a vám- és kereskedelmi szövetség, ilyen a védrendszerrül alkotott törvény. Amint méltóztatnak tudni, ezeknek lejárati idejök van, némelyike már igen közel, az utóbbié valamivel távolabb. Ezeknél igenis körülményszerüleg, szükségszerüleg előáll az ujabb intézkedés szüksége, mert tartamuk időhöz van kötve; ujabb egyesség létrejötte vagy annak létre nem jötte esetében való intézkedés lehetősége előáll, mert ezekre nem lehet mondani, hogy fennmaradnak mindaddig, mig ujabb egyesség létre nem jön. Ez a második csoport.

A harmadik csoportot képezik szerintem, az elvállalt államadóssági járulékok. Lesznek talán e házban, kik visszaemlékeznek azon tárgyalásokra, melyek ezen irányban annak idején folytak a házban, de minden-

esetre hivatkozni merek a képviselőház naplóira, hogy részemrül azok közé tartoztam, akik az elvállalt összeget soknak tartották, akik helytelennek tartották, hogy már előre lemondunk egy őszinte vagy beburkolt kamatreductióbul eredhető haszonrul; de akár ellenéztem, akár nem, ma fennáll azon tény, hogy az összeget Magyarország törvényhozása elvállalta, elvállalta pedig ugy, hogy — kétszeres fájdalommal mondom — a kamatreductióbul folyó minden előnyrül lemondott. Ez képezi tehát a kiegyezésnek azon terhét, bizony nem jókedvvel mondom ki, fizetni fog kelleni mindig, hacsak a törvényben kijelölt módon a járadéknak megfelelő tőketörlesztés által nem birjuk e kötelezettséget megszüntetni; mert méltóztassanak elhinni, nem jöhet Magyarország oly helyzetbe még azon esetben sem, amirül bizonyosan senki sem álmodozik ez országban, hogy egy szerencsés forradalom esetében ezen terhektül menekülni lehessen.

A negyedik — nem csoportja a közösügyeknek, — hanem az, amit sokan a közösügyek sorába tartozókkal tévesztenek össze, — nem e házban, de az országban, — a magyar önálló bank kérdése. Ez általában a közösügyek közé nem tartozik.

Ha már igy állanak ezen közösügyek, — pedig azt hiszem igy állanak, külömböző természetök szerint — akkor kénytelen vagyok még azt kifejteni, hogy az 1867 : XII. §-a módositása még ma és nem tudom meddig előtérbe nem léphet, égető kérdést nem képezhet. És megmondom miért. Nem képezhet azért, mert nincs meg az első kellék sem arra, hogy még csak meg is

lehessen inditani az afölötti tárgyalásokat, nincs meg a többség a magyar törvényhozás kebelében, de nem léphet előtérbe azért sem, mert annyi complicált forumon kellene és kell annakidejében az ujabb egyességet megkötni, hogy ezen időt az egyebekre nézve tétlenül bevárni Magyarország anyagi helyzete nem engedi. És még megjegyzem azt is, mit már többizben megmondtam, de talán nem a ház kebelében, hogy bár teljesen abnormis helyzetnek tartom, hogy az ország kiadásának egy nagyrésze felett ne a magyar képviselőház határozzon, de ami közvetlenül a finánczíális eredményeket illeti, én nem tartom, hogy nagy finánczíális bajainknak főoka ez volna és nem hiszem, hogy a segitségnek ennek megváltoztatása volna legfőbb eszköze. Mondom, nem hiszem és pedig miért? Nem hiszem azért, mert ha megfontoljuk, hogy nagy deficzitünkben minő összeget képvisel az, ami a delegatio által megszavazott és felemelt közösügyi kiadásokbul származik és minő összeget képvisel az, mi e házban a magyar törvényhozás által megszavazott összegbül származik; nem tagadhatom el magamtul azon meggyőződést, hogy ezen irányzat nyomása alatt, melyben a mult hét év alatt voltunk, ha a ház szavazta volna meg azon tételeket, akkor sem lennének azok kisebbek.

Tisztelt ház! Hozzá teszem még azt is, hogy igenis minden ágában a kormányzatnak és igy a közösügyi költségekben is szükségünk van megtakaritásokra. De ha a kormány teljesiteni fogja, ugy, amint meg kell hogy valljam, a multban nem teljesitette kötelességét, melylyel eziránt tartozik: lehetőnek tartom a megta-

karitásokat a jelen módszer szerint is. De megvallom azt is, hogy sem a jelen módszer szerint, sem ha a ház kebelében történnék, valami nagy eredményt tüle nem várok, mert bár helytelen, sajnos az, hogy Európa nemzetei oly politikát követnek, mely minden ország anyagi erejét veszélyeztető nagy hadseregek tartásával jár, de méltóztassanak megengedni, én a magam részérül, ha proponáltatnék is, hogy szállitsuk le a véderőt annyira, hogy szünjék meg biztonságunk: még csak el sem fogadnám.

Mert megvagyok győződve, hogy a megtakaritásoknak igenis meg kell történni, de csak azon határok közt, hogy Magyarországnak és a magyar-osztrák monarchiának biztonsága ne veszélyeztessék, mert a pénzügyi rendezésnek és hitelünknek is egyik feltétele, hogy államunk fennállása és biztonsága iránt kétely ne legyen.

Ezeknek előrebocsátása után hadd elemezzem röviden: mi most nálunk a pártok helyzete.

Megalakultak a pártok 1867-ben, hogy ne mondjam kizárólag, de főleg azon alapon, hogy melyik minő állást foglal el az 1867: XII. törvényczikkel szemben.

Én távol vagyok attul, hogy ezen megalakulást igazoltnak ne tartsam. Azt hiszem igazolt volt egyik, mint másik részrül. Azok, kik megteremtették az alapot, természetes, — bár óhajtottam volna egyéni nézetem szerint, hogy ne tették volna — de természetes, hogy annak megvédése körül sorakoztak legelőbb. Ép oly természetes, hogy mi, kik azon módozatokat, melyek ott meg vannak állapitva, roszaknak tartottuk és roszak-

nak tartjuk ma is, sorakoztunk azon reményben, hogy azokat megváltoztatni leszünk képesek.

Engem főleg két indok vezetett. Egyik, mely vezetett az volt, hogy — nem tagadom — reménylettem, hogy az ország megadandja ezen nézeteknek a többséget, hogy az eziránti actiót megkezdeni lehessen. A másik, mit reménylettem az, hogy ha eltérnek nézeteink e tekintetben, de azok, kik jónak tartják az 1867 : XII. törvényczikket, melyet én rosznak tartok, bármeddig kormányozzanak is, az országot anyagilag és szellemileg előbbre fogják vinni.

Nem tagadhatom, mindkét feltevésemben csalatkoztam. Ha csak az elsőben csalatkoztam volna és csalatkoztunk volna, azt gondolom, senkinek nem jutna eszébe, nekem legalább bizonyosan nem, a párthelyzetekrül értekezni.

Mert ha azon párt az országot anyagilag és szellemileg emelte volna, mely ama törvény védelmére sorakozott, ahelyett, hogy — fájdalom — oda vitt bennünket, hol most vagyunk ; semmi okunk nem lenne és nem lett volna azt mondani: igy kára lesz az országnak, igy elpusztul.

De uraim, ha a baj konstatálva van, amihez még hozzá kell tennem, mert ez adja meg a dolognak igazi természetét, hogy most már meg vannak alakulva a pártok, ugy, hogy minden pártnak saját tagjai egyetértenek azon kérdésre nézve, mely ma nem tárgyalható, meg nem oldható, mely ma nem válhatik praktikus égető kérdéssé, de a pártoknak egyes tagjai és talán épen azért, mert sokkal többen vannak, ez inkább áll

a tisztelt többségrül, mint rólunk ; nagyon is szétágazó nézetben vannak azon kérdésekre nézve, melyeknek megoldása napirenden van és melynek megoldása égető szükség.

Tisztelt ház, ébben kell keresnem egy erélyes, tervszerü actiónak legnagyobb akadályát. De a kérdés, mondom, az, miután a baj megvan: mit kell tenni.

Egy igen tisztelt képviselő társam, Simonyi Ernő felemlitette, hogy igen roszak a pártviszonyok és sokan a pártérdeket elébe teszik a haza érdekének, holott nincs abba semmi lehetetlenség, hogy ha valaki meg van győződve, hogy az ut rosz, melyen eddig járt, pártállását megváltoztassa. Én tökéletesen igazat adok neki elméletileg, de megvallom, hogy az elmélet nagyon szélesen kiterjesztve veszélyessé válhatnék, mert a megváltozott meggyőződésre hivatkozás köpönyegévé lehetne a kielégitést váró önzésnek épen ugy, mint a sértett hiuságnak. De nálunk nem is ez a helyzet, mert egyik párt sincs azon helyzetben tudtomra, hogy arrul lenne meggyőződve, hogy helytelen azon alap, amelyen a párt megalakult, sőt a tisztelt túloldal, ugy tudom, ma is helyesnek tartja, hogy az 1867: XII. minden határozatai megtartassanak, mig mi ezen az oldalon most is kivánatosnak és óhajtandónak tartjuk, hogy annak bizonyos részei megváltoztassanak.

Midőn, tisztelt ház, a helyzet ilyen és mert én senkitül a világon elveinek megtagadását, az azok valósitásárul való lemondást nem tudnám követelni, de épen ezért ezt magamtul sem hagyom követeltetni. Ha segiteni akarunk a bajon, csak egy mód van, ne azt kér-

dezzük egymástól: mi nézetünk a jövő kérdései felett, de kérdezzük egymástól azt: mi nézetünk a mostani égető kérdésrül.

Tisztelt ház, elveinek, álláspontjának elhagyásával nem tud sem párt, sem egyén segiteni, azt a históriábul idézett számtalan példával lehet bizonyitani; de uraim, én a mi helyzetünkre hivatkozom csak. Ez is tanusitja azt, hogy ha valaki a működés terére lép, elveinek elhagyásával — ha ezt önzetlenül, ha ezt nem nagyravágyásbul, hanem aggódó hazaszeretetbül teszi csupán, mint a jelen esetben — mindenesetre nemes áldozat, de a haza ügyeire elveszett áldozat lesz.

Azt mondám, tisztelt ház, hogy azt tekintsük, kik egyetértünk, a természetszerüleg napirenden levő kérdésekre vonatkozólag. Engedje még meg a tisztelt ház, hogy azok egynémelyikére nézve, a legfontosabbakra fejezzem ki nézetemet és irányomat.

Ami a közigazgatásnak általában hangoztatott rendezését illeti, én részemrül azon meggyőződésben vagyok, hogy a törvényhatósági tisztviselők választását megsemmisiteni és azokat kinevezett tisztviselőkké tenni nem óhajtom. Lehet a választási visszaélések ellen orvoslást találni, lehet, ha nekik nagyobb hatáskört adunk, a qualificationalis feltételeken változtatni, de magát a választást megsemmisiteni nem akarom. Tudom, hogy Angliában az önkormányzatot nem választott tisztviselők tartják fenn, de egyfelül igen helyesen mondatott itt több oldalrul, hogy nem másolni, hanem a történelmi fejlődés alapján aplicalni kell, már pedig nálunk itt a történelmi fejlődés más, mint Angliában.

De nem akarom megsemmisiteni a választást azért sem, mert nem tartom a bureaucratiát meggyengithetőnek akkor: ha az eddig csak a központban létezett bureaucratiához egy törvényhatósági bureaucratiát adunk.

Már pedig uraim, a kinevezett és állandó, rendes fizetést huzó tisztviselőseregbül előbb-utóbb bureaucratia válik. Angliában a kinevezettekbül nem vált azért: mert azok fizetés nélkül szolgálnak. De azt, ami itt mások által is mondatott, hogy a törvényhatóságok kebelében, az administratio külömböző ágaiban az összhangzat előállittassék, részemrül én is helyesnek és szükségesnek tartom. Lehet és szerintem kell, hogy legyen ennek kapcsa a kormány által kinevezett közegekre nézve, annak ott levő, ma főispánnak nevezett hivatalnoka, aki által, minthogy ő egyszersmind a törvényhatóság elnöke: létre lehet hozni mint kapocs által a kellő érintkezést és biztositani a kellő összhangzatos működést a törvényhatóság választott és kinevezett közegei között. Lehet szerintem helyesen szabályozni jobban, mint ma van, az ellenőrködést, mert az én meggyőződésem szerint teljesen sikeres ellenőrködést oly közegek nem gyakorolhatnak egymásra, melyeknek egyikétül, az ellenőrizni tartozótul, az ellenőrzendő eredetét veszi, vagy még olyak sem, melyek mindketten egy közös eredettel birnak.

Én csak ugy képzelek sikeres ellenőrzést, ha a törvényhatósági kormányközegek eljárása választott autonom testület ellenőrködése alatt lesz és ha egyéb teendőkre nézve megszoritandó főispán hatásköre az ellenőrség szempontjábul kiterjesztetik és sikeressé tétetik szemben a választott tisztviselőkkel.

Az igazságszolgáltatásra meggyőződésem az, hogy elég drágán fizettük meg eddig is a theoriákoni túlságos nyargalást, ideje lesz visszatérni. Elmentünk oda, ahová egy állam sem ment el, a közigazgatás és igazságszolgáltatás elválasztása elvének túlhajtásába, elmentünk oda, ahová eddig senki sem ment. És mi az eredmény, általános a panasz, nem az ellenzék részérül csupán, de minden oldalrul, hogy az igazságszolgáltatás roszabb, mint volt, milliókkal többe kerül és visszagondolva a közigazgatásra, megjegyzem, hogy bár nálunk a tömeges kinevezéseket egy oly férfi eszközölte, ki, hogy mennyire méltányoltatik, mutatja az, hogy jelenleg a ministerelnöki székben ül: mégis ezen kinevezések védelmére ma legalább senki még csak nem is gondol, és mert igazságos szeretek lenni, hozzá teszem még azt, hogy bizattak volna, vagy bizatnának az ily tömeges kinevezések bárkire, nem tartozik a lehetőségek közé, hogy azok jók legyenek. Mondom tehát, térjünk el a túlságos theoriáktul; engedjük meg, hogy az alsóbb fokokon ugyanazon közegek, bizonyos esetekben, bizonyos meghatározott összeg erejéig intézhessék el a peres ügyeket, akik a közigazgatással foglalkoznak.

Igy az államkincstár nagy összegeket takarithat meg, ha nem is rögtön, egypár év alatt; és e mellett a népet oly helyzetbe hozzuk, hogy kényelmesebben fogja magát érezni, tudván, hogy saját ügyeit egy és ugyanazon egy helyen, sőt, ha a dolog jól rendeztetik, legtöbb esetben helyben és kevesebb költséggel intézheti el. E mellett még fiscalis szempont is szól, mert az adóképességet neveli azon öszszeggel, a melyet a nép

ily módon megkimél. Megjegyzem, hogy én is igen szivesen veszem segitségül a békebirói intézményt, csak nem tartom az egészet egyedül kizárólag arra fektethetőnek, mert mig meg vagyok győződve, hogy ha az kellő hatáskörrel befog hozatni, kifogja magát nőni hazánkban életképes intézménynyé, attól félnék, hogy ma, hacsak a közigazgatási tisztviselők némelyikét hatáskörénél fogva fel nem ruházzák a békebirói jogkörrel, sok helyütt nem fognak kellő számmal találkozni.

Hogy a vasutak czélszerü csoportositására szükség van, azt mindnyájan tudjuk és itt csak a legnagyobb erélylyel való fellépés az, mit hangsulyozhatok és nem tagadhatom meg, hogy felemlitsem, hogy igenis meg kell kimélni minden jogos érdeket ezen szempontbul, de akkor, midőn az állam oly nagy kamatbiztositási összegeket fizet, kell, hogy ezen kiméletnek is meglegyen a maga határa; nálunk is, midőn oly állam, amely kamatbiztositásra semmit sem adott, hol a vasutak magánvállalkozók által épitettek, — mondom — midőn oly államban is, mint Anglia, mikor az állam érdeke kivánta: hatalomszóval beleszólottak a teendőkbe.

Az államvasutakra nézve a bérbeadást oly eszköznek tartom, amelyhez nyulni kell, ha semmi más nem segit, de csakis akkor kell hozzányulni. És megvagyok győződve, hogy azok, kik ma a vasutügy kezelését vezetik tudni fogják, hogyha nem lesznek képesek oly módokat ajánlani és oly eljárást követni, amely által ezen vasut, ha nem nagy, de tisztességes jövedelmet adjon, ezen vasut haszonbérbe fog adatni, midőn természetesen az állam kiköthetí ugyan, hogy tisztviselői át-

vétessenek, de nem kötelezheti a bérbevevőt, hogy a bizonyos idő alatt képtelennek bizonyult tisztviselőt is megtartsa, fognak módot találni a jövedelmek emelésére.

Hasonlag egy kérdés, amelyre egyet kell érteni azoknak, akik együtt működni akarnak, melyre nézve röviden jelzem nézeteimet: a vám- és kereskedelmi szövetség kérdése. Én barátja voltam mindig és barátja vagyok ma is a szabadkereskedelem elvének s bajaink forrását nem abban keresem, hogy a vámszövetség a szabadkereskedés elvének hódol, hanem abban keresem, hogy az ugy lett megkötve, hogy mi nem részesülünk, legalább nem kellő mértékig a szabadkereskedés előnyeiben, de részesülünk minden hátrányaiban, amivel mint minden intézmény, az is jár, azaz azáltal, hogy a közös vámterület határán fennálló vámtételek némelyike protectió alá véve az osztrák ipart, megfosztatunk azon előnytül, hogy azon czikkeket onnan vehessük, ahonnan a szabadkereskedés mellett legolcsóbban kaphatók lennének, és pedig midőn az osztrák ipar termékeit, és pedig a külső vám által némileg védett termékeiket minden vám nélkül engedik behozatni: a szabadkereskedésnek minden lehető hátrányaiban részesülünk, mert iparunk fejlődése ily intézkedés folytán lehetetlenné tétetik, sőt ezen eljárás mellett, a mi rovásunkra is protegált osztrák ipar, mielőtt a mienk kifejlődhetnék, elfogja foglalni természetszerü piaczunkat a keleten. Nem tehát a szabadkereskedés elvében, de annak egyoldalu helytelen alkalmazásában van a baj. Én, tisztelt ház, kijelentem, hogy én részemrül nagyon óhajtom ezen szempontok-

bul és azért, hogy indirect adóinkrul intézkedhessünk saját kincstárunk érdekében: kész vagyok egyezkedni, sőt részemrül óhajtom, hogy az egyesség sikerüljön ezen feltételek mellett, de ugy, hogy a közös vámterület azért fennmaradjon. Azomban kénytelen vagyok kijelenteni azt is, hogy azon nem várt esetben, hogyha az országnak jogos, méltányos érdekei máskép kielégithetők nem volnának, utolsó esetben a vámszövetségrül szóló és az 1867: XII. tcz.-ben fenntartott joggal, a vámsorompók felállitásának jogával is kellene élni.

Röviden óhajtom, hogy megmaradjon a vámszövetség, megmaradjon, ha lehet, a szabadkereskedés alapján az egységes terület, de csak azon feltétel alatt, hogy annak egyes tételei méltányosan állapittassanak meg, hogy Magyarország továbbra is ne fizesse másnak adóját.

Ami a bankkérdést illeti, én bár tudom, hogy sokaknak nem fog tetszeni, erre nézve is azt mondom, hogy előnyösebbnek tartom a velünk legközelebb állókkal a kiegyezést, a velük folytatott háborunál.

De minden esetben és minden viszonyok közt, csakis egy valóban és nemcsak névleg és szinleg önálló bankot tartok olyannak, mely az ország érdekeit kielégithesse.

Ezek, tisztelt ház, a legfőbb kérdések, melyekhez természetesen igen sok járul, de melyek felemlitésével a tisztelt házat fárasztani nem akarom. Ezek azok, amiknek alapján, ha csoportosulnak azok, kik erre nézve egyetértenek, hiszem a tervszerü, a gyors, az erélyes megoldás lehetőségét minden külön és speciális felhatal-

mazások nélkül. Nézetem tehát az, hogy ismételjem azt, ne kérdezzük egymástul: mit tartunk a jövendő kérdésérül, respectáljuk kölcsönösen egymásnak meggyőződését, ne kérjünk lemondást arrul, hogy valaki meggyőződését ez irányban is és annak idején érvényesithesse, de nézzük és kérdezzük: kik értünk egyet az égető kérdésekben, vegyük azokat kézbe és oldjuk meg. Nem fogunk igy sem egy táborba sorakozni valamennyien, elég tér nyilik itt is a külön véleményeknek, de bármely véleményárnyalat legyen többségben, az képesitve lesz kezébe venni a kérdések megoldását. És még csak egyet kivánok, tisztelt ház, megjegyezni figyelmeztetésül. Őszintén megmondom, a tisztelt ház tagjainak ép ugy mint hazámfiainak általában, hogy kik az 1867: XII. törvényczikket fenntartani akarják ugy, amint van, gondolják meg, hogyha az ország jelenlegi zilált helyzetében marad, ha pénzügyileg, közgazdászatilag nem rendeztetik, nem fogjuk megtartani azt az alapot. El fog az az alap enyészni, de nem azért, hogy ugy változtassék meg, mint mi akarjuk, hanem azért, hogy ugy változzék meg, mint egyikünk sem óhajtja. Megtörténhetik, hogy hosszu évek küzdelmei után, reménylem ezt nem ugyan a magyar nemzetnek csillagátul, de reménylem szivósságátul, hogy ez esetben is ismét visszafogja küzdeni helyzetét, de mindenesetre ujabb nehéz szenvedések és áldozatok árán. Ha ezt meggondolják, ne tagadják meg a kibontakozás lehetőségét dogmaticus követelésekkel. Figyelmükbe és figyelmünkbe ajánlom, kik azon meggyőződésben vagyunk, hogy fenntartásával ugyan, legalább az én né-

zetem szerint, a velünk közös fejedelem alatt álló országokkali szövetségnek, másként kellene azon kérdéseket hazánk érdekében jobban megoldani, mit nekünk is meg kell gondolni, hogy ezen megoldásnak lehetősége, ha nem is ma, de a jövőben attul függ, hogy legyen itt egy rendezett pénzügyekkel biró consolidált magyar állam.

Sem önök, sem mi nem fogjuk elérni azt, amit akarunk, ha lehetetlenséget kivánva egymástul, lehetetlenné tesszük a kibontakozást.

Mi fog történni, nem tudom ; mert az idő drága, óhajtanám, hogy megfontoljuk ezeket a házban, de ha itt nem lehet, fontolja meg mindenekfelett a nemzet, mely nemsokára a választások utján fog dönteni saját sorsa felett. Ezen utóbbi itéletben bizonynyal meg kell nyugodni.

Én elmondottam azt, mit, ugy hiszem, helyzetemnél fogva elmondanom kellett ; követve a költő jelszavát : „a haza minden előtt“ és most, midőn bezárom beszédemet, azon nyugalommal ülök le, hogy teljesitettem azt, mit Nelson Trafalgárnál az angoloktul várt : „Teljesitettem kötelességemet.“

Br. Perényi Zsigmond.

Tisztelt ház! Kerkápolyi képviselő urnak beszédére első hallásra nem vagyok képes részletesen reflektálni. Kerkápolyi ur a takarékosságrul beszél itt, de későn, mert nem méltóztatott azt az ország dolgaiban, mint pénzügyminister követni. Ki volt az, ki rólunk és nekünk mindig mint cultur-államrul beszélt és ki nagyban hangoztatá a cultur-állam követeléseit és a mi e tekintetbeni kötelességeinket? Ki alatt forgiroztattak keresztül vasutaink legnagyobb része? Kinek, ha tény volna az, tisztelt ház, hogy az alatta már érezhető terhek még elődе által lettek megalapitva, kettős kötelessége lett volna akkor és nem most a takarékosságra utalni.

Legyen szabad megemlitenem még azt, hogy tekintetbe véve azon szomoru emlékeket, melyek finánczíális működését kisérték, tekintve azon szomoru eredményeket, amelyek sulya alatt még ma is roskadozunk, valóban nem értem, hogy ő még is ma e házban a finánczíák terére lép. Legyen róla meggyőződve, hogy azon tény maga, hogy ő ma, ugy látszik, ismét az ország finánczíáival akarna foglalkozni, a legjobban árthat legujabban hitelünknek.

Tisztelt ház! Midőn én ma felszólalok, teszem ezt azért, hogy ezen oldalrul szaporitsam a kormányt megtámadók számát és ne szavazzam meg a költségvetést.

Nem arrogálhatom magamnak, hogy a vita ily

késő stádiumában az alapos és beható vita után én e kérdést ujabb szinben birnám előtüntethetni, nézeteimet tehát lehetőleg röviden fogom előadni. Én a költségvetést még általánosságban sem fogadom el; nem fogadom el, mert ez bizalom kérdése, én a kormányban nem bizom, ennélfogva neki a költségvetést nem szavazhatom meg.

Nem fogadhatom el, mert a kormány, a köznézet és mindnyájunk hite daczára, az általánosan roszalt rendszerrel szakitani nem tud, vagy nem akar. E rendszer, melynek jellege egyetemes rendszertelenség, oka leginkább, hogy oda jutottunk, ahol ma vagyunk; valóban különös jelenség, hogy ez óriási többség, mely e többséget mai napig 1865-tül fogva változatlanul megtartotta, mintha az egyezkedési mű létesitésével egyszerre minden teremtőerejét elvesztette volna, mert ha visszatekintünk a hozott törvények hosszu sorára, vajmi keveset fogunk azok közt találni, melyekre nem mondhatnánk, nem roszak, melyeknek megváltoztatása vagy eltörlésének szüksége ma már be nem következett volna.

A rendszertelenség minden irányban, a minden számitás nélküli pazar költekezés chaoticus vegyülete, a centralisticus és decentralisaló iránynyal karöltve lehet mondani: ósdi felfogás, csak itt-ott felcsillámló egyes praktikus eszmetöredékek, a merev theoriák és legalább nálunk nem használható doctrinák tömkelegében, — ez jellege az 1867-tül mai napig terjedő korszaknak. Visszanyervén a saját dolgainkruli rendelkezési jogot, államháztartásunkat berendeztük egy nagyszerü complicált gépezettel, nem gondolva meg, hogy van-e erre szükségünk és előtudjuk-e teremteni a gépezet mozgásban tartására

szükséges tüzelőanyagot. És e gépezet fennáll ma is, számtalan felesleges kerekeivel, de a tüzelőanyagnak nagyon is fogytán vagyunk.

Mint mondám, a legnagyobb rendszertelenség minden téren, minden praktikus érzék hiányában a merev theoriákoni nyargalás, mutatkozik legnagyobb részt eljárásunkban, azt hiszem ezt senki sem tagadja. Épitettünk nagy tüzzel egy drága chinai válaszfalat, egyik oldalára a közigazgatást, másikra az igazságszolgáltatást állitván oda és miért? azért, hogy ma azzal foglalkozzunk már komolyan, hogy e chinai falat, ha nem is lerontani, de mikép lehetne a szükséges résekkel ellátni.

Teremtettünk egy drága, czifra igazságszolgáltatást, amely a külömben igen tisztelt igazságügyministernek tegnap erre vonatkozó beszéde daczára, valjon jobb, gyorsabb, tiszteltebb-e, mint a régi volt? feleljen meg erre a tisztelt ház maga és kérdezze meg a kint lévő közönséget is. Azt emlité fel a tisztelt igazságügyminister ur, hogy a mai igazságszolgáltatás a szegény nép érdekeit védi és annak érdekében van. Már bocsánatot kérek, ezelőtt a szegény ember perét félóra alatt elvégezte ott helyben, helységében; ma mehet 10 mértföldnyire a járásbirósághoz, kénytelen prókátort fogadni és háromszor annyit költeni, mint a pernek értéke, hogy végre az eredményt 3—4 hónap mulva kapja meg. Kérdem: jobb-e, gyorsabb-e épen a szegény nép számára?

Tönkretettük, tisztelt ház, kereskedelmünket és iparunkat, alig téve valamit annak fokozására, sőt ellenkezőleg, szemelől tévesztve legvitalisabb érdekeit. Nem gondoltunk hitelviszonyainkkal. Nem gondoskod-

tunk s ugylátszik, ma sem akarunk gondoskodni, hogy legyen, lehessen élénk pénzforgalmunk, legyen olcsó pénzünk. Milliókat költöttünk egy kétséges vasuti ügy megmentése czimén és nem birtunk százezreket áldozni a dunai konkurrenczia fenntartásáért. Épitettünk drágá vasutakat, és itt ne méltóztassanak félre érteni, minthogy én vasutaink sokaságát, épitésének drágaságát, vagy talán az ebbül támadt terheket akarnám megtámadni mert mindez nézetem szerint nem baj. Volna sokkal több vasutunk: gazdaságunk egyik jövedelmi forrásá képeznék azok; csak ezen vasutak épitésénél minden terv és systema nélkül ne jártunk volna el, ha csak tervünk nem volt tönkretevése kereskedelmünknek és forgalmunknak; itt legyen szabad felemlitenem, hogy alig hiszem, hogy azon halálos seb, melyet, daczára minden boulevárdoknak, hazánk fővárosának kereskedelmén is ejtettünk, a dockok és entrepotok kérdésének szerencsés megoldása által behegeszthető volna, kivált ha Zichy közlekedési ministernek, a legutóbbi napokban itt e házban tanusitott magatartása szerint attul kell félnünk, hogy káros, idegen érdekeknek szolgáló vasuti politikánk továbbra is folytattatni fog.

Közigazgatásunkról nem szólok, tisztelt ház, ezzel annak idejében talán Tóth Vilmos ur lehetett megelégedve. Ma a tisztelt belügyminister ur, kinek kedve és ideje volt, nem foglalkozva bizonyára égetőbb fontosságu kérdésekkel, ujra akarja modellirozni Magyarország mappáját, itt is talán inkább gondolva a kihozandó quadratumok és a mappa szineivel, mint az ezen ügygyel szorosan egybefüggő életbevágó kérdésekkel.